CAPLETRA 30

REVISTA INTERNACIONAL DE FILOLOGIA

XX

XX

Primavera, 2001

Redacció:
Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana
Avda. Blasco Ibáñez, 32
46010 València
Telèfon 96–386 40 90
Edita i publica:
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
Institut de Filologia Valenciana
Subscripcions i correspondència:
Ausiàs Marc, 92-98 – 08013 Barcelona
Disseny:
Manuel Granell
Joan Josep Tornero
Il·lustració:
Mostres de tipografia
ISSN:
0214 - 8188
Dipòsit legal:
B - 25.992 - 1990
Fotocomposició:
IIFV
Imprès per:
Novagràfik, S.L. - Barcelona
(desembre 2001)

Aquest número es publica en col·laboració amb el
Departament de Filologia Catalana de la Universitat de València

Volum monogràfic sobre
Anàlisi contrastiva

coordinat per
Maria Josep Cuenca i Joan Rafael Ramos

Primavera, 2001

Director: Antoni Ferrando

Secretari de redacció: Francesc Pérez i Moragón

Comité de redacció: Rafael Alemany, Emili Casanova, Jordi Colomina, Albert Hauf, Lluís Meseguer, Manuel Pérez Saldanya, Vicent Pitarch, Joan Ponsoda, Vicent Salvador, Vicent Simbor

Consell assessor: Antoni Badia i Margarit, Jordi Castellanos, Germà Colón, Joseph Gulsoy, Joan Solà, Giuseppe Sansone, Arthur Terry, Joan Veny, Curt Wittlin, M. Claire Zimmermann

NORMES D'AVALUACIÓ DE LES COL·LABORACIONS

1.- *Caplletra* programa els seus volums a partir de les propostes fetes per les seccions de l'IIFV.
2.- El Consell de Redacció decideix l'acceptació d'originals a la vista dels informes d'avaluadors externs a l'IIFV, el criteri majoritari dels quals tindrà caràcter vinculant.
3.- *Caplletra* no s'identifica necessàriament amb els punts de vista mantinguts en els articles que publica.

NORMES DE PRESENTACIÓ D'ORIGINALS

QÜESTIONS GENERALS

Els articles tindran una extensió màxima de 20 pàgines i els autors n'inclouran un resum de 8/10 ratlles en anglés o en català.

Els articles s'enviaran en suport informàtic, en Word per a Macintosh o Word per a Windows. En aquest segon cas, s'adjuntarà una còpia en format RTF. Si s'utilitza algun altre processador de textos caldrà indicar quin. Cal enviar-ne també una impressió en paper, a doble espai.

El text anirà encapçalat amb el títol (tan breu com siga possible) i el nom de l'autor. Al final de l'article i abans de la Bibliografia, es tornarà a indicar aquest nom i la institució acadèmica a què pertany l'autor, a més de les seues adreces postal i electrònica.

DIVISIÓ DELS ARTICLES

Segons les necessitats expositives, convindrà dividir l'article en apartats. Els títols dels epígrafs o subepígrafs aniran en redona normal, en una línia separada dels paràgrafs precedent i següent.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES INTERNES

Les referències bibliogràfiques s'inclouran dins del cos de l'article i seguiran el sistema «autor-any-pàgina». L'any i les pàgines apareixeran entre parèntesis, separats per dos punts. Quan la referència abaste tota una obra s'hi ometrà explicitar les pàgines a què es remet. Entre l'últim cognom de l'autor citat i l'any de publicació del text a què es fa referència no s'intercalarà cap signe:

... com ja s'ha observat (Sanchis Guarner 1980: 144)

... com observa Sanchis Guarner (1980: 144).

... «Dels documents del Principat desaparegué plenament l'article *es* ja en el segle XIV» (Sanchis Guarner 1980: 144).

... Aquesta era la idea recurrent del llibre (Sanchis Guarner 1980).

BIBLIOGRAFIA

Les referències que apareixen en el text es repetiran al final en un apèndix de Bibliografia, ordenades alfabèticament pel primer cognom de l'autor, i s'ajustaran a les convencions següents:

— Articles (títol entre cometes i nom de la revista en cursiva, numeració completa, any d'edició, pàgines):

PICALLO, C. (1990) «Elements anafòrics i localitat», *Caplletra* 8, pp. 41-53.

En el cas dels articles de diari no cal indicar-ne el número; serà suficient amb la data completa.

— Llibres (títol en cursiva, lloc d'edició i casa editorial):

SANCHIS GUARNER, M. (1980) *Aproximació a la història de la llengua catalana,* Barcelona, Salvat.

— Capítol o parts de llibres col·lectius o miscel·lanis (autor, títol, dins, primer autor, nom de l'editor o editors de l'aplec, ed. o eds., títol del recull, any, pàgines):

ANDERLE, A. (1991) «La crisi dels col·lectivismes» dins SAN MARTÍN, A. ed., *Públic / Privat: un debat obert,* València, Universitat de València/Ajuntament de Gandia.

— Els cognoms dels autors hi figuraran en versaletes (o en minúscula), primer el cognom o cognoms; després, separat per una coma, la inicial del nom de fonts. S'utilitzarà la mateixa tipografia per a noms d'autors o curadors d'un volum que apareguen citats en l'interior de la referència.

— El nombre de volums de les obres citades s'indicarà darrere de l'editorial, en aràbics i seguit

de l'abreviatura «vol.», sense marcar el plural.

— El volum recomanat s'assenyalarà amb el número romà corresponent darrere del títol.

— Quant a l'entitat editora, s'ometran les paraules Editorial o semblants, llevat d'algun cas en què, per claredat, és aconsellable mantenir-la (p. ex. Edicions 62).

— Les coedicions s'indicaran amb una barra separadora (València / Barcelona; IIFV / PAM).

— Si la data real d'edició d'una obra no es correspon amb la que figura a la portada, s'indicarà entre claudàtors dintre del parèntesi: (1998 [1999]).

— Quan s'utilitze una edició que no siga la primera i la data d'aquesta siga rellevant, s'indicarà entre claudàtors darrere de la data de l'edició emprada: (1998 [1a ed. 1954]).

— Les obres d'un mateix autor i any s'ordenaran afegint una lletra a la data: (1998*a*), (1998*b*), etc.

— Les pàgines s'indicaran amb les abreviatures p. o pp. (no pàg. o pàgs.).

Citacions

Les citacions breus (una o dues línies), apareixeran dins del text, entre cometes angulars (« »).

Si són més extenses, aniran en paràgraf a banda, sense cometes i en Times 8, format normal.

Les elisions s'indicaran amb tres punts entre claudàtors: [...].

Notes

Les notes crítiques, de nombre i extensió reduïts al mínim, apareixeran a peu de pàgina i es reservaran a explicacions o aclariments complementaris de l'autor. Figuraran en un document informàtic a banda.

No tindran un interlineat especial entre elles i estaran compostes en Times 8. El número inicial de referència anirà entre parèntesis.

Les crides a nota s'indicaran en el cos de l'original en aràbics volats, darrere de la paraula indicada. Si aquesta porta després un signe ortogràfic, aniran darrere del signe.

Requisits tipogràfics

El format general del text, a banda les especificacions indicades per a citacions extenses, anirà en Times 10, sense sagnats ni tabuladors.

La cursiva podrà utilitzar-se a per a títols de publicacions i per a destacar algun terme o diferenciar paraules o frases curtes en una llengua diferent de la de l'article. No per a les citacions.

S'usarà el guió curt ens els casos ortogràficament exigibles i l'intermedi en funció de parèntesi dintre d'una frase. En aquest cas, si l'incís acaba en punt, se suprimirà l'últim guió.

Preferentment s'usaran les cometes angulars. Quan calguen distincions internes en una citació, s'empraran les cometes d'acord amb la gradació « " ' ' " ».

Elements gràfics

Les taules i figures, en Times 8, aniran numerades consecutivament. La llegenda anirà a la part inferior, separada per un espai, en el cas de les figures, i a la superior, en el de les taules.

Correcció de proves

Les contribucions acceptades i compostes es retornaran als autors per a la correcció de proves. Les esmenes s'efectuaran seguint els signes convencionals de correcció. No s'hi podran fer afegits.

Presentació 9

ANÀLISI CONTRASTIVA: ANTECEDENTS I PERSPECTIVES
Maria Josep Cuenca / Joan-Rafael Ramos 11

LA RETÒRICA CONTRASTIVA: UNA PANORÀMICA DE L'ÀREA
F. Javier Fernández Polo 21

ANÀLISI CONTRASTIVA DELS MARCADORS DE REFORMULACIÓ I EXEMPLIFICACIÓ
Maria Josep Cuenca 47

ELS MARCADORS PRAGMÀTICS COMPOSTOS EN EL RELAT ORAL ANGLÈS I CATALÀ
Montserrat González 73

LES PARTÍCULES MODALS ALEMANYES I ELS SEUS EQUIVALENTS EN CATALÀ DES D'UNA PERSPECTIVA CONTRASTIVA
Hang Ferrer 95

LES ACTIVITATS NO SÓN ACCIONS (SITUACIONS I TIPUS DE TEXT EN ANGLÈS I EN CATALÀ
Núria Alturo 111

ELS DERIVATS D'*ESSE* I *STARE* EN LES LLENGÜES ROMÀNIQUES
Joan-R. Ramos 135

L'EXPRESSIÓ DE LES HORES EN CATALÀ: ANÀLISI CONTRASTIVA
Marta Torres 169

ANÀLISI CONTRASTIVA DE LA INNOVACIÓ LÈXICA EN CATALÀ I EN CASTELLÀ
M. T. Cabré / J. Freixa / E. Solé 199

ELS NOMS DELS VENTS: ESTUDI CONTRASTIU CATALÀ-CASTELLÀ-FRANCÈS
Àngels Campos 213

ABSTRACTS 235

RESSENYES 237

PRESENTACIÓ

Les especials característiques de la lingüística catalana, conseqüència de la situació sociolingüística passada i present de la nostra llengua, expliquen que algunes àrees desenvolupades en altres llengües no s'hi hagen explorat més que superficialment. Aquest és el cas de l'anàlisi contrastiva, una àrea relacionada amb la lingüística aplicada que ha tingut un gran desenvolupament en anglès i, per relació amb aquest idioma, en les llengües més majoritàries.

La consciència d'aquest buit (gairebé total) ens ha impulsat a dedicar un volum monogràfic de *Caplletra* a l'anàlisi d'aspectes discursius, morfosintàctics i lèxics de la llengua catalana contrastats amb l'ús d'altres llengües. Hem entès l'anàlisi contrastiva en un sentit ampli i des d'un doble vessant:

a) interlingüístic, com a comparació entre el català, d'una banda, i el castellà, l'anglès, l'alemany i altres llengües romàniques, segons el cas;

b) intralingüístic, com a comparació entre variants del català.

Prenent com a punt de partida les teories actuals sobre el contrast lingüístic, els articles d'aquest volum no es limiten a l'estudi de paraules o estructures, sinó que sovint s'ha ampliat l'anàlisi al nivell discursiu. Així, molts dels articles integren la perspectiva contrastiva i l'anàlisi del discurs.

Com a introducció al tema, hi ha l'article «Anàlisi contrastiva: antecedents i perspectives» de M. J. Cuenca i J. R. Ramos, on es presenta un breu estat de la qüestió i es descriuen els treballs del volum. Tot seguit, s'hi inclou un article teòric sobre els desenvolupaments discursius de l'anàlisi contrastiva: «Retòrica contrastiva» de Francisco Javier Fernández Polo. Després d'aquestes dues contribucions generals, comptem amb tres treballs descriptius, que manifesten la relació entre elements connectors i modalitzadors i la construcció del text. Es tracta de «Anàlisi contrastiva dels marcants de reformulació i exemplificació» de M. Josep Cuenca, «Els marcadors pragmàtics compostos en el relat oral d'experiències personals en anglès i català» de Montserrat González i «Les partícules modals alemanyes i els seus equivalents en català des d'una perspectiva contrastiva» de Hang Ferrer. De la relació entre gramàtica i discurs, passem a endinsar-nos en aspectes més pròpiament gramaticals amb els articles de Núria Alturo («Les activitats no són accions. Situacions i tipus de text en anglès i en català») i de Joan R. Ramos («Els derivats de ESSE i STARE en les llengües romàniques»), on es treballa, des de diferents perspectives, la modalitat de l'acció. L'article de Marta Torres, «L'expressió de les hores en català: anàlisi contrastiva», ens situa en el límit entre l'estructura sintàctica i el lèxic, i dóna pas a dos treballs sobre aquest darrer camp: en primer lloc, «Anàlisi contrastiva de la innovació lèxica en català i en castellà» de M. Teresa Cabré, Judit Freixa, Elisabet Solé, que tracta el tema dels neologismes,

inherentment contrastiu; en segon lloc i com a final del volum, «Els noms dels vents: estudi contrastiu català-castellà-francès», d'Àngels Campos, on s'exploren les semblances i les diferències semàntiques i morfològiques de les denominacions tradicionals dels vents en aquestes tres llengües romàniques. En els nostre recorregut per l'anàlisi contrastiva, travessem, doncs, l'espectre que va del discurs al lèxic, sense perdre mai de vista la interrelació entre els nivells d'estudi lingüístic.

En conjunt, el monogràfic constitueix una mostra dels diferents temes i perspectives que es poden tractar des de l'anàlisi contrastiva aplicada al català.

València, setembre de 2001.

M. Josep Cuenca — Joan Rafael Ramos

M. JOSEP CUENCA / JOAN-R. RAMOS

ANÀLISI CONTRASTIVA: ANTECEDENTS I PERSPECTIVES

Aquest volum recull treballs que s'estructuren al voltant d'un concepte ampli d'anàlisi contrastiva. Fisiak (1981: 1), un dels màxims representants d'aquesta perspectiva lingüística, la defineix com una àrea d'estudi que es basa en la comparació de fenòmens lingüístics entre dues o més llengües:

> Contrastive lingüistics may roughly be defined as a subdiscipline of linguistics concerned with the comparison of two or more languages or subsystems of languages in order to determine both the differences and similarities between them. […]

Aquesta idea tan general ha tingut, històricament, concrecions variades, de vegades clarament diferenciades per l'objecte d'estudi i la finalitat de la recerca i de vegades tan properes que es fa difícil establir-hi límits.

1. Algunes notes històriques

La comparació entre llengües és, probablement, tan antiga com el reconeixement de l'existència de diferents llengües (si voleu, des de Babel). Tanmateix, com a àrea d'estudi, és força més recent i ha adoptat orientacions diferenciades.

Els estudis comparatius del segle XIX representen una primera aproximació al contrast lingüístic. Així, adopten una doble perspectiva: la diacrònica, corresponent a

Caplletra 30 (Primavera 2001), pp. 11-20

la lingüística històrica comparada de comparatistes i neogramàtics, i la sincrònica, que va donar lloc als estudis de tipologia lingüística (vg. Marcos Marín 1990: cap. 4). En el primer cas, l'estudi se centra sobretot en el lèxic i la fonètica, i l'objectiu consisteix fonamentalment en la reconstrucció de "protollengües" que donen compte de les semblances observades entre llengües relacionades que s'analitzen en un moment determinat del seu desenvolupament diacrònic. En el segon cas, l'estudi s'estén al camp de la morfologia i la sintaxi, i té com a objectiu la classificació de les llengües en grups afins, una mena d'arbres genealògics, paral·lels als que s'utilitzaven en les ciències naturals. Aquests estudis, que tenen precedents directes en recerques del segle XVIII, s'han continuat durant el segle XX, sobretot els de tipologia lingüística, els quals han entroncat amb l'interès pels universals lingüístics.

Tanmateix, és a partir dels anys 40, arran de la Segona Guerra Mundial, quan el contrast entre llengües pren una altra orientació de la mà de la lingüística aplicada (vg. Sajavaara 1985): si l'interès descriptiu del contrast és clar, l'abast que té des del punt de vista de les aplicacions de la lingüística, com ara l'ensenyament de llengües i la traducció, és simplement innegable.

El nom *anàlisi contrastiva* comença a utilitzar-se aplicat a un conjunt de treballs de recerca de la mà de Robert Lado, el qual el 1957 dóna forma al que després es coneixerà com a *anàlisi contrastiva predictiva*. La seua recerca esdevindrà un dels puntals del mètode d'ensenyament de segones llengües denominat *audiolingual*, que segueix els principis lingüístics de l'estructuralisme americà i els principis psicològics del conductisme (vg. Cuenca 1992: cap. 3). L'anàlisi contrastiva de Lado es basa en la idea que es poden predir les dificultats amb què s'enfrontarà un aprenent d'una llengua segona comparant l'estructura d'aquesta amb la de la seua llengua materna. Lado (1957: 2) parteix de la hipòtesi següent, directament relacionada amb la teoria psicolingüística conductista:

> [...] individuals tend to transfer the forms and meanings, and the distribution of forms and meanings of their native language and culture to the foreign language and culture both productively when attempting to speak the language and to act in the culture, and receptively when attempting to grasp and understand the language and the culture as practiced by natives.

Aquesta línia de treball, que es va desenvolupar durant la primera meitat dels 60, va donar pas a una anàlisi contrastiva descriptiva, que no partia d'un determinisme tan clar entre contrast gramatical i error: la diferència entre sistemes no era necessàriament font d'errors ni els errors parteixen únicament de diferències entre L1 (llengua materna) i L2 (llengua segona). Entre els autors que representen aquest corrent destaquen Corder i Selinker, que han donat forma teòrica al que es coneix com *anàlisi d'errors i*

interllengua, versió descriptiva –*a posteriori*– de l'anàlisi contrastiva de Lado (vg. Corder 1967, 1981; Selinker 1972, 1992 i Gass & Selinker 1994: cap. 3).

Així doncs, l'anàlisi contrastiva aplicada a l'adquisició i l'aprenentatge de llengües ha anat evolucionant d'acord amb les crítiques i autocrítiques que ha rebut:

a) Els errors dels aprenents no es poden predir, sinó que s'han de descriure mitjançant l'anàlisi de produccions reals. Hi ha prediccions fetes a partir de les diferències entre sistemes lingüístics que no donen lloc a errors en produccions reals i, al contrari, s'hi troben errors no predits. L'origen de l'error i la interferència és molt més ampli i complex del que postulava Lado i va més enllà de les diferències entre sistemes lingüístics.

b) Els estudis contrastius són descripcions fragmentàries de sistemes lingüístics.

c) L'anàlisi contrastiva i d'errors no té un ús immediat a l'aula i, com a conseqüència, no té valor pedagògic.

Si bé aquestes crítiques no estan exemptes de raó, cal tenir en compte que la descripció és un valor en si mateix dins de l'estudi lingüístic i no ha d'estar completament dissociada de la predicció. Com diu Fisiak (1981: 7), l'anàlisi contrastiva prediu errors i, complementàriament, l'anàlisi d'errors verifica *a posteriori* les prediccions. D'altra banda, els resultats de l'anàlisi contrastiva i d'errors, certament, no solucionen els problemes de l'ensenyament de llengües, però proporcionen dades sens dubte interessants per a la pràctica docent i la producció de materials didàctics.

Paral·lelament al desenvolupament de la versió descriptiva de l'anàlisi contrastiva, sorgia una nova mirada sobre el contrast, que partia igualment de l'ensenyament de llengües. És el que es va denominar *retòrica contrastiva*. Kaplan (1966) va comprovar que es podien observar característiques distintives en els escrits acadèmics en anglès d'estudiants estrangers, les quals es podien relacionar amb la manera d'organitzar els continguts en les seves llengües maternes (vegeu l'article de Fernández Polo, que inicia aquest volum).

Les primeres tesis van ser criticades per la sobregeneralització dels resultats i l'etnocentrisme que implicaven a favor de l'anglès. Tanmateix, han tingut continuïtat en altres estudis que treballen amb diferents tipus de text, produïts no per aprenents sinó per nadius, i també amb traduccions. L'objecte d'estudi s'ha eixamplat al món acadèmic (discurs científic) i professional (sobretot en l'àmbit econòmic) i s'han plantejat nous aspectes discursius de comparació (mecanismes de cohesió com la repetició o els connectors, mecanismes de cortesia, etc.). En aquest punt, confluueixen investigadors que provenen de la pragmàtica i de l'anàlisi

del discurs i que bategen amb diferents noms estudis semblants o molt relacionats, com la pragmàtica contrastiva (James 1990) i la textologia contrastiva (Hartmann 1980), la pragmàtica contrastiva o intercultural (Wierzbicka 1991) o la comunicació intercultural (Clyne 1994; Scollon & Scollon 1995).

En conclusió, hem pogut comprovar que el contrast lingüístic ha tingut diferents desenvolupaments, d'acord amb metodologies i objectius diferenciats. L'anàlisi contrastiva, sota diferents denominacions i concepcions, ha anat arrelant en l'àmbit de la lingüística aplicada, sobretot vinculada a l'ensenyament de llengües, i ha anat estenent l'objecte d'estudi des del mot i el fonema cap a estructures pragmàtiques i discursives on llengua i cultura formen una unitat indissociable.

2. L'anàlisi contrastiva: perspectiva teòrica i aplicada

El nostre repàs històric, breu i selectiu, sembla indicar que hi ha una línia contrastiva teòrica, que correspon als estudis vuitcentistes, i una línia aplicada, que es desenvolupa a partir de la segona meitat del segle xx. Aquesta idea, que no ens sembla del tot desencertada, no deixa de ser inexacta. Cal tenir en compte que hem centrat la nostra mirada en el que podem denominar "escoles" i hem deixat de banda estudis teòrics més o menys aïllats[1] o àrees d'estudi on el contrast no esdevé un punt central de teorització i discussió. Així, cal esmentar els estudis sobre el bilingüisme i el contacte de llengües (vg. Fisiak 1981: 5; Gómez Capuz 1998) o els estudis sobre traducció (vg. Tricàs 1997: § 2.6.1), que són de naturalesa contrastiva.

Fisiak (1981) aborda aquest tema amb l'objectiu de defensar l'existència d'una lingüística contrastiva teòrica diferenciada de la lingüística contrastiva aplicada com a solució a algunes de les crítiques que rep la segona. Per a aquest autor, els estudis teòrics pretenen donar una visió exhaustiva de les semblances i diferències entre dues o més llengües. Parteixen de variables generals i observen de quina manera es realitzen en les llengües objecte d'anàlisi. En canvi, els estudis aplicats seleccionen informació pertinent per a un objectiu pràctic, com l'ensenyament, la traducció, etc., i analitzen de quina manera una variable que es realitza d'una determinada forma en la llengua de partida (llengua materna, L1 o llengua origen) es projecta en la llengua d'arribada (llengua segona, L2 o llengua meta).

De fet, els estudis contrastius tenen tant un interès teòric o descriptiu com un interès aplicat. Des del punt de vista descriptiu, ens permeten descobrir estratègies comunes en la codificació lingüística entre diferents llengües, la qual cosa ens duu a comprovar l'existència de principis més generals que els aplicables a una llengua. Complementàriament, ens permeten descobrir diferències entre llengües i varietats d'una llengua, fins al punt que posen de manifest trets que, sense una anàlisi contrastiva,

(1) Volem destacar els estudis de Dan Slobin i els seus col·laboradors (vg. Sebastian & Slobin 1994, Slobin 1996), que parteixen dels de Talmy (1985, 1991), d'orientació tipològica, però es basen en un corpus de textos traduïts.

queden sovint encoberts.[2] Per últim, tenint en compte l'ampliació de l'objecte d'estudi contrastiu des de la gramàtica fins al discurs, l'anàlisi contrastiva permet plantejar-se les relacions que s'estableixen entre estructura gramatical, estructura del discurs, estructura de coneixement i cultura. Però l'interès d'aquest enfocament no es limita a la descripció d'estructures, sinó que té a veure sobretot amb les aplicacions d'aquests estudis, com són l'ensenyament de segones llengües (sobretot de l'anglès com a llengua de comunicació científica) i la traducció.

3. Els estudis d'aquest volum

En aquest volum, hem aplegat diferents estudis contrastius que s'insereixen principalment en la perspectiva teòrica de què hem parlat i que, sense oblidar la importància d'anàlisis gramaticals com la lèxica i la morfosintàctica, s'estenen en molts casos cap al nivell pragmàtic: no només podem comparar paraules o estructures, sinó també estratègies retòriques de comunicació i de construcció discursiva; encara més, sovint és possible relacionar aquests dos nivells. És per això que molts dels articles inclosos sumen a la perspectiva contrastiva la perspectiva de l'anàlisi del discurs.

Fet i fet, hem partit d'un article teòric sobre la retòrica contrastiva (Fernández Polo), hem seguit amb treballs que manifesten la relació entre elements gramaticals (en concret, connectors i partícules modals) i construcció del text; hem continuat amb anàlisis més pròpiament gramaticals i hem acabat amb estudis del lèxic. Per tant, hem anat del discurs al lèxic passant per la gramàtica, interrelacionant, però, nivells en la major part de casos.

L'article de Fernández Polo presenta una visió panoràmica de la retòrica contrastiva. Analitza de manera crítica els orígens, els fonaments, els objectius, els resultats, les aplicacions i les limitacions de les diferents investigacions sobre el tema. En aquest sentit, fa un repàs de les implicacions de la retòrica contrastiva en l'ensenyament de llengües, especialment de l'anglès, i apunta l'interès que han mostrat diversos autors per l'estudi de textos d'àmbit acadèmic, econòmic i comercial. Tot i els avanços de la retòrica contrastiva en aquests camps, Fernández Polo destaca que es tracta d'una disciplina on les aportacions encara són insuficients i on la concepció etnocèntrica de l'anglès té un pes sovint excessiu.

Al costat d'aquest treball de caràcter teòric, els tres articles següents aborden temes concrets en relació directa amb l'anàlisi del discurs. El primer d'aquests treballs, el de Maria Josep Cuenca, identifica els marcadors de reformulació (*és a dir*, *en altres paraules*, etc.) i d'exemplificació (*per exemple*, *posem per cas*, etc.) en català, castellà i anglès a partir d'un corpus de textos expositius d'àmbit acadèmic. A partir de la classificació de formes, l'autora estableix les diferències i les semblances de català i

(2) No és difícil comprovar aquest fet. Per posar un exemple, l'obra editada per Coulmas (1981) sobre les *rutines conversacionals* mostra reiteradament el fet que la consciència d'alguns processos i construccions prové de la constatació de diferències entre llengües.

castellà respecte a l'anglès. Destaca que l'anglès prefereix formes sintètiques, més gramaticalitzades i, per tant, més fixes, mentre que el català i el castellà disposen d'un major nombre de formes variables, que, per tant, tenen un grau menor de gramaticalització i una major complexitat sintàctica. Aquestes diferències en la forma i l'ús dels marcadors de reformulació i d'exemplificació es relacionen amb dos estils d'escriptura acadèmica, la qual cosa posa de manifest, connectant amb la línia apuntada més amunt per la retòrica contrastiva, que les diferències gramaticals es relacionen amb diferències retòriques.

Montserrat González aborda el tema dels marcadors discursius; se centra específicament en els denominats *marcadors pragmàtics compostos* (del tipus *bueno doncs*, *bé doncs*, *llavors bé*, *aleshores clar*, *doncs res*, *o sigui res*, etc.), que ens situen entre la connexió, com l'article de Cuenca, i la modalització, com l'article de Ferrer que segueix. En aquest cas, el corpus correspon a textos narratius orals (en concret, relats orals d'experiències personals) del català i de l'anglès. Des del punt de vista teòric, González posa de manifest que aquestes marques lingüístiques, aparentment espúries, tenen una funció essencial en l'articulació del discurs oral i, en concret, en el monologat, com a elements que faciliten el processament ràpid d'informació. Des del punt de vista descriptiu, identifica els marcadors compostos que ha trobat en el corpus català i en el corpus anglès, la qual cosa permet de contrastar-los i observar que en català el nombre de formes i la freqüència d'ús és més elevada que en anglès, així com també ho són les possibilitats combinatòries entre els elements del marcador compost. Aquests resultats són coherents amb els que plantejava Cuenca en l'article anterior i apunten cap a l'existència d'uns models retòrics diferents entre l'anglès i el català que tenen una projecció clara en la gramàtica d'aquestes dues llengües.

Per la seua banda, Hang Ferrer remarca que les partícules modals alemanyes (*aber*, *auch*, *denn*, *eben*, *ja*, *mal*, etc.) no tenen un grup lèxic similar en les llengües romàniques; en conseqüència, més que abordar-les des d'una perspectiva estrictament gramatical, és necessari estudiar-les des d'un punt de vista pragmaticodiscursiu. La seua investigació se centra en les possibilitats de trobar equivalents d'aquestes partícules modals en català. Amb aquest objectiu, es basa en la confrontació d'un text literari (*Momo* de Michael Ende) traduït de l'alemany al català, en el qual observa que les solucions adoptades no són fixes, sinó que depenen de la situació pragmàtica en què s'utilitzen. Així, la funció modalitzadora de les partícules alemanyes s'ha de suplir a través de recursos com l'ús d'elements suprasegmentals, d'interjeccions, de connectors o fins i tot la simple omissió de la partícula.

Entre la gramàtica i el discurs, Alturo estudia la relació que es pot establir entre tipus de situacions i estructura del discurs, partint del concepte de situació o modalitat de l'acció (temporalitat interna de la situació designada). Assumeix la hipòtesi que els tipus de text són el correlat discursiu de les classes conceptuals de situacions (*estats*, *activitats* i *accions*) i ho demostra establint contrastos entre textos catalans i anglesos,

sobretot de tipus narratiu. Aquesta exposició li serveix també per a posar de manifest que, contra el que havien defensat altres autors, el concepte d'*activitat* no es pot subordinar al d'*acció*.

L'article de Ramos aborda un tema de sintaxi, proper al de l'article anterior: els usos locatius i atributius dels derivats d'ESSE i STARE en les llengües romàniques. Realitza una anàlisi contrastiva des de diferents perspectives: d'una banda, contrasta la situació del llatí amb la del conjunt de les llengües romàniques; d'una altra, confronta les solucions de les diferents llengües romàniques, incloent-hi fins i tot llengües que sovint s'han bandejat de les anàlisis contrastives, com ara el sard i el romanès. L'autor completa la descripció analitzant els factors que han interactuat en la distribució actual d'aquests verbs, entre els quals destaquen els de caràcter semanticopragmàtic i sociolingüístic.

L'expressió de les hores és el tema que tracta l'article de Marta Torres, el qual se situa en la frontera entre l'estudi gramatical i el lèxic. En aquest cas, l'anàlisi contrastiva té un enfocament més intralingüístic que interlingüístic. De fet, l'objectiu fonamental de l'article és descriure la manera de designar les hores en les principals àrees dialectals del català, basant-se sobretot en les dades que proporciona l'*Atles Lingüístic del Domini Català*. Assenyala que hi ha dues maneres essencials d'indicar l'hora: la prospectiva (*un quart de 9*) i la retrospectiva (*les 9 i quart*). La primera sol donar-se en la zona central de Catalunya, mentre que la segona és la usual de les zones perifèriques. El fet que el sistema prospectiu siga diferent del castellà ha anat acompanyat de valoracions més positives sobre el grau de genuïnitat. L'autora reflexiona sobre aquest fet i completa l'anàlisi amb un contrast interlingüístic referit a l'expressió de l'hora en altres llengües veïnes.

La descripció i l'anàlisi dels mecanismes d'innovació lèxica és el tema abordat per Maria Teresa Cabré, Judit Freixa i Elisabet Solé. Basant-se en una mostra del corpus de neologismes de l'Observatori de Neologia de l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada, analitzen el fenomen de la neologia des d'un punt de vista morfològic i semàntic, alhora que es plantegen el problema del manlleu. El contrast entre les solucions del català i del castellà els permet establir el grau de coincidència i de divergència en la creació de neologismes i serveix per a posar de manifest que la innovació lèxica en català no ha de partir necessàriament del castellà.

Tanca aquest volum un treball contrastiu sobre els noms dels vents en català, castellà i francès realitzat per Àngels Campos. L'anàlisi dels termes identificats en textos narratius i en diccionaris, fonamentalment, es realitza en el nivell semàntic (onoma-siològic i semasiològic) i en el morfològic, tenint en compte tres nivells de variació funcional (formal, estàndard i popular). Aquest plantejament metodològic li permet mostrar les coincidències i les divergències entre les llengües objecte d'estudi. Per últim, també destaca el fet que termes similars poden correspondre a conceptes diferents, cosa que pot generar problemes de traducció, com ara els falsos amics.

En definitiva, el recull de treballs d'aquest monogràfic constitueix una mostra representativa de la diversitat de temes i de perspectives que es poden tractar des de

l'anàlisi contrastiva. Presenta la particularitat de contenir estudis basats en diferents tipus de text i en diferents llengües. Tot i que predomina el contrast del català amb el castellà, en primer lloc, i amb l'anglès, en segon lloc, hi són presents les altres llengües romàniques i també l'alemany, la qual cosa és una mostra de la varietat quant a les llengües contrastades. El fet que el català siga una de les llengües de contrast en tots els estudis –excepte en el primer, de caràcter teòric– contribueix a omplir un dels buits de les investigacions en anàlisi contrastiva, que deixen sovint al marge les denominades i considerades "llengües minoritàries".

A més, la lectura dels treballs d'aquest volum posa de manifest que, a diferència del que ens deia Fisiak en la definició amb què iniciàvem aquesta introducció, l'anàlisi contrastiva no s'ha de considerar pròpiament una àrea o una subdisciplina de la lingüística. És, més aviat, una perspectiva general en l'estudi lingüístic. Podem utilitzar un símil procedent del mateix camp de la lingüística aplicada: igual com en terminologia es parla de recerca monolingüe i plurilingüe, podem dir que en la lingüística en general hi ha una perspectiva monolingüe i una perspectiva contrastiva. Aquesta perspectiva es pot concretar en estudis interlingüístics –com els que es donen en l'ensenyament de llengües, en l'àmbit sociolingüístic (contacte de llengües), en la terminologia o en la traducció–, o en estudis intralingüístics, com els que se centren en la comparació entre variants dialectals o entre estadis diacrònics diferents d'una mateixa llengua.

MARIA JOSEP CUENCA
Universitat de València

JOAN-RAFAEL RAMOS
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

CLYNE, M. (1994) *Inter-cultural Communication at Work. Cultural Values in Discourse*, Cambridge, Cambridge University Press.

CORDER, S. P. (1967) «The significance of learner's errors», *International Review of Applied Linguistics* 5, pàgs. 161-170.

— (1981) *Error Analysis and Interlanguage*, Oxford, Oxford University Press.

COULMAS, F. ed. (1981) *Conversational Routines. Explorations in Standardized Communication Situations and Prepatterned Speech*, The Hague, Mouton.

CUENCA, M. J. (1992) *Teories gramaticals i ensenyament de llengües*, València, Tàndem.

FISIAK, J. (1981) «Some introductory notes concerning Contrastive Linguistics», dins Fisiak, J. ed., *Contrastive Linguistics and the Language Teacher*, Oxford, Pergamon, 2a. ed. 1985, pàgs. 1-11.

GASS, S. & L. SELINKER (1994) *Second Language Acquisition. An Introductory Course*, Hillsdale (N.J.), Lawrence Erlbaum.

GÓMEZ CAPUZ, J. (1998) *El préstamo lingüístico. Concepto, problemas y métodos*, Quaderns de Filologia, Annex XXIX, València, Universitat de València.

HARTMANN, R. R. K. (1980) *Contrastive Textology: Comparative Discourse Analysis in Applied Linguistics*, Heidelberg, Julius Groos.

JAMES, C. (1990) *Contrastive Analysis*, London, Longman.

KAPLAN, R. B. (1966) «Cultural thought patterns in intercultural education», *Language Learning* 16, pàgs. 1-20.

LADO, R. (1957) *Linguistics across Cultures*, Ann Arbor, University of Michigan Press.

MARCOS MARÍN, F. (1990) *Introducción a la Lingüística: historia y modelos*, Madrid, Síntesis.

MARTON, W. (1981) «Pedagogical implications of Contrastive Studies», dins Fisiak, J. ed., *Contrastive Linguistics and the Language Teacher*, Oxford, Pergamon, 2a. ed. 1985, pàgs. 156-170.

PAYRATÓ, L. (1988) «L'anàlisi contrastiva català-castellà: història i futur», dins J. J. Staczek ed., *On Spanish, Portuguese, and Catalan Linguistics*, Georgetown University Press, pàgs. 226-239.

SAJAVAARA, K. (1985) «Contrastive Linguistics Past and Present and a Communicative Approach», dins Fisiak, J. ed., *Contrastive Linguistics and the Language Teacher*, Oxford, Pergamon, pàgs. 33-56.

SCOLLON, R. & S. W. SCOLLON (1995) *Intercultural Communication. A Discourse Approach*, Oxford, Blackwell.

SEBASTIÁN, E. & D. I. SLOBIN (1994) «Development of linguistic forms, Spanish», dins Berman, R. A. & D. I. Slobin eds., *Relating Events in Narrative: A Crosslinguistic Developmental Study*, Hillsdale, Erlbaum, pàgs. 239-284.

SELINKER, L. (1972) «Interlanguage», *International Review of Applied Linguistics* 10, pàgs. 209-231.

— (1992) *Rediscovering Interlanguage*, London, Longman.

SLOBIN, D. I. (1996) «Two ways to travel, verbs of motion in English and Spanish», dins Shibatani, M. & S. A. Thompson eds., *Grammatical Constructions. Their Form and Meaning*, Oxford, Oxford University Press, pàgs. 195-219.

TALMY, L. (1985) «Lexicalization patterns, semantic structure in lexical forms», dins Shopen, T. ed., *Language Typology and Syntactic Description*, vol. 3, Cambridge, Cambridge University Press, pàgs. 36-149.

— (1991) «Path to realization, a typology of event conflation», *Proceedings of the Annual Meeting of the Berkeley Linguistic Society* 7, Berkeley, Berkeley Linguistic Society, pàgs. 480-519.

Tricàs, M. (1997) *Manual de traducción. Francés-castellano*, Barcelona, Gedisa.
Wierzbicka, A. (1991) *Cross-cultural Pragmatics. The Semantics of Human Interaction*, Berlin/New York, Mouton / de Gruyter.

FRANCISCO J. FERNÁNDEZ POLO

LA RETÒRICA CONTRASTIVA. UNA PANORÀMICA DE L'ÀREA

1. Introducció*

Entre les experiències més memorables de la meua etapa d'estudiant de Filologia Anglesa es troben les classes de redacció o *composició*, com solíem anomenar-les. Recorde, en particular, haver rebut amb una certa sorpresa i escepticisme l'intent agosarat dels nostres professors –parlants nadius d'anglés– d'ensenyar-nos models d'organització dels continguts que després hauríem d'aplicar en les nostres redaccions. Lluny de semblar-nos positiu, l'ús d'aquest tipus d'esquemes preestablerts en les nostres redaccions ens semblava, en el millor dels casos, un automatisme innecessari i insuls i, en el pitjor, un atemptat contra la llibertat i un insult a la intel·ligència. Al nostre parer, la qualitat d'una redacció depenia, sobretot, de la varietat i de la riquesa del lèxic utilitzat, d'una adequada elaboració i, per descomptat, de la correcció de les estructures gramaticals. És clar que la nostra idea sobre el que era un text ben escrit i la dels nostres professors diferien substancialment, i és possible que continuaren fent-ho fins i tot després dels nostres estudis.

Aquesta àrea d'estudi va sorgir als anys setanta en el context de l'ensenyament de l'anglés com a llengua estrangera i, en particular, amb la finalitat de descriure, explicar i, en últim terme, solucionar les dificultats que experimentaven els estudiants en organitzar els continguts dels seus escrits en la llengua estrangera. Des d'aquella etapa

* Aquest text ha estat traduït per Àngels Campos i González.

Caplletra 30 (Primavera 2001), pp. 21-46

inicial, la disciplina, en general –i l'objecte d'estudi d'aquesta, en concret– han variat enormement fins al punt d'abandonar aquesta circumscripció inicial a l'àmbit de l'ensenyament de les llengües estrangeres, fonamentalment de l'anglés. Tot i que molts treballs recents continuen centrant-se en la producció escrita –no solament en anglés– dels estudiants estrangers, l'interés s'ha ampliat a la comparació dels productes escrits per part dels parlants de diferents llengües en les respectives llengües maternes i ha superat l'àmbit educatiu per interessar-se per la comunicació escrita en contextos reals, principalment els lligats als mons acadèmic i professional. Paral·lelament a aquesta ampliació de l'objecte d'estudi, hi ha hagut també un increment en el tipus de factors que susciten l'interés dels analistes, no solament en l'elecció i en la forma particular d'organitzar la informació en el text, sinó també en l'ús desigual de multitud d'elements discursius (cohesió, metadiscurs, cortesia...), sens dubte impulsat pel desenvolupament previ d'altres àrees de la lingüística, com la pragmàtica o la lingüística del text, els conceptes i els instruments de les quals van passar ben aviat a integrar les eines dels especialistes en retòrica contrastiva (RC).

La RC està lluny de constituir un àrea d'estudi plenament consolidada. Darrerament, diversos treballs han qüestionat la validesa d'alguns dels pressupòsits bàsics d'aquesta disciplina, els mètodes d'investigació que utilitza i també els objectius que planteja, a més de posar en dubte la validesa d'algunes de les tesis més populars i de plantejar nous interrogants sobre les conseqüències que es deriven dels resultats de les investigacions per a l'ensenyament de les llengües estrangeres.

Aquesta mancança de consolidació de l'àrea es reflecteix d'una manera evident en el panorama bibliogràfic. En primer lloc, com recorda Silva (1997), una gran part de les investigacions no aconsegueixen mai superar l'estadi de tesis doctorals no publicades, de manera que els resultats d'aquests estudis molt poques vegades arriben al conjunt de la comunitat d'experts. En segon lloc, falten publicacions especialitzades que puguen servir de punt de trobada entre els especialistes. El producte que més s'aproxima a una publicació d'aquest tipus són revistes com *TESOL Quarterly*, que molt sovint inclou col·laboracions sobre el tema, sobretot estudis que analitzen els productes escrits per estudiants d'anglés com a llengua estrangera, o *Multilingua*. Això de banda, la majoria dels treballs que es duen a terme en l'àrea solen aparéixer publicats en revistes prestigioses especialitzades en anàlisi del discurs, lingüística del text o pragmàtica, com *Text*, *Journal of Pragmatics*, *Discourse Processes* o *Written Composition*, en llenguatges d'especialitat, com *English for Specific Purposes*, o en teoria de la traducció, com *Target* o *Babel*. Per sort, a aquest paisatge bibliogràfic tan dispers, s'hi han afegit en les dues últimes dècades diversos volums monogràfics sobre el tema (Kaplan 1984; Connor & Kaplan 1987; Purves 1988; Connor 1996a i 1996b), intents que responen a la voluntat de fer balanç del treball realitzat i de servir de

referència per a investigacions futures, en definitiva, respostes a una evident necessitat de demarcar el terreny i donar solidesa a aquesta àrea d'estudi.

Si, tal com es pot inferir dels paràgrafs anteriors, no es veu clara la independència de la RC respecte d'altres àrees de la lingüística com l'anàlisi del discurs i l'anàlisi de gèneres, encara resulta més difícil de concretar les fronteres amb altres disciplines semblants des del punt de vista nominal que han conegut un important desenvolupament en els últims temps, com són la pragmàtica contrastiva, la pragmàtica intercultural (Wierzbicka 1991; Hernández Sacristán 1999) o la comunicació intercultural (Clyne 1994; Scollon & Scollon 1995). L'ampliació de l'objecte d'estudi de la RC i, especialment, l'interés d'aquesta disciplina per una varietat cada vegada major d'àmbits de la comunicació escrita i per multitud de factors discursius en la producció d'aquests àmbits, han difuminat encara més els perfils. Al capdavall, les diferents àrees comparteixen els mateixos pressupòsits teòrics, en particular, el determinisme cultural de les pràctiques discursives, i, per tant, un mateix marc interpretatiu. En aquest sentit, no resulta estrany que hagen sorgit recentment propostes d'integrar les diverses àrees, com la de Clyne, que parla d'una "lingüística de la comunicació intercultural" (1994: 176ss).

2. Origen de la retòrica contrastiva. Kaplan. Crítíques a la seua proposta

La RC naix com a àrea d'estudi als Estats Units a mitjan dels anys seixanta a partir del treball de Robert Kaplan (1966). Per entendre l'especial relació que hi ha entre l'àrea i aquest àmbit geogràfic concret, cal conéixer diverses cicumstàncies que propicien aquesta associació. Com apunta Connor (1996a: 59-60), a partir dels anys cinquanta, als Estats Units es va començar a donar molta importància a l'escriptura en la formació universitària, fins al punt que en l'actualitat qualsevol aspirant a accedir a la universitat ha de demostrar mitjançant un examen la seua competència en la matèria i, en cas de no superar-lo, cal que faça cursos específics que l'ajuden a adquirir la capacitat requerida. En aquestes circumstàncies propícies, l'estudi de les tècniques i dels processos d'escriptura va esdevenir, en la dècada dels seixanta, objecte digne d'interés acadèmic i va donar lloc a multitud d'estudis, monografies i revistes especialitzades en el tema. Un segon factor favorable al naixement de la RC en aquest país és l'abundància d'estudiants estrangers a les universitats nord-americanes, que, segons Connor (1997: 198), havia assolit en el curs 1991-92 la xifra rècord de 419.585 persones. Aquests estudiants han de demostrar un domini acceptable de la llengua anglesa i, sobretot, una competència en l'escriptura, abans de poder continuar els estudis, la qual cosa ha donat lloc a una proliferació de cursos d'anglés per a estrangers a nivell universitari i a l'increment de les investigacions sobre els problemes específics experimentats per aquests

estudiants en l'etapa d'aprenentatge, com a pas previ ineludible en el desenvolupament de les corresponents teràpies.

En aquest context va sorgir el treball de Kaplan, la inspiració i les principals conclusions del qual resumeix el mateix autor de manera especialment convincent dues dècades més tard:

> Because I was then the administrator of what was, for the time, a large and relatively important ESL program, I had the opportunity to observe a substantial number of compositions written in English by native speakers of a variety of languages other than English (...) This corpus demonstrated that there were problems that seemed to be unique to speakers of particular languages (...) The evidence suggested that there must be regularities in the English writing of nonnative English learners from particular language backgrounds that could be observed and codified to provide teaching content and strategy for ESL writing courses (1988: 277).

L'interés de Kaplan no es centrava en els problemes evidents dels escrits en el nivell lèxic i en el nivell sintàctic, sinó que es basava en qüestions relatives a l'organització dels continguts al llarg del text. Kaplan va observar que l'organització dels paràgrafs en els textos dels parlants no nadius diferia de la típica dels escrits en anglés, i que les diferències no eren aleatòries sinó que tendien a coincidir en els escrits dels parlants amb una mateixa llengua materna, de manera que "experienced ESL teachers were able to tell with astonishing accuracy what the native-language of a writer was by simply reading the text produced by that writer" (1988: 277). La principal conclusió a la qual va arribar l'autor va ser que hi havia formes peculiars d'organitzar un escrit en les diferents llengües-cultures que, en darrera instància, explicaven els problemes que experimentaven els parlants no nadius a l'hora d'escriure en anglés. Concretament, Kaplan va proposar l'existència de cinc formes distintes d'organitzar els paràgrafs en un text expositiu, característiques que corresponen a cinc grups lingüístics: lineal, en anglés, amb el plantejament del tema general al començament i el desenvolupament posterior mitjançant definicions i exemples fins al final, sense desviacions; paral·lela, en les llengües semítiques, amb una gran quantitat d'estructures coordinades; indirecta, en les llengües orientals, que retarden la presentació del tema principal fins al final del text; i, digressiva amb diferents graus d'intensitat en els altres dos grups, les llengües romàniques i el rus, en els textos de les quals solen aparéixer amb més freqüència que en anglés continguts no directament relacionats amb el tema central del text.

Al llarg dels anys van créixer les crítiques contra aquest estudi, algunes de les quals feien referència a la disciplina en conjunt. Crítiques al mètode utilitzat, com el fet de basar les apreciacions al voltant de l'anglés en les recomanacions de diversos manuals de redacció i no en dades reals, i el fet de basar les conclusions sobre l'escriptura en altres llengües en els escrits en anglés dels parlants d'aquestes llengües, en lloc

d'analitzar els productes escrits en les respectives llengües maternes (Leki 1997: 236). Crítiques a diversos pressupòsits fonamentals, com l'assumpció que la influència de la L1 en els escrits en anglés dels estudiants estrangers resulta negativa, o l'excés d'etnocentrisme que envolta tota la proposta. I crítiques també, per últim, als resultats, d'una manera especial, a l'excés de generalització que porta Kaplan a ignorar diferències importants entre llengües que ell inclou dins del mateix grup lingüisticocultural, i crítiques a les conclusions referents a les peculiaritats de l'escriptura d'algunes llengües concretes (Bar-Lev 1986). El mateix Kaplan reconeixeria anys més tard (Kaplan 1987, 1988) algunes de les limitacions i dels defectes de la seua investigació, com ara l'excés de generalització abans esmentat o el fet de presentar com a categòriques les diferències entre els grups.

3. Origen de les diferències en les convencions d'escriptura

Un dels aspectes més controvertits en la proposta de Kaplan va ser la suposada base cultural de les diferències observades en les pautes d'escriptura dels parlants de diverses llengües, que remeten, al cap i a la fi, a la hipòtesi del relativisme lingüístic de Sapir i Whorf, amb la qual va compartir la mateixa sort. Kaplan (1988: 290) suggereix, en particular, que l'anglés té una "lògica" pròpia ("not in an absolute mathematical sense but in a cultural sense"), una manera particular d'organitzar els continguts proposicionals, que tenen origen en Aristòtil (sil·logismes) i Galileu (taxonomies), i en una filosofia materialista amb una visió del món "essencialment tecnològica". Aquesta base cultural explica, sempre segons l'autor, la insistència dels manuals de redacció anglosaxons en aspectes com la claredat i la precisió, així com la importància que es concedeix a l'estructuració dels continguts en detriment d'aspectes formals com l'elegància i la bellesa de la mateixa llengua del text.[1]

Aquestes suposades arrels culturals de les dades analitzades per la RC han suscitat diferents graus d'escepticisme entre la comunitat d'experts, alguns dels quals les han rebutjat totalment, mentre que d'altres han defensat la necessitat de precisar-les més. Amb tot, la lingüística més recent, en general, tendeix a acceptar com a vàlida la idea d'una certa base cultural en les nostres pràctiques lingüístiques. Per a Hernández Sacristán (1999: 30ss), tot i que pot discutir-se la relació entre les peculiaritats lexicogramaticals d'una llengua i una determinada cosmovisió, a pesar de ser intuïtivament plausible, resulta raonable assumir un origen cultural de les categories pragmàtiques, seua connexió directa amb un determinat "ethos cultural". La mateixa opinió és compartida per Clyne (1994: 1), el qual, a més, al·ludeix a les repercussions que pot tenir en l'aprenentatge d'una llengua estrangera:

(1) Vid. Scollon & Scollon (1995) sobre el caràcter antiretòric, igualitari i deductiu del "discurs utilitarista" que des del segle XVIII impregna la societat occidental.

> Language represents the deepest manifestation of a culture, and people's values systems including those taken over from the group of which they are a part, play a substantial role in the way they use not only their first language(s) but also subsequently acquired ones.

Aquestes hipòtesis s'han defensat sobretot a l'hora d'explicar les diferències en les pràctiques conversacionals dels parlants de diferents llengües, i s'ha demostrat el caràcter problemàtic que presenten en situacions conversacionals exolingües de diferent tipus, però sembla raonable suposar que l'existència d'aquest tipus de peculiaritats discursives i pragmàtiques no pot limitar-se al canal oral, sinó que ha de reflectir-se també en la llengua escrita, objecte d'interés de la RC; en aquest sentit, el mateix Clyne (1994: 200) afirma: "Despite the differences between spoken and written discourse (...) there are many commonalities in the way cultural values impact on discourse patterns".

Com és obvi, els factors culturals concrets esgrimits pels estudiosos com a explicació de les peculiaritats de l'escriptura en les diferents llengües són molts i variats. Per exemple, Scollon & Scollon (1995: 81ss) relacionen el caràcter indirecte de la comunicació en molts països del sud-est asiàtic amb la importància que concedeix el confucianisme al caràcter jeràrquic de les relacions socials, i molts dels trets típics de l'escriptura anglesa –com la importància de la claredat i de l'efectivitat, el caràcter directe de la comunicació o el menyspreu per la retòrica– amb la filosofia utilitarista que impregna la cultura occidental. En un altre treball, Clyne (1987), per explicar la relativa complexitat dels escrits científics alemanys en comparació amb els anglosaxons, remet a la hipòtesis de l'existència de diferents "estils intel·lectuals" en les dues cultures, més "elitista" el germànic (el coneixement és a l'abast d'uns pocs) i "democràtic" l'anglosaxó (Galtung 1985). El mateix Clyne (1981: 61) fins i tot arriba a proposar l'existència de paral·lelismes entre el caràcter lineal de l'escriptura en anglés, manifestat en particular en l'obsessió per evitar les digressions, i altres gestos "lineals" de la cultura anglosaxona com la tendència britànica a formar cues en els llocs públics, menys arrelada en altres països.

En el treball que va donar lloc a l'aparició d'un nou criteri tipològic, Hinds (1987) observa que mentre en algunes llengües-cultures (*writer-responsible*) l'emissor tendeix a assumir una major responsabilitat en l'èxit de la comunicació i a facilitar, per tant, el paper del receptor en la major mesura possible, en altres (*reader-responsible*) sembla preveure's la presència a l'altre costat del canal comunicatiu d'un receptor disposat a –i capaç de– realitzar una intensa tasca interpretativa. Això explicaria la identificació d'alguns analistes de diferències entre les llengües en el grau de dificultat dels seus escrits, més explícits en els continguts i en l'organització en unes –per exemple, l'anglés– i menys en d'altres –com el japonés (Hinds 1987), l'alemany (Clyne 1987), el finés (Mauranen 1993a) o l'espanyol (Saint-John 1987). Recentment, Mauranen (1993b) ha explicat aquestes diferències com a conseqüència de l'existència de

diverses maneres de concebre la "cortesia" en les diferents cultures. Segons aquesta investigadora, els autors anglosaxons es mostren cortesos envers els lectors quan els anticipen les necessitats i faciliten la tasca de lectors, una actitud que, en canvi, en un altre àmbit cultural pot percebre's com a paternalista i descortesa, mentre que es valora positivament una retòrica més implícita "by its treatment of readers as intelligent beings to whom nothing much needs to be explained" (1996:17).

Juntament amb aquest tipus d'arrels culturals, alguns autors remeten al context sociohistòric i fins i tot sociopolític més concret d'una determinada comunitat com a font de les peculiaritats de l'escriptura. La mateixa Mauranen, en aquest estudi, també esgrimeix la possibilitat que la naturalesa més implícita dels escrits en finés estiga motivada pel fet de ser una comunitat petita i homogènia, la qual cosa permet assumir una major quantitat de coneixements compartits entre els participants en la comunicació. Pel que fa a les diferències entre els escrits en anglés i en finés, Crismore *et alii* (1993) expliquen la presència d'un major nombre de mecanismes de modalització epistèmica en aquests últims per la influència en el caràcter finlandés de diverses circumstàncies de la història recent d'aquest país –especialment la situació entre dues grans potències invasores com Rússia i Suècia– que "have taught the Finns to be cautious about expressing their opinions" (1993: 65). Per últim, ja en un àmbit lingüisticocultural molt diferent, Hatim (1989, 1991) al·ludeix a l'existència de factors de caràcter pragmàtic (diferents concepcions de la solidaritat o de la cortesia) però també en el context polític (la falta de llibertats) com a explicació de la "letargia" en què es troben al món àrab un tipus de textos argumentatius (*counter-argumentation*) molt habituals en altres èpoques, i molt comuns en l'actualitat al món occidental, l'estructura dels quals pressuposa l'existència de punts de vista divergents a la societat.

No obstant això, les especificitats de l'escriptura en una determinada llengua de vegades poden obeir a raons molt més materials i encara més mundanes, com ens recorden Taylor & Tigguang (1991). Aquests autors atribueixen el menor desenvolupament de la secció dedicada a la revisió bibliogràfica en els articles científics en xinés, en comparació amb l'anglés, a l'existència d'una concepció menys dialògica de la ciència en la tradició xinesa, menys propensa a la disputa i, per tant, a la crítica d'altres treballs, encara que no descarten la possibilitat d'explicacions "més simples i prosaiques" com l'escassesa de material bibliogràfic als laboratoris xinesos si els comparem amb els occidentals (1991: 332).

4. Retòrica contrastiva en l'àmbit educatiu

Una important secció dels treballs de RC s'ajusten essencialment a la concepció de l'àrea que emana de Kaplan, almenys quant a l'objectiu d'estudi i als objectius últims de la investigació. L'objecte d'interés se centra en la producció escrita dels estudiants d'una L2 i en les diferències entre aquesta i els corresponents escrits dels parlants

nadius en aquesta mateixa llengua. L'objecte se circumscriu, per tant, a la problemàtica de l'aprenentatge de l'escriptura en contextos educatius no especialitzats, fonamentalment en l'educació secundària i universitària. Pel que fa als objectius, la finalitat última és terapèutica i consisteix a proporcionar la informació necessària per a la millora de l'ensenyament i l'aprenentatge de la L2, per tal d'evitar la transferència de les pautes d'escriptura pròpies de la L1 a les composicions en la L2, assumint, doncs –com ja ho feia Kaplan–, que aquesta transferència resulta negativa.

Una gran part dels treballs aborden la problemàtica de l'aprenentatge de l'anglés com a llengua estrangera per part dels estudiants amb orígens lingüístics molt diversos (vid. Connor (1996a: 91-5) i Silva (1997) per a una síntesi d'aquests estudis). Tret d'escasses excepcions (Connor & Lauer 1988), la majoria de les investigacions centren la comparació en les diferències en la composició de textos de caràcter expositiu, sens dubte perquè és aquest el tipus de text més practicat en els establiments educatius anglosaxons i, concretament, en el context nord-americà, on les classes de redacció (*essay-writing*) tenen com a objectiu preparar l'alumne per al posterior desenvolupament de la competència escrita al món universitari (Connor 1996a: 60). Generalment, els treballs solen centrar-se, a més, en etapes de l'aprenentatge de la L2 relativament avançades, en els nivells de l'educació secundària i universitària (vid., tanmateix, Reppen & Grabe 1993), ja que són les etapes en què solen concentrar-se els esforços en l'ensenyament de les habilitats de l'escriptura tant en la L1 com en la L2.

Des del punt de vista metodològic, el material empíric que constitueix la matèria primera de la investigació sol ser de naturalesa diversa. Alguns treballs (Ostler 1987) comparen, a l'estil de Kaplan, les redaccions dels estudiants d'una L2 amb els escrits dels corresponents parlants nadius, amb l'objectiu d'identificar en les primeres (L2) possibles desviacions de la norma nadiua. En altres casos (Lux & Grabe 1991; Crismore *et alii* 1993; Reppen & Grabe 1993), la comparació es realitza entre redaccions d'estudiants en les respectives llengües maternes.

Però, a més dels productes escrits pròpiament dits, alguns estudis han buscat proves de l'existència de diferents retòriques en altres fonts indirectes, com ara les manifestacions de caràcter prescriptiu que contenen els manuals de redacció. El mateix Kaplan (1966) va basar les conclusions sobre l'anglés en les indicacions de diversos manuals d'estil dels anys seixanta sobre l'organització dels continguts en el paràgraf, un aspecte que va concitar la crítica generalitzada dels especialistes, com Leki (1997: 239), per a la qual "Certainly, English textbooks direct students to the formula of topic-sentence plus development with examples plus conclusion (...). Yet professional writers do not write this way in English".

Malgrat el valor limitat de qualsevol tipus de formulacions prescriptives, aquestes continuen constituint una font de dades apreciada pels especialistes; tot i això, no solen concedir-los un valor absolut sinó un valor de suport o confirmació de les conclusions que assoleix amb la seua anàlisi o un valor de simples hipòtesis de partida per a l'estudi (vid. Clyne 1987; Montaño-Harmon 1991). En qualsevol cas, l'ús de manuals de

redacció i materials semblants com a font de dades en RC es veu limitat pel fet que aquest tipus de material no existeix o existeix en nombre molt escàs en moltes llengües (Leki 1991: 129), un indici que apunta que l'ensenyament de l'escriptura rep diferents graus d'atenció en els diversos sistemes educatius. Eggington (1987: 157), per exemple, comenta que els estudiants coreans no reben a l'escola cap tipus d'instrucció formal sobre la manera com han d'organitzar els escrits, i Clyne (1987: 212) ressalta les diferències entre els sistemes educatius alemany i australià, on "essay writing techniques are drilled for years". Connor, per la seua banda, assenyala en aquest sentit la sorpresa de molts professors universitaris no nord-americans davant l'existència de cursos de redacció a les universitats d'aquest país (1996a: 59-60). A més dels múltiples factors socioculturals, i fins i tot històrics, que poden explicar aquestes diferents actituds respecte de l'escriptura en tots aquests llocs, és possible que hi haja també alguna part de veritat en les paraules d'Enkvist (1995: 41) quan afirma "I have a gut feeling that (...) Americans (...) are more optimistic in believing that most things can be successfully taught in courses and by rule and recommendation".

Si les fonts de les dades de la RC són diverses, les variables o els elements formals en els quals es basa el contrast encara ho són més, ja que van des de factors lèxics i sintàctics de diferents tipus (Lux & Grabe 1991; Reppen & Grabe 1993) fins a qüestions relatives a la macroestructura o organització global del text. Com és lògic, l'evolució de la RC en aquest àmbit s'ha vist supeditada als avanços ocorreguts en altres àrees de la lingüística, particularment en l'anàlisi del discurs i en la lingüística del text, els conceptes i els instruments de les quals es van revelar útils per als interessos dels especialistes en RC (vid. Connor 1996a: 80ss). Kaplan (1966), per exemple, va utilitzar un model d'anàlisi textual basada en els conceptes de *discourse block* i *discourse unit* –respectivament, idea principal i idees dependents–, destinat a establir l'estructura subjacent de la informació en el text i el tipus de relació entre les parts d'aquest (coordinació, subordinació, etc.). En un altre estudi, Connor & Lauer (1988) comparen redaccions de caràcter persuasiu escrites per estudiants de secundària dels Estats Units, Anglaterra i Nova Zelanda, centrant-se en el tractament de tres paràmetres concrets, entre els quals figura el grau d'ús de la "superestructura" característica dels textos argumentatius, situació-problema-solució-avaluació. Igualment, Montaño-Harmon (1991) restringeix la comparació de les redaccions d'estudiants de secundària mexicans i angloamericans a aspectes com: la llargària i la complexitat de les oracions, els tipus de cohesió lèxica i de relacions "conjuntives" (Halliday & Hasan 1976) més utilitzats, i la freqüència de digressions o desviacions del tema principal del text. Per últim, algunes investigacions (Crismore *et alii* 1993; Makkanen *et alii* 1993; Mauranen 1993b) han començat recentment a interessar-se per les diferències entre les llengües en l'ús del que es coneix com a *metatext* o *metadiscurs*, aquell material lingüístic que té com a funció principal organitzar el contingut proposicional del text i manifestar l'actitud de l'autor envers aquest (Mauranen 1993b: 8-9) i que inclouria, per tant, des d'expressions de la modalitat fins a connectors textuals.

5. Retòrica contrastiva en els àmbits acadèmic i professional

Com acabem de veure, des dels orígens, la RC ha estat íntimament lligada a l'ensenyament de les llengües estrangeres en els distints nivells educatius. No obstant això, des de mitjan dels vuitanta s'ha anat produint una ampliació de l'objecte d'estudi de la disciplina; entre els especialistes s'ha suscitat un nou interés per les diferències entre els productes escrits en contextos comunicatius reals i concrets, fonamentalment els vinculats al món de les activitats acadèmica i econòmica.

Hi ha una sèrie de circumstàncies que permeten explicar aquest canvi d'orientació en l'àrea: fonamentalment, la progressiva internacionalització de l'activitat científica i la mundialització de l'economia i del comerç. En aquest nou context de globalització de les activitats, cobra gran interés la hipòtesi bàsica de la RC, segons la qual poden haver-hi diferents pautes de comunicació escrita en les diverses llengües-cultures, ja que aquestes diferències podrien constituir greus obstacles per al desitjat intercanvi d'idees i béns. L'objectiu últim dels estudis de RC en aquest terreny mostra una vocació clarament aplicada i consisteix a treure a la llum divergències sistemàtiques entre els productes escrits per parlants nadius de diferents llengües típicament associats a aquests dos contextos comunicatius, científic i economicocomercial.

La majoria dels treballs de RC en aquests dos àmbits solen centrar-se en els contrasts entre l'anglés i una altra o altres llengües, i això per motius evidents. La llengua anglesa ha adquirit la indiscutible condició de llengua franca en el comerç internacional, i també en gran mesura en el món de la ciència. En determinades àrees de la ciència, l'anglés és clarament dominant en el nivell internacional com a llengua de publicació, i no sols des d'un punt de vista purament numèric: les revistes científiques més prestigioses són les que s'editen als països anglosaxons (principalment, als Estats Units i a Gran Bretanya) i que solament admeten la publicació de treballs en anglés. Qualsevol investigador que aspire a un cert reconeixement internacional (i fins i tot nacional) buscarà *fer-se lloc* en aquestes publicacions. En aquest sentit, un grup de psicòlegs escandinaus entrevistats per Jernudd & Baldauf (1987) (citat en Swales 1990: 102) manifestava: "One year in England/USA –even as a street sweeper– would likely mean more to a scientific career than half a million crowns in the form of a research grant". En definitiva, la coneguda màxima "Publique; per tant, sóc", hauríem de substituir-la en molts casos per aquesta altra: "Publique en anglés; per tant, sóc". Això de banda, amb l'increment espectacular de la producció científica en les últimes dècades, les revistes anglosaxones més prestigioses han adoptat una política de publicació molt selectiva "which means increasing pressure on manuscripts that betray evidence of nonstandard English" (Swales 1990: 103). Així doncs, és més que probable que el desconeixement de les peculiaritats retòriques de l'anglés constituesca un problema greu per a molts investigadors que no són parlants nadius d'aquesta llengua, incapaços de disseminar els resultats dels seus treballs entre la comunitat científica internacional,[2] la qual cosa no

(2) Vid. Canagarajah (1996) sobre altres obstacles materials "no discursius" per a la projecció internacional d'investigadors procedents de països "perifèrics": "Even scholars who have effectively been inducted into the academic discourses during their training research in the West find the material disadvantages too overwhelming to continue publishing on their return home".

sols resulta molt negativa per als mateixos investigadors, sinó possiblement també per a la ciència en conjunt. Com ens recorda Clyne:

> If English- and German educated scholars do apply different formal criteria to judge the acceptability of academic writings, and cultural differences make them susceptible to such judgments, international academic exchange and cooperation may suffer. (1987: 215)

Amb l'estudi de Clyne comencem una petita mostra dels treballs realitzats en aquest àmbit. Clyne compara articles de sociologia i lingüística en alemany i en anglés, entre els quals troba diferències importants en diversos nivells, entre altres: un major nombre de digressions o desviacions del tema principal en els textos germans, una major asimetria entre les parts, una menor presència d'expressions que anuncien l'organització dels continguts del text (*advance organizers*) i menys definicions o explicacions de termes. Clyne complementa l'estudi amb l'anàlisi d'un corpus d'articles en anglés d'autors alemanys, en els quals observa una presència exagerada de les característiques del registre acadèmic alemany i una desviació, per tant, de les pautes anglosaxones. Finalment, l'autor recomana que es pose la deguda atenció en aquest tipus de divergències en els cursos de llengües per a fins específics, vist que "mastery of discourse conventions appears to be one of the prerequisites to power on the international academic scene" (1987: 239).

En un altre treball molt interessant, Eggington (1987) qualifica la situació lingüística actual de la comunitat científica a Corea del Sud de "diglòssica". Al costat dels investigadors formats al mateix país i acostumats a utilitzar en els seus escrits models d'organització textual propis de la tradició retòrica coreana, hi ha una part substancial de la comunitat investigadora que ha realitzat estudis als Estats Units i que, en retornar al seu país, continua utilitzant el model d'organització lineal anglosaxó –tot i que escriuen en la llengua materna–, un estil d'escriptura que resulta problemàtic per als parlants nadius de Corea i per al mateix país per tal com impedeix "the optimal transfer of vital knowledge, as well as the optimal development of the nation".

Un altre treball recent de gran importància en aquesta mateixa línia és Mauranen (1993a), que centra les anàlisis en l'ús divers d'una sèrie de variables textuals en articles de medicina escrits per parlants nadius d'anglés i de finés. En general, l'estudi revela l'ús per part d'autors finlandesos d'una retòrica més implícita, amb una menor presència de l'autor en el text, sobretot en el paper de guia dels lectors, cosa que obliga a aquests a una major tasca interpretativa. Aquest caràcter "implícit" dels textos es reflecteix, concretament, en una introducció tardana dels conceptes centrals i en l'ús d'estratègies més implícites per a seguir-los al llarg de tot el text, en la pràctica total absència d'elements metadiscursius destinats a fer explícita l'organització dels escrits i en una marcada tendència a retardar la presentació dels resultats i de les conclusions principals de l'estudi, una "estratègia de suspens" que dificulta la tasca del lector (Mauranen 1993a: 248). Igual que en el treball de Clyne, Mauranen demostra com

aquests trets típics del discurs acdèmic en finés persisteixen en els escrits en anglés dels investigadors finlandesos, la qual cosa, segons suggereix l'autora, podria minvar-ne l'efectivitat i constituir una important barrera a la difusió internacional dels resultats de les seues investigacions.

Acabem aquesta breu mostra amb el treball de Taylor & Tingguang (1991), en el qual es comparen les introduccions d'un total de 31 articles pertanyents a diverses àrees científiques i apareguts en revistes anglosaxones i xineses (aquestes últimes publicades en anglés i en xinés). Per fer-ho utilitzen el tradicional model descriptiu de Swales (1984). L'estudi descobreix que, independentment de la llengua i de la cultura dels investigadors, les introduccions s'ajusten en bona mesura a l'estructura característica dels escrits científics en anglés proposada per Swales, fet que confirmaria la tendència a la internacionalització del discurs científic i que, a més, contradiria la hipòtesi central de la RC. Segons Taylor & Tingguang, les divergències més significatives s'aprecien entre articles de diferents disciplines, independentment de la llengua, la qual cosa demostra que cada àrea tendeix a desenvolupar les pròpies convencions d'escriptura en el nivell internacional. Tot i això, reconeixen l'existència al corpus de textos de certes diferències entre els articles escrits pels investigadors anglosaxons i xinesos –fins i tot en els escrits en anglés d'aquests últims–, que probablement obeesquen a motius culturals: la menor elaboració de les diverses parts, la menor extensió de les introduccions i, sobretot, l'escàs desenvolupament en els escrits orientals de la secció corresponent a la revisió bibliogràfica podrien constituir un reflex de la concepció distinta de la ciència en les dues cultures, menys dialògica i propensa a la disputa en la tradició xinesa.

A més de l'àmbit cientificoacadèmic, ha sorgit un gran interés al si de la RC per les diferències entre els productes escrits generats en altres contextos comunicatius *professionals*, els relacionats amb el món de l'economia i del comerç. L'obertura dels mercats i la consegüent internacionalització dels intercanvis comercials generen situacions comunicatives en les quals entren en contacte individus no sols amb horitzons de coneixement i expectatives molt diversos, sinó també amb tradicions textuals i pautes de comunicació oral i escrita diferents i, de vegades, oposades, la qual cosa fa perillar l'efectivitat de la comunicació i, en últim terme, la mateixa activitat econòmica. L'ascens, progressiu, però evident, de l'anglés a la condició de llengua franca en aquest camp no implica una desaparició d'aquest tipus de barreres, ja que rere l'aparent canvi de codi tendeixen a perdurar pautes retòriques nadiues estranyes a l'anglés, que donen lloc a situacions potencialment problemàtiques. Com afirma Enkvist (1995: 42) en relació amb aquest tema:

> There is a great deal of difference between a text whose sentences are grammatically acceptable in isolation, but whose rhetorical macropatterns are awry, and a text which satisfies high requirements of idiomaticity, clarity and elegance, thanks to successful rhetorical patterning and cultural adaptation. We also know that tolerance for awkwardness varies greatly from situation to situation. We should worry less about elegant expression when asking for the way to the railway station than when writing texts persuading foreigners to buy our products or making critical scientists accept our new theories.

Com a exemple, vegem els objectius i els resultats d'alguns dels treballs de RC més significatius en aquest àmbit de la comunicació *professional*.[3]

Connor (1988) analitza un corpus de correspondència comercial entre els responsables nord-americans i japonesos d'una multinacional farmacèutica, en el qual descobreix diferències pel que fa a l'actitud comunicativa que generen conflictes entre les dues parts. En general, el responsable anglosaxó preferia usar un estil comunicatiu més "directe" i no dubtava a formular obertament les crítiques i propostes, mentre que el japonés "used suble ways of saying 'no'" (1996: 140).[4]

Bhatia (1993) constata l'existència de divergències importants quant a la concepció de gèneres com sol·licituds de treball i beques d'estudis als països del sud-est asiàtic i al món occidental, que fan que als ulls d'un occidental els candidats provinents de l'àmbit geogràfic oriental no s'autopromocionen prou, fet que constitueix un obstacle important per a un desenvolupament òptim en el món acadèmic o laboral.

Yli-Yokipii (1994) indaga en les diferències entre les diverses formes de correspondència escrita entre companyies angleses, nord-americanes i finlandeses. En general, les conclusions confirmen els resultats d'investigacions anteriors sobre el finés, atés que descobreix que els escrits finlandesos es caracteritzen per una accentuada tendència a deixar continguts implícits i, en general, resulten més impersonals i menys directes que els escrits anglosaxons.

En un altre treball, Herrlitz (1992) destaca el fet interessant que quan la correspondència comercial es fa en alguna llengua franca que no és la nadiua de cap de les dues parts, desapareix o, en tot cas, es mitiga l'obligació de respectar les especificitats culturals de la llengua en qüestió. En canvi, quan la correspondència es realitza en la llengua d'un dels participants, generalment la part "dominant", s'exigeix "to bridge the cultural gap between the two national tongues involved, totally adjusting to the 'mother tongue' norms and patterns of the langage used as an international medium" (1992: 51). En el cas de la correspondència comercial entre empreses holandeses i alemanyes, objectes del seu estudi, això implica modular la realització dels diversos actes il·locutius (promesa, petició o agraïment, entre d'altres), en general més directa en alemany que en neerlandés.

(3) Scollon & Scollon (1995) ofereixen el tractament més ampli de la qüestió, tot i que focalitzen les anàlisis en la problemàtica de la comunicació entre los països anglosaxons i els principals països de l'Àsia Oriental (Corea, Xina, Japó, Singapur o Taiwan). Clyne (1994: cap. 6) proposa una visió del tema amb una major cobertura geogràfica i cultural, encara que les anàlisi no resulten tan suggerents.

(4) Vegeu Scollon & Scollon (1995) per a una corroboració i una explicació detallada de les observacions de Connor.

Com a colofó d'aquesta mostra, Warren (1994) planteja seriosos dubtes sobre la qualitat de molts manuals d'instruccions distribuïts internacionalment a través de traduccions en què s'han passat per alt diferències entre les llengües en aspectes com la manera, més o menys directa, d'adreçar-se al lector/usuari o el nivell d'explicitació dels continguts i el grau d'ajuda que aquest espera rebre de l'autor. Sobre aquest últim punt, per exemple, l'autor comenta el següent:

> Americans need/want overviews and introductions and their absence creates problems for the readers. Members of another culture may not need such apparatus because they want to build a view of the document's subject slowly. (1994: 178)

De tots aquests estudis, convé extraure'n dues conclusions bàsiques: la primera, que hi ha diferències entre les llengües amb fondes arrels culturals que van més enllà de les evidents entre els lèxics i les gramàtiques; i la segona, que aquestes diferències poden comprometre la desitjada efectivitat de la comunicació i, en darrera instància, el desenvolupament d'aquestes dues importants àrees de l'activitat humana com són la ciència i el comerç, un fet que resulta més important com més accentuat és l'imparable procés d'internacionalització que experimenten aquestes àrees.

6. L'ESPANYOL EN ELS ESTUDIS DE RC

Del conjunt de les llengües europees, l'espanyol és probablement la que major atenció ha rebut per part dels especialistes en RC. En aquest sentit, Leki manifesta "there have been surprisingly few studies of European languages other than Spanish" (1991: 126). I Connor (1996a), que dedica una secció a banda per a l'espanyol en el seu manual, destaca com a significatiu el fet que aquesta llengua ocupés un lloc prominent en els estudis pioners de l'àrea a començaments dels anys setanta. El mateix Kaplan (1988) es defensa de les crítiques que va rebre el seu estudi per la pràctica total absència de les llengües europees en aquest treball amb les següents paraules:

> At the particular moment in the history of foreign-student flows to U.S. tertiary education, there were relatively few speakers of European languages other than Spanish in the population. (1988: 299)

En realitat, els fluxos als quals al·ludeix Kaplan fan referència majoritàriament a parlants d'espanyol procedents d'Hispanoamèrica. De fet, la pràctica totalitat dels estudis de RC que focalitzen l'atenció en l'espanyol consisteixen en constrasts entre els models d'escriptura típics de l'anglés nord-americà i l'espanyol d'ultramar. Fins a quin punt els resultats d'aquests treballs són extrapolables a l'espanyol peninsular constitueix un interrogant incòmode per al qual cal una resposta ràpida. A més d'aquesta orientació, les investigacions realitzades fins a l'actualitat divergeixen entre si en aspectes importants, fonamentalment relacionats amb el mètodes de treball i les fonts

de les dades, diferències que posen en perill la compatibilitat i/o la comparabilitat mateixa dels resultats. La metodologia utilitzada va des de simples impressions (Vázquez Ayora 1977) fins a l'aplicació de mètodes quantitatius que impliquen un tractament estadístic de les dades rigorós i fiable (Lux & Grabe 1991; Reppen & Grabe 1993). Pel que fa a aquests últims, les dades o materials analitzats, varien en funció de diferents paràmetres com ara la procedència geogràfica dels subjectes –per als parlants d'espanyol, Mèxic (Montaño-Harmon 1991), Equador (Lux & Grabe 1991) i fins i tot Arizona (Reppen & Grabe 1993)– l'edat dels parlants –redaccions d'estudiants d'educació primària (Reppen & Grabe), secundària (Montaño-Harmon) i superior (Lux & Grabe)– i la llengua –escrits en L1 en les dues llengües (Montaño-Harmon) o redaccions en la L2 (Reppen & Grabe).

Precisament per aquesta heterogeneïtat dels treballs, resulta sorprenent la gran coincidència que s'observa entre alguns dels resultats i de les conclusions que s'obtenen, la qual cosa permet extreure el següent conjunt de diferències generals entre els escrits en espanyol i en anglés:

1) els autors dels textos en espanyol donen una especial importància a l'elecció del lèxic, valoren sobretot la varietat i la bellesa del lèxic i rebutgen la repetició de paraules, característica de l'anglés (Vázquez Ayora 1977: 197; Aznar Mas *et alii* 1989; Montaño-Harmon 1991);

2) els textos en espanyol solen caracteritzar-se per l'ús d'una sintaxi més complexa i elaborada, cosa que es tradueix en oracions més llargues i en una major presència d'estructures subordinades (Vázquez Ayora 1977: 197; Montaño-Harmon 1991; Reppen & Grabe 1993);

3) en el paràgraf en castellà, les oracions solen acumular-se sense un ordre preestablert (Vázquez-Ayora 1977: 217) i sense una relació lògica clara més enllà de la simple addició; en canvi, en anglés es valora positivament l'organització de les idees segons un ordre lògic, simple i clar, basat, per exemple, en l'enumeració (Montaño-Harmon 1991);

4) una altra vegada a diferència de l'anglés, l'espanyol defuig els començaments abruptes, la qual cosa es tradueix, pel que fa a l'organització del text, en una tendència a retardar la presentació de la idea principal (Vázquez Ayora 1977: 65; Leki 1992: 101), una organització inductiva que contrasta amb l'estratègia deductiva característica de gran part de la comunicació escrita en anglés (Scollon & Scollon 1995: pàssim);

5) davant la coneguda organització lineal del paràgraf anglés, els escrits en castellà solen contenir digressions o desviacions en les quals l'autor explora idees sols indirectament connectades amb el tema central, previsiblement per a demostrar la capacitat intel·lectual i la riquesa de coneixements que té (Leki 1992: 101);[5]

6) els autors dels escrits en espanyol tendeixen a buscar la generalització i l'abstracció, de nou potser com a indici de la seua maduresa intel·lectual, a diferència de la comunicació escrita en anglés, on es valora molt positivament l'exemplificació com a suport necessari de la idea abstracta (Leki 1992: 101). En definitiva, el que suggereixen totes aquestes divergències és que l'espanyol es caracteritza per presentar un estil d'escriptura relativa-

(5) Ja Kaplan (1966) havia vist en aquesta tendència a la digressió el tret definitori més important de l'organització del paràgraf en les llengües romàniques en general. Tanmateix, Clyne (1987) suggereix l'existència d'aquesta mateixa tendència en alemany i l'explica per raons semblants a les que addueix Leki per a l'espanyol.

ment complex en comparació amb l'anglés. S'han pogut observar diferències semblants entre l'anglés i altres llengües. L'opinió d'un grup de científics espanyols recollida per St-John (1987) sobre l'estil d'escriptura habitual en anglés constitueix la conseqüència i, alhora, el reflex perfecte d'aquestes maneres diferents de concebre la comunicació escrita en les dues llengües; segons aquesta autora, "More assumptions are permitted in Spanish, and some of the Spaniards observed that "Americans write for bobos" and that "child's language" is required".

Les arrels d'aquestes diferències són, possiblement, de naturalesa cultural i remeten a concepcions distintes del paper dels diversos participants en la comunicació i fins i tot a concepcions diferents de la funció mateixa de la comunicació escrita. Quant al primer punt, algunes de les especificitats de l'escriptura en espanyol acosten aquesta llengua al tipus de llengües *reader-responsible,* com les anomena Hinds (1987), en les quals "it is the responsibility of the listener (or reader) to understand what it is that the speaker or author had intended to say", contràriament a l'anglés on –sempre segons Hinds– "speakers, by and large, charge the writer, or speaker, with the responsibility to make clear and well-organized statements". Alguns dels trets de l'escriptura en espanyol recorden en bona mesura els observats en altres llengües *reader-responsible* com l'alemany, on s'ha observat, per exemple, que els estudiants "tend to exhibit their general knowledge and expertise by the use of professional jargon and/or by digressing from the central theme to a related one in which they have *Informationsvorsprung*" (Clyne 1981: 63) i on "texts by Germans are less designed to be easy to read" (1987: 238).

Probablement, d'acord amb les dades aportades per aquests treballs, en espanyol no ha quallat (encara) de manera tan intensa com en anglés el "discurs utilitarista" a què fan referència Scollon & Scollon (1995) com a característic del món occidental. Entre els trets definitoris d'aquest tipus de discurs inclouen els autors (1995: 107ss) el caràcter "antiretòric", "positivista-empíric", "deductiu" i "públic". Tots aquests trets concorden perfectament amb les peculiaritats observades en l'escriptura en anglés, però contrasten amb els dels escrits en espanyol.

Quant al suposat "antiretoricisme", la majoria dels especialistes caracteritzen l'estil d'escriptura en espanyol com "elaborat" (Lux & Grabe 1991; Reppen & Grabe 1993) i "florit", especialment per la importància que es concedeix a la bellesa del lèxic i el gust per una certa complexitat sintàctica. Montaño-Harmon descobreix en les redaccions en espanyol "a fancy, flowery, formal and complicated presentation of the ideas in the compositions –a presentation totally different from that of the (...) American students" (1991: 423).

El caràcter "positivista-empíric" propi del discurs utilitarista es manifesta en la tendència a recalcar el poder dels fets narrats i a minimitzar la importància de "the contingent factors of human relationships" (Scollon & Scollon 1995: 108), aquest fet concorda de nou amb les particularitats de l'escriptura en anglés, almenys tal com es desprén de les conclusions d'especialistes com Lux & Grabe, per als quals "Anglo-

American English writers appear to prefer (...) a more informationally-oriented (and less interactional) style" (1991: 151).

Pel que fa al tercer dels trets definitoris del discurs utilitarista (el caràcter deductiu) hi ha una coincidència quasi absoluta entre els experts des de Kaplan a considerar-lo com a típic del discurs escrit en llengua anglesa, i de nou contrasta amb el que és habitual en espanyol, on, segons Vázquez-Ayora (1977: 217), tendeixen a evitar-se els començaments abruptes i es retarda la introducció del tema principal, i on l'autor "achieves a leisurely elegance through lenghty introductions" (Leki 1992: 101).

Scollon & Scollon encara esmenten una última característica del discurs utilitarista, el caràcter "públic", que implica l'existència d'un control constant per part de la comunitat sobre qualsevol acte de comunicació individual, de manera que "only institutionally authorized discourses may get through the filter and become 'free speech'" (Scollon & Scollon 1995: 111). Solament tenint en compte aquesta idea es pot entendre la importància concedida a l'escriptura als països anglosaxons i, en particular, l'objectiu últim d'inculcar als estudiants pautes d'organització textual consensuades i acceptades pel grup. Per contra, el menor arrelament del discurs utilitarista en la cultura hispana explicaria la menor atenció que rep l'escriptura en el nostre entorn, o comentaris com el de Vázquez Ayora que assenyalen que el paràgraf en espanyol es caracteritza per una major llibertat en l'ordre de les idees, davant l'ordre invariable de l'anglés (1977: 217).

Siga quina siga l'arrel última d'aquest tipus de diferències entre les dues llengües, no hi ha dubte que ens trobem davant una important font potencial de problemes per a la comunicació entre els parlants d'aquestes llengües. Montaño-Harmon (1991: 424) adverteix sobre aquest aspecte:

> If English-speaking writers compose texts in Spanish using the deductive, linear discourse pattern of English, at best they will sound simplistic and juvenile, or boring and dry to a native speaker of Spanish. At worse, the writer will project a hidden message of abruptness, even rudeness, insulting his Spanish-speaking reader with a linear, deductive, enumerative composition.

I Reppen & Grabe (1993: 127) formulen aquest mateix tipus d'advertències, en aquest cas adreçades als parlants de castellà:

> If Spanish L1 students do indeed have a preference for more elaborated writing, whether language-based or culturally-driven, there are real consequences. One is that students will need to be aware that this style of writing can be perceived as flowery, indirect, or incoherent, even though the perception may be wrong.

7. A manera de balanç i reflexió

Malgrat la impressió que puga generar l'exposició dels èxits i descobriments de la RC en les seccions precedents, el panorama de l'àrea es troba lluny de ser totalment diàfan. Alguns teòrics (Kachru 1995; Kubota 1997; Leki 1997) criden a la reflexió i la cautela,

sobretot a l'hora de treure conclusions que, en molt casos, jutgen precipitades. Les crítiques afecten tots els nivells, des del mètode fins a les implicacions ideològiques dels treballs.

Quant al primer, a més de la insuficiència de les dades i del caràcter impressionista de moltes investigacions, s'ha apuntat (Taylor & Tingguang 1991) una important falta de rigor en la selecció dels materials, que han portat a comparar productes escrits en les diferents llengües de molt diversa naturalesa, i això planteja seriosos dubtes sobre el suposat origen cultural de les diferències observades. En aquest sentit, s'ha proposat la necessitat d'assegurar la comparabilitat dels materials, en particular pel que fa al gènere i fins i tot al mateix tema dels textos que s'utilitzen per a la comparació (Taylor & Tingguang 1991), un principi que sembla haver estat assumit per la disciplina, si jutgem les paraules de Connor, per a qui "No longer are apples compared with oranges in contrastive rhetoric"[6] (1996a: 149).

També ha suscitat importants crítiques la interpretació dels resultats de les investigacions, en primer lloc, per la constatació d'un exagerat etnocentrisme, que es reflecteix tant en la utilització d'instruments d'anàlisi dissenyats per a l'anglés en la descripció de la resta d'idiomes (Kachru 1995, 24) com en una evident presumpció de superioritat d'aquell sobre aquests, que ja s'ha observat de forma fefaent en el treball pioner de Kaplan (1966), en el qual es descriu l'anglés com a lineal, lògic i directe. Com afirma Leki:

> This is the ominous side of contrastive rhetoric (...) instead of helping us understand ourselves within a global context, the choices we make and the choices others make, contrastive rhetoric makes the other utterly dismissible. (1997: 242)

Connor (1996a: 163) proposa, com a antídot per a aquest etnocentrisme, la participació en l'àrea d'especialistes provinents de països diversos i amb llengües i cultures diverses. En qualsevol cas, molts estudis s'han encarregat de demostrar que escriure bé no és patrimoni de la cultura anglosaxona, sinó que es tracta d'un concepte relatiu, de manera que el que per a uns constitueix un text ben estructurat i clar, per a uns altres pot no ser-ho (Eggington 1987; Hinds 1987).

L'etnocentrisme inherent a la proposta inicial de Kaplan s'explica per la naturalesa d'aquell estudi i, en particular, per la premissa que presenta de considerar com a errors les peculiaritats de la producció escrita dels estudiants d'anglés com a llengua estrangera, un plantejament amb les implicacions, també ideològiques, que comencen a despertar la crítica tant dins com fora de l'àrea. Segons Leki, l'ensenyament de l'anglés com a llengua estrangera s'ha regit tradicionalment pel principi "you are different from us and must learn our ways" (1997: 243), en lloc de l'altra alternativa consistent a acceptar i intentar entendre les diferències. Consegüentment, l'actitud imperant entre el professorat ha estat la d'assumir que els estudiants han d'aprendre i reproduir les normes retòriques característiques de l'anglés i abandonar les de la

(6) Kachru (1995) planteja dubtes sobre la comparabilitat dels gèneres entre llengües, ja que hi ha gèneres o tipus de textos que són exclusius d'una llengua concreta i, per tant, no existeixen en altres.

llengua materna. A aquesta situació, hi han contribuït, com apunta Leki, els mateixos estudiants, que "consistently ask for the linguistic tools they need to succeed in their work in English, not for the right to maintain the differences they bring from their own languages" (1997: 243-4).

Alguns autors (Leki 1997) han qüestionat la conveniència d'aquesta pràctica, en la qual han volgut veure una manifestació més de l'imperialisme lingüístic (Phillipson 1992) exercit per l'anglés internacionalment, no sols pels dubtes ideològics que suscita sinó també pels possibles efectes perniciosos que pot provocar en un nivell més material, com ara la barrera al desenvolupament de les nostres societats. Així, Kachru (1995: 29) recorda que la tendència de les publicacions científiques anglosaxones a rebutjar qualsevol escrit que no s'adequa a l'estil d'escriptura lineal característic de l'anglés està impedint que isca a la llum molta activitat científica desenvolupada en altres països, fet que paradoxalment pot perjudicar la comunitat científica en conjunt, i també per tant la ciència anglosaxona. En el que pot considerar-se una nova versió cultural del principal argument a favor de la biodiversitat, Leki recorda que "the dominant culture must permit the survival of such diversity to stay alive itself" (1997: 243); i, més concretament, respecte dels efectes negatius en l'àmbit del coneixement humà Kachru (1995: 29) opina:

> Any view of rhetoric that shuts out a majority of people from contributing to the world's knowledge base, and legitimizes such exclusion on the basis of writing conventions, hurts not only those who are excluded, but also those who would benefit from such contributions.

Així doncs, no és estrany, en aquest sentit, que una autoritat en el camp com Swales (1990: 106-107) recomane una actitud més oberta i comprensiva amb les diferències i en particular ens convide "to consider whether there is anything we can do to modify, where necessary, the attitudes of NS scholars, researchers and students so that they are more tolerant of non-native speakers, more willing to accept them into their discourse communities".

L'aspecte de la RC que probablement més crítiques ha suscitat entre els especialistes és l'excessiva tendència a la generalització observada en els treballs, la tendència a presentar com a categòriques tant les peculiaritats de l'escriptura en una determinada llengua com les mateixes diferències entre les llengües. Kaplan (1988) explica aquest fenomen com una conseqüència lògica de la finalitat aplicada dels estudis: la identificació de diferències nítides entre les llengües que poden utilitzar-se de forma immediata i pràctica en l'ensenyament de les llengües estrangeres.[7] El mateix Kaplan va reaccionar anys més tard a les crítiques de què va ser objecte el seu primer treball (1966) i va reconéixer que "all of the various rhetorical modes (...) are possible in any language (...) The issue is that each language has certain preferences".

(7) "What was being sought (...) was some clear-cut unambiguous difference between English and any other given language, the notion being that such a clear-cut difference might provide the basis for pedagogical approaches that would solve - within the normative academic space of one or two semesters - the writing problems of speakers of other languages trying to learn to function in written English in the peculiar constraints of tertiary-level education in the United States" (1988: 278).

Els crítics argumenten, concretament, que no és lícit elevar els resultats de l'anàlisi d'un nombre reduït de textos d'un tipus concret al rang de característiques generals de l'escriptura en una llengua o cultura. En aquest sentit, són significatius els demolidors comentaris de Kubota al voltant de la famosa descripció que fa Hinds (1987) de l'escriptura en japonés: "it can be said that sample essays provided in Hind's (...) studies are simply the ones that illustrate his point. They do not, however, represent Japanese expository prose as a whole" (1997: 467). Ni tan sols els estudis sobre l'anglés, que han rebut més atenció i dedicació per part dels analistes, escapen a aquest excés de generalització. Així, Leki (1991, 1997) afirma de manera sorprenent que no tots els parlants nadius d'anglés organitzen els seus escrits d'acord amb l'esquema li-neal deductiu recomanat en els llibres de text.[8] En efecte, passa, com afirmen Scollon & Scollon, que el nostre comportament, inclòs el lingüístic, no està solament condicionat per la pertinença a un grup cultural sinó que som simultàniament membres de grups diversos –ètnics, generacionals o professionals, entre d'altres– i, per tant, de "sistemes discursius" diferents: "None of us is fully defined by our membership in any single group" (1995: 157). Per això, al si d'una cultura, conviuen pràctiques discursives molt diferents i la imatge homogènia d'aquesta cultura, que tendeix a transmetre la RC, és, efectivament, ideal i distorsionada.

Tampoc no es correspon amb la realitat la imatge que habitualment transmeten els estudis de RC de les diverses cultures i els hàbits d'escriptura com a compartiments estancs. La pertinença a un determinat sistema discursiu, per exemple la comunitat científica, pot fer que hi haja semblances importants entre les pràctiques discursives, incloent-hi les normes d'escriptura, de parlants nadius de diferents llengües i pertanyents a diverses cultures, com de fet han constatat Taylor & Tingguang (1991).

Hi ha un segon sentit en el qual les cultures, i consegüentment també la praxi comunicativa, no es poden veure com a estancs: el fet que interactuen entre si, s'influeixen mútuament i, doncs, evolucionen, de manera que les normes d'escriptura d'un determinat grup cultural tendeixen a modificar-se a través del temps (Kubota 1997).[9] Els especialistes en RC, interessats a destacar la diferència, molt sovint han ignorat o simplement no s'han interessat per investigar aquest tipus d'interaccions i les situacions conflictives a què donen lloc (Eggington 1987). I, tanmateix, l'estudi d'aquestes reaccions i l'eventual repercussió en l'evolució de les pautes d'escriptura en les diverses llengües constitueix un important camp d'estudi en gran part encara per explorar.

Homogeneïtzar la situació interna d'una cultura i presentar les diferències entre aquestes com a absolutes constitueix, com afirmen Scollon & Scollon (1995: 154ss), un excés de generalització i, al capdavall, la creació d'estereotips. Aquesta creació no només implica seleccionar una determinada característica d'una secció petita del grup i presentar-la com a definitòria del conjunt i diferenciadora dels altres grups, sinó que freqüentment va acompanyat d'algun tipus de valor sobre el caràcter positiu o negatiu

(8) Per començar, alguns autors posen en dubte el suposat caràcter "monolític" de les normes d'escriptura de les varietats nadiues de l'anglés (Kachru 1995) i, de fet, s'han detectat diferències entre els textos escrits per parlants natius d'anglés d'EUA, Gran Bretanya o Nova Zelanda, les tres varietats que juntament amb l'anglés australià formen el que Kachru anomena l'*Inner Circle* (Connor & Lauer 1988).

(9) Pel que fa a això, Scollon & Scollon recorden que el discurs utilitarista que se sol asociar amb la comunicació escrita en anglés no ha caracteritzat sempre aquesta llengua: "Western writers did not always prefer clarity, brevity, and sincerity (...) in their writing and speaking. In the Middle Ages, for example, the preferred mode of presenting one's ideas was very inductive." (1995: 99)

del tret. Això explica, per exemple, la tendència de molts occidentals a percebre en l'estil comunicatiu "indirecte" de molts asiàtics un intent d'obstruir la comunicació (Scollon & Scollon 1995). Un pas més enllà és el que consisteix a assumir que aquestes actituds (positives o negatives) obeesquen a raons de tipus genètic o racial. Aquesta classe de clixés negatius han estat freqüents en els treballs de RC i la raó última de l'etnocentrisme, tan criticat, que presenta la disciplina. La solució al problema que proposen Scollon & Scollon passa per evitar extrapolar les característiques d'un individu al grup i prestar atenció no solament al que separa sinó també al que presenten en comú els membres de les diferents cultures o, com assenyalen Taylor & Tingguang:

> It is in the study of these interactions [between regional and disciplinary cultures] rather than in broad generalizations about national rhetorical styles or about universals, that we can best approach how to help students of English as a second or foreign language to deal with the requirements of writing for 'academic purposes'. (1991: 332-3)

Francisco Javier Fernández Polo
Universidade de Santiago de Compostela

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

AZNAR MAS, L. *et alii* (1989) «Algunos problemas en la traducción al inglés del lenguaje científico» dins Santoyo J. C. ed., *Actas XI Congreso de AEDEAN*.: *Transla-tion across Cultures. La traducción entre el mundo hispánico y anglosajón: relaciones lingüísticas culturales y literarias*, León: Universidad de León, pp. 25-31.

BAR-LEV, Z. (1986) «Discourse theory and Contrastive Rhetoric», *Discourse Processes* 9, pp. 235-246.

BHATIA, V. K. (1993) *Analysing Genre: Language in Professional Settings*, New York, Longman.

CANAGARAJAH, A. S. (1996), «'Nondiscursive' requirements in academic publishing, material resources of periphery scholars, and the politics of knowledge production», *Written Communication* 13, 4, pp. 435-472.

CLYNE, M. (1981) «Culture and discourse structure», *Journal of Pragmatics* 5, pp. 61-66.

— (1987) «Cultural differences in the organization of academic texts», *Journal of Pragmatics* 11, pp. 211-247.

— (1994) *Inter-Cultural Communication at Work. Cultural Values in Discours*e, Cambridge, Cambridge University Press.

CONNOR, U. (1988) «A contrastive study of persuasive business correspondence: American and Japanese» dins Bruno, S. ed., *Global Implications for Business Communications: Theory, Technology and Practice*, Houston, University of Houston, pp. 57-72.

— (1996a) *Contrastive Rhetoric*, New York, Cambridge University Press.

— (1996b) (ed.) *Multilingua* 15, 3 (número especial: *Contrastive Rhetoric: writing in Professional Settings*).

— (1997) «Contrastive Rhetoric: implications for teachers of writing in multicultural classrooms» dins Severino, C., J. Guerra, J. Butler eds., *Writing in Multicultural Settings*, New York, MLA, pp. 198-208.

CONNOR, U. i R. KAPLAN eds. (1987) *Writing across Languages: Analyses of L2 Text*, Reading (Mass.), Addison-Wesley.

CONNOR, U. i J. LAUER (1988) «Cross-cultural variation in persuasive student writing» dins Purves, A. ed., *Writing across Languages and Cultures: Issues in Contrastive Rhetoric*, Newbury Park, Sage Publications, pp. 138-159.

CRISMORE, A., R. MARKKANEN, M. S. STEFFENSEN (1993) «Metadiscourse in persua-sive writing. A study of texts written by American and Finnish university students», *Written Communication* 10, 1, pp. 39-71.

EGGINGTON, W. G. (1987) «Written academic discourse in Korean: Implications for effective communication» dins Connor, U. y R. Kaplan eds., *Writing across Langua-ges: Analyses of L2 Text*, Reading (MA), Addison-Wesley, pp. 153-168.

ENKVIST, N. E. (1995) «Discourse organization, cross-cultural rhetoric and translation» dins Warvik, B., S. Tanskanen, R. Hiltunen eds., *Organization in Discourse. Proceedings from the Turku Conference*, Turku (Finland), University of Turku, pp. 41-58.

FERNÁNDEZ POLO, F. J. (1999) *Traducción y Retórica contrastiva. A propósito de la traducción de textos de divulgación científica del inglés al español*, Santiago de Compostela, Servicio de Publicaciones e Intercambio Científico. Universidad de Santiago de Compostela.

GALTUNG, J. (1985) «Struktur, Kultur und intellektueller Stil» dins Wierlacher A. ed., *Das Fremde und das Eigene*, München, Iudicium Verlag, pp. 151-193.

HALLIDAY, M.A.K. & R. Hasan (1976) *Cohesion in English*, London, Longman.

HATIM, B. (1989) «Argumentative style across cultures: linguistic form as the realization of rhetorical function» dins Kolmel, R. i J. Payne eds., *Babel: The cultural and Linguistic Barriers between Nations*, Aberdeen, Aberdeen University Press, pp. 25-32.

— (1991) «The pragmatics of argumentation in Arabic», *Text* 11, 2, pp. 189-199.

HERNÁNDEZ SACRISTÁN, C. (1999) *Culturas y acción comunicativa. Introducción a la pragmática intercultural*, Barcelona, Octaedro.

HERRLITZ, W. (1992) «Text processing in intercultural business communication» dins Pander Maat, H. y M. Steehouder eds., *Studies of Functional Text Quality*, Amsterdam/Atlanta, Rodopi, pp. 45-56.

HINDS, J. (1987) «Reader versus Writer responsibility: A new typology» dins Connor, U. y R. Kaplan eds., *Writing across Languages: Analyses of L2 Text*, Reading (MA), Addison-Wesley, pp. 141-152.

JERNUDD, B.H. & R. B. BALDAUF (1987) «Planning science communication for human resource development» dins Das, B. ed., *Language Education in Human Resource Development*, Singapore, Singapore University Press.

KACHRU, J. (1995) «Contrastive Rhetoric in world englishes», *English Today* 11, 1, pp. 21-31.

KAPLAN, R. (1966) «Cultural thought patterns in intercultural education», *Language Learning* 16, pp. 1-20.

KAPLAN, R. ed. (1984) *Annual Review of Applied Linguistics*, 3.

— (1987) «Cultural thought patterns revisited» dins Connor, U. i R. Kaplan eds., *Writing across Languages: Analyses of L2 Text*, Reading (Mass.), Addison-Wesley, pp. 9-22.

— (1988) «Contrastive Rhetoric and second language learning: Notes toward a theory of contrastive rhetoric» dins Purves, A. ed., *Writing across Languages and Cultures. Issues in Contrastive Rhetoric*, Newbury Park (CA), Sage, pp. 275-304.

KUBOTA, R. (1994) «A reevaluation of the uniqueness of Japanese written discourse», *Written Communication* 14, 4, pp. 460-480.

LEKI, I. (1991) «Twenty-five years of contrastive rhetoric: Text analysis and writing pedagogies», *Esol Quarterly* 25, 1, pp. 123-142.

— (1992) *Understanding ESL Writers. A Guide for Teachers*, Portsmouth (NH), Boynton/Cook Publishers.

— (1997) «Cross-talk: ESL Issues and Contrastive Rhetoric» dins Severino, C., J. Guerra, J. Butler eds., *Writing in Multicultural Settings*, New York, MLA, pp. 234-244.

LUX, P. & W. GRABE (1991) «Multivariate approaches to Contrastive Rhetoric», *Lenguas Modernas* 18, pp. 133-160.

MARKKANEN, R., M. STEFFENSEN y A. CRISMORE (1993) «Quantitative contrastive studies of metadiscourse: problems in design and analysis of data», *Papers and Studies in Contrastive Linguistics* 23, pp. 137-151.

MAURANEN, A. (1993a), *Cultural Differences in Academic Rhetoric*, Frankfurt am Main, Peter Lang.

— (1993b) «Contrastive ESP Rhetoric: Metatext in Finnish-English economics texts», *English for Specific Purposes* 12, pp. 3-22.

MOHAN, B. & W. LO (1985) «Academic writing and Chinese students: transfer and developmental factors», *TESOL Quarterly* 19, pp. 515-534.

MONTAÑO-HARMON, M. (1991) «Discourse features of written Mexican Spanish: current research in contrastive rhetoric and its implications», *Hispania* 74, pp. 417-425.

OSTLER, J. (1987) «English in parallels: a comparison of English and Arabic prose» dins Connor, U. & R. Kaplan eds., *Writing across Languages: Analyses of L2 Text*, Reading (Mass.), Addison Wesley, pp. 169-185.

PHILLIPSON, R. (1992) *Linguistic Imperialism*, Oxford, Oxford University Press.

PURVES, A. ed. (1988) *Writing across Languages and Cultures. Issues in Contrastive Rhetoric*, Newbury Park, CA, Sage.

REPPEN, R. & W. GRABE (1993) «Spanish transfer effects in the English writing of elementary school students», *Lenguas Modernas* 20, pp. 113-128.

SCOLLON, R. i S. W. Scollon (1995) *Intercultural Communication. A Discourse Approach*, Oxford, Blackwell.

SILVA, T. (1997) «Differences in ESL and native-English-speaker writing: the research and its implications» dins Severino, C., J. Guerra, J. Butler eds., *Writing in Multicultural Settings*, New York, MLA, pp. 209-219.

ST. JOHN, M. J. (1987) «Writing processes of Spanish scientists publishing in English», *English for Specific Purposes* 6, 2, pp. 113-120.

SWALES, J. M. (1984) «Aspects of article introductions» dins Williams, R. & J. Swales eds., *Common Ground: Shared Interests in ESP and Communication Studies*, Oxford, Pergamon Press.

— (1990) *Genre Analysis. English in Academic and Research Settings*, Cambridge, Cambridge University Press.

TAYLOR, G. i C. TINGGUANG (1991) «Linguistic, cultural, and subcultural issues in contrastive discourse analysis: Anglo-American and Chinese scientific texts», *Applied Linguistics* 12, 3, pp. 319-336.

VÁZQUEZ AYORA, G. (1977) *Introducción a la traductología*, Washington D.C., Georgetown University Press.

WARREN, T. L. (1994) «Issues in internationalisation of documentation: quality control» dins Steedhouder, M. *et alii* eds., *Quality of Technical Documentation*, Amsterdam, Rodopi, pp. 171-184.

WIERZBICKA, A. (1991) *Cross-Cultural Pragmatics. The Semantics of Human Interaction*, Berlin/New York, Mouton de Gruyter.

YLI-JOKIPII, H. (1994) *Requests in Professional Discourse: a Cross-Cultural Study of British, American and Finnish Business Writing*, Helsinki, Suomalainen Tiedeakatemia.

MARIA JOSEP CUENCA

ANÀLISI CONTRASTIVA DELS MARCADORS DE REFORMULACIÓ I EXEMPLIFICACIÓ*

1. INTRODUCCIÓ

En aquest treball desenvolupem una anàlisi contrastiva dels marcadors de reformulació i exemplificació en català, castellà i anglès seguint la línia de recerca marcada per les noves tendències de l'anàlisi contrastiva, que no es limita a l'àmbit de la gramàtica, sinó que intenta establir comparances en el nivell de la pragmàtica i el discurs. Així doncs, estudiarem el tema des de dos vessants complementaris: el gramatical (identificació i classificació de formes) i el discursiu (relació entre les formes i els estils d'escriptura que diferencien l'anglès del català i el castellà).

Basant-nos en un corpus de textos fonamentalment pertanyents al tipus expositiu i a l'àmbit d'ús especialitzat (acadèmic), analitzarem les diferents formes que manifesten la reformulació i l'exemplificació, i les contrastarem a fi de trobar semblances i diferències entre les tres llengües. En la identificació, partim d'una definició general i prototípica de la reformulació i l'exemplificació, i busquem les formes (gramaticals i lèxiques) que les manifesten:

La *reformulació* és una operació d'equivalència per la qual es diu alguna cosa que s'ha dit prèviament d'una manera alternativa, amb paraules diferents.

* La recerca en què es basa aquest article ha estat subvencionada pel projecte GV98-09-113 de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència (Generalitat Valenciana) i s'ha realitzat en el marc d'una estada d'investigació a Stanford University finançada pel Ministerio de Educación y Cultura (referència PR98 0043500085). Vull agrair l'ajut prestat en l'elaboració d'aquest treball a Joseph Hilferty, Elizabeth Traugott, Javier Valenzuela i Max Wheeler.

L'*exemplificació* és una operació discursiva que consisteix a expressar una idea d'una manera indirecta, per mitjà d'exemples.

La hipòtesi que pretenem demostrar és doble: les estratègies seguides per a seleccionar connectors són comunes en les tres llengües; tanmateix, l'anglès prioritza formes sintètiques i invariables, mentre que el català i el castellà inclouen un nombre major de formes complexes i variables.

Com a passa prèvia per a l'anàlisi, ens detindrem en la definició de la reformulació i l'exemplificació (§ 2). Posteriorment, classificarem les formes trobades al corpus (§ 3) i procedirem al contrast gramatical a fi de determinar-ne les semblances (§ 4) i les diferències (§ 5). Seguidament, plantejarem la possibilitat de relacionar les diferències trobades amb dos estils distints en la construcció de textos acadèmics (§ 6). Acabarem amb algunes remarques (§ 7) que sintetitzen les principals idees desenvolupades i incideixen ulteriorment en la relació entre les diferències gramaticals i les discursives.

2. REFORMULACIÓ I EXEMPLIFICACIÓ

La reformulació i l'exemplificació són dues operacions discursives, típicament explicitades per l'ús de connectors, que tenen una gran importància en el text expositiu, atès que constitueixen estratègies per a explicar, ampliar o aclarir conceptes.

Formulat d'una manera general, la reformulació consisteix a presentar sota un forma diferent una idea totalment o parcialment enunciada amb anterioritat. Aquesta operació remet a la intenció de l'emissor de ser més clar i específic (Blakemore 1993: 107). És a dir, la reformulació es basa en una operació d'equivalència amb la qual el parlant presenta dues unitats discursives com a maneres alternatives d'expressar una idea. Vegem-ho en els exemples següents:

(1) a. Això equival a plantejar-se el que podria anomenar-se conjunt de *postulats comunicatius*, **és a dir**, d'axiomes en l'estudi de la comunicació que recollirien aspectes essencials, i consegüentment no discutibles del fenomen. (PRO, 44)
b. En esta página observamos la presencia de 62 unidades verbales: 51 se hallan en nuestro centenar y otros once verbos no, pues son específicos de la conversación grabada. **O sea**, un 82% de los verbos que se emplean en esa página corresponde a nuestra lista seleccionada. (PRAG, 134-135)[1]

En (1a) es fa referència a un mateix concepte de dues maneres: mitjançant un terme («postulats comunicatius») i una explicació d'aquest terme («axiomes en l'estudi de la comunicació…»), que resulta ser més específica que aquell. En (1b) l'autor comenta els resultats d'una anàlisi de dues formes diferents: amb xifres («la llista conté 51

(1) La cursiva dels exemples correspon sempre a les de l'original. És per això que, en comptes de marcar el connector en cursiva, ho hem fet en negreta.

unitats de les 62 totals») i amb percentatges («el 82% de les unitats es trobem en la llista»). Per tant, la segona oració és una paràfrasi de la primera; es pot considerar una formulació alternativa de la mateixa idea (la proporció de verbs trobats en un corpus).

Com hem vist en els exemples de (1), la reformulació prototípica és parafràstica. Ara bé, cal tenir en compte que l'equivalència entre els dos continguts és relativa i, sovint, remet més aviat a la intenció del parlant de presentar dos continguts com a formulacions alternatives i no tant a la relació lògica que s'hi podria establir. Es crea, així, una xarxa radial des de significats purament parafràstics –que, de fet, són poc freqüents ja que no fan avançar gaire el discurs– cap a altres valors com l'explicació, l'especificació, la generalització, la implicació, la glossa o el resum (vegeu Blakemore 1993 i Bach 1996).[2]

(2) a. […] situa l'origen del nom [Cabó] a la capçalera de la vall i com a denominació plural, **és a dir**, de diversos paratges. (EST, 43)
b. Pero son claras dos cosas: por una parte, que los niveles de lengua se interrelacionan en el uso de una determinada lengua; **es decir**, que el análisis en niveles es únicamente metodológico. (PRAG, 300)

En casos com (2), l'equivalència es produeix en el nivell pragmàtic i no pròpiament en el nivell semàntic. En (2a) es parla de l'etimologia d'un topònim i s'indica que té l'origen en una «denominació plural»; la precisió posterior («de diversos paratges»), més que una paràfrasi és una explicació que concreta en quin sentit s'està parlant de pluralitat. En (2b) l'ús d'un reformulador permet al parlant de presentar dos continguts com a equivalents pragmàticament, encara que hi ha un valor d'implicació i de generalització clarament present: que «los niveles de lengua se interrelacionan en el uso de una determinada lengua» implica que «el análisis en niveles es únicamente metodológico».

Tant si el valor parafràstic és prominent, com en (1), com si no ho és tant, com en (2), cal tenir en compte que, en la reformulació, la segona unitat sempre es presenta com una opció preferible o destacada discursivament.[3]

En conclusió, la reformulació es pot caracteritzar com una relació metalingüística, basada en la disjunció (formulació alternativa). El parlant o l'escriptor formula una idea (A) i la reelabora (A'), a fi d'assolir una expressió més completa o específica, que és considerada, des del punt de vista del parlant, com a més reeixida o necessària per a entendre la primera.

L'exemplificació és una altra manifestació de la disjunció metalingüística, entenent aquest valor en un sentit ampli (dues expressions alternatives corresponents a un mateix concepte). Quan exemplifiquem, reelaborem un concepte o una idea donant-ne exemples, mostres o concrecions.

(2) La idea que la reformulació és una operació d'equivalència en el nivell metalingüístic apareix de forma més o menys explícita en diferents treballs sobre el tema, al costat de la idea que l'equivalència estricta no és gaire freqüent (vegeu Bach 1996, 2000, en premsa; Cabré 1995; Fuchs 1982; Fuentes 1993).

(3) Diversos autors parlen de dos tipus de reformulació: la parafràstica i la no parafràstica (vegeu Rossari 1994). Els connectors parafràstics, com *és a dir, en altres paraules, això és*, etc., es relacionen més directament amb el significat d'equivalència, mentre que els no parafràstics, com *de fet, fet i fet, en realitat*, etc., tendeixen a destacar el matís contrastiu derivat del fet de presentar dos continguts com a formulacions alternatives. Tot i que hi ha relacions clares entre els dos significats (vegeu Bach 2000, 2001), en aquest treball ens limitarem als reformuladors parafràstics.

(3) On the other hand, it is perfectly clear that not all the symbols that we can interpret are directly grounded in experience. **For instance**, some symbols stand for abstract entities that cannot be experienced physically, **e.g.** 'knowledge', 'dependence' etc. **Consider** also the symbols that designate entities that are products of our imagination, **e.g.** 'monster', 'Martian»' etc. (COG: 197)

En (3) la idea de la primera oració («not all the symbols that we can interpret are directly grounded in experience») s'explicita amb dos exemples: l'introduït per *for instance* («symbols for abstract entities») i el que comença amb *consider* («symbols for imaginary entities»). Dins d'aquests s'incorporen dos exemples més respectivament, introduïts per *e.g* («abstract entities: knowledge, dependence»; «imaginary entities: monster, Martian»). S'hi estableix, doncs, una relació hiponímica recursiva («el concepte A inclou A', que inclou A"»).

Així, l'exemplificació constitueix un mecanisme de definició per extensió, en contraposició a la reformulació, que generalment contribueix a elaborar un concepte per intensió. Com a conseqüència, en la primera no hi ha correspondència referencial total entre A i A' (A' és un subconjunt de A); en canvi, en la segona aquesta correspondència és possible (A = A'), tot i que no és necessària.

La caracterització de la reformulació i l'exemplificació que acabem de presentar és certament esquemàtica, atès que els matisos d'ús són múltiples i difícils de resumir. Tanmateix, ens sembla suficient per als propòsits del nostre article en la mesura que ens permet definir dues operacions discursives a fi d'identificar els diferents mecanismes que les manifesten. Avancem ja que, com hem vist en l'exemple (3), els marcadors de reformulació i exemplificació no són només connectors gramaticals, com *for instance* o *e.g.*, sinó també de formes que desenvolupen altres funcions sintàctiques, com el verb *consider*.

3. IDENTIFICACIÓ I CLASSIFICACIÓ DELS MARCADORS

3.1. EL CORPUS

Segons que acabem de comentar, la reformulació i l'exemplificació són operacions discursives especialment usades en els textos expositius. En aquests textos, les idees tot sovint es reelaboren bé enriquint-ne la *intensió*, és a dir, afegint nous trets o trets més clares a la definició del concepte, bé expandint-les per *extensió*, o sigui, proporcionant-ne casos que entren dins del concepte. Tant una operació com l'altra es poden realitzar mitjançant la reformulació; la segona és la típica de l'exemplificació. Tenint en compte

aquest fet, el nostre corpus consta de textos expositius escrits de caràcter acadèmic (la majoria procedents del camp de la lingüística). En concret, són els següents:

Català

Articles de didàctica de la llengua i de la literatura 5, Barcelona, Graó, 1995. (ART)
Estudis de llengua i literatura catalanes/XXXV. Homenatge a Arthur Terry 1, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997. (EST)
Payrató, Ll. (1997) *De professió, lingüista*, Barcelona, Empúries. (PRO)
Salvador, V. (1994) *Fuster o l'estratègia del centaure*, Picanya, Bullent. (FUS)

Castellà

Textos de didáctica de la lengua y de la literatura 7, Barcelona, Graó, 1996. (TEX)
Carreiras, M. (1997) *Descubriendo y procesando el lenguaje*, Madrid, Trotta. (DES)
Briz, A., *et al.*, eds. (1997) *Pragmática y gramática del español hablado*, València, Universitat de València/Pórtico. (PRAG)
Martín Zorraquino, M. A. & E. Montolío eds., *Los marcadores del discurso. Teoría y análisis*, Madrid, Arco. (MAR)

Anglès

Casad, E., ed. (1995) *Cognitive Linguistics in the Redwoods*, Berlin, Mouton de Gruyter. (COG)
Cognitive Linguistics 8.1, Mouton-De Gruyter, 1997. (CL)
Snell-Hornby, M. (1988) *Translation Studies. An Integrated Approach*, Amsterdam, John Benjamins [Versió revisada, 1995]. (TRAD)

Amb aquesta selecció, hem intentat que la mostra fos representativa i variada en el sentit que hi hem inclòs llibres d'un autor, llibres de diversos autors i revistes. En el cas de l'anglès, i atesa la dificultat de trobar formes variades en un corpus reduït, hem completat les nostres dades amb un corpus complementari i amb les formes citades i exemplificades a Ball (1986).[4]

Partint d'aquest corpus, hem seleccionat les formes que indiquen reformulació i exemplificació i les hem classificat segons la forma que presenten.

3.2. Els marcadors

Els marcadors de reformulació i d'exemplificació en les tres llengües presenten estructures diferenciades (vegeu els annexos 1 i 2), que corresponen als cinc grups que definim i exemplifiquem a continuació:

a) conjuncions i preposicions,

(4) El corpus complementari, del qual hem seleccionat sobretot exemples amb marcadors no trobats al corpus bàsic, és el següent:
Goldberg, A. E. (1995) *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*, Chicago, The University of Chicago Press. (CON)
Lakoff, R. (1989) «The way we were; or: the real actual truth about Generative Semantics. A Memoir», *Journal of Pragmatics* 13, pp. 939-988. (WAY)
Mann, W. C., Matthiesse, Ch. & S. A. Thompson (1992) «Rhetorical structure theory and text analysis» dins Mann, W. C. & S. A. Thompson eds., *Discourse Description. Diverse Linguistic Analyses of a Fund-raising Text*, Amsterdam, John Benjamins, pp. 39-78. (RHE)

b) connectors parentètics,
c) sintagmes preposicionals no fixats,
d) clàusules,
e) estructures predicatives complexes.

a) En primer lloc, trobem la conjunció disjuntiva general *o* (A. *or*) i, només per al valor d'exemplificació, les comparatives *com/com ara* (Cast. *como*, A. *such as, as, like*).

(4) a. A més, gràcies al concepte d'*interacció* –**o** modificació mútua de conductes– permeten separar la concepció de la comunicació en sentit estricte […] de la concepció en sentit ampli […]. (PRO, 45)
b. Estos ejes **o** variables deben ser considerados a su vez como parámetros de variabilidad interlingüística para las categorías pragmáticas que denominamos actos de habla. (PRAG, 319)
c. For the last forty years «translation science,» **or** «translatology», has been trying to establish itself as a new discipline […]. (TRAD, 1)

(5) a. Aquesta dèria per la consideració del fet literari com a globalitat, com a realitat social al si de la història, és el mòbil que suscita incursions en els més diversos aspectes de l'activitat literària. **Com ara**: l'oralitat en tant que mitjà originari de la producció de certs texts. (FUS, 39)
b. Las nuevas técnicas de imaginería mental, **como** el PET y la resonancia magnética funcional, así como el registro de los potenciales evocados son prometedoras en este sentido […]. (DES, 35-36)
c. In particular, constructions involving basic argument structure are shown to be associated with dynamic scenes: experientially grounded gestalts, **such as** that of someone volitionally transferring something to someone else, someone causing something to move or change state, someone experiencing sth., sth. moving, and so on. (CON: 5)

Es tracta de connectors gramaticals molt fixats i de caràcter general, per tal com no són específics de la reformulació i l'exemplificació. Ara bé, poden aparèixer indicant aquests valors pragmàtics, la qual cosa es relaciona amb la hipòtesi que la reformulació i l'exemplificació constitueixen formes diferenciades de la disjunció metalingüística: totes dues estableixen una equivalència (comparació d'igualtat) entre els elements connectats, els quals es presenten com a formulacions alternatives. Amb tot, la reformulació tendeix a presentar-los discursivament com a sinònims i l'exemplificació, com a hiperònim-hipònim.

El significat general d'aquests marcadors explica que sovint vagin seguides d'altres marcadors o constituents adverbials que en precisen el significat (6).

(6) a. Per principi, la millor teoria gramatical (la més explicativa i econòmica) serà sempre la més susceptible de ser aplicada –**o, senzillament,** de ser tinguda en compte en qualsevol ocasió […]. (PRO, 110)

b. En el caso de la psicología, intenta explicar las actividades del organismo que se realizan mediante operaciones simbólicas **o, de forma más general,** que implican intercambio de información […]. (DES, 43)

c. […] other German-speaking scholars reject the concpet of equivalence outright as a concept suitable for translation studies (**as for example** Hönig and Kussmaul 1982: Holz-Mänttäri 1984 […]. (TRAD, 22)

b) El grup majoritari de marcadors de reformulació i exemplificació està format per uns altres connectors, de caràcter parentètic o apositiu des del punt de vista fonètic i sintàctic:

reformulació:

Cat. *és a dir, o sigui/o siga/o sia, això és/ço és*
Cast. *es decir, o sea, esto es, a saber*
A. *that is (to say), i.e., namely, in other words*

exemplificació:

Cat. *(o/com) per exemple, així (per exemple), posem per cas*
Cast. *(o/como) por ejemplo, así (por ejemplo), pongamos por caso*[5]
A. *(as) for example, for instance, e.g., (as) say*

(7) a. El resultat d'aquest procés històric és que la lingüística aplicada avui […] cobreix totes aquelles àrees d'intersecció entre el llenguatge i altres disciplines, **o sigui,** tot el cos de coneixements que van més enllà del nucli de la lingüística «central» o tradicional. (PRO, 23)

b. Por su parte, el presupuesto fundamental del modelo de Sperber y Wilson es que lo comunicado no debe tanto estar relacionado con la información previa –**o sea**, ser pertinente o coherente–, sino que es esencial y característicamente relevante –**esto es**: importante e informativo–. (MAR, 106)

c. This study is intended as a step in that direction. **In other words,** this is essentially a study in the theory and practice of translation […]. (TRAD, 2)

(8) a. Al mateix temps, un parlant és capaç de reconèixer el que a priori *sembla* un text del que difícilment pot ser considerat com a tal (un seguit d'enunciats sense sentit, **posem per cas**) […] (PRO, 95)

b. Quizá por ello sea útil asomarse a la comunicación publicitaria utilizando algunas de las máximas que Grice (1975) formulara para el *principio de*

(5) Les formes *posem per cas/pongamos por caso* es classifiquen en aquest grup perquè són invariables (no es poden modificar per substitució o addició). No obstant això, presenten un grau de complexitat sintàctica típicament associat amb les formes variables.

cooperación que regula los intercambios conversacionales de las personas. **Así**, es posible encontrar en los textos publicitarios una fiel aplicación de las máximas de cantidad […], de relación […] o de modo […]. (TEX, 59)

c. But in various other languages, one form can be used for both of these English relators. **For instance**, in German the relator *wenn* can be used for both temporal and conditional sentences and in the colloquial variety of German there is even no special relator to express the concept of mere conditionality. (COG, 645)

Aquests connectors són el resultat de la gramaticalització de constituents de diferent mena (sintagmes preposicionals, adverbis, clàusules) que han sofert un procés de pragmatització del significat[6] i de fixació estructural, de manera que no es poden modificar per commutació de cap dels seus membres (no podem dir **per cas*, en comptes de *per exemple*, ni **in two words* com a alternativa a *in other words*) o per addició de cap constituent (**per un exemple*, **a saberlo*). Aquests elements solen tenir posició inicial respecte al segon element de la connexió, encara que alguns poden tenir altres posicions. Aquest fet, juntament amb el caràcter parentètic (es pronuncien entre pauses, que sovint es marquen en l'escrit mitjançant comes sobretot), els diferencien de les conjuncions. Es tracta del que, seguint Rouchota (1998), podem denominar *connectors parentètics* (vegeu Cuenca en premsa a, en premsa b).

c) Molt semblants als connectors parentètics són alguns sintagmes preposicionals com els següents:

reformulació:

Cat. *en/amb altres paraules, en/amb (d')altres mots*

Cast. *en otras palabras, con palabras más sencillas, en otros términos*,

exemplificació:

Cat. *a tall d'exemple*[7]

(9) a. Deslligat del seu sentit corrent i entès com un terme propi d'un vocabulari tècnic, implica una habilitat o capacitat teoricopràctica. **En d'altres mots**, la combinació d'una activitat teòrica […] amb una activitat pràctica de diferent mena […]. (PRO, 22)

b. Por lo tanto, ¿cómo no considerar, ante una interferencia lingüística determinada, la interrelación entre los niveles de análisis de una lengua?, ¿cómo no situarla, en cuanto a la clasificación se refiere, en más de un nivel de lengua?; **en otras palabras**, ¿podemos explicarla como un fenómeno sólo léxico o gramatical, etc.? (PRAG, 300)

(6) Parlem de pragmatització del significat per referir-nos al canvi que duu d'un significat literal, referencial, a un significat no literal, de caràcter metalingüístic. Així, quan utilitzem el connector parentètic *això és* no volem dir que referencialment A sigui B (com quan diem "això és un gos"), sinó que A i B són equivalents en el discurs: B és una reformulació de A. La pragmatització del significat és un dels processos bàsics implicats en la gramaticalització (vegeu Traugott 1988, Sweetser 1988).

(7) El sintagma *a tall d'exemple*, sempre l'hem trobat al nostre corpus com a invariable; tanmateix, recentment hem observat en altres llibres alguns exemples on mostra un cert grau de variabilitat (*a tall de conclusió, a tall de resum*). Tant si es tracta de restes d'un procés de gramaticalització com si es tracta de formes analògiques creades a partir d'*a tall d'exemple* es pot constatar variabilitat. En conseqüència, el considerarem en aquest grup de marcadors i no en l'anterior, tot i que cal tenir en compte que és molt proper als invariables, ja que la variabilitat es redueix a la possibilitat de commutació del nucli nominal.

(10) En morfologia, destaquem, **a tall d'exemple**, la recomanació d'emprar el passat perifràstic […], els plurals en *os* […] i, en el cas dels noms de càrrecs, les formes femenines en *a* […]. (ART, 64)

Tanmateix, aquests sintagmes preposicionals, a diferència dels que hem vist al subapartat anterior (b), han assolit un grau de fixació gramatical menor, com demostra el fet que són variables, és a dir, es poden modificar per la commutació d'alguns dels seus constituents o per l'addició d'altres elements. Fet i fet, es relacionen directament amb uns altres marcadors que adopten la forma de clàusules de participi; encara més, alguns es poden considerar versions reduïdes d'aquests:

Cat. *dit en altres mots, dit d'una altra manera*
Cast. *dicho con/en otras palabras/términos, formulado en términos más claros, dicho de otra forma/manera/modo*

(11) a. La retòrica proemial ha d'operar amb una sàvia combinació d'humilitat i provocació engrescadora. **Dit d'una altra manera**, cal minimitzar l'esforç o el mèrit propis […] i reivindicar, alhora, el dret a opinar des de la radical subjectivitat d'un jo que és l'entranya mateixa de l'assaig. (FUS, 107)
b. Cualquier muestra de lengua oral presentará siempre rasgos que se pueden referir a las diferentes entradas del cuadro anterior y, en particular, a la duplicidad dialectal/funcional apuntada. **Dicho con otras palabras:** será siempre una muestra de una variedad funcional (con un campo, un modo, un tenor y un tono específicos). (PRAG, 182)

Ens situem, doncs, en la zona difusa que hi ha entre els connectors gramaticals o totalment gramaticalitzats i els encara no gaire gramaticalitzats.

d) A més de les clàusules de participi, hi ha altres clàusules, especialment condicionals i finals, que indiquen reformulació i exemplificació.

reformulació:
Cat. *(o) si voleu, si es vol,*
Cast. *(o) si se quiere, si se prefiere, si se prefieren otras palabras*
A. *if you like, to be more precise*

exemplificació:
Cat. *per posar/donar-ne un exemple, per esmentar un exemple*
A. *to take an example*

(12) a. Tots aquests recursos lingüístics generen sovint una polifonia, més o menys irònica, típica de l'assaig. O, **si es vol**, de la conversa, amb la qual l'assaig guarda un parentiu soterrat que no deixa d'aparèixer en la superfície del discurs gràcies a trets d'oralitat i a estratègies de col·loqui íntim. (FUS, 93)

b. La adecuación de la investigación al objeto posibilitará que la sintaxis de la lengua conversacional deje de describirse como la propia de una modalidad escasamente planificada y poco o mal organizada o vertebrada, esto es, menos elaborada, trabada y estructurada que la de la lengua culta formal o escrita. O**, si se prefiere**, más suelta, libre, fragmentada, quebrada o desmembrada, y a menudo torpemente configurada y en gran medida braquilógica o elíptica. (PRAG, 166)

(13) a. Precisament, s'ha parlat sovint del segle vint com un segle d'*interdisciplinarietat* (i *pluridisciplinarietat*, si es vol precisar més) científica. **Per posar un exemple potser no gaire conegut**, la genètica de poblacions […]. (PRO, 55)

b. What is needed, so the critics cry, is work of interest to generative linguists such as «locality conditions on Norwegian pronouns or the possibility of explicative *do* participating in inverted counterfactuals.» These scholars suggest, **to take another example**, that studies on the modularity of metaphor don't help explain the antecedents of Norwegian pronouns. (COG, 39)

Aquestes formes, que acompleixen la mateixa funció pragmàtica que formes com *és a dir* o *per exemple*, representen un pas més en la complexitat sintàctica del marcador. Vist que tenen una estructura variable, no els podem identificar amb els connectors gramaticals (conjuncions o connectors parentètics). Per aquesta raó, en un altre treball (Cuenca 1998) hem defensat la idea de considerar els sintagmes preposicionals i les clàusules variables (els nostres apartats c i d) com a *connectors lèxics*. Es tracta de formes el significat de les quals és connectiu, tot i que la seva estructura no es pot equiparar a la d'un connector gramatical. Per tant, assenyalen la transició entre estructures no connectives i formes pròpiament connectives (en concret, els connectors parentètics).

e) En darrer lloc, hi ha estructures predicatives complexes que inclouen algun element que remet al concepte de reformulació o exemplificació. La interpretació és literal i l'estructura presenta un grau de modificabilitat alt.

reformulació:
Cat. *vull dir (que)*
Cast. *quiero decir que, ello quiere decir que, quiero decir con ello que*
A. *this/it means that,*

exemplificació:

Cat. *valgui com a exemple, pensem en el cas de…, vegem-ne un exemple* i altres estructures amb el substantiu *exemple*

Cast. *valga como ejemplo/ilustración, veamos un ejemplo, considérese, éste sería el caso de…* i altres estructures amb el substantiu *ejemplo*

A. *see for example, consider* i altres estructures amb els substantius *example, illustration.*

(14) a. Si alguna peça de la producció fusteriana ha esdevingut *emblemàtica* de la figura de l'autor és segurament *Nosaltres els valencians*. **Vull dir**, emblemàtica en la percepció general […]. (FUS, 99)

b. La elipsis, la omisión de partes básicas del enunciado, la suspensión más o menos abrupta, los sobreentendidos y tantas otras características de la sintaxis coloquial sólo son explicables en función de una complicidad elocutiva que se basa en un saber y sentir del mundo comunes y en una organización específica del enunciado asimismo compartida. **Quiero decir con ello que** la forma de construcción del diálogo, elegida en común por los interlocutores, tiene también un sentido, aunque no posea apenas contenido semántico. (PRAG, 42)

c. Thus beyond the basic theoretical framework, the studies of this group are concrete and empirical, with a strong emphasis on practical fieldwork and case studies. **This means that** the writings of the «Manipulation School» concentrate on describing and analyzing translations […], on investigating the reception of translations, […], and on tracing broad historical surveys […]. (TRAD, 24)

(15) a. Intentar esbrinar què hauria resultat, finalment, de qualsevol dels projectes de novel·la […] fa que ens introduïm en un terreny encara més hipotètic. *Aigua calenta*, **valgui com a exemple**, seria un projecte de la postguerra sobre el món termal de la Garriga […]. (EST, 222)

b. La disminución del contexto compartido irá dificultando la comunicación y precisará, consecuentemente, de un aumento de la parte lingüísticamente codificada. **Veamos un ejemplo**. Entre las funciones discursivas más habituales del marcador *bien* está la de indicar la completud de un tópico y, más habitualmente, un subtópico en un discurso. (PRAG, 205)

c. In point of fact, the verb alone often cannot be used to determine whether a given construction is acceptable. **Consider** the following examples:

(30) a. Sam carefully broke the eggs into the bowl.
b. Sam unintentionally broke the eggs onto the floor. (CON, 21)

3.3. Interpretació de les dades

La classificació anterior ens permet comprovar que els marcadors de reformulació i exemplificació constitueixen un continu que va des de formes més gramaticalitzades

i amb un significat més esquemàtic, poc composicional (el significat global no és la suma del significat de les parts), cap a formes no gramaticalitzades i amb un significat lèxic composicional (el significat global és el resultat de combinar els significats dels constituents). Representem aquesta idea a la taula 1:

Taula 1. Gradació dels connectors fixats als variables

FIX			VARIABLE
o	és a dir	(dit) amb altres paraules	Vull dir que...
com	per exemple	per posar un exemple	Vegem-ne un exemple...
SIGNIFICAT GRAMATICAL			SIGNIFICAT LÈXIC

L'esquema anterior, amb exemples catalans de reformuladors i exemplificadors, il·lustra els principals estadis representats pels marcadors que hem identificat al nostre corpus:

a) conjuncions

b) sintagmes preposicionals i altres construccions que estan completament fixats (connectors parentètics)

c) sintagmes preposicionals i clàusules amb un cert grau de variablitat (connectors lèxics)

d) estructures predicatives

La variació que acabem de mostrar quant als mecanismes utilitzats per a expressar dues funcions pragmàtiques és del tot lògica si partim d'una concepció dinàmica i no discreta del llenguatge i la categorització como la de la lingüística cognitiva (vegeu Lakoff 1987 i Cuenca & Hilferty 1999: cap. 2). Els grups que hem establert contenen formes relacionades amb els grups contigus (elements de transició) i marquen diferents estadis en un continu que comença amb formes gramaticals típicament connectives (conjuncions) i acaba amb estructures predicatives amb un baix grau d'unitat en l'ús lingüístic i una forma sintàctica i semàntica complexa. Aquesta mateixa gradualitat sincrònica es verifica adoptant un punt de vista diacrònic: en la formació de molts connectors gramaticals, es pot observar un camí derivatiu des de formes lèxiques progressivament menys variables i més fixades quant a l'estructura i el significat (vegeu Casado Velarde 1996 i Pons & Ruiz Gurillo en premsa).

Simplificant encara més la classificació, podem diferenciar dos grups de marcadors d'acord amb criteris morfosintàctics:[8]

(8) L'existència de connectors amb un grau de fixació diferent també ha estat comentada per Fernández Bernárdez (1994-1995), en un article sobre els exemplificadors del castellà, i per Vázquez Veiga (1994-1995), en un treball sobre els marcadors de resum, conclusió i tancament també en castellà.

a) formes invariables: d'una banda, conjuncions i, d'altra banda, sintagmes preposicionals i clàusules fixades (connectors parentètics);

b) formes variables: sintagmes preposicionals i clàusules no fixades (connectors lèxics) i estructures predicatives complexes.

A efectes taxonòmics, el límit entre els uns i els altres es pot establir segons el grau de fixació (total o parcial) de la unitat. Fixem-nos, per exemple, en (16):

(16) The same can be said for each instance of embedding in this text. **To take just one further example**, none of the relative clauses in the text play a role in the relational structure of the text. **For instance,** 9 contains the relative clause *who were furious that we had «blown the whistle»*… (RHE: 67)

En aquest exemple de l'anglès, podem comparar el funcionament d'un connector fixat (*for instance*) amb un de variable (*to take just one further example*). Tots dos introdueixen una exemplicació. Tanmateix, *for instance* no admet la substitució o l'addició de cap constituent, mentre que la clàusula final admet un cert grau de modificació (*to take one further example, to take just one example, to take a more complex example*, etc.).

Aquesta formulació dicotòmica (fixat-variable), tot i que és una simplificació d'una realitat més complexa, ens proporciona una distinció rellevant per a l'anàlisi contrastiva dels marcadors com veurem a continuació.

4. CONTRAST GRAMATICAL: SEMBLANCES

L'anàlisi de les formes en les tres llengües ens permet observar aspectes comuns de gran interès. En primer lloc, observem el grau de coincidència formal entre els connectors bàsics de reformulació (Cat. *és a dir, això és;* Cast. *es decir, esto es*; A. *that is (to say)*) i d'exemplificació (Cat. *com (ara), per exemple*; Cast. *como, por ejemplo*; A. *such as, as, like, for example/for instance*).

En segon lloc, podem constatar que l'estructura dels marcadors remet a estratègies comunes de formació, vist que contenen elements idèntics o paral·lels, com aquests:

a) Verbs de locució com *dir* o sinònims (Cat. *dit amb altres paraules/mots, vull dir que, per esmentar un exemple*; Cast. *dicho de otro modo/manera/forma, formulado en otros términos, repitámoslo, quiero decir que*; A. *say*). També hi trobem altres verbs que es relacionen metafòricament amb *dir* (Cat. *posem per cas, per donar-ne/posar un exemple, valgui com a exemple, vegem un exemple*; Cast. *pongamos por caso, valga como ejemplo, veamos un ejemplo, considérese*; A. *this means that, consider, see for example, to take an example*). Aquests verbs expliciten el caràcter metalingüístic de la reformulació i l'exemplificació.

b) Noms que es refereixen a la funció pragmàtica de reformulació (Cat. *amb altres mots, dit d'una altra manera*; Cast. *en otras palabras*; A. *in other words*) i exemplificació (Cat. *a tall d'exemple, pensem en el cas*; Cast. *por ejemplo, pongamos por caso, valga como ilustración*; A. *for instance, for example, illustration*).
c) Estructures que expressen equivalència i que sovint inclouen elements díctics que reprenen l'enunciat anterior, és a dir, que actuen com a díctics textuals (Cat. *això és, és a dir*; Cast. *esto es, es decir*; A. *that is*).
d) Conjuncions que indiquen equivalència entre un concepte general i elements que s'hi inclouen hiponímicament (Cat. *com (ara*); Cast. *como*; A. *such as, as, like*).
e) La conjunció disjuntiva *o*, sovint integrada en una forma complexa (Cat. *o sigui*; Cast. *o sea*) o seguida d'un altre marcador o constituent (Cat. *o, si es vol, o, senzillament*; Cast. *o, dicho en otros términos, o, de forma más general, o lo que es lo mismo*; A. *or, more accurately*), la qual manifesta el valor d'alternativa implícit en la reformulació i l'exemplificació.
f) Un indefinit (Cat. *altres*; Cast. *otras/otros*; A. *other*) o un verb com ara *preferir* o *voler*, que indiquen també l'alternativa que es presenta entre les dues formulacions connectades (Cat. *si es vol;* Cast. *si se prefiere, si se quiere*; A. *if you like*).

El fet que aquests mecanismes siguin més o menys recurrents no és casual, sinó que remet a la projecció de la funció en la forma. D'acord amb els principis de la teoria de la gramaticalització, es lògic que les formes seleccionades i fixades per a una funció s'hi relacionin semànticament. Així, podem comprovar els mecanismes descrits anteriorment ens remeten directament a la definició de la reformulació i l'exemplificació que hem adoptat al principi d'aquest treball:

La REFORMULACIÓ és una operació d'*equivalència* per la qual es *diu* alguna cosa que s'ha *dit prèviament* (dixi textual) d'una *manera alternativa* (disjunció), amb *paraules diferents* (paràfrasi).

L'EXEMPLIFICACIÓ és una operació discursiva que consisteix a *expressar* una idea d'una *manera* indirecta, per mitjà d'*exemples*.

Els conceptes destacats en cursiva són aquells que adopten una forma gramatical amb alguns dels marcadors que hem identificat.

En conclusió, l'estructura dels marcadors, que és molt coincident entre les tres llengües, suggereix que la selecció de formes per a aquestes funcions està directament relacionada amb la funció discursiva que realitzen.[9] Dit d'una altra manera, els trets semàntics i pragmàtics que defineixen la reformulació i l'exemplificació es projecten en la forma i els components dels marcadors (vegeu també Cuenca 1998).

(9) El grau de coincidència entre les tres llengües, clarament afavorit pel fet que es tracta de llengües no gaire allunyades tipològicament, apunta cap a principis generals en la formació de connectors que segueixen els patrons establerts per la teoria de la gramaticalització (vegeu Giacalone Ramat & Hopper 1998, Heine *et al.* 1991, Hopper & Traugott 1993, Traugott & Heine 1991, Sweetser 1990). Per a una síntesi de la teoria de la gramaticalització, vegeu Cuenca & Hilferty (1999: cap. 6) i també el treball de Brinton (1996), referit específicament als marcadors del discurs.

5. CONTRAST GRAMATICAL: DIFERÈNCIES

Si les semblances són d'interès descriptiu i teòric, també ho són les diferències, que podem resumir en tres punts:[10]

a) El català, i encara més el castellà, presenten una major varietat de marcadors variables que l'anglès, el qual, al seu torn, compta amb un nombre lleugerament major de connectors parentètics. En concret, l'ús de connectors variables basats en noms (*paraules, mots, termes, manera, forma, mode, exemple, cas*), la variació en la forma verbal (*dir, esmentar, formular, saber, voler, preferir, posar, donar, valdre, veure*) i l'opcionalitat d'alguns especificadors i complements és més freqüent en aquestes dues llengües romàniques.

b) L'anglès acadèmic escrit incorpora algunes abreviatures del llatí (*i.e., e.g., viz.*), amb una freqüència d'ús força alta, mentre que el català i el castellà pràcticament no utilitzen abreviatures per a aquestes formes.[11] A més a més, les abreviatures de l'anglès es pronuncien com a tals, i no desenvolupades (*id est, exemplum gratia, videlicet*), la qual cosa fa que el fenomen tingui un abast més gran que el de la voluntat de síntesi en la llengua escrita.

c) Marcadors que són equivalents en una traducció literal (paraula per paraula) presenten un grau diferent de fixació en anglès respecte al català i al castellà. En concret, *in other words* és totalment fixat, a diferència dels equivalents en català (*en altres paraules*) i en castellà (*en otras palabras*). En efecte, en les dues llengües romàniques, la preposició *en* es pot substituir (Cat. *amb*, Cast. *con*), el nom *paraules/palabras* es pot reemplaçar per un sinònim (Cat. *mots*, Cast. *términos*), i el sintagma admet diferents tipus d'expansió (Cat. *amb altres paraules, amb uns altres mots, amb poques paraules* i Cast. *con otras palabras, dicho con otras palabras, formulado en otros términos, con palabras más precisas*). Els exemples següents il·lustren aquesta variació:

(17) a. Hablaremos de neutralización cuando, para determinada situación comunicativa y desde determinada óptica lingüístico-cultural, la diferencia entre los efectos comunicativos de dos tipos de actos de habla queda suspendida o, **en otros términos**, los dos efectos comunicativos tienen lugar a un tiempo de forma independiente. (PRAG, 321)

b. ¿Qué nos dice de su función discursiva la disposición discursiva de, en general, las subordinadas adverbiales llamadas impropias […]? O, **dicho en otros términos**, ¿por qué algunas de estas subordinadas adverbiales tienden a anteponerse a la cláusula principal y por qué otras, en cambio, se posponen? (PRAG, 334)

c. En principio, se trata de un mecanismo endógeno, preinstalado genéticamente. Su funcionamiento no se limita únicamente a interesarse por las señales sensoriales más intensas o más peculiares, sino que obedece también al criterio de las

(10) En aquest treball no plantegem diferències quantitatives (cf. Cuenca en premsa c). Amb tot, podem avançar, en consonància amb el que exposarem tot seguit (§ 6) que els textos en anglès presenten un major nombre de connectors. Així doncs, contrasten el nombre menor de formes amb el nombre major d'ocurrències.

(11) Pearson (1998: § 8.3) analitza la freqüència d'aparició i les funcions pragmàtiques de *i.e.* i *e.g.* en textos especialitzats en anglès. Les dades que comenta són una mostra de la importància d'aquestes abreviatures en els textos expositius acadèmics en aquesta llengua.

expectativas generadas internamente por el propio sistema de procesamiento. **Formulado en otros términos**, los conocimientos almacenados en nuestra memoria no sólo nos permiten, por ejemplo, reconocer e identificar a un determinado animal como un rinoceronte, sino que también nos indican que la presencia del mismo en un zoo es perfectamente esperable […]. (MAR, 97)

d. Estas páginas pretenden presentar una propuesta cuya razonabilidad nadie discute, ya que, en el fondo, tampoco resulta especialmente novedosa: se trata de la necesidad de aunar, de combinar, los métodos de la Gramática y los propios del Análisis discursivo; o, **formulado en términos quizá más claros**, este trabajo constituye un intento de reivindicar de nuevo el interés por la selección que el hablante hace de *una forma lingüística* […]. (PRAG, 329)

Les diferències interlingüístiques que hem constatat es poden considerar manifestacions d'un mateix fenomen: l'anglès acadèmic presenta una tendència marcada a preferir marcadors gramaticals, és a dir, formes curtes i fixades, mentre que el català i encara més el castellà incorporen un nombre major de formes variables, i com a tals generalment més complexes.

Arribats a aquest punt, cal que ens fem una pregunta: podem cercar algun motiu discursiu que pugui justificar les diferències suara esmentades? En la nostra opinió, la diferència en les formes és paral·lela a diferències existents en la construcció de textos expositius acadèmics. Aquesta hipòtesi, que vincula les diferències gramaticals a diferències quant a les estratègies discursives, necessitaria el suport d'una recerca major i més aprofundida; tanmateix, creiem que val la pena endinsar-s'hi.

6. CONTRAST DISCURSIU

La preferència de l'anglès per formes curtes, simples i fixades, enfront de la major complexitat i variabilitat d'alguns marcadors del català i del castellà, es pot relacionar amb les diferències d'estil que hi ha entre els textos acadèmics en anglès, d'una banda, i els textos acadèmics del català i del castellà. A banda de les característiques atribuïbles a les respectives gramàtiques, l'anglès formal de caràcter científic tendeix a ser més concís i directe del que s'esdevé en català o en castellà en aquest mateix àmbit (vegeu Cuenca 2000).

En un estudi sobre l'ús dels connectors en textos de divulgació científica en originals en anglès i en castellà i també en traduccions de l'anglès al castellà, Fernández Polo (1999) ha arribat a conclusions interessants relatives al tema que plantegem:

a) El textos en anglès mostren una major abundància de connectors textuals.

> […] las escasas investigaciones sobre el tema (Saint-John, 1987: Montaño-Harmon, 1991) en las que se compara explícitamente al inglés con el español parecen apuntar a que en

> efecto esta última lengua favorece una retórica menos explícita que el inglés: en este sentido, se ha sugerido en varias ocasiones que los textos típicos anglosajones tienden a ser vistos por un hispanohablante como excesivamente simples, aburridos e incluso infantiles […], y viceversa, para un anglosajón la forma de escribir típica de los hispanohablantes les resulta confusa y suele plantearles problemas de comprensión […]. (Fernández Polo 1999: 179)

b) Els textos en anglès mostren preferència per connectors precisos, no ambigus, immediatament identificables. Al contrari, els textos en espanyol, a més de presentar menys connectors, tendeixen a usar connectors ambigus (que poden tenir més d'un significat).

> En definitiva, una pobre selección de conectores conduce a un aumento de la ambigüedad en el texto, con el consiguiente incremento de la carga de trabajo para los lectores. Cabe establecer una relación inversamente proporcional entre los niveles de ambigüedad y explicitación el texto; esto es, a mayor ambigüedad mayor número de contenidos implícitos que deberán ser suplidos por los lectores (Sinclair, 1993: 546-7). En este sentido, el efecto provocado por una pobre selección de las marcas de la conexión lógica entre las distintas partes del texto se suma a la propia ausencia de marcas explícitas de tales conexiones; dicho de otro modo, su nivel de «oscuridad» puede verse incrementado tanto por la falta de señales como por la ambigüedad de las mismas. (Fernández Polo 1999: 174-175)

c) En castellà trobem formes més variades i complexes; alguns autors parlen d'ús d'un llenguatge poètic i florit, oposat a l'ideal anglosaxó.

> […] traductores y autores de los originales en castellano demuestran un cierto empeño en la búsqueda de expresiones relativamente complejas y rebuscadas para determinados valores, frente a los autores anglosajones en quienes se percibe una voluntad de elegir expresiones comunes de la relación en cuestión, sin más ambición que la claridad y la transmisión efectiva del sentido de dicha relación. (Fernández Polo 1999: 175)

Aquestes diferències en els connectors s'interpreten com a manifiestacions de dos estils d'escriptura que han estudiat nombrosos autors sota denominacions dicotòmiques diferents: *writer-responsible* enfront de *reader-responsible* (Hinds 1987), *form-oriented culture* enfront de *content-oriented culture* (Clyne 1994), *retòrica explícita* enfront de *retòrica implícita* (Fernández Polo 1999).[12] El primer estil, típicament associat amb l'anglès, es basa en la idea de facilitar el paper del lector preferint un estil més segmentat (amb oracions relativament curtes), mantenint la simetria del contingut, repetint els conceptes fonamentals –sense repetir, però, idees ni introduir digressions–, i utilitzant elements que guien la lectura com els connectors. El segon estil, típicament associat amb l'alemany i que també comparteix el castellà i en menor mesura el català, presenta característiques de signe contrari: un estil més cohesionat (amb oracions més llargues i complexes sintàcticament), major importància a la quantitat d'informació aportada que a la linealitat, la simetria i la síntesi en l'exposició d'idees, i insistència en la *variatio* en les denominacions, cosa que fa que s'eviti la repetició estricta amb l'ús de sinònims, pronoms, etc.[13]

(12) Fem un repàs d'aquest concepte a Cuenca (2000). Vegeu també el que en diuen López Guix & Minnet (1997: 73-89).

(13) Com indica Fernández Polo (1999: 52), no s'ha de fer una valoració d'aquestes diferències d'estil: el text ben escrit no és el que segueix un estil o l'altre, sinó el que s'adapta a les expectatives dels seus destinaris.

En efecte, certes estructures que hem trobat en el nostre corpus català i castellà són gairebé impensables en anglès. Observem els exemples de (18):

(18) a. No se trata, pues, de una desviación del «origo» o del uso «recto» del pretérito imperfecto de indicativo, sino de una manera particular, subjetiva, contextualmente adecuada y común en la lengua coloquial, como decíamos, de orientar el mensaje desde el «ego» enunciador, y sólo por referencia a él puede ser el mensaje interpretado.

Quiero decir –por decirlo más sencillamente– que si contamos con que las tres dimensiones enunciativas (personal-espacial-temporal) son «reales» (universales, inevitables) y con que la lengua (supuestamente todas las lenguas) habilita instrumentos para expresarlas (pronombres, tiempos verbales, adverbios), si contamos con esto –decía–, *la posición del hablante respecto a tales expresiones no puede ser más que «egocéntrica»* cuando las usa, pues *sólo él habla y sólo desde su punto de vista* (aunque coloque el foco, *su* foco, en diversas posiciones). (PRAG, 260)

b. L'estudi dels manlleus intercientífics és justament profitós perquè permet descriure múltiples connexions entre les ciències; **pensem en el cas, per exemple**, de la matemàtica aplicada a la física, o de la informàtica «importada» per infinitat d'àmbits de recerca actuals. (PRO, 15)

Així, una estructura com (18a) és difícilment traduïble a l'anglès sense efectuar-hi canvis profunds. A més de la llargària i la complexitat sintàctica de les oracions, cal tenir en compte el desdoblament del marcador de reformulació: una estructura predicativa més una clàusula que explicita la manera de la reformulació (*Quiero decir –por decirlo más sencillamente–*). En l'exemple del català (18b), l'estructura és més simple, però també hi ha un marcador doble (*pensem en el cas, per exemple*) que repeteix un mateix concepte (*cas/exemple*). En anglès podem trobar *consider for example*, però no seria tan habitual dir o escriure *consider the case, for example*.

Els resultats de la nostra anàlisi són parcialment coincidents amb les conclusions generals de Fernández Polo (1999).[14] Si bé els textos en anglès mostren una major abundància de connectors, no manifesten un nombre major de formes. En la nostra opinió, més que parlar d'ús de connectors ambigus, caldria reformular el contrast en el sentit que l'anglès prefereix connectors precisos, curts i invariables, més gramaticalitzats, enfront del castellà i del català que demanen una major varietat de marcadors, la qual cosa implica que n'hi ha més de variables –que aporten una informació més precisa quant al matís de l'operació discursiva– i són, per tant, menys gramaticalitzats.

De fet, l'anàlisi dels marcadors de reformulació que presenta Fernández Polo també mostra una tendència diferent a la que presenta per als connectors en les seves conclusions generals. Així, els marcadors de reformulació són més abundants en els textos en castellà que en els anglesos (10 enfront de 4) i no solen ser eliminats en la

(14) Cal notar que el nostre estudi es basa en més exemples de reformulació i exemplificació que el de Fernández Polo, que té un objectiu més ampli que el nostre; a més, no ens hem limitat als connectors, sinó que hem considerat totes les expressions, més o menys equivalents a connectors gramaticals, que poden manifestar reformulació o exemplificació, la qual cosa augmenta la varietat de formes. Podem consultar també els resultats de Fernández & Gil Salom (2000), que tracten els marcadors de reformulació i exemplificació sota la denominació d'«enllaços oracionals d'aposició».

traducció, contravenint, doncs, la tendència general que proposa l'autor. Fernández Polo justifica aquestes diferències precisant que les tendències varien segons el significat del connector.

En conclusió, les diferències quant a l'ús de marcadors de reformulació i d'exemplificació poden relacionar-se amb dos estils d'escriptura i, en concret, amb la contraposició entre una recerca de l'expressió sintètica i un èmfasi en la variació de formes. L'expressió clara i directa és un objectiu clau de l'escriptor en anglès, mentre que no és sempre així en altres llengües i cultures, on de vegades la complexitat en l'expressió s'interpreta com a complexitat en el raonament i, al contrari, la claredat expositiva es pot associar amb una manca d'aprofundiment teòric i conceptual. La següent citació de Clyne il·lustra clarament aquesta idea:

> It has been pointed out to me (Gisela Harras, personal communication) that the English compliment that one's academic text is 'easy to follow' could be interpreted as an insult in German. Hofstede (1991: 23) cites the facetious remarks of the German social psychologist Stroebe (1976): 'German students are brought up in the belief that anything which is easy enough for them to understand is dubious and probably unsuccessful'. Also, some academics consider simplicity of style and discourse structures and the use of advance organizers to be 'talking down' to a competent and informed reader. (Clyne 1994: 187)

Els estudis de retòrica contrastiva mostren, per tant, que el que en un context cultural implica ser massa informatiu, no rellevant, obscur i «verbós», en un altre context cultural s'interpreta com a mostra de ser un escriptor expert i una autoritat en el tema.

7. REMARQUES FINALS

L'anàlisi dels marcadors que de reformulació i exemplificació ens ha dut a classificar-los en un continu que va des de formes gramaticals cap a formes lèxiques. Des d'un punt de vista contrastiu, el factor que sembla més rellevant és el que permet establir una diferència entre marcadors invariables (gramaticals o molt gramaticalitzats) i marcadors variables (poc o gens gramaticalitzats). Relacionat amb aquest factor, hi ha la complexitat sintàctica i semàntica de les formes.

El nostre estudi contrastiu ens ha permès comprovar que en català i en castellà, a diferència del que s'esdevé en anglès, s'utilitzen una major varietat de formes per indicar una mateixa funció discursiva i es tendeix a ser més explícit quant al significat precís que l'escriptor vol expressar. Només cal recordar el cas de les variants catalanes i castellanes de *en altres paraules* i *en otras palabras –(dit) en/amb altres paraules/mots; dit amb paraules més senzilles*, etc.–, enfront de l'invariable *in other words* de l'anglès.[15]

Les diferències en les formes seleccionades com a marcadors de reformulació i exemplificació es poden associar amb els dos estils d'escriptura: l'estil orientat a la forma o de retòrica explícita, que afavoreix el lector facilitant-li la feina, i l'estil orientat al contingut o de retòrica implícita, que se centra en l'autor com a autoritat i fa més responsable el lector de la interpretació del text.

(15) No sembla pas casual el fet que la informació addicional que solen incorporar els marcadors del castellà i del català sigui sobre la manera de l'acció metalingüística. Aquesta mateixa tendència a expressar analíticament la manera, l'han observat Talmy (1985, 1991) i Slobin (1996) pel que fa als verbs de moviment en castellà respecte a l'anglès, i Rojo i Valenzuela (2000a) respecte als verbs de visió del castellà i l'anglès contrastats. Es podria tractar, per tant, d'una tendència més o menys general que afecta diferents aspectes de l'estructura gramatical. Cal notar, però, que pel que fa als verbs de dicció, Rojo i Valenzuela (2000b i en premsa) no troben les mateixes correspondències.

Si adoptem una perspectiva culturalista del principi de cooperació de Grice, com proposa Clyne (1994: § 6.5), aquests estils representen dues maneres de concebre la situació comunicativa en el context de la comunicació acadèmica, dues maneres d'entendre com ser cooperatiu. Pel que fa als marcadors de reformulació i exemplificació, els autors que escriuen en català i en castellà intenten ser cooperatius fent explícites les inferències i els matisos del significat que volen expressar i tracten d'alleugerir la lectura evitant la repetició de formes.[16]

Aquesta actitud, i sobretot les conseqüències que se'n deriven, poden ser considerades poc cooperatives des d'una perspectiva anglosaxona, en la mesura que el lector es pugui sentir «aclaparat» per una quantitat d'informació que no sigui directament rellevant i necessària per a seguir el fil conductor de l'exposició. La comprensió es pot veure afectada per la complexitat estructural que deriva de l'estil cohesionat, el qual implica l'ús d'oracions llargues i sintàcticament complexes, recursivament compostes. Al contrari, l'estil anglosaxó, sintètic i lineal, pot produir la sensació de poca elaboració i simplicitat en un lector d'una cultura com les nostres.

Hem pogut comprovar, doncs, que hi ha diferències en la gramàtica de les llengües que semblen projectar diferències en la construcció discursiva. Aquest fet no és gens sorprenent si entenem que el canvi lingüístic, i en concret la formació de connectors, és un procés que s'inicia en el discurs i, progressivament, s'endinsa en les estructures gramaticals de les llengües, com proposen Givón (1979), Hopper (1987, 1998) i Hopper i Traugott (1993).

MARIA JOSEP CUENCA
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ASKE, J. (1989) «Path Predicates in English and Spanish: a closer look», *Proceedings of the Fifteenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, pp. 1-14.

BACH, C. (1996) «Reformular: ¿una operación argumentativa aséptica? Estudio del conector de reformulación parafrástica *és a dir*», *Sendebar* 7, pp. 255-271.

— (2000) «De la paràfrasi a la invalidació. Els connectors reformulatius: punts de confluència i divergència» dins Englebert, A., Pierrad, M., Rosier, L. & D. Raemdonck ed., *Actes du XXII Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes*, Tübingen, Niemeyer, pp. 31-39.

— (2001) "Coherencia tipológica en los conectores reformulativos del catalán" dins *Lengua discurso, texto (I Simposio Internacional de Análisis del Discurso)*, Madrid, Visor, pp. 683-692.

— (en premsa) «Mecanismos de reformulación parafrástica del catalán. Estudio de los conectores reformulativos *és a dir* (*es decir), més ben dit/millor dit (mejor dicho* y

(16) En aquest sentit, és interessant el comentari que fan Dirven i Verspoor (1998: 12) respecte al fet que sovint s'entén la verbositat com un mecanisme per a fer els enunciats més cortesos, cosa que ells il·lustren, en el cas de l'anglès, amb les peticions i les ordres.

dit d'una altra manera (dicho de otro modo» dins Ruiz de Mendoza, F. J. ed., *Panorama actual de la Lingüística Aplicada. Conocimiento, procesamiento y uso del lenguaje*, Logroño, Universidad de la Rioja.

BALL, W. J. (1986) *Dictionary of Link Words in English Discourse*, London, MacMillan.

BLAKEMORE, D. (1993) «The relevance of reformulations», *Language & Literature* 2.2, pp. 101-120.

BRINTON, L. J. (1996) *Pragmatic Markers in English. Grammaticalization and Discourse Functions*, Berlin, New York, Mouton de Gruyter.

BRIZ, A. (2001) «El uso de *o sea e*n la conversación», dins De Kock, J. (ed.) *Lingüística con corpus. Catorce aplicaciones sobre el español*, Salamanca, Ediciones Universidad. Salamanca, Ediciones Universidad, pp. 287-318.

CABRÉ, M. T. (1995) «Les relacions parafràstiques» dins Artigas, R. ed., *El significat textual*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, pp. 73-81.

CASADO VELARDE, M. (1991) «Los operadores discursivos *es decir, esto es, o sea* y *a saber* en español actual: valores de lengua y funciones textuales», *Lingüística Española Actual* 13, pp. 87-116.

— (1996) «Nota sobre la historia de los marcadores textuales de explicación *es decir yo sea*» dins Casado Velarde, M. *et al.* eds., *Scripta Philologica in Memoriam Manuel Taboada Cid*, tom I, pp. 321-328.

CASTELLÀ, J. M. (2001) *La complexitat lingüística en el discurs oral i escrit: densitat lèxica, composició oracional i connexió textual*, Universitat Pompeu Fabra, Tesi doctoral.

CIFUENTES, J. L. ed. (1998) *Estudios de Lingüística Cognitiva*, Alacant, Universidad de Alicante.

CLYNE, M. (1994) *Inter-cultural Communication at Work. Cultural Values in Discourse*, Cambridge, Cambridge University Press.

CONNOR U. & R. KAPLAN eds., (1987) *Writing Across Languages: Analyses of L2 text*, Reading (Mass.), Addison Wesley Publ. Co.

CUENCA, M. J. (1996) *Sintaxi fonamental. Les categories gramaticals*, Barcelona, Empúries.

— (1998) «Sobre la interrelació del lèxic i la gramàtica, el concepte de connexió lèxica» dins J. L. Cifuentes, J. L. ed., pp. 507-526.

— (2000) «Estudi estilístic i contrastiu de l'arquitectura de l'oració», *Caplletra* 26, pp. 105-120.

— (en premsa a) «Connectors i interjeccions» dins Solà, J. *et al.* coords. *Gramàtica del Català Contemporani*, Barcelona, Empúries, cap. 31.

— (en premsa b) «Los conectores parentéticos como categoría gramatical», *Lingüística Española Actual*.

— (en premsa c) «Two ways to reformulate: a contrastive analysis of paraphrastic and exemplification markers».

CUENCA, M. J. & J. HILFERTY (1999) *Introducción a la lingüística cognitiva*, Barcelona, Ariel.

DIRVEN, R. & M. VERSPOOR (1998) *A Cognitive Exploration of Language and Linguistics*, Amsterdam, John Benjamins.

FERNÁNDEZ, F. & L. GIL SALOM (2000) *Enlaces oracionales y organización retórica del discurso científico en inglés y en español*, València, Universitat de València/ *Studies in English Language and Linguistics*, Monographs, vol. 7.

FERNÁNDEZ BERNÁRDEZ, C. (1994-95) «Marcadores textuales de 'ejemplificación'», *Estudios de Lingüística de la Universidad de Alicante* 10, pp. 103-144.

FERNÁNDEZ POLO, F. J. (1999) *Traducción y retórica contrastiva. A propósito de la traducción de textos de divulgación científica del inglés al español*, Santiago de Compostela, Universidade de Santiago de Compostela, Anexo de *Moenia* 6.

FUCHS, C. (1982) *La paraphrase*, Paris, PUF.

FUENTES RODRÍGUEZ, C. (1993) «Conclusivos y reformulativos», *Verba* 20, pp. 171-198.

— (1999) «*Vamos*, un conector coloquial de gran complejidad», dins Martín Zorraquino, M. A. & E. Montolío Durán eds., *Los marcadores del discurso. Teoría y análisis*, Madrid, Arco Libros, pp. 177-192.

GIACALONE RAMAT, A. & P. Hopper, eds. (1998) *The Limits of Grammaticalization*, Amsterdam, John Benjamins.

GIVÓN, T. (1979) *On Understanding Grammar*, New York, Academic Press.

HEINE, B. *et al.* (1991) *Grammaticalization: A Conceptual Framework*, Chicago, The University of Chicago Press, 2 vol.

HINDS, J. (1987) «Reader versus writer responsability: a new typology» dins Connor U. & R. Kaplan eds., pp. 141-152.

HOPPER, P. (1987) «Emergent grammar», *Berkeley Linguistic Society, Papers of the Thirteenth Annual Meeting*. pp. 139-157.

— (1998) «Emergent grammar» dins Tomasello, M. ed., *The New Psychology of Language: Cognitive and Functional Approaches*, Mahwah (New Jersey), L. Erlbaum, pp. 155-176.

HOPPER, P. & E. C. TRAUGOTT (1993) *Grammaticalization*, Cambridge, Cambridge University Press.

LAKOFF, G. (1987) *Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind*, Chicago, University of Chicago Press.

LÓPEZ GUIX, J. G. & J. MINETT WILKINSON (1997) *Manual de traducción. Inglés/ Castellano*, Barcelona, Gedisa.

PEARSON, J. (1998) *Terms in Context*, Amsterdam, John Benjamins.

PONS BORDERÍA, S. & L. RUIZ GURILLO (en premsa) «Sobre la evolución diacrónica del sustantivo *manera* y su integración en unidades fraseológicas: un ejemplo de gramaticalización».

PORTOLÉS, J. (2001) «El significado informativo de los marcadores del discurso» dins *Lengua discurso, texto (I Simposio Internacional de Análisis del Discurso)*, Madrid, Visor, pp. 683-692.

ROJO, A. & J. VALENZUELA (2000a) «Un análisis de los verbos de ver en inglés y en español» dins F. J. TAMAYO, G. ÁLVAREZ & J. J. DOMÍNGUEZ eds., *Lenguas en contacto*, Universidad de Sevilla (edició en CD Rom).

— (2000b) «Maneras de decir: verbos de decir en español y su traducción al inglés» dins A. L. Soto & B. Crespo (eds.) *Insights into Translation*, Universidade da Coruña, pp. 115-126

— (en premsa) «How to say things with words: ways of saying in English and Spanish», *Meta. Journal des Traducteurs*. Université de Montréal.

ROSSARI, C. (1994) *Les opérations de reformulation*, Berne, P. Lang.

ROUCHOTA, V. (1998) «Procedural meaning and parenthetical discourse markers» dins Jucker, A. H. & Y. Ziv eds., *Discourse Markers. Descriptions and Theory*, Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins, pp. 97-126.

SCHIFFRIN, D. (1987) *Discourse Markers*, Cambridge, Cambridge University Press.

SCHWENTER, S. (1996) «Some reflections on *o sea*, a discourse marker in Spanish», *Journal of Pragmatics* 25, pp. 855-874.

SEBASTIÁN, E. & D. I. SLOBIN (1994) «Development of linguistic forms, Spanish» dins Berman, R. A. & D. I. Slobin eds., *Relating Events in Narrative: A Crosslinguistic Developmental Study*, Hillsdale, Erlbaum, pp. 239-284.

SLOBIN, D. I. (1996) «Two ways to travel, verbs of motion in English and Spanish», dins Shibatani, M. & S. A. Thompson eds., *Grammatical Constructions. Their Form and Meaning*, Oxford, Oxford University Press, 195-219.

SWEETSER, E. (1988) «Grammaticalization and semantic bleaching», *Proceedings of the Annual Meeting of the Berkeley Linguistic Society* 14, Berkeley, Berkeley Linguistic Society, pp. 389-404.

— (1990) *From Etymology to Pragmatics: Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure*, Cambridge, Cambridge University Press.

TALMY, L. (1985) «Lexicalization patterns, semantic structure in lexical forms», dins Shopen, T. ed., *Language Typology and Syntactic Description*, vol. 3, Cambridge, Cambridge University Press, pp. 36-149.

— (1991) «Path to realization, a typology of event conflation», *Proceedings of the Annual Meeting of the Berkeley Linguistic Society* 7, Berkeley, Berkeley Linguistic Society, pp. 480-519.

TRAUGOTT, E. C. (1988) «Pragmatic strengthening and grammaticalization», *Proceedings of the Annual Meeting of the Berkeley Linguistic Society* 14, Berkeley, Berkeley Linguistic Society, pp. 406-404.

TRAUGOTT, E. C. & B. Heine, eds. (1991) *Approaches to Grammaticalization*, Amsterdam, John Benjamins.

UNGERER, F. & H.-J. SCHMID (1996) *An Introduction to Cognitive Linguistics*, London / New York, Longman.

VÁZQUEZ VEIGA, N. (1994-95) «Una aproximación a algunos marcadores con función textual de "resumen", "conclusión" y "cierre"», *Estudios de Lingüística de la Universidad de Alicante* 10, pp. 349-390.

ANNEX 1[17]

Català	Castellà	Anglès
o	*o*	*or*
és a dir (que)	*es decir (que)*	*that is [that is to say]*
o sigui/o sia (que)	*o sea (que)*	
això és/ço és	*esto es*	
		i.e.
	a saber	*namely*
		in other words
		[I mean]
en altres paraules/mots	*en otras palabras*	
amb (d')altres paraules/mots	*con palabras más sencillas*	
	en otros términos	
dit en altres paraules/mots	*dicho con otras palabras*	
dit amb altres paraules/mots	*dicho en otros términos*	
	formulado en otros términos	
dit d'una altra manera/forma	*dicho de otra manera/forma*	
	dicho de otro modo	
(o) si voleu/si es vol	*si se quiere*	*[if you like]*
	si se prefiere	
	o lo que es lo mismo	
		to be more precise
vull dir (que)	*quiero decir que*	*[I mean that]*
	ello quiere decir que	*this/it means that*
	esto supone que	
	ello significa que	*this/it means that*
	repitámoslo	

(17) En els quadres d'aquests dos annexos, incloem els marcadors de reformulació i d'exemplificació trobats en el corpus de cada llengua. Les formes que es troben en paral·lel no han de considerar-se correspondències des del punt de vista de la traducció; es tracta de marcadors equiparables des del punt de vista formal. D'altra banda, cal tenir en compte que els elements que apareixen entre parèntesis són d'aparició opcional. La barra (/) indica alternativa entre les formes que separa i els claudàtors inclouen algunes formes que no hem trobat al corpus, però sí a la bibliografia.

ANNEX 2. MARCADORS D'EXEMPLIFICACIÓ

Català	Castellà	Anglès
o	*o*	*or*
com	*como*	*such as*
com ara		*like*
		as
per exemple	*por ejemplo*	*for example*
o/com, per exemple	*o/como, por ejemplo*	*as for example*
així, per exemple,	*así, por ejemplo,*	
així	*así*	*for instance*
	vgr.	*e.g.*
		(as) say
posem per cas	*pongamos por caso*	
a tall d'exemple		
per posar un exemple		*to take an example*
per donar-ne un exemple	*por seguir con el mismo ejemplo*	
per esmentar un exemple		
valgui com a exemple	*[valga como ejemplo]*	
vegem-ne un exemple	*veamos un ejemplo*	*see, for example,…*
	contemplemos un ejemplo	
	considérese…	*consider*
pensem en el cas	*tómese…*	
	sirva de ilustración	
	[valga por caso]	
	éste es el caso de …	
…exemple(s)/mostra…	*…ejemplo(s)…*	*…example/illustration*
…exemplificar…		*…exemplify…*

MONTSERRAT GONZÁLEZ

ELS MARCADORS PRAGMÀTICS COMPOSTOS EN EL RELAT ORAL ANGLÈS I CATALÀ

1. INTRODUCCIÓ

L'interès de les gramàtiques per les marques lingüístiques que modalitzen el discurs (manifestant actituds del parlant pel que fa a allò que diu o a l'intercanvi comunicatiu) ha estat nul fins fa molt poc temps. Si hi ha hagut algun interès, aquest s'ha centrat més aviat en marques plenes, és a dir, aquelles que són portadores de significat proposicional i que serveixen per establir relacions de tipus sintàctic (de coordinació o subordinació) i/o logicosemàntic entre constituents de l'oració, entre oracions o entre paràgrafs (ens referim als *connectors*: d'addició, de disjunció, de concessió, de reformulació, de causa-efecte, etc.). Si bé és cert que la funció pragmàtica és també present en aquest tipus d'elements, no és primordial sinó que sempre va lligada a la relació argumentativa dominant. Si els *connectors* són els parents pobres de la morfosintaxi, com han dit alguns autors (Cuenca, en premsa), els *marcadors pragmàtics* –les marques modalitzadores del discurs oral per excel·lència– són el calaix de sastre on han anat a parar totes aquelles unitats lèxiques que no fan, aparentment, res en el discurs; són, dins el món de marques que 'connecten', els parents pobres dels *connectors* (entès en un sentit ampli, sovint s'ha utilitzat aquest terme per designar tota unitat que 'connecta', sense aprofundir massa en el tipus de relació que estableix). És possiblement per aquesta raó que, per designar la funció d'aquestes unitats lèxiques,

Caplletra 30 (Primavera 2001), pp. 73-94

sovint s'han utilitzat termes tan poc definidors com ara *omplidors* (*fillers*, en anglès), *mots crossa*, *muletillas* i *expletivos* (aquests dos últims, en castellà), i s'han tractat com a elements purament fàtics, l'única funció dels quals és mantenir el fil comunicatiu entre el parlant i l'oient. Es tracta d'unitats lèxiques com ara *bé, bueno, clar, doncs, res, llavors, no?*, etc., en català, i *well, I mean, you know, anyway, then, okay*, etc., en anglès, que el parlant sovint utilitza, sense gairebé adonar-se'n, mentre desenvolupa el seu discurs, sobretot quan aquest és espontani i col·loquial. En aquest article intentaré demostrar que totes aquestes peces lèxiques sí que hi fan alguna cosa. A partir del tractament dels marcadors del discurs en una proposta de model de coherència discursiva (Redeker 1990, 1991), analitzaré i mostraré, exemplificat amb fragments de relats orals en català i en anglès, la funció d'aquestes marques en el monòleg. Plantejaré que sense elles no es compleixen satisfactòriament les màximes conversacionals *griceanes* de quantitat i de rellevància; així mateix, s'arribarà a la conclusió que els marcadors pragmàtics funcionen com a veritables frontisses textuals entre segments en tant que organitzen, recuperen, reformulen i fragmenten la informació que el parlant dóna a l'oient. Amb un significat procedimental, veurem com aquestes petites unitats funcionen com a focus atencionals i evidenciadors que el parlant utilitza per vehicular la força il·locutiva, la intencionalitat i l'actitud. Finalment, en el marc teòric dels marcadors pragmàtics com a elements de coherència discursiva, faré una proposta de *marcador pragmàtic compost*, seqüència de dues o més unitats que facilita enormement el processament de la informació en tant que permet al parlant fer un canvi ràpid d'esquema o marc cognitiu entre una estructura discursiva (seqüencial, retòrica o ideacional) i una altra.

2. ELS MARCADORS DEL DISCURS: LLIGAMS DE COHERÈNCIA DISCURSIVA

A diferència del discurs escrit, el discurs oral és ple de seqüències agramaticals, juxtaposicions, repeticions, interrupcions i implícits. Els mecanismes lingüístics de cohesió, materialitzats a nivell superficial en forma de referència, substitució, lèxic, el·lipsi, i organització temàtica i remàtica, i a nivell profund pel component semàntic (Halliday i Hasan 1976), no sempre hi són presents. Sovint ens trobem amb fragments orals que, transcrits, presenten serioses dificultats d'anàlisi des d'una vessant estrictament gramatical. Halliday i Hassan plantegen que els lligams de cohesió entre oracions són l'únic recurs de textualitat (1976:9), argument que Brown i Yule (1983) rebutgen de ple en presentar fragments de conversacions que, tot i que manquen de marques de cohesió, són perfectament entenedors. Aquests autors destaquen la importància que té el receptor a l'hora d'interpretar un text:

> Within chunks of language which are conventionally presented as texts, the hearer/reader will make every effort to impose a coherent interpretation, i.e. to treat the language

> thus presented as constituting 'text'. We do not see an advantage in trying to determine constitutive formal features which a text must possess to qualify as a 'text'. Texts are what hearers and readers treat as texts. (Brown i Yule 1983:198-199).

El que Brown i Yule plantegen és una qüestió de fons que ens serveix per explicar per què un text oral pot tenir tantes mancances des del punt de vista dels mecanismes de cohesió i tenir, tot i així, sentit per a l'oient o el que és el mateix, per què un text pot no tenir cohesió i ser, no obstant això, coherent. Segons Beaugrande (1984), la coherència és un procés cognitiu que opera en el món textual; implica a la vegada un coneixement del món i una configuració de conceptes que s'activen quan es processa el text. La interpretabilitat d'un text va molt lligada als actes il·locutius que materialitzen les proposicions. Podem dir que si bé la cohesió es fa explícita mitjançant mecanismes lingüístics i desenvolupament proposicional, la coherència és una propietat textual més implícita, atès que es materialitza mitjançant marques lingüístiques que no tenen significat referencial i que activen processos inferencials de l'oient o el lector. Mentre que la cohesió queda lingüísticament marcada en l'enunciat, la coherència ho fa en el nivell de l'enunciació, en tenir en compte l'activitat comunicativa, l'actitud i intencionalitat de l'emissor, el coneixement compartit i les pressuposicions que es poden derivar del missatge. Widdowson ho planteja d'aquesta manera:

> I want to suggest that where we can establish a propositional relationship across sentences, without regard to what illocutionary acts are being performed, by reference to formal syntactic and semantic signals, then we recognize cohesion. Cohesion, then, is the overt relationship between propositions expressed through sentences. Where we recognize that there is a relationship between the illocutionary acts which propositions, not always overtly linked, are being used to perform, then we are perceiving the coherence of the discourse. (Widdowson 1978:28-29)

Davant la dicotomia cohesió-coherència, la qüestió que ara se'ns planteja és la següent: què són i què hi fan els *marcadors del discurs* en el text. Els podem considerar unitats modalitzadores que, a més a més, estableixen relacions superficials a nivell d'estructura sintàctica i proposicional i, per tant, es poden considerar marques de cohesió textual? O bé són formes lèxiques relacionades amb els actes il·locutius acomplerts per les proposicions i, doncs, es poden considerar marques de coherència? L'extensa conceptualització i terminologia que hi ha entorn el terme *marcador del discurs* no és, de cap manera, homogènia, ans al constrari[1]. Però si tenim en compte les propietats que s'han atribuït a aquestes unitats lèxiques, arribem a la conclusió que es tracta de marques lingüístiques que remeten als nivells cognitiu i pragmàtic-il·locutiu del text: «unitats que assenyalen l'activitat comunicativa i argumentativa», «elements que mostren una relació sequencial entre dos unitats discursives», «senyals de processos inferencials», «marques d'estructuració del text», «elements modalitzadors

(1) Han estat moltes les definicions que s'han fet de *marcador del discurs*. Proposo que vegeu, com a més representatives, les següents (per ordre d'edició): Stubbs (1983:68), Polanyi i Scha (1983), Schourup (1985:14), Schiffrin (1987: 31,49), Blakemore (1987:141), Grosz, Pollack and Sidner (1989:443), Fraser (1990:383), Portolés (1998), Redeker (1990:372), Briz (1994:379-80), Brinton (1996:33-35), Marín (1998: 217). Dins la tradició francesa, la Teoria de l'argumentació (Anscombre i Ducrot 1983) ha aportat definicions de *connector pragmàtic* que ofereix coincidències amb la de marcador del discurs dels autors abans referenciats: Roulet (1991), Rubattel (1982:37).

metalingüístics». Si a totes aquestes propietats hi afegim que es tracta d'items dels quals la sintaxi i la semàntica no tenen massa a dir-hi, podem concloure que els *marcadors del discurs* són elements que fan que un discurs sigui coherent, en fer de transmissors d'actituds, intencions i força il·locutiva del parlant. El seu significat no és, doncs, proposicional o referencial, com el dels connectors argumentatius abans esmentats, sinó procedimental en tant que faciliten el processament cognitiu de la informació i restringeixen les possibles inferències que pot arribar a fer l'oient en rebre el missatge. Tanmateix, la seva funció no és només interpersonal, sinó també textual en tant que són unitats que el parlant utilitza per segmentar el seu discurs. Com molt encertadament assenyalen Jucker i Ziv (1998:2), totes les definicions que s'han fet de marcador del discurs aporten conceptes i elements que no sempre són coincidents. El tipus d'unitats que es consideren marcadors del discurs i el tipus de relació que aquestes unitats estableixen en el text no és homogeni. La definició de Redeker (1990) i el conjunt de trets diferencials de Brinton (1996:33-35), pel que fa al que podem considerar un marcador del discurs, és el que adoptaré com a punt de partida[2]. Vegem què diuen:

> A discourse marker is a linguistic expression that is used to signal the relation of an utterance to the immediate context. *Context* in this definition can be thought of as the current common ground (Clark and Carlson 1981). (Redeker 1990:372)

> List of basic features of discourse markers (based on Brinton 1996:33-35). (Jucker and Ziv 1998:3)
>
> Phonological and lexical features:
> a) They are short and phonologically reduced.
> b) They form a separate tone group.
> c) They are marginal forms and hence difficult to place within a traditional word class.
> Syntactic features:
> d) They are restricted to sentence-initial position.
> e) They occur outside the syntactic structure or they are only loosely attached to it.
> f) They are optional.
> Semantic feature:
> g) They have little or no propositional meaning.
> Functional feature:
> h) They are multifunctional, operating on several linguistic levels simultaneously.
> Sociolinguistic and stylistic features:
> i) They are a feature of oral rather than written discourse and are associated with informality.
> j) They appear with high frequency.
> k) They are stylistically stigmatised.
> l) They are gender specific and more typical of women's speech.

(2) Per raons pràctiques d'espai, presentaré Brinton a través de Jucker i Ziv (1998), que ofereixen una versió més reduïda.

La definició i els trets diferencials del que podem considerar que és un marcador del discurs ens dona una base de partida però queda, encara, una qüestió pendent. Quan parlem de 'coherència discursiva', a quin tipus de coherència ens estem referint? N'hi ha més d'una? Serà només quan tinguem una idea clara de què és un marcador del discurs i quin tipus de relació estableix entre enunciats que serem capaços de delimitar i respondre les dues preguntes claus que he plantejat a l'inici: a) què són; b) què hi fan en el discurs? Sanders et al. (1993) sostenen que la coherència no és una propietat del discurs en si mateix, sinó de la representació que la gent en fa (p. 94). Segons Sanders, les propostes que s'han fet fins ara per explicar les relacions en un text que donessin compte de la seva coherència (Mann i Thompson 1988, Martin 1992, entre d'altres) han estat desafortunades en tant que no han ofert una llista tancada de relacions posibles. Sanders aplica un test (1997:126) on posa en pràctica una sèrie d'operacions que li serveixen per definir i diferenciar el que és un tipus de relació semàntica del que és un tipus de relació pragmàtica. La seva definició em sembla de gran utilitat per delimitar la meva variable d'anàlisi, els *marcadors pragmàtics*, i veure quina funció duen a terme aquests elements en el discurs monologat, més concretament en el relat oral d'experiències personals.

> A relation is semantic if the discourse segments are related because of their propositional content, i.e. the locutionary meaning of the segments. [...] A relation is pragmatic if the discourse segments are related because of the illocutionary meaning of one or both of the segments. In pragmatic relations the CR [coherence relations] concerns the speech act status of the segments[3]. [...] ... pragmatic relations *can*, but *need not* be based on a connection in the real world. The distinction implies that in the case of a pragmatic relation the level of connection of the CR is the illocutionary level. This connection possibly exists in addition to a locutionary connection, but the relevant level of connection is the illocutionary one. (Sanders 1997:122-123)

(3) Sanders il·lustra els dos tipus de relació de coherència amb aquests exemples: "Theo was exhausted *because* he had to run to the university" versus "Theo was exhausted, *because* he was gasping for breath". En el primer cas, argumenta Sanders, la coherència ve donada pel fet que tots sabem que córrer produeix cansament; és part del nostre 'coneixement del món'. La relació de coherència és semàntica. En el segon exemple, però, la coherència ve donada perquè la relació de causa-efecte que determina *because* està basada en un fet del món real de manera que el segon segment no explicita la causa del fet que Theo estigui cansat, en el primer segment, sinó que el que fa és justificar el perquè ho diu. En aquest cas, la relació de coherència és pragmàtica.

Els components semàntic i pragmàtic, que sovint ens resulten molt útils de lligar i interrelacionar en anàlisi del discurs, han de ser, en aquest cas concret, destriables. Si no ho fem així, és fàcil que caiguem, una vegada més, en el calaix de sastre a què em referia a la introducció. No només Sanders ha plantejat aquesta dicotomia que em sembla tan rellevant per a l'estudi dels marcadors. Van Dijk (1977) també ho planteja en diferenciar *connector pragmàtic* de *connector semàntic*; Halliday i Hasan (1976) i Martin (1992) ho fan en tractar la utilització *interna* vs *externa* de les conjuncions i relacions en el text; Mann i Thompson (1988) es refereixen a les *presentational vs subject-matter relations*; i, finalment, Redeker (1990) tracta els marcadors del discurs en relacions *d'estructura discursiva pragmàtica* vs *estructura discursiva ideacional*. Atès que Redeker fa una aplicació pràctica de la utilització dels marcadors del discurs en aquests dos tipus d'estructura, en el següent apartat aplicaré la seva proposta de model de coherència discursiva a l'estudi dels marcadors pragmàtics en l'estructura *laboviana* (Labov 1972) del relat oral, anglès i català.

3. INCIDÈNCIA DELS MARCADORS PRAGMÀTICS EN L'ESTRUCTURA IDEACIONAL, RETÒRICA I SEQÜENCIAL DEL DISCURS

El tipus de relació que m'interessa destacar pel que fa l'estudi de la meva variable d'anàlisi és la relació de coherència pragmàtica. Així, anomenaré *marcadors pragmàtics* aquells marcadors del discurs que estableixen relacions de coherència pragmàtica en el text. Aquestes relacions tindran, doncs, a veure amb el component intencional de l'emissor i del receptor, i amb la relació i interacció d'aquests amb el món. Un cop s'han establert les bases de què són i què fan els marcadors en el text, ens podem ara preguntar on apareixen. La seva presència en el text és arbitrària o aleatòria? Qualsevol marcador pot aparèixer en qualsevol part de l'estructura textual? És raonable pensar que si són eines que vehiculen intencions, actituds, i processos cognitius del parlant en relació a l'oient, ho facin lligat amb els components il·locutiu i seqüencial/estructural del text i que, per tant, determinats marcadors apareixeran, de forma majoritària, en determinades parts del text? Finalment, i seguint en aquesta línia de raonament, podem dir que els marcadors del discurs són 'marques de gènere' i que, en conseqüència, hi ha un lligam entre tipus de text i tipus de relació de coherència/tipus de marcador?[4]. La meva hipòtesi és que sí que hi ha una interrelació entre marca i gènere. En els apartats que segueixen intentaré demostrar que, lligat amb aquesta hipòtesi, hi ha una qüestió de fons: tractar els marcadors del discurs com a simples unitats l'única funció de les quals és purament fàtica –per mantenir obert el canal comunicatiu emissor-receptor- és un argument massa simple que no va al fons de la qüestió. Els marcadors del discurs no són únicament *mots crossa* (per fer avançar el discurs) ni, com s'ha suggerit en la literatura, *muletillas* i *expletivos* (Vigara 1990, Cortés 1991). Són eines lingüístiques clau que el parlant utilitza per segmentar la informació, compartir coneixement del món, facilitar els efectes contextuals del receptor (a fi que aquest faci les inferències oportunes), ancorar l'oient en el món textual, i vehicular la força il·locutiva de l'enunciat. El seu paper té, doncs, a veure amb els components cognitiu-inferencial, retòric i seqüencial del text. Redeker (1991:1167-68) fa una proposta de model de coherència discursiva que serveix per endreçar el calaix de sastre abans esmentat dins el qual sovint han anat a parar aquestes unitats. El seu model planteja que dins el discurs es troben tres tipus diferents d'estructura: a) ideacional, b) retòrica, i c) seqüencial. Vegem com ho explica:

> 1. *Ideational structure*: two discourse units are ideationally related if their utterance in the given context entails the speaker's commitment to the existence of that relation in the world the discourse describes. The relations are thus those found in temporal, cause, consequence, reason, elaboration, etc. types of sequence.
>
> 2. *Rhetorical structure*: two discourse units are considered to be rhetorically related if the strongest relation is not between the propositions expressed in the two units but between the illocutionary intentions they convey. The relations are, in this case, related to

(4) Un estudi recent demostra que els textos informatius contenen més relacions de coherència semàntica, mentre que els textos persuasius i expressius contenen més relacions de tipus pragmàtic (Sanders 1997:119).

the listener's or reader's conception of the discourse purpose. Examples are evidence, justification, conclusion, and so forth.

3. *Sequential structure*: when two adjacent discourse units do not have any obvious ideational or rhetorical relation -while still being understood as belonging to the same discourse- their relation is called sequential. Sequential transitions can be related to two kinds of relations between two adjacent discourse segments: (i) paratactic or (ii) hypotactic.

Segons Redeker, el primer component estableix relacions de tipus semàntic; els altres dos, de tipus pragmàtic. Hi ha, però, una diferència entre aquests dos darrers i és que mentre que l'estructura retòrica té a veure amb les intencions il·locutives, l'estructura seqüencial té a veure amb l'estructuració del text i amb com s'organitza, seqüencialment, la informació.[5] Tenint en compte aquest model d'estructura discursiva, Redeker fa la següent classificació de marcadors del discurs: (i) *marcadors d'estructura ideacional*, i (ii) *marcadors d'estructura pragmàtica*. Dins els marcadors d'estructura ideacional inclou els connectors «semànticament rics», els adverbis temporals i els pronoms de relatiu. Dins els marcadors d'estructura pragmàtica inclou l'ús pragmàtic de les conjuncions («if the semantic relation between the conjoined utterances does not correspond to the propositional meaning of the conjunction») *so*, *because* i *but*, les interjeccions (a inici de clàusula o com a preguntes confirmatòries) i les clàusules de comentari *you know*, *I mean* i *mind you*. Vegem uns exemples extrets del corpus d'anglès i de català que he utilitzat per aquest estudi.[6] El fragment que segueix (1) correspon a l'inici d'un relat d'experiència personal. Lindsay, la protagonista, explica una situació de perill una vegada que ella, juntament amb alguns amics, van anar a navegar. Fixeu-vos en el funcionament de *so* en els dos segments que inicia, una evaluació externa i un desenvolupament de l'acció.[7]

(1)
@Begin
@Participants: NAR2 Lindsay Narrator
@Age of NAR: 26;
@Sex of NAR: female
@Bg: ee
*NAR: I myself was quite recently in a pretty dangerous situation.
@Eg: ee
@Bg: os
*NAR: um # I was here living in Spain.
@Eg: os

@Bg: ocs/da
*NAR: and some friends of mine had a yacht.
*NAR: and one weekend they asked me.
*NAR: if I wanted to sail with them to Mallorca.
@Eg: ocs/da
@Bg: ee

(5) Brinton (1996) fa una proposta similar en suggerir que els marcadors pragmàtics tenen dos tipus de funcions: interpersonal i textual (p.38).

(6) Aquest article s'ha d'emmarcar en un estudi més ampli de tesi doctoral. El corpus que he utilitzat han estat les transcripcions que jo mateixa he fet d'enregistraments de vint relats orals d'experiències personals de nadius de llengua anglesa i vint de nadius de llengua catalana. Els enregistraments dels relats catalans els he fet jo mateixa; els de llengua anglesa me'ls ha facilitat la Dra. M. T. Turell, directora de la tesi. Tots els informants han respost a la pregunta *laboviana*: "Has estat algun cop en una situació de perill?."

(7) El model *labovià* (Labov 1972) d'estructuració del relat oral d'experiències personals conté sis parts cada una de les quals pot tenir un o més segments. Tot i que l'ordre no sempre es manté, el patró seria el següent: un resum (abstract) a l'inici del relat on s'explica, molt breument, què va passar; orientació pel que fa als personatges, el lloc, el temps i l'espai; desenvolupament de l'acció, on s'expliquen els fets; avaluació dels esdeveniments i de les accions, intencions i pensaments que conté el relat (avaluació interna) i aportació de tota aquella informació que el narrador considera pertinent per entendre la història (avaluació externa). Mentre que l'avaluació interna intenta demostrar la raó de ser del relat (en anglès, 'the point of it'), l'avaluació externa aporta informació addicional. Finalment, el relat es tanca amb dos segments, resultat i coda, part

```
*NAR:          <so_> I love sailing\.
%pra:          $FRA $COM
%syn:          $d:IN MN
@Eg:     ee
@Bg:     da
*NAR:          and <so_> of course I agreed to go/.
%pra:          $FRA $REC
%syn:          $d:IN MN
*NAR           but it's twenty hours sailing.
.................................
```

(NAR2 Lindsay)

La raó per la qual tractem aquestes dos ocurrències de *so* com a marcadors pragmàtics i no com a connectors de causa-conseqüència és la seva funció primordialment discursiva. En ambdós casos tenen una funció d'estructuració, atès que obren dos segments del relat clarament diferenciats. A més, la seva propietat polifuncional fa que siguin utilitzats pel parlant per dur a terme funcions textuals i retòriques a la vegada: en el primer cas, Lindsay utilitza *so* per introduir un comentari (*so* I love sailing); en el segon cas, fixem-nos que, a part d'establir una relació resultativa ('com que m'agrada molt navegar, hi vaig anar'), la funció de *so* és la de reprendre el fil argumentatiu que Lindsay havia tallat per introduir una informació addicional. Reichman (1985) ens planteja la importància de *so* com a element de represa d'un determinat *espai contextual*. L'autora explica així la relació entre marcador pragmàtic i espai contextual: «Speakers use specific surface linguistic signals –*clue words*– that usually accompany different types of conversational moves in a discourse. These clue words signal that a context space boundary point has been reached; and simultaneously they specify the kind of shift (the kind of conversational move) about to take place» (1985:36)[8]. Les dades de l'anàlisi del corpus pel que fa l'ús de *so* en el relat oral mostren que la seva incidència en l'estructura ideacional és només d'un 26.5%, mentre que en l'estructura retòrica i seqüencial és d'un 40.2% i 29.1%, respectivament; finalment, només un 4.2% d'ocurrències tenen a veure amb el component inferencial.

Tot i que el tipus de relació de coherència que estableixen els marcadors que tracto és pragmàtica, destriar el component ideacional de la resta és difícil,[9] atesa la propietat polifuncional a què feia referència més amunt. Aquesta propietat funcional dels marcadors pragmàtics es fa molt palesa en tractar el comportament discursiu d'unitats com ara *then*, en anglès, o *llavors*, en català, la funció de les quals no és, en el discurs, estrictament temporal, definida en termes díctics-situacionals (temps passat vs temps present), sinó que sovint també és pragmàtica. L'exemple que presento a continuació (2) ho mostra. És un fragment d'un relat català en el qual es mostra una única funció de *llavors*, la d'ancoratge –de l'oient– en el món textual del relat, fent de pont entre personatges i espai, en el segment inicial de l'orientació.

última de la història que fa de pont entre el món textual del passat i el temps present.

(8) Han estat molts els autors que han destacat la importància dels marcadors pel que fa a la seva funció focalitzadora de la informació. Grosz i Sidner (1986) tracten la seva funció de pont entre l'estructura atencional i intencional del discurs. Atès que el propòsit i les intencions que hi ha darrere d'un enunciat no es fan, generalment, explícites, aquestes unitats són utilitzades pel parlant per mostrar, de forma indirecta, que s'acosta un canvi o un moviment (p.196). En aquesta línia, Polanyi i Scha (1983) parlen de la funció 'pop' i 'push' dels marcadors.

(9) Els marcadors pragmàtics són el resultat d'un procés gradual de gramaticalització en què s'ha produït una pèrdua progressiva de càrrega semàntica i un canvi categorial. Tot i produir-se un esvaïment (*bleaching*) del significat proposicional, aquest té una influència directa en el seu significat pragmaticoprocedimental. És per aquesta raó que, en alguns casos, resulta molt difícil destriar el component ideacional del pragmàtic i crec que no resulta convenient fer-ho. Per processos de gramaticalització de connectors i marcadors del discurs, vegeu Brinton (1996), Traugott (1995a, 1995b, 1996), Cuenca (1990,1993,2000), i Pons (1998), com a més representatius.

(2)
@Begin
@Participants: NAR10 Pepa Narrator
@Age of NAR: 30;
@Sex of NAR: female
@Bg: octp
*NAR: <doncs_> aquesta és la història_.
*NAR: que em va explicar la Mercè # una amiga meva # ah # estudiant de filologia anglesa/.
*NAR: i que sortíem molt sovint per la nit <no/>.
*NAR: i **<llavors_>** hi havia un lloc aquí al carrer Escudellers/.
*NAR: que es diu La Macarena/.
*NAR: que és de flamenc # flamenc\.
%pra: **$SIT**
%syn: $d:IN MN
@Eg: octp
.....
(NAR10 Pepa)

Tot i que les dades mostren que un 51.5% de *llavors* tenen una funció en l'estructura ideacional del relat, establint relacions de seqüencialitat entre els esdeveniments,[10] un 30.3% de funcions tenen a veure amb la intencionalitat i actitud del parlant, és a dir, tenen una relació amb l'estructura retòrica, un 15.2% de funcions són d'estructuració del relat, i un 3% tenen una funció cognitivoinferencial.

La classificació que proposo dels marcadors pragmàtics en el discurs oral parteix del model de coherència discursiva de Redeker (1991) i de la diferenciació que, a partir d'aquell, l'autora estableix entre marcadors d'estructura ideacional i marcadors d'estructura pragmàtica. Tanmateix, considero que el component cognitivoinferencial és, en alguns casos de marcadors (*you know*, en anglès; *clar i no?*, en català) prou evident com per tractar-lo com un element diferenciador, tot i ser present com a propietat de tot esdeveniment comunicatiu.[11] Així doncs, la meva proposta seria:

(10) Les relacions temporals que mostren seqüencialitat entre els esdeveniments d'un relat són internes, és a dir, ocorren en temps passat (... no vaig arribar a histerisme però una mica nerviosa, i sort que encara vaig tindre la sang freda i vaig dir "no sé que em passa; m'estic com marejant" i *llavors* dos nois que anaven allà amb nosaltres van anar allà, em van agafar, i em van dir..."nar12), a diferència de les relacions temporals díctiques que es regeixen per paràmetres situacionals espai-temps, present i passat ("és una cançó que *llavors* estava de moda". Badia i Margarit 1994:712).

(11) Teoria de la rellevància (Sperber i Wilson 1986).

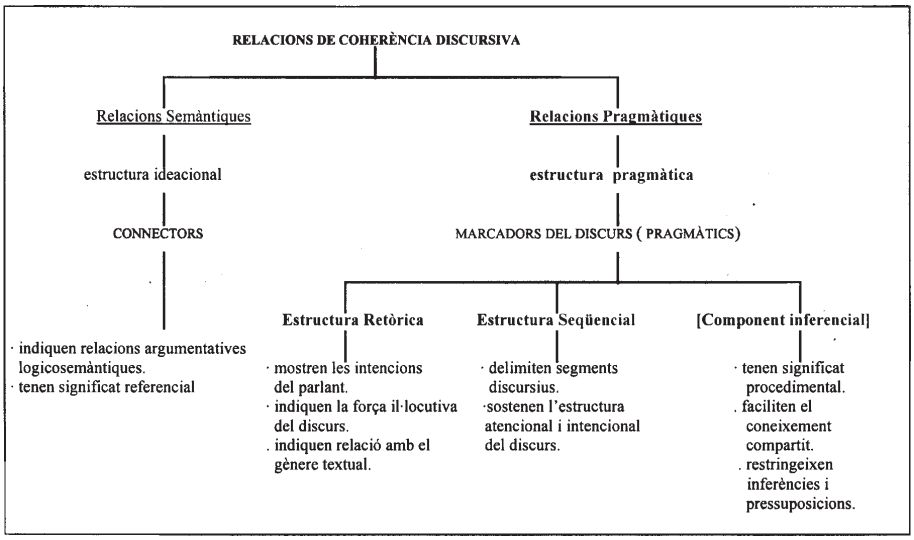

Figura 1. Integració dels marcadors pragmàtics en un model de coherència discursiva. Proposta basada en Redeker (1990,1991)

La meva proposta d'anàlisi dels marcadors pragmàtics té com a objectiu delimitar, al més clarament possible, la funció d'aquestes unitats dins cada una de les estructura discursives que fan que un text sigui coherent. Molts estudis de marcadors s'han limitat a ser un llistat de funcions, és a dir, s'han limitat a ser allò que, al meu entendre, és una mera descripció, sense anar més enllà. Es tracta, doncs, d'establir un lligam entre marques lingüístiques que fan una funció bàsicament pragmàtica/procedimental en el text (no gramatical ni referencial, com els *connectors*), i un model de coherència discursiva que ens expliqui la seva polifuncionalitat inherent. Els marcadors pragmàtics són unes eines clau per al processament de la informació que rebem, tant en conversacions com en monòlegs. La majoria, si no tots, dels estudis d'aquestes unitats s'han fet utilitzant gènere conversacional. La seva funció, en aquest cas, està clarament relacionada amb els canvis de torn de paraula, amb l'oferiment i presa d'espai, amb la mitigació, amb la cortesia, etc. Però creure que el parlant els utilitza només a la conversació és no adonar-se de la seva riquesa: cognitiva-inferencial, retòrica i estructural. La seva manca de contingut proposicional no els resta importància, ans al contrari. Juntament amb les marques 'plenes' (els *connectors argumentatius*), els marcadors pragmàtics faciliten la transmissió de la informació a l'oient. Si bé és cert que la seva absència no impedeix que un text sigui entenedor, sí que fa que li resti naturalitat, força i proximitat, a més de dificultar la seva interpretació. En el relat oral d'experiències personals són peces imprescindibles per al narrador, que les utilitza per guiar el seu interlocutor –oient passiu– al llarg de la història. Els marcadors del discurs fan de pont cognitiu entre el parlant i l'oient; treure'ls, complica enormement la comunicació.

4. ELS MARCADORS PRAGMÀTICS COMPOSTOS EN EL RELAT ORAL ANGLÈS I CATALÀ

Quan trobem una seqüència de dos o més marcadors pragmàtics, proposo que parlem de *marcadors pragmàtics compostos (MPC).* El seu tret diferencial és que faciliten enormement al parlant el canvi d'esquema (o marc) cognitiu[12] i fan de veritables frontisses entre un espai contextual (Reichman 1985, Maschler 1998) i un altre, o, en termes de Redeker, entre una estructura discursiva i una altra. Tot aquest procés té lloc dins una mateixa seqüència lèxica. En el cas particular del relat oral, el narrador fa ús dels MPC per passar d'una estructura –ideacional, retòrica o seqüencial– a una altra, que pot ser inter com intra segments narratius. El resultat és, així, un canvi en l'estat atencional del parlant o marc cognitiu, i un èmfasi en la força il·locutiva del segment narratiu en qüestió. Vegem-ho en el següent exemple (3), extret d'un relat oral anglès. Misha, el narrador, està explicant al seu interlocutor una experiència molt perillosa que va tenir mentre esquiava; a causa del mal temps, ell i els seus amics van tenir problemes per tornar.

(3)

.....		
*NAR:		and I was going down this mountain really dangerous.
*NAR:		one side of the mountain was straight up.
*NAR:		one side of the path # if you want # of the sloan was straight up on the mountain.
*NAR:		and the other side was straight down.
@Eg:	da/ei	
@Bg:	ee	
*NAR:		**<so_# you know**\> # do you understand the shape_.
*NAR:		I'm talking about/.
%pra:		**$FRA $REC $COM**
%syn:		$d:IN MN
@Eg:	ee	
@Bg:	da	
*NAR:		and I let myself go.
*NAR:		and I started to go quite fast.
@Eg:	da	
.....		

(NAR18 Misha)

El MPC es troba en un segment d'avaluació externa. Això vol dir que el narrador ha 'tallat' el relat dels esdeveniments per introduir un comentari extern a la història que considera que és rellevant. Ha descrit en detall la forma de la muntanya per la qual baixaven perquè el seu interlocutor s'adoni del risc. Mitjançant el marcador pragmàtic *so* Misha intenta recuperar el fil del relat, però a la vegada vol saber si el seu interlocutor entén realment el sentit de les seves paraules i pot, per tant, copsar la magnitud del perill que corria. És per aquesta raó que utilitza *you know*, per passar d'una descripció

(12) *frame shifting* (Goffman 1981).

objectiva a una pregunta directa. Amb l'ús d'aquest segon marcador pragmàtic, hi ha un intent de compartir un marc comú (*common ground*) implícit l'objectiu del qual és facilitar la transmissió de la força il·locutiva del relat. La combinació d'aquests dos marcadors pragmàtics, pertanyents a dues estructures discursives ben diferenciades –la seqüencial i la retòrica, respectivament– té com a resultat un moviment del focus d'atenció cognitiva del parlant cap a l'oient. Tot això amb una finalitat clara guiada pel principi *griceà* de cooperació conversacional.

En català, el nombre de MPC és molt més elevat i ric en possibilitats combinatòries. L'exemple (4) il·lustra un cas interessant de MPC de dues variants d'una mateixa variable; la primera unitat –*bé*– és normativa, mentre que la segona –*bueno*– no ho és, tot i que el seu ús en el registre col·loquial ens demostra una utilització molt més elevada d'aquesta última (Espuny 1998, González 1998, Vila 1998). Duran, el relator, està explicant un viatge que va fer al Nepal. L'ha començat amb un llarg segment orientatiu (temps, espai i personatges), seguit d'un altre també molt llarg d'avaluació externa, on dóna molta informació complementària que ell considera que facilitarà la comprensió de la situació de perill en què es va trobar. És entremig d'aquesta llarga avaluació on inclou un curt segment orientatiu temporal, i ho fa mitjançant un MPC.

(4)

.....

*NAR: que sempre està plovent.
*NAR: que sempre estàs mullat.
*NAR: que la roba sempre la portes bruta.
*NAR: <bueno\> # però t'adaptes de seguida_.
%pra: $REC $CLU
%syn: $d:IN MN
*NAR: perquè ja saps a lo que vas\.
*NAR: altra gent ja no s'apuntaria a aquest tipus de viatges\.
@Eg: ee
@Bg: ot
*NAR: i <**bé\ # bueno**_> # vam estar uns vint+i+set dies a fora/.
%pra: $FRA $TOP $SIT
%syn: $d:IN MN
@Eg: ot
@Bg: ee
*NAR: vam tornar bastant asselvatjats # asselvatjats tots plegats.
*NAR: però amb moltes ganes d'agafar una dutxa.
*NAR: que quan és realment # quan de seguida.
*NAR: quan te n'adones.
*NAR: de què és el què.
*NAR: les comoditats que tenim en aquí.
*NAR: i que i que les arribes a enyorar <no/>.
%pra: $PRO $CTX
%syn: $FN SB
@Eg: ee

.....

(nar8 Duran)

Al llarg del seu relat, Duran utilitza, majoritàriament, la variant *bueno* (15 *bueno* i 1 *bé*). L'anàlisi del corpus de relats orals demostra que aquest marcador té una vessant expressiva i una càrrega il·locutiva que no es troba en *bé*, que acompleix un rol molt més estructurador i d'ancoratge en el món del relat. La utilització que Duran fa d'aquest marcador compost té una doble finalitat: tallar i introduir un nou segment discursiu –per tant, funciona de delimitador– i situar l'oient en el temps, introduint una informació nova (i.e. remàtica). Igual que ocorria en l'exemple de l'anglès, dins d'una mateixa unitat lèxica el relator passa d'un nivell d'estructura discursiva a un altre, en concret, de l'estructura seqüencial a la retòrica.

Atesa la validesa procedimental dels marcadors pragmàtics, els MPC faciliten enormement el processament de la informació a la vegada que es converteixen en eines extremadament útils pel parlant en tant que forts transmissors de càrrega il·locutiva i estructuradora del discurs. La seva vàlua és doncs cognitiva-funcional ja que no reforcen cap contingut proposicional.[13]

L'anàlisi dels MPC en els relats anglesos i catalans mostra que, mentre els parlants anglesos fan un ús reduït d'aquestes seqüències, els parlants catalans doblen el seu ús (un 3.84% anglesos versus un 7.70% catalans), tot i que la seva rellevància rau, al meu entendre, més en el component qualitatiu que no pas en el quantitatiu perquè: a) mostren una estructura regular (combinatòria de dos o més marcadors pragmàtics); i b) són una coocurrència funcional d'un únic tipus de relació de coherència, la pragmàtica. Les unitats trobades en el corpus són les següents.[14]

Taula 1. Marcadors pragmàtics compostos anglesos (MPCA) en el relat oral.

<then well>	<okay anyhow>	<so anyway>	<so you know>	<well I mean>	<well so>
(1)	(1)	(2)	(1)	(1)	(1)

Taula 2. Marcadors pragmàtics compostos catalans (MPCC) en el relat oral

1. <bueno doncs>	(2)	2. <bé bueno>	(1)
<bueno doncs en fi>	(1)	<bé doncs>	(3)
<bueno pues>	(2)	<bé pues>	(1)
<bueno clar>	(2)	<bé llavors/ llavòrens>	(2)
<bueno llavors>	(1)	<bé llavors doncs>	(1)
<bueno aleshores>	(1)	<bé o sigui>	(1)
<bueno total>	(1)		
<bueno és a dir>	(1)		
<bueno vull dir>	(1)		
3. <llavors bueno>	(1)	4. <aleshores bueno>	(5)
<llavors bé>	(1)	<aleshores doncs>	(2)
<llavors pues>	(1)	<aleshores clar>	(1)
<llavòrens res>	(1)		
<llavores doncs bueno>	(1)		

(13) La combinatòria conjunció-marcador pragmàtic (*but anyway, but I mean*) no la considero un cas de MPC atès que les dues unitats estableixen, en els monòlegs analitzats, dos tipus de relació de coherència diferents, una de semàntica (*but*) i l'altra pragmàtica (*anyway*). Cuenca (2000, en premsa) ha tractat en profunditat la coocurrència de conjunció i *connector parentètic* (terme categorial, no funcional), on sí que es pot donar una puntualització o un reforç del valor semàntic de la conjunció.

(14) Entre parèntesis, el nombre d'ocurrències.

5. <doncs res>	(1)	6. <clar o sigui>	(2)
<doncs mira>	(2)	7. <pues és clar>	(1)
<doncs bé>	(1)	8. <o sigui res>	(1)
<doncs res doncs>	(1)		

La distribució d'aquestes unitats en els relats és prou uniforme, en tant que apareixen en quasibé tots els segments. En el cas de l'anglès, apareixen en totes les parts excepte en el resum i la coda, inici i final del relat, respectivament, amb una concentració majoritària en l'acció (42.8%) i l'avaluació externa (28.6%); en el cas del català, són presents a totes les parts del relat, encara que tenen una major concentració en l'orientació (14%) i en el desenvolupament de l'acció (58.1%). Aquesta distribució té sentit si tenim en compte que és en aquestes unitats on el narrador presenta i organitza la informació. Aquestes parts centrals del relat són, en aquest sentit, la columna vertebral que sosté la resta de segments. A més a més, és precisament en el mig de l'explicació dels esdeveniments on el parlant fa més referències contextuals i comentaris personals (avaluacions internes i externes) amb la finalitat de facilitar el processament de la informació al més possible. El parlant du a terme totes aquestes operacions i moviments d'entrada i sortida d'estructures discursives sense tallar, contínuament i de forma dràstica, el fil argumentatiu, a fi que l'oient no perdi la raó de ser del relat (*'the point of it'*). Els MPC ajuden a dur a terme totes aquestes operacions cognitives que, en el discurs oral, s'han de fer de forma ràpida i eficient, seguint el principi de cooperació conversacional *griceà*, sobretot pel que fa a les màximes de quantitat i de rellevància.

Moltes de les funcions dels MPC, anglesos i catalans, es troben relacionades amb els components seqüencials (d'estructuració), i retòrics (d'il·locució), tot i que l'inferencial també té el seu pes: delimitació de segments, iniciació de l'acció i de fragments de parla directa, pel que fa el component seqüencial; conclusió, represa del fil argumentatiu, i evidència, pel que fa al component retòric; ancoratge en el món textual, pel que fa al component inferencial. Totes aquestes són les funcions més recurrents que s'hi troben. Vegem com es du a terme aquest pas d'un espai contextual a un altre a les taules (3) i (4).

Taula 3. Moviment d'estructures discursives dels MPCA.[15]

	Sequential	Rhetorical	Inferential	Ideational	*structural shift*
<well I mean>		com		ref	(RHE> IDE)
<well so> frc		clu			(SEQ > RHE)
<so anyway>		rec clu			(RHE> RHE)
		rec clu			(RHE> RHE)
<so you know>	fra	rec com			(SEQ> RHE > RHE)
<then well>		clu		seq	(IDE > RHE)
<okay anyhow>	fra	rec top			(SEQ > RHE>RHE)

Taula 4. Moviment d'estructures discursives dels MPCC.

	Sequential	Rhetorical	Inferential	Ideational	*structural shift*
<bueno doncs>	fra		sit		(SEQ > INF)
<bueno doncs en fi>	fra	del clu			(SEQ > >RHE> RHE)
< bueno pues>	dsp	clu			(SEQ > RHE)
	frc	clu			(SEQ > RHE)
<bueno clar>		clu evi			(RHE > RHE)
<bueno llavors>		evi clu		con	(RHE > IDE > RHE)
<bueno aleshores>		clu		seq	(RHE > IDE)
<bueno total>	ini	clu			(SEQ > RHE)
<bueno és a dir>	fra	com			(SEQ > RHE)
<bueno vull dir>	fra	del clu			(SEQ > RHE > RHE)
<bé bueno>	fra	top	sit		(SEQ > RHE > INF)
<bé doncs>		rec	sit		(RHE > INF)
	fra ini	clu			(SEQ > SEQ > RHE)
	fra	rec	sit		(SEQ > RHE > INF)
<bé pues>	ini	clu	sit		(SEQ > INF > RHE)
<bé llavors/llavòrens>			sit	seq	(INF > IDE)
<bé llavors doncs>	fra	rec evi	sit		(SEQ>RHE>RHE> INF)
<bé o sigui>	fra	eva add clu			(SEQ>RHE>RHE>RHE)
<llavors bueno>	fra	add			(SEQ > RHE)
<llavors bé>	fra	com			(SEQ > RHE)
<llavors pues>		clu		con	(IDE > RHE)
<llavòrens res>	fra		ctx	seq	(SEQ > IDE > INF)
<llavores doncs bueno>			sit	seq	(IDE > INF)
<aleshores bueno>	fra	del	sit		(SEQ > RHE > INF)
		rec clu		seq	(RHE > IDE > RHE)
	fra	rec	sit		(SEQ > RHE > INF)
	fra ini	rec			(SEQ > SEQ > RHE)
		rec	sit		(RHE > INF)
<aleshores doncs>		rec	sit		(RHE > INF)
	fra	rec			(SEQ > RHE)
<aleshores clar>		evi	pre	seq	(IDE > RHE > INF)
<doncs res>		del	ctx		(RHE > INF)
<doncs mira>	fra	evi	sit		(SEQ > RHE > INF)
	dsp	evi clu			(SEQ > RHE > RHE)
<doncs bé>		del clu			(RHE > RHE)
<doncs res doncs>	dsp	clu emp			(SEQ > RHE > RHE)
<clar o sigui>	fra	evi emp			(SEQ > RHE > RHE)
	fra	evi com	ctx		(SEQ > RHE > RHE> INF)
<pues és clar>		evi	pre	con	(IDE > RHE > INF)
<o sigui res>		eva	ctx	ref	(IDE > RHE > INF)

(15) Els moviments estructurals segueixen un determinat ordre (mostrat entre parèntesis), tot i que, en termes cognitius, és evident que s'encavalquen. Els codis són abreviatures de les funcions realitzades pels marcadors. Per manca d'espai, no les relacionaré (n'he trobat vint-i-tres) sinó que, com he fet fins ara, les aniré explicant dins el text.

El marcador català que mostra una combinatòria més rica és *bueno* (9), seguit de *bé* (6), *llavors* (5), *doncs* (4) i, finalment, *aleshores* (3). En el corpus utilitzat, aquestes dades estan directament relacionades amb el pes específic de cada una d'aquestes unitats quan funcionen aïlladament, com a marcadors pragmàtics simples. *Bueno* és un marcador que té un gran nombre de funcions relacionades amb les estructures retòrica i seqüencial. Fixem-nos que la majoria de moviments de *bueno*-MPC es troben en aquests espais contextuals. En el cas de *bé*-MPC, això també ocorre, però com que, com a marcador simple, té una important funció d'ancoratge de l'oient en el món textual del relat, el moviment és, molt sovint, tridimensional. *Llavors*-MPC parteix de les estructures ideacional (per la seva càrrega proposicional original) i seqüencial i passa als components retòrics i inferencials. Les dades de les taules (3) i (4) ens mostren el potencial pragmàtic d'aquestes unitats compostes, en tant que frontisses textuals entre diversos espais contextuals. L'ús de MPC no només facilita la tasca cognitiva procedimental que fa l'oient quan decodifica i processa un missatge, sinó que escurça (en termes de rellevància, economitza) enormement el seu cost de processament. En discurs oral espontani, on el parlant no s'atura a planificar el seu discurs, al contrari del que passa en l'escrit, aquest punt resulta altament significatiu. Prenem, per exemple, el cas de <*bé doncs*> i <*aleshores bueno*>. Segons la taula (2), són les unitats compostes que més apareixen. La taula (4) ens mostra que totes dues tenen una gran riquesa pragmàtica que es materialitza en totes les estructures discursives: la delimitació de segments (estructura seqüencial), la represa del fil argumentatiu (estructura retòrica), i ancoratge en el món textual (component inferencial) són les funcions que són presents de forma sistemàtica. Mitjançant aquests dos MPC, el narrador atrau l'atenció de l'oient des de tres vessants que, tot i ser diferents, estan estretament lligades; l'objectiu és clar: facilitar la comprensió i interpretació del missatge. Vegem-ho al fragment (5). Duran, el narrador, està explicant un viatge que va fer al Nepal amb un grup d'amics.

(5)
.....
*NAR: perquè ja saps a lo que vas\.
*NAR: altra gent ja no s'apuntaria a aquest tipus de viatges\.
@Eg: ee
@Bg: ot
*NAR: i **<bé\ # bueno_>** # vam estar uns vint+i+set dies a fora/.
%pra: $FRA $TOP $SIT
%syn: $d:IN MN
@Eg: ot
@Bg: ee
*NAR: vam tornar bastant asselvatjats # asselvatjats tots plegats.
*NAR: però amb moltes ganes d'agafar una dutxa.
*NAR: que quan és realment # quan de seguida.
*NAR: quan te n'adones.
*NAR: de què és el què.

*NAR: les comoditats que tenim en aquí.
*NAR: i que i que les arribes a enyorar <no/>.
@Eg: ee
@Bg: da
*NAR: i **<aleshores_ # bueno\>** # havíem tornat de vint+i+set dies/.
*NAR: no havíem menjat carn_.
%pra: $FRA $INI $REC
%syn: $d:IN MN
@Eg: da
@Bg: ee
*NAR: perquè la carn és carn de iak.
*NAR: que són aquells bitxos peluts.
*NAR: aquelles vaques peludes.
.....
(NAR8 Duran)

Abans de començar a explicar els esdeveniments, Duran ha fet una llarga introducció, amb una combinació de segments orientatius i avaluatius externs que han aportat tota la informació addicional que ell ha considerat que era rellevant per al que anava a dir a continuació. En aquest punt, mitjançant *<bé bueno>* passa a un nou segment que aporta una informació concreta (nombre de dies passats al Nepal), i ancora l'oient, a partir d'aquest moment, en el món del relat que ara comença. La inclusió d'una llarga digressió fa que utilitzi un altre MPC que li facilitarà la tasca de parar, reprendre i iniciar –ara sí– l'explicació dels fets. És cert que per dur a terme tota aquesta operació no és imprescindible, ni tan sols necessària, la utilització d'un marcador compost. Sabem que el significat proposicional del missatge no s'altera amb la seva presència o absència, però la ràpida operació cognitiva que el parlant ha de fer resulta molt més fàcil si s'utilitza un element d'aquestes característiques en tant que funciona com una peça d'engranatge textual que facilita la col·locació de totes les unitats discursives. Aquesta efectivitat es fa molt palesa en aquells casos que impliquen un moviment en el qual s'inclou el component inferencial, com ara en *<llavòrens res>* o *<clar o sigui>*.

En el cas dels marcadors compostos anglesos, les dades de la taula (3) mostren que hi ha una concentració més alta de moviments dins la mateixa estructura retòrica. Quan això ocorre, es produeix un reforçament de la força il·locutiva del segment en qüestió. Tanmateix, en tres dels set casos veiem un pas d'estructura seqüencial (funció delimitadora) a retòrica (funcions il·locutives que indiquen intencionalitat del parlant): *<well so>*, *<so you know>* i *<okay anyhow>*. Al contrari del que ocorre amb els MPC catalans, en cap cas hi ha un moviment que impliqui el component inferencial, tot i que, atesa la poca representativitat quantitativa, no es pot arribar a cap interpretació plausible.

La prosòdia dels MPC no és uniforme, en tant que unitat. Hi ha una addició de corbes entonatives de cada un dels seus membres que no necessàriament s'unifica o desapareix quan es forma el compost. Es produeix una pausa entremig de cada un dels membres que funciona com a barrera i que facilita el moviment dels espais contextuals. Pel que fa la seva

distribució sintàctica, totes les formes que he trobat són a inici de clàusula (*lefthand discourse bracket*).[16] Aquesta regularitat es pot explicar si tenim en compte les característiques distribucionals del primer marcador que forma el compost, en la gran majoria utilitzats a inici de clàusula. Si provem d'invertir l'ordre dels membres, ens trobem amb un fet curiós: les estructures que contenen unitats que tenen un fort component referencial (marcadors que estableixen relacions temporals, reformulatives i consecutives, en l'estructura ideacional) no poden canviar el seu ordre, atès que resultaria en un canvi de significat, de pragmàtic a referencial («*aleshores bueno* jo anava amb una noia...» no té el mateix significat que «*bueno aleshores* jo anava amb una noia»). Com més avançat sigui el procés de gramaticalització de l'estructura, més alta és la seva pragmatització, de manera que només es possible una inversió amb marcadors que han perdut tot el seu significat referencial (*bé bueno > bueno bé; doncs bé > bé doncs*; *bueno clar > clar bueno*). Però fins i tot en aquests casos hi ha excepcions, perquè quan els marcadors s'inverteixen no sempre hi ha una correlació entre forma i funció.

5. CONCLUSIONS

En conclusió, l'aparició sistemàtica de coocurrències de dos o més marcadors pragmàtics fa que ens plantegem anar més enllà d'una simple descripció. És plausible pensar que, possiblement, hi hagi un propòsit del parlant al darrere. Al meu entendre, la seva utilització en punts clau del discurs respon a una necessitat del parlant de moure's pels diferents nivells discursius –referencial, interpersonal, estructural i cognitiu– lliurament. Així, mitjançant els marcadors pragmàtics compostos, el parlant entra i surt de tots aquests nivells o espais contextuals amb facilitat i rapidesa. En fer-ho, segmenta, restringeix i facilita enormement les inferències i pressuposicions de l'oient, i a més reforça la seva pròpia càrrega il·locutiva. Atès el significat procedimental intrínsec dels marcadors pragmàtics, la utilització d'aquestes unitats compostes fa que es redueixi, sobre manera, el cost de processament de la informació.

MONTSERRAT GONZÁLEZ
Universitat Pompeu Fabra

(16) Segons Watts (1989: 211), determinats marcadors només ocorren a inici de clàusula, com *lefthand discourse markers*: *well, now, I see*, i *oh*, mentre que d'altres només ocorren a final de clàusula: *though* i *like*. N'hi ha alguns que poden ocupar ambdues posicions: *I mean, you know* i *anyway*. Watts sosté que les marques que van a inici d'enunciat no són prominents (*salient*) i per tant no estan socialment estigmatitzades, al contrari del que passa quan es troben a la dreta del enunciat, funcionant com *righthand discourse brackets*.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

BADIA I MARGARIT, A. M. (1994): *Gramàtica de la llengua catalana*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, Biblioteca Universitària 22.

BEAUGRANDE, R. DE (1984): *Text Production. Towards a Science of Composition.*

Volume XI Series Advances in Discourse Processes, New Jersey, Ablex Publishing Corp.

BLAKEMORE, D. (1987): *Semantic Constraints on Relevance*, Oxford, Basil Blackwell.

BRINTON, L. J. (1996): *Pragmatic Markers in English. Grammaticalization and Discourse Functions*, Berlin-New York. Mouton de Gruyter.

BRIZ, A. (1994): «Hacia un análisis argumentativo de un texto coloquial. La incidencia de los conectores pragmáticos», *Verba* 21, Universidad de Santiago de Compostela, pp. 369-88.

BROWN, G. & YULE, G. (1983): *Discourse Analysis*, Cambridge University Press.

CORTÉS, L. (1991): *Sobre conectores, expletivos y muletillas en el español hablado*, Málaga, Editorial Libreria Ágora.

CUENCA, M. J. (1990): «Els matisadors: connectors oracionals i textuals», *Caplletra* 8, volum monogràfic sobre gramàtica generativa (coord.: M. Pérez Saldanya), Barcelona, Abadia de Montserrat, pp.149-167.

— (1992-1993): «Sobre l'evolució dels nexes conjunctius en català», *Llengua & Literatura* 5, pp. 171-213.

— (2000): «Una definición cognitiva de los conectores parentéticos», II Congreso de la Asociación Española de Lingüística Cognitiva, Madrid, 17 a 20 de Mayo 2000, comunicació.

— (en premsa): «Els connectors textuals i les interjeccions» dins Solà, J. (coord.), *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries.

DIJK, T. A. VAN (1977): *Text and context. Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse*, London, Longman.

ESPUNY, J. (1998): «Aspectes de la interferència lèxica castellana en el discurs oral català» dins Ll. Payrató ed.: *Oralment. Estudis de variació funcional*, Barcelona, publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 276-290.

FRASER, B. (1990): «An Approach to Discourse Markers», *Journal of Pragmatics* 14, pp. 383-395.

GOFFMAN, E. (1981): *Forms of Talk.* Filadèlfia, University of Pennsylvania Press.

GONZÁLEZ, M. (1998): «Bé i bueno. Apunts sobre l'ús dels marcadors discursius» dins Ll. Payrató ed.: *Oralment. Estudis de variació funcional*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 241-257.

GROSZ, B .J. & SIDNER, C. L. (1986): «Attention, intentions, and the structure of discourse», *Computational Linguistics* 12(3).

GROSZ, B. J. POLLACK, M. E. & SIDNER, C. A. (1989): «Discourse» dins M.I. Posner (ed).: *Foundations of Cognitive Science*, Cambridge, MA, MIT Press.

HALLIDAY, M.A.K. & HASAN, R. (1976): *Cohesion in English*, London, Longman.

JUCKER, A.H. & ZIV, Y. (EDS.): (1998): *Discourse Markers. Descriptions and Theory*, Pragmatics and Beyond 57, New Series, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins.

LABOV, W. (1972): «The Transformation of Experience in Narrative Syntax», *Language in the Inner City*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press.

MANN, W. & THOMPSON, S. (1988): «Rhetorical Structure Theory: toward a functional theory of text organization», *Text* 8, pp. 243-281.

MARÍN, M. J. (1998): «Una proposta gramatical per a la definició i la caracterització dels connectors», *Llengua & literatura* 9, pp. 207-234.

MARTIN, J. R. (1992): *English Text. System and Structure*, Philadelphia/Amsterdam, John Benjamins Publishing Company.

MASCHLER, Y. (1998): «The Discourse Markers Segmenting Israeli Hebrew Talk-in-interaction», dins A.H. Jucker and Y. Ziv eds.: *Discourse Markers.Descriptions and Theory*. Pragmatics and Beyond 57. Amsterdam/ Philadelphia, John Benjamins.

POLANYI, L.& Scha, R. J. H. (1983): «The syntax of discourse», *Text* 3, pp. 261-270.

PONS, S. (1998): *Conexión y Conectores. Estudio de su relación en el registro informal de la lengua*, València: Universitat de València, Cuadernos de Filología, Anejo XXVII.

PORTOLÉS, J. (1998): *Marcadores del discurso.* Barcelona, Ariel.

REDEKER, G. (1990): «Ideational and Pragmatic Markers of Discourse Structure», *Journal of Pragmatics* 14, pp. 367-381.

—(1991): «Linguistic markers of discourse structure: review of *Discourse Markers*, by D. Schiffrin», *Linguistics* 29-6, pp. 1139-1172.

REICHMAN, R. (1985): *Getting Computers to Talk Like You and Me: Discourse Context, Focus and Semantics (an ATN Model)*, Cambridge, MIT Press.

RUBATTEL, C. (1982): «De la syntaxe des connecteurs pragmatiques», *Cahiers de Linguistique* 4, pp. 37-61.

SANDERS, T., SPOOREN, W. & NOORDMAN, L.(1993): «Coherence Relations in a Cognitive Theory of Discourse Representation», *Cognitive Linguistics* 4-2, pp. 93-133.

SANDERS, T. (1997): «Semantic and Pragmatic Sources of Coherence: On the Categorization of Coherence Relations in Context», dins W. Spooren i R. Risselada eds.: *Discourse Processes*, Volume 24, Special Issue on Discourse Markers, Greenwich, Connecticut, Ablex Publishing Corporation, pp. 119-147.

SCHIFFRIN, D. (1987): *Discourse Markers*, Cambridge University Press.

SCHOURUP, L. C. (1985): *Common Discourse Particles in English Conversation.* New York & London: Garland Publishing Inc.

SPERBER, D. & WILSON, D. (1986): *Relevance: Communication and Cognition*, Oxford, Basil Blackwell.

STUBBS, M. (1983): *Discourse Analysis. The Sociolinguistic Analysis of Natural Language*, Oxford, Basil Blackwell.

TRAUGOTT, E. C. (1995a): «Subjectification in Grammaticalization» dins S. Wright i D. Stein eds.: *Subjectivity and Subjectivisation,* Cambridge, Cambridge University Press, pp. 31-54.

— (1995b): «The Role of the Development of Discourse Markers in a Theory of Grammaticalization», paper given at ICHL XII, Manchester, August 1995 (version of December 1995).

— (1996): «Constructions in Grammaticalization» dins R. Janda i B. Joseph eds.: *A Handbook of Historical Linguistics,* Oxford, Blackwell.

VIGARA, A. M. (1990): «La función fática del lenguage (con especial atención a la lengua hablada)», *Actas del Congreso de la Sociedad Española de Lingüística,* XX Aniversario, Madrid, Gredos.

VILA, X. (1998): «*Bueno, vale ja de criticar, no?* Marques transcòdiques lèxiques i variació funcional en català» dins Ll. Payrató ed.: *Oralment. Estudis de variació funcional,* Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 259-273.

WATTS, R.J. (1989): «Taking the Pitcher to the 'Well': Native Speakers' Perception of Their Use of Discourse Markers in Conversation», Journal of Pragmatics 13, pp. 203-237.

WIDDOWSON, H.G. (1978): «Discourse» dins *Teaching Language as Communication,* Oxford University Press.

AAAA

AAAAAA

HANG FERRER MORA

LES PARTÍCULES MODALS ALEMANYES I ELS SEUS EQUIVALENTS EN CATALÀ DES D'UNA PERSPECTIVA CONTRASTIVA

1. INTRODUCCIÓ

L'estudi de l'oral, sobretot en les últimes tres dècades del segle XX, ha posat de manifest fenòmens lingüístics que havien estat ignorats pels estudiosos de la llengua, centrats més aviat en altres tipus de qüestions gramaticals. L'objecte d'estudi del registre oral per excel·lència, la conversa, mostra una mena de diferències respecte de la vessant escrita. Aquest és el cas de les partícules modals en la llengua alemanya (*Modalpartikeln*, també *Abtönungspartikeln*).

Les partícules modals (en endavant: PMs) alemanyes són un grup lexemàtic ben definit sota criteris morfològics (partícules, com a mot invariable) i funcionals (el seu significat es troba en el nivell pragmàtic i expressen l'actitud del parlant) dintre de la lingüística, i fins i tot es pot dir ara també dintre de la gramàtica, ja que apareixen en algunes de les gramàtiques més recents de la llengua alemanya.[1] En les llengües romàniques, no hi ha un grup lexemàtic semblant, o almenys que estigui configurat com les PMs alemanyes.

La funció de les PMs és, en primer lloc, expressar l'actitud del parlant: com valora el contingut proposicional, el que el mateix parlant diu en el moment de l'enunciació, o també pot fer referència a un enunciat anterior de l'interlocutor, o fins i tot a una pressuposició o implicatura conversacional derivada del que s'ha dit abans. El seu

(1) Ja en les gramàtiques de Helbig/Buscha (1988) i Engel (1988), les PMs apareixen descrites; també en altres de més recents, com la *Textgrammatik* de Weinrich (1993) i la *Grammatik der deutschen Sprache* de l'Institut für deutsche Sprache (1997) estan tractades àmpliament.

Caplletra 30 (Primavera 2001), pp. 95-110

significat es troba, doncs, al nivell pragmàtic i forma part de la interacció conversacional. Explicitar totes aquestes actituds i opinions del parlant davant d'allò que enuncia faria el transcurs de la conversa pràcticament impossible, o bé afectaria la fluïdesa.

2. QUÈ SÓN LES PARTÍCULES MODALS ALEMANYES

Com a classe lexemàtica, les PMs estan definides com a tals a partir dels treballs pioners de Krivonosov (1977 [1963]) i Weydt (1969). Des de principis dels anys 70, i coincidint amb l'anomenada *pragmatische Wende* (canvi pragmàtic), la principal conseqüència de la qual es reflecteix en una orientació cap a la llengua oral i els fenòmens relacionats com a objecte d'estudi lingüístic, han proliferat els estudis sobre les PMs dintre de la lingüística alemanya, però també des d'un punt de vista contrastiu, sobretot amb llengües en les quals no es troba una classe lexemàtica anàloga.

L'inventari de les PMs alemanyes representa per als estudiosos del tema encara un problema, ja que, per una banda, no totes les PMs que consideren la majoria del autors mostren tots els trets exposats, i, per altra, hi ha unes quantes unitats que alguns autors consideren com a PMs però d'altres no. En general, les PMs modals considerades dintre de la classe lexemàtica són *aber*, *auch*, *bloß*, *denn*, *doch*, *eben*, *eigentlich*, *einfach*, *etwa*, *halt*, *ja*, *mal*, *nicht*, *nur*, *ruhig*, *schon*, *überhaupt*, *vielleicht* i *wohl*, que apareixen en la gran majoria de la bibliografia específica sobre PMs.

S'ha esmentat abans que les partícules modals alemanyes són un grup lexemàtic ben configurat, malgrat els problemes d'inventari, tot i que el criteri principal sigui de naturalesa funcional. Tanmateix, les PMs queden també definides per trets de diferent mena, que són els següents (cf. Thurmair 1989, Schulze 1990):

a) Són mots morfològicament invariables. Tal i com es pot deduir del seu nom, les partícules modals pertanyen al grup de les *partícules*, que s'agrupen sota un criteri morfològic: la invariabilitat, és a dir, que manquen de flexió.

b) No són accentuables. Aquest tret presenta les primeres excepcions: *ja*, *bloß*, *nur* apareixen en oracions del mode imperatiu amb una variant accentuada. Es tracta d'un accent emfàtic que està directament relacionat amb actes de parla com l'amenaça o l'advertència. Per altra banda, autors com Meibauer (1994) qüestionen l'accentuabilitat com a criteri per a diferenciar la funció de PM d'altres elements; Thurmair (en premsa) defensa que l'accent contrastiu reforça la funció de PM d'algunes partícules, com el cas de *doch*, *schon* i *denn*; tanmateix, l'accentuació de la partícula pot provocar un canvi de significat, com la PM *wohl*; a més del canvi de significat, l'accentuació pot delimitar la funció de PM d'altres funcions, per exemple amb *eigentlich*, *auch* i *einfach*. No sembla, doncs, coherent prendre l'accentuabilitat com a criteri discret.

c) No poden aparèixer soles al precamp (*Vorfeld*) d'una oració. Aquest criteri de naturalesa sintàctica permet diferenciar la funció de PMs i està determinat per la posició del verb conjugat en alemany, que en oracions declaratives ocupa el segon lloc sintàctic de l'oració, ja que altres tipus de partícules sí que poden ocupar el precamp, com les partícules de grau (*Gradpartikeln*), per exemple, *auch* (també).

d) No tenen ni significat ni funció en el nivell proposicional; més aviat, el significat de les PMs es troba en el nivell pragmàtic. Les PMs fan referència a l'univers pragmàtic del discurs, al qual els parlants presenten la seva actitud enfront d'allò que es diu, la proposició, o també donen instruccions perquè l'interlocutor interpreti el discurs en terme d'inferències. Aquest tret ha provocat que les PMs siguin considerades elements optatius que es poden ometre. Un contraexemple és l'ús de la PM *doch* en oracions desideratives: *Wenn er doch käme!*, on l'aparició de la PM és obligatòria.

e) No poden ser focalitzades mitjançant un pronom interrogatiu en una pregunta. En relació al significat de les PMs, no són susceptibles 'd'ésser interrogades'; no tenen entitat dins de la proposició.

f) No poden estar en l'àmbit semàntic d'una altra actitud del parlant o d'un altre element que tingui un significat modal: les PMs són incompatibles amb alguns adverbis oracionals, i no poden situar-se darrere de la negació *nicht* (no) dins de l'oració.

g) Són combinables entre si amb restriccions. Algunes de les combinacions més freqüents són *ja auch*, *doch mal*, etc. No totes les PMs poden combinar-se amb altres. Un dels problemes a l'hora d'analitzar les combinacions de PMs és determinar si ambdues partícules tenen la funció de PMs o si, per contra, es tracta d'una altra funció.

h) Mostren restriccions d'aparició segons la modalitat oracional. Hi ha un subgrup de PMs que poden aparèixer només en oracions declaratives i exhortatives, com *ja*, *einfach*, *eben* i *halt*, que són incompatibles amb la modalitat interrogativa; aquest fet les relaciona amb determinats valors il·locutius.

i) Situen un enunciat en un context interaccional (ampli) i influeixen en la seva funció il·locutiva. Alguns autors els consideren indicadors il·locutius (Sökeland 1980), la qual cosa no sempre resulta consistent, atès que unes vegades reforça la il·locució de l'oració, però d'altres la contradiu i pot modificar-la. És el cas de la PM *mal*, que sempre apareix relacionada amb les *peticions* o *exhortacions*: quan s'utilitza en una oració imperativa suavitza el valor il·locutiu forçant-la, però en oracions formalment interrogatives modifica la seva força il·locutiva, normalment en consonància amb altres indicadors com verbs modals, etc., ja que deixa de ser una autèntica pregunta informativa per a transformar-se en una *petició*, com s'ha comentat abans.

j) Se situen gairebé sempre en el camp mitjà (*Mittelfeld*) de l'oració, i marquen la frontera entre el tema i el rema, tot situant-se immediatament abans del rema (cf. Thurmair 1989:29; Prüfer 1995:23).

Ja que totes les PMs són polifuncionals amb l'excepció de *halt*, no sempre resulta fàcil delimitar la funció de PMs d'altres funcions.

3. ELS EQUIVALENTS DE LES PMS EN CATALÀ DES D'UNA PERSPECTIVA CONTRASTIVA

Per establir els equivalents d'algunes PMs alemanyes en català hem fet servir la mateixa metodologia que molts dels estudis contrastius realitzats entre l'alemany i altres llengües, els quals prenen com a punt de partida els textos literaris originals en llengua alemanya i la seva traducció a d'altres llengües. En aquest cas, el corpus s'ha tret de *Momo*, de Michael Ende, i la seva traducció al català, de Francesca Martínez.[2]

Tots els mitjans de traducció han estat classificats d'acord amb una sèrie de criteris que exposo a continuació:

a) naturalesa dels mitjans lingüístics:
- gramatical (alguns temps o modes verbals)
- suprasegmental (accent emfàtic, entonació)
- lexemàtica (paraules o locucions)

b) complexitat dels lexemes:
- lexemes independents
- locucions (formades per dues o més paraules)

c) diferents categories lexemàtiques
- conjuncions
- adverbis

d) criteri funcional
- *tags* o preguntes confirmatòries

La classificació del mitjans de traducció, tal i com s'ha trobat i també en analogia amb d'altres estudis contrastius amb el castellà, a partir del criteris establerts, queda de la següent manera:

- elements suprasegmentals, com entonació, accentuació, èmfasi, etc.

(2) Les partícules modals alemanyes i la seva traducció en català estan destacades en cursiva per l'autor de l'article.

- interjeccions
- *tags*, o preguntes confirmatòries
- locucions, formades per més d'una paraula
- adverbis
- connectors
- paràfrasis explícites
- traducció zero

3.1 Dintre dels elements suprasegentals es troba tota una sèrie de fenomens que es manifesten en el nivell oral. Un canvi o una desviació del patró entonatiu, un accent contrastiu, i també una variació en la velocitat de parla o l'allargament d'un so poden aportar matisos pragmàtics (cf. Hidalgo Navarro 1997):

(1) a. Komm JA her!
b. VINE aquí!

La PM *JA*, en l'ús tònic en oracions imperatives, està relacionada amb la il·locució *advertència* o *amenaça*. En català, un accent emfàtic sobre el verb conjugat en imperatiu pot transformar una simple *petició* en un enunciat amb la mateixa força il·locutiva que l'oració imperativa amb *JA*.

En el següent exemple del corpus extret de *Momo*, de Michael Ende, veiem com la PM *doch* queda traduïda per l'èmfasi sobre el pronom. Els mitjans lingüístics per a l'expressió de contrast modal no es redueixen només als suprasegmentals, sinó que també es manifesten mitjançant l'estructura sintàctica de l'oració: l'element ressaltat es desplaça a la posició inicial com a efecte d'una contrucció escindida, com mostra el següent exemple:

(2) «Na, also. Dann wolltest du mich *doch* hereinlegen. Wie konntest du mir sonst für das wertlose Stück Zeitungspapier mein Radio abnehmen, he?« (Momo a, 21)
– Mira-te'l! Llavors *ets tu* qui em volia engalipar. Si no, com és que et vas atrevir a acceptar la meva ràdio a canvi d'un retall de diari sense cap valor, eh? (Momo c, 24)

La traductora ha triat posar l'èmfasi sobre el pronom personal *tu*, que en l'original alemany no té aquest pes específic. Mentre que en alemany la PM *doch* posa en relleu el fet que el volia engalipar, en la traducció al català és el subjecte del verb i de l'acció el que queda destacat. Potser seria més apropiada la traducció 'Llavors *sí que* em volies engalipar', per tal com recull el matís d'insistència i rectificació del text original alemany.

3.2 Les interjeccions són un grup heterogeni de paraules a les quals s'han adscrit valors expressius. També han estat considerades formes lingüístiques sense contingut proposicional però amb força il·locutiva pròpia. Alguns tenen valors discursius i apel·latius. Sense entrar en la problemàtica de la subclassificació, centrarem la nostra atenció en el seu paper com a possibles equivalents per a algunes PMs alemanyes.

Vegem el següent exemple del corpus:

(3) «Sooft du nur willst!« schrie Nino. »Du glaubst wohl, weil du stark und brutal bist, wagt niemand, dir die Wahrheit ins Gesicht zu sagen? Aber ich, ich sage sie dir und allen, die sie hören wollen! Ja, nur zu, komm *doch* her und bring mich um, wie du es schon mal tun wolltest!« (Momo a, 19)

– Tantes vegades com vulguis! Et penses que ets tan gall i tan fort que ningú no gosarà cantar-te les veritats! Però jo sí que te les cantaré, a tu i a tothom que les vulgui escoltar! *Au*, home, acosta't i mata'm, que és el que ja em vas voler fer! (Momo c, 22)

La PM *doch* aporta un matís d'insistència a l'enunciat que queda reflectit en la interjecció *au*, encara que pot semblar que sigui la traducció de *ja*; el parlant està increpant l'interlocutor perquè vagi i l'ataqui, per la qual cosa la interjecció *au* té la funció d'apel·lació a l'oient i l'instiga a realitzar l'acció expressada pel verb en imperatiu.

3.3 Els *tags* o preguntes confirmatòries (cf. Cuenca 1997) són un grup d'ús relativament freqüent. Dintre d'aquest grup es troba una sèrie de lexemes, però també de locucions com *de veres?*, o fins i tot oracions senceres com *no és cert?* Sovint apareixen aquestes preguntes en alemany combinades amb la PM *doch* en oracions formalment declaratives però amb una funció més propera a la interrogació: són preguntes tendencioses, amb les quals el parlant incita l'oient a respondre donant una confirmació en un sentit o altre que se suggereix en el contingut proposicional de l'enunciat:

[Context: el senyor gris vol regalar a Momo una nina]:

(4) «Du brauchst dann deine Freunde gar nicht mehr, verstehst du? Du hast ja nun genug Zerstreuung, wenn all diese schönen Sachen dir gehören und du immer noch mehr bekommst, nicht wahr? Und das willst du *doch*? Du willst *doch* diese fabelhafte Puppe? Du willst sie *doch* unbedingt, wie? (Momo a, 92)

Que no ho entens? Els teus amics ja no et faran falta per res. Amb totes aquestes coses que ara són teves, i amb les que encara et donaré, estaràs més que distreta, eh que sí? *I això és el que tu vols! El que tu vols és aquesta fabulosa nina! Suposo que no te la deus voler deixar perdre*! (Momo c, 95)

Com a expressió de tendenciositat, la traductora ha triat una oració declarativa amb focalització sintàctica d'un element (*això, el que tu vols*). S'ha d'observar també la traducció de la pregunta confirmatòria *nicht wahr* per la fórmula *eh que sí* en català.

Una forma pròpia del català és *oi*, que curiosament es considera en la gramàtica de Badia i Margarit com una interjecció «habilitada com a adverbi d'afirmació. D'origen ben popular (…), avui és, per a la majoria de catalanoparlants, una partícula d'aplicació restringida i culta» (Badia i Margarit 1994: 720)

(5) oi que te'n recordaràs? (Badia i Margarit 1994: 721).

No resulta clar si Badia i Margarit considera en aquest cas la partícula *oi* com un adverbi d'afirmació. Evidentment no pot tenir el valor d'una interjecció en aquest exemple. Ens trobem amb (5) una pregunta tendenciosa, amb la qual el parlant expressa la seva preferència per una resposta (en aquest cas en sentit afirmatiu), o una confirmació per part de l'interlocutor. El seu estatus com a adverbi d'afirmació queda qüestionat amb el següent exemple:

(6) «Aber du, Kleine», wandte sich die erste Dame nun an Momo und lächelte, «du möchtest *doch* bestimmt gern in der Zeitung stehen, nicht wahr?» (Momo a, 196)
Però, tu, petita –es dirigia ara amb un somrís la primera senyora a Momo–, de segur que a tu t'agradaria sortir al diari, *oi que sí?*» (Momo c, 205)

Ens sembla que si *oi* fos un adverbi d'afirmació, no seria possible que es combinés amb l'adverbi d'afirmació *sí*, mentre que hi ha la possibilitat de combinar altres preguntes confirmatòries com *veritat*: *veritat que sí?*

3.4 Sota el terme *locucions* s'amaga tot un grup heterogeni de mitjans lingüístics, el denominador comú dels quals és que estan composts per dues o més paraules. N'hem d'excloure les paràfrasis que tenen un significat literal (del tipus *com ja sabem*).

(7) «Na ja», meinte der Mann, «aber du bist *doch* noch ein Kind» (Momo a, 13)
– Va bé –digué l'home-, però *és que* encara ets una criatura… (Momo c, 16)

La locució *és que* té valors modals i s'utilitza també com a nexe per a introduir una justificació. En la modalitat interrogativa, *és que* pot encapçalar una oració interrogativa amb la qual el parlant posa en qüestió la validesa d'una pressuposició o una implicatura:

(8) «Danke», sagte Momo und lächelte zum ersten Mal, «vielen Dank! Aber könntet ihr mich nicht einfach hier wohnen lassen?» (Momo a, 14)

– Gràcies –va dir Momo, i va somriure per primera vegada-. Moltes gràcies! Però, *és que* no podríeu senzillament deixar-me viure aquí? (Momo c, 17)

Una altra locució que hem trobat al nostre corpus és *sí que*. En la gramàtica de Hualde apareix la descripció de *sí que* com una expressió d'èmfasi que projecta el seu àmbit a l'element precedent en la mateixa oració (cf. Hualde 1992: 223).

(9) A Figueres sí que hi ha cases boniques (Hualde 1992: 224)

Aquesta descripció no sembla adient, vist que *sí que* fa referència a un enunciat, explícit o implícit, de l'interlocutor, al qual aporta un matís de correcció:

[Context: Momo conversa amb Mester Hora]

(10) «Leider ist es eben nicht so einfach, sonst brauche ich ja nicht deine Hilfe, Kind. Wenn es nämlich keine Zeit mehr gibt, dann kann ich ja auch nicht wieder aufwachen. (…)»
«Aber dann», meinte Momo, «ist es *doch* ganz einfach!» (Momo a, 233)
-Per desgràcia no és pas tan senzill. Altrament, no em caldria la teva ajuda, petita. Perquè si tot el temps desapareix, jo tampoc no em podré tornar a despertar.
-Aleshores *sí que* et podré despertar! –va dir Momo. (Momo c, 246)

3.5 Dins dels adverbis trobem també un grup de paraules força heterogènies. Una de les possibles traduccions per a la PM *einfach* és l'adverbi acabat en *–ment senzillament*, que encara conserva part del seu significat lèxic original, com mostra el mateix exemple precedent:

(11) »Danke«, sagte Momo und lächelte zum ersten Mal, »vielen Dank! Aber könntet ihr mich nicht *einfach* hier wohnen lassen?« (Momo a, 14)
– Gràcies –va dir Momo, i va somriure per primera vegada–. Moltes gràcies! Però, és que no podríeu *senzillament* deixar-me viure aquí? (Momo c, 17)

La funció d'*einfach* en aquest exemple és dubtosa; tanmateix, no es tracta d'una autèntica pregunta informativa sinó d'una *petició* o fins i tot una *proposta*. El significat de *senzillament* no pot interpretar-se com un aspecte modal –com un adverbi de mode–, sinó que fa referència a tota l'oració: qualifica de 'senzill' o 'evident' l'enunciat i, per tant, l'argumentació del parlant, Momo en aquest cas. El significat de *senzillament* no es troba en el nivell proposicional, sinó en el pragmàtic: hi ha un procés de desplaçament del seu àmbit d'acció.

Un altre adverbi és *ja*, amb valor temporal, que pot reproduir el significat d'algunes PMs com *schon* i *ja* en alguns usos.

(12) Meister Hora schneuzte sich. »Nein, das nicht. Du hast *ja* selbst gesehen, daß sie sich einfach in Nichts auflösen, wenn sie die Niemals-Gasse betreten.«
»Wie kommt *denn* das?« wollte Momo wissen. (Momo a, 227)
Mester Hora es va mocar. –No, aquí, no. Tu mateixa *ja* hast vist que desapareixen senzillament en el no-res quan trepitgen el Carrer del Mai Més.
-*I* com és possible això? –va voler saber Momo. (Momo c, 240)

La traducció de la PM alemanya *ja* per l'adverbi *ja* és qüestionable, però en aquest cas insisteix en el fet que l'interlocutor ja ha tingut coneixement en el passat del que s'expressa en l'oració subordinada.

3.6 Hi ha alguns connectors amb funcions molt semblants a les descrites per a les PMs alemanyes. Tres dels connectors que hem trobat al corpus són *doncs*, *i* i *però*, que són també els més freqüents:

(13) »Ich bin hier zu Hause«, versicherte Momo schnell.
»Wo kommst du *denn* her, Kind?«
Momo machte mit der Hand eine unbestimmte Bewegung, die irgendwohin in die Ferne deutete.
»Wer sind *denn* deine Eltern?« (Momo a, 12)
- Casa meva és aquí –replicà Momo a corre-cuita.
-*Però*, d'on has sortit, criatura?
Momo va fer un gest indeterminat amb la mà, tot assenyalant cap a algun indret llunyà.
-Així, *doncs*, qui són els teus pares? (Momo c, 15)

Com a connectors, *però* i *doncs* relacionen l'enunciat amb el discurs previ. Gràcies al seu matís adversatiu, *però* introdueix un argument nou en contraposició al que s'ha exposat fins al moment actual del discurs, mentre que *doncs* marca l'enunciat com un argument lògic derivat de la situació conversacional.

El connector *i* també pot assenyalar aquesta relació de continuïtat, però el matís aportat és molt més general i depèn del cotext o el context:

(14) »Dies«, sagte Meister Hora, »ist eine Sternstunden-Uhr. Sie zeigt zuverlässig die seltenen Sternstunden an und jetzt eben hat eine solche angefangen.«
»Was ist *denn* eine Sternstunde?« fragte Momo. (Momo a, 141)
– Això –va dir Mester Hora- és un rellotge per a les hores de Fortuna. Aquest rellotge assenyala amb precisió les hores de Fortuna i en aquest mateix instant acaba de començar-ne una.
– *I* què és una hora de Fortuna? –va preguntar Momo. (Momo c, 147)

Els tres connectors dels quals s'han donat exemples estan considerats en la gramàtica tradicional com a conjuncions coordinants. Les oracions interrogatives en què poden aparèixer mai són principi absolut d'una conversa, ja que els connectors fan referència a un element discursiu precedent o tenen un valor díctic cap al context que envolta la situació conversacional.

També hi ha conjuncions subordinants que poden actuar com a connectors de naturalesa pragmàtica, com mostren els següents exemples:

(15) »Aber das ist *doch* Momo!« rief Gigi lachend. »Meine alte Freundin Momo ist das!« (Momo a, 196)
- Però *si* és Momo! –va exclamar Gigi rient-. La meva amigueta Momo és aquesta! (Momo c, 205)

La conjunció *si* apareix en aquest tipus d'oracions principals i aporta un matís de contradicció tot referint-se a un enunciat previ o fins i tot a una pressuposició tant del parlant com de l'interlocutor. Aquesta força il·locutiva que es deriva de *si* i de la combinació freqüent *però si* comporta valors expressius com sorpresa.

(16) »Soweit ich mich erinnern kann, war ich immer schon da.«
»Hast du *denn* keine Tante, keinen Onkel, keine Großmutter, überhaupt keine Familie, wo du hin kannst?« (Momo a, 13)
- Pel que recordo sempre he estat aquí.
- *Que* no tens cap tia ni cap oncle ni cap àvia? Que no tens cap familiar amb qui anar? (Momo c, 16)

El connector *que*, optatiu en aquests casos, encapçala en català sovint una oració interrogativa i assenyala una relació vaga de continuïtat amb les parts de discurs precedents, i coincideix d'aquesta manera amb un dels valors de la PM *denn* en alemany. També presenta similituds amb el connector *i* en aquest mateix sentit.

3.7 El significat d'algunes PMs es pot reproduir mitjançant una paràfrasi explícita en el nivell proposicional, és a dir, es pot emprar una fórmula equivalent però amb un contingut proposicional. Ens trobem, per exemple, la PM *ja*, el significat pragmàtic de la qual consisteix a marcar el contingut proposicional com a conegut tant per al parlant com per a l'oient, per la qual cosa s'utilitza per a establir un coneixement comú per part d'ambdós interlocutors. Explicitar un coneixement de base comú compartit pels interlocutors aniria contra la màxima de rellevància, i és per aquesta raó que el parlant assenyala aquest enunciat aparentment innecessari; tanmateix, pot ser també una estratègia del parlant.

(17) Geschichtenerzählen war, wie wir *ja* schon wissen, seine Leidenschaft. (Momo a, 43)
Allò d'explicar històries, com tots nosaltres ja sabem, era la seva passió. (Momo c, 47)

(18) »Hochverehrte Damen und Herren! Wie Ihnen *ja* allen bekannt sein dürfte, führte die Kaiserin Strapazia Augustina unzählige Kriege, um ihr Reich gegen die ständigen Angriffe der Zittern und Zagen zu verteidigen. (Momo a, 43)
«Estimats senyors i senyores, com tots vostès deuen saber, l'emperadriu Strapazia Augustina va sostenir nombroses guerres per defensar el seu reialme dels continuats atacs d'uns éssers tremoladissos i trepidants. (Momo c, 48)

La traducció de la PM *ja* queda diluïda dintre del contingut proposicional explícit que fa referència al coneixement de base compartit dels interlocutors. Pel que fa a la traducció de *ja* al següent exemple, es pot veure que també està traduïda per una frase similar, encara que l'original alemany no és tan explícit com en (17) i (18):

(19) Sie dachte nur noch an das viele Gold, denn sie führte *ja bekanntlich* ein sehr luxuriöses Leben und konnte daher niemals genug Gold haben. (Momo a, 45)
Ja només pensava en tot l'or que li arribaria, ja que, *com tothom sap*, duia una vida plena de luxes i, per tant, d'or, no en podia tenir mai prou. (Momo c, 49)

D.

3.8 Un gran percentatge dels exemples trobats no presenten cap traducció, és a dir, es tracta d'una traducció zero. Recordem que, per a autors com Beerbom (1992), només el 30% del exemples en el seu corpus alemany-espanyol es tradueixen; per això aquesta autora afirma que traduir les PMs en tots els casos pot resultar excessiu i que en llengües romàniques com l'espanyol i el català, els matisos aportats per les PMs queden més aviat recollits en el context i el cotext dintre del marc que envolta la conversa:

(20) »Sag mir jetzt einmal ganz ehrlich, Nicola – hast du schon vor dem Tausch von dem Geld gewußt oder nicht?«
»Klar, sonst hätte ich *doch* den Tausch nicht gemacht.«
»Dann mußt du *doch* zugeben, daß du mich betrogen hast!«
»Wieso? Hast du *denn* von dem Geld wirklich nichts gewußt?« (Momo a, 21)
-I ara, Nicola, sigues franc… Abans de fer l'intercanvi, ho sabies o no ho sabies això dels diners?
-És clar que sí; si no, no l'hauria fet.
-Llavors has de reconèixer que em vas enganyar!
-Per què? De debò que tu no en sabies res, dels diners? (Momo c, 24)

Tant la PM *doch* com després *denn* no han estat traduïdes en (20), i tant el matís de *contradicció* aportat per *doch* com la referència a l'argumentació prèvia que es deriva de *denn* s'ha d'extraure del cotext o del context.

4. RECAPITULACIÓ I CONCLUSIONS

En aquest article s'ha dut a terme una petita i bàsica introducció a la problemàtica de la traducció de les partícules modals alemanyes a llengües on no es troba un grup lexemàtic anàleg. Aquest és el cas de les llengües romàniques, i del català, com a llengua dintre d'aquesta família. S'han considerat aspectes qualitatius a l'hora de cercar equivalents, en detriment d'una anàlisi quantitativa.

En primer lloc, s'ha situat el fenomen de les PMs alemanyes dintre de la lingüística. S'han exposat els criteris definidors de la classe lexemàtica en alemany i s'ha discutit cadascun d'aquests trets.

Una vegada definida la classe lexemàtica i les unitats, en una segona fase s'ha intentat establir els equivalents en català mitjançant textos alemanys originals i la seva traducció. Hem triat *Momo*, de Michael Ende, ja que dins de la literatura infantil, pel registre familiar i les formes dialogades, les PMs presenten una freqüència d'aparició més alta. Aquesta metodologia de treball és la utilitzada per la majoria dels treballs contrastius, sobretot alemany-espanyol.

El tercer pas ha consistit a fer una classificació de tots el mitjans lingüístics trobats com a possibles traduccions en català de les PMs, i s'han comentat molt succintament els valors o el significat, amb especial incidència en el nivell pragmàtic.

Com a conclusió, cal dir, a falta d'una anàlisi més exhaustiva, que hi ha mitjans gramaticals que tenen la mateixa funció que algunes de les PMs alemanyes. Especialment destaco l'existència d'un grup lexemàtic definit sota el nom comú de *connectors*, que engloba una sèrie també bastant heterogènia de paraules i locucions, els quals han estat objecte d'estudi lingüístic als 90 (cf. Cuenca Ordinyana 2000; en premsa), i que presenta diferències amb el tractament de la qüestió fet per les gramàtiques: per exemple, els connectors en la gramàtica de López del Castillo (1999) estan tractats des d'una perspectiva tradicional: són elements d'unió, sobretot entre almenys dues parts. Pel que fa als connectors oracionals, el seu valor ve donat per la càrrega semàntica dels nexes (copulatius, disjuntius, adversatius i distributius). Tanmateix, no considera que n'hi hagi altres de més 'neutres', com el connector *i* que, segons el context i el contingut proposicional de les oracions que uneix, pot adquirir també un valor concessiu o adversatiu.

Com a cloenda, vull proposar una línia o unes directrius de treball per aprofundir en aquest tema des d'una perspectiva contrastiva aplicada al català:

— l'anàlisi de més textos originals alemanys i les seves traduccions al català. Cada traductor té unes estratègies. Com més traduccions de més traductors es comparin, més

varietat de mitjans lingüístics es trobarà, i potser més coincidències; una anàlisi de freqüència, és a dir, quantitativa, donaria dades més precises;

— aquestes equivalències, cal analitzar-les des d'un punt de vista lingüístic i contrastiu per determinar els seus valors; ens trobem enfront d'una anàlisi qualitativa;

— els valors de les equivalències haurien d'analitzar-se intralingüísticament mitjançant corpus d'autèntiques converses i les seves transcripcions en català, i descriure aquests valors;

— també es pot investigar la resta dels mitjans lingüístics que poden aportar matisos pragmàtics, i seguint el procés contrari, comprovar si en alemany existeixen també.

Espero, amb aquesta contribució, suscitar l'interès cap a un tema actual que suposa tant un problema traductològic com didàctic al voltant de l'alemany com a llengua estrangera; les limitacions d'un treball d'aquestes característiques haurien de ser subsanades amb estudis de major profunditat i envergadura per establir els equivalents de les PMs alemanyes, i fins i tot poder parlar d'una classe lexemàtica-funcional de partícules modals en català, si s'escau.

HANG FERRER MORA
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ABRAHAM, W. ed. (1991) *Discourse Particles. Descriptive and theoretical investigations on the logical, syntactic and pragmatic properties of discourse particles in German* (Pragmatics & Beyond. New Series, 12), Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins.

BADIA I MARGARIT, A. M. (1994) *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

BEERBOM, C. (1992) *Modalpartikeln als Übersetzungsproblem. Eine kontrastive Studie zum Sprachenpaar Deutsch-Spanisch*, Frankfurt a.M. [u.a.], Lang.

BRIZ GÓMEZ, A./ CUENCA ORDINYANA, M. J./ Serra Alegre, E. (eds.) (1997) *Sobre l'oral i l'escrit* [Quaderns de Filologia. Estudis Lingüístics II], València, Universitat de València.

BUBLITZ, W. (1978) *Ausdrucksweisen der Sprechereinstellung im Deutschen und Englischen*, Tübingen, Niemeyer.

CÁRDENES MELIÁN, J. (1997) *Aber, denn, doch, eben und ihre spanischen Entsprechungen*, Münster/New York/München/Berlin, Waxmann.

CUENCA ORDINYANA, M. J. (1997): «Form-use mappings for tag-questions», dins Liebert, W.-A., G. Redeker & L. Waugh, *Discourse and Perspective in Cognitive Linguistics*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins, 3-19.

— (2000) «Definició i delimitació del concepte de connector», dins Macià Guilà, J. & J. Solà (eds.), *La terminologia lingüística en l'ensenyament secundari. Propostes pràctiques*, Barcelona, Graó, 77-90.

— (en premsa) «Els connectors i les interjeccions», dins Solà, J. (coord.), *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries, capítol 31.

CUENCA ORDINYANA, M. J./CASTELLÀ, J. M. (1995) «Una caracterització cognitiva de les preguntes confirmatòries (question tags)», *Caplletra* 18, 65-84.

ENDE, M. (1990[6]) *Momo*, München, dtv. [Traducció al català: Martínez, F. (1996[2]), Madrid/Barcelona, Alfaguara/Grup Promotor].

ENGEL, U. (1988) *Deutsche Grammatik*, Heidelberg, Groos.

FERRER MORA, Hang (1997) «La partícula modal alemana *doch* entre el modo oracional declarativo e interrogativo y sus equivalentes en español» dins Briz Gómez, A., M. J. Cuenca Ordinyana & E. Serra Alegre (eds.), 183-198.

— (1999) *Las partículas modales alemanas en el modo interrogativo y sus equivalentes en español como criterio para una taxonomía de preguntas*, Valencia, Universitat de València.

— (2001) «Auf der Suche nach spanischen Modalpartikeln: *Pero* und *Pues* als pragmatische Konnektoren. Stand der kontrastiven Partikelforschung Deutsch-Spanisch», *Revista de Filología Alemana* 2000 - 8, 253-271.

FERRER MORA, H./PONS BORDERÍA, S. eds. (2001) *Pragmática de conectores y partículas modales*, València, Universitat de València.

HELBIG, G. (1990[2]) *Lexikon deutscher Partikeln*, Leipzig, Enzyklopädie.

HELBIG, G./BUSCHA, J. (1988[11]) *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*, Leipzig, Enzyklopädie.

HENTSCHEL, E. (1986) *Funktion und Geschichte deutscher Partikeln.* Ja, doch, halt *und* eben. Tübingen, Niemeyer.

HIDALGO NAVARRO, A. (1997) *La entonación coloquial. Función demarcativa y unidades de habla*, Valencia, Universitat de València.

HUALDE, J. I. (1992) *Catalan: descriptive grammar*, London/New York, Routledge.

KÖNIG, E. (1997) «Zur Bedeutung von Modalpartikeln im Deutschen: Ein Neuansatz im Rahmen der Relevanztheorie», *Germanistische Linguistik* 136, 57-75.

KRIVONOSOV, A. (1977): *Die modalen Partikeln in der deutschen Gegenwartssprache* (Diss. 1963). Göppingen [Göppinger Arbeiten zur Germanistik 214].

LÓPEZ DEL CASTILLO, L. (1999) *Gramàtica del català actual. Sintaxi i Morfologia*, Barcelona, Edicions 62.

MEIBAUER, J. (1994) *Modaler Kontrast und konzeptuelle Verschiebung. Studien zur Syntax und Semantik deutscher Modalpartikeln*, Tübingen, Niemeyer.

PONS BORDERÍA, S. (1998): *Conexión y Conectores. Estudio de su relación en el registro informal de la lengua*. Valencia, Universitat de València.

PRÜFER, I. (1995) *La traducción de las partículas modales al español y al inglés*, Frankfurt am Main [u.a.], Lang.

SCHULZE, H. (1990) *Las partículas modales en el alemán actual* (Tesi doctoral no publicada), Universitat de València.

SÖKELAND, W. (1980) *Indirekheit von Sprechhandlungen*, Tübingen, Niemeyer.

THURMAIR, M. (1989) *Modalpartikeln und ihre Kombinationen*, Tübingen, Niemeyer.

— (2001) «Partikeln unter Stress. Zu Fragen der Bedeutungsveränderung durch Akzentuierung» dins Ferrer Mora, H. & S. Pons Bordería (eds.), *Pragmática de conectores y partículas modales*, València, Universitat de València, 263-284.

WEYDT, H. (1969) *Abtönungspartikeln. Die deutschen Modalwörter und ihre französischen Entsprechungen*, Bad Homburg, Gehlen.

WEYDT, H. ed. (1977) *Aspekte der Modalpartikeln*, Tübingen, Niemeyer.

WEYDT, H. ed. (1981) *Partikeln und Deutschunterricht*, Heidelberg, Groos.

WEYDT, H. (1987) *Partikel-Bibliographie: internationale Sprachforschung zu Partikeln und Interjektionen*, Frankfurt a.M., Lang.

WEYDT, H. ed. (1989) *Sprechen mit Partikeln*, Berlin/New York, de Gruyter.

WEYDT, H./POLJAKOVA, S. (eds.) (2000) *Linguistik online* 6, 2/00 [Sonderband: Partikeln], http://www.linguistik-online.org/2_00/vorwort.html

WHEELER, M./YATES, A./DOLS, N. (1999): *Catalan. A Comprehensive Grammar*, London/New York, Routledge.

WEINRICH, H. *et al*. (1993) *Textgrammatik der deutschen Sprache*, Mannheim [u.a.], Duden.

ZIFONUN, G. *et al*. (1997) *Grammatik der deutschen Sprache*, Berlin/New York, de Gruyter, 3 vol.

J

NÚRIA ALTURO

LES ACTIVITATS NO SÓN ACCIONS (SITUACIONS I TIPUS DE TEXT EN ANGLÈS I EN CATALÀ)

0. PREÀMBUL[1]

Les situacions que coneixem i que descrivim amb el llenguatge s'han relacionat, des de l'època d'Aristòtil, amb tres categories bàsiques: *estats*, *activitats* i *accions*.[2] La naturalesa de les *activitats* ha estat, de sempre, un tema de discussió, ja que tenen propietats tant dels *estats* com de les *accions*, de manera que no és prou clar si cal considerar-les una categoria independent o si constitueixen una subclasse d'alguna de les altres dues. Els arguments en favor de cadascuna d'aquestes possibilitats els trobem bàsicament en el marc de la recerca semàntica i sintàctica sobre l'aspecte intraoracional (morfològic, lèxic o sintàctic), però alguns autors han estudiat també la relació entre tipus de situacions i estructura del discurs (Dowty 1986, Hinrichs 1981/1986, Smith 1999, entre d'altres). L'article que presentem se situa en aquesta segona perspectiva.

El nostre treball parteix del pressupòsit que els tipus de situacions funcionen com una mena d'eixos conceptuals d'estructuració de la informació que condicionen la codificació lingüística de la perspectiva que adopta el parlant en relació amb el caràcter *discret/no discret* i *dinàmic/no dinàmic* de la situació que descriu. Es tracta de categories conceptuals (primitives o universals) que responen a mecanismes cognitius generals de processament de la informació, similars, per exemple, als que ens permeten observar una casa globalment o ens faciliten, en canvi, que ens fixem en els detalls de

(1) Aquest treball s'ha realitzat en el marc de les activitats del Grup d'Estudi de la Variació (GEV) del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona (SGR2000-00001). Agraïm a Josep Besa, Neus Nogué, Manel Pérez Saldanya, i els editors i els revisors anònims d'aquest volum de *Caplletra* les observacions que ens han servit per millorar el treball. Qualsevol error en la versió final és només responsabilitat nostra.

(2) La terminologia que denomina les categories de situacions en la bibliografia és heterogènia: el terme *estat* és el més general, però els termes *activitat* i *acció* conviuen amb d'altres com *procés* (activitat) i *esdeveniment* (acció). El mot *procés* sembla tan transparent com

construcció de la façana. La capacitat d'observar entitats (objectes, conceptes o situacions) des de perspectives diferents és una capacitat cognitiva general que determina la selecció de determinats recursos estructurals del llenguatge, que poden ser diversos en llengües diferents, i dins mateix d'una llengua particular. Així, per exemple, una situació que el parlant vol mostrar com a discreta es pot expressar mitjançant un morfema derivatiu perfectiu (com en rus el prefix *pro* per formar *procitát* a partir del verb *citát* 'llegir'), o mitjançant un morfema flexiu perfectiu (com passa en català amb la flexió del perfet d'indicatiu, *llegires*, que alterna en diferents varietats geogràfiques i funcionals amb la perífrasi *vas llegir*); altres vegades no es disposa d'un morfema perfectiu, i la interpretació discreta es deriva, per exemple, del valor dinàmic del verb (com en les llengües Nakanai, Ngambai i Ten, o en algunes llengües pidgin i criolles –vegeu Bickerton 1975, 1977, Bybee, Perkins i Pagliuca 1994), de la combinació del verb amb complements delimitats (*fins a Castelló, sis pomes, la casa*, etc., combinats amb el present d'indicatiu –neutre pel que fa a perfectivitat), o de restriccions imposades pel context (com la que imposa la pregunta *Què has fet*? a l'afirmació *Menjar pipes*, que s'interpretaria com a no discreta si la pregunta prèvia fos *Què estàs fent*?).

D'altra banda, també l'organització del discurs està condicionada per la visió subjectiva que té el parlant sobre el caràcter (no)discret i (no)dinàmic de la situació que vol descriure. En la bibliografia sobre l'estructura del discurs, alguns estudis poden donar suport a aquesta possibilitat, particularment les anàlisis dels recursos estructurals que acompleixen la funció pragmàtica de la *fonamentació* (*grounding*) en les narracions orals, és a dir, l'assignació de nivells de notorietat a les situacions que es presenten, o, en altres paraules, la funció de distingir els segments narratius principals, que se situen en un primer pla, dels que ocupen una posició de rerefons (Labov 1972, Hopper 1979, Longacre 1981, Wallace 1982, Silva-Corvalán 1983, Reinhart 1984, Fleischman 1985, 1990, Fludernik 1991, Hooper 1998). En les narracions, els segments que apareixen en un primer pla mostren situacions discretes que se succeeixen dinàmicament; és a dir, el que fa el parlant és destacar la carcassa narrativa del text. D'una manera semblant, en altres menes de text el parlant dóna més relleu a segments que mostren les situacions del món com a discretes o com a no discretes, com a dinàmiques o com a no dinàmiques, i basteix sobre aquests segments l'estructura del text en tant que descriptiu, expositiu, o d'altres.

D'acord amb tot això, pensem que la naturalesa de les activitats s'ha de valorar, almenys, a partir de la codificació dels tipus de situacions en llengües diferents, en nivells estructurals diferents, i en tipus de text diversos. En aquesta línia, l'article que presentem estudia la codificació oracional i discursiva d'estats, d'activitats i d'accions en diversos tipus d'unitats discursives de llengua anglesa i de llengua catalana.

activitat, que utilitzem en aquest article, però el mot *esdeveniment* s'ha usat per referir-se tant a les situacions d'acció com al conjunt de tipus de situacions (per a Bach 1986 el terme *eventuality* inclou estats, activitats i accions).

La redacció d'aquest article ha estat motivada per la lectura d'un treball d'Smith (1999) en què es defensa que les activitats, tot i tenir peculiariats distintives, formen una classe natural amb les accions. Aquesta tesi es fonamenta, bàsicament, en l'observació que en textos narratius anglesos les oracions d'activitat funcionen de la mateixa manera que les d'acció, i en el fet que tant les activitats com les accions són categories dinàmiques. En la nostra opinió, les conclusions d'Smith són el resultat d'una consideració parcial dels fets. En primer lloc, l'autora només té en compte els textos narratius, i no analitza el comportament de les activitats en altres tipus de text. En relació amb això, focalitza la seva atenció en les situacions dinàmiques (accions i activitats), mentre que deixa en un segon terme la relació entre les activitats i els estats. D'altra banda, aquesta autora es basa només en la llengua anglesa, i no té en compte llengües amb sistemes tempoaspectuals diferents, tot i reconèixer el paper central de les categories temporals i aspectuals en la codificació de les situacions.

En contrast amb Smith (1999), la idea que defensem és que les activitats són una classe independent de situacions —tot i que comparteixen algunes característiques amb les accions i d'altres amb els estats (o més exactament amb un cert tipus d'estats). Cadascun d'aquests tipus determina una forma diferent de construcció de les unitats del discurs, de manera que el parlant selecciona els recursos lingüístics de què disposa en la seva llengua en funció de la perspectiva que vol mostrar (d'acció, d'activitat o d'estat) en relació amb la situació de què parla. El resultat són segments o seqüències de text que es poden ordenar en una escala de narrativitat en què els segments d'activitat ocupen una posició intermèdia, tan distant dels segments d'acció, més narratius, com dels d'estat, més descriptius. La interpretació del contrast entre aquests segments de text depèn, paral·lelament, del tipus de situació que associem a la proposició que enuncia globalment cada text, i no tant de les proposicions que s'hi insereixen. Aquesta distinció és rellevant, en general, en relació amb diversos aspectes de la dinàmica del discurs, i específicament, com veurem en aquest treball, en relació amb la interpretació de formes verbals aspectualment neutres, com el passat simple en anglès i el present d'indicatiu en català.

1. ELS TIPUS DE SITUACIONS

És sabut que no hi ha una tipologia única de situacions. En la bibliografia sobre el tema trobem des de classificacions dicotòmiques que oposen les situacions dinàmiques (o no estatives) a les no dinàmiques (o estatives) fins a treballs que combinen la dinamicitat amb altres propietats (la terminació, la incepció, la duració, l'estructura fàsica, el caràcter puntual, l'agentivitat, la causativitat, etc.) i que proposen fins a set o més tipus en els quals aquestes propietats es combinen de diverses maneres.[3] Les més freqüents són les tipologies de tres o quatre tipus. Les primeres distingeixen *estats*,

(3) Vegeu una revisió detallada d'algunes tipologies de situacions a Alturo (1997).

activitats (o *processos*) i *accions* (o *esdeveniments*) a partir de conceptes relacionats amb (a) la discreció, o delimitació,[4] i (b) la dinamicitat o moviment[5] (Kenny 1963, Verkuyl 1989, Pustejovsky 1991). Les segones afegeixen a aquests criteris el caràcter *puntual* i el *no processual* (Vendler 1957), i, en conseqüència, proposen dues menes d'*accions*: les *realitzacions* (no puntuals i processuals) i els *assoliments* (puntuals i no processuals). Nosaltres pensem que la puntualitat és un tret subordinat a la noció més general de discreció, i que la noció de procés forma part del concepte de dinamicitat. En aquest sentit, no podem considerar la puntualitat i el procés criteris independents. D'altra banda, creiem que la distinció entre situacions discretes i no discretes és aplicable als estats, a diferència del que proposen les tipologies de tres tipus. Així doncs, adoptem una tipologia de quatre classes de situacions que, en primer lloc, s'allunya d'altres tipologies del mateix nombre de tipus pel fet que no inclou el criteri de la puntualitat; i, en segon lloc, es distancia de les tipologies de tres tipus perquè admet explícitament la possibilitat de dues categories d'estats.[6] A més adoptem una visió integradora del concepte de dinamicitat, i, a diferència d'altres autors, l'entenem com el moviment que es produeix en una situació, amb independència de la possibilitat que provoqui (o no) un canvi d'estat. (1) descriu de manera simplificada les propietats dels quatre tipus:

(1)	*Estats discrets*:	discrets, no dinàmics
	Estats no discrets:	no discrets, no dinàmics
	Activitats:	no discretes, dinàmiques
	Accions:	discretes, dinàmiques

Aquestes propietats es corresponen a dues facultats cognitives generals que incideixen no només en el llenguatge, sinó també, per exemple, en l'audició o en la visió: (a) la capacitat de percebre entitats del món (imatges, sorolls, objectes, conceptes, situacions...) o bé de manera holística, global, discreta, o bé de manera estructurada, atenent a les seves característiques internes i no a la imatge global; (b) la capacitat de percebre el moviment, o la manca de moviment, d'aquestes entitats (entenent moviment en un sentit general que inclou el desplaçament en l'espai o en el temps i la transformació d'una entitat o la substitució d'una entitat per una altra). Es tracta, per tant, de propietats independents de les situacions mateixes, encara que condicionin la forma en què aquestes situacions són presentades en el llenguatge.

En el discurs, les diferents perspectives que adopta el parlant en relació amb aquestes dues capacitats cognitives s'afegeixen al contingut proposicional de cada segment de text, que comprèn la informació sobre els referents i sobre les propietats i les relacions que els caracteritzen. Segons la perspectiva que s'adopta, una mateixa situació es presenta, en el text, de maneres diferents. Així, per exemple, una situació

(4) El terme *delimitat* fa referència només a la presència de límits, mentre que *discret* (en el sentit de discontinu) permet englobar no només la presència de límits, sinó també la noció de visió global de la situació. Preferim, doncs, *discreció*, que també és usat per Smith (1999).

(5) La terminologia de les propietats de les situacions és tan diversa com la de les situacions mateixes. Els termes *discreció, delimitació, dimensionalitat* o *escaneig sumari* denominen una mateixa propietat en treballs diferents; i el mateix passa amb els termes *dinamicitat, moviment, direccionalitat* i *escaneig seqüencial*, que es refereixen, amb diferències mínimes, a una mateixa idea (vegeu Langacker 1990, Jackendoff 1991, Smith 1991, 1999, entre d'altres).

(6) Alguns autors han apuntat la possibilitat d'una distinció tipològica entre estats discrets i no discrets, però no han arribat a desenvolupar-la (Dowty 1979, Jackendoff 1991, Smith 1991, 1999).

abstracta en què hi ha una relació de coneixença entre dues entitats *x* i *y* (2), pot ser presentada en diferents contextos com un estat discret (3), com un estat no discret (4), com una activitat (5) o com una acció (6).

(2) conèixer (x, y)

(3) El Pere coneix la Marta (=P sap qui és i com és M)

(4) El Pere està coneixent la Marta (=P està sabent com és la Marta)

(5) El Pere està coneixent la Marta (=P i M estan enmig de la situació de presentar-se, o algú/M està presentant M a P)

(6) El Pere coneix la Marta (=P i M es presenten, o algú/M presenta M a P)

Casos com (3) a (6), en què un mateix verb s'utilitza per a situacions dinàmiques i no dinàmiques, són més aviat excepcionals. És més habitual que hi hagi una distinció lèxica entre situacions dinàmiques i no dinàmiques, i que es recorri a d'altres recursos per marcar la perspectiva (no)discreta. Vegem-ho en els exemples (7) a (10). Les respostes dels parlants B il·lustren els quatre tipus de situacions de (1). Considerem respostes no reeixides (#) aquelles en què la resposta del parlant B no correspon al tipus de situació que s'està exemplificant. En aquests casos, hi ha una manca d'acord entre A i B pel que fa a la perspectiva que adopten sobre la situació de què estan parlant.

(7) *Estat discret:*
A: Què et sembla, la pel·lícula?
B: *M'agrada / #M'està agradant*

(8) *Estat no discret:*
A: Què et sembla, la pel·lícula?
B: *M'agrada / M'està agradant*

(9) *Activitat:*
A: Què fas?
B: *Menjo pipes / Menjar pipes / Estic menjant pipes*

(10) *Acció:*
A: Què has fet?
B: *Menjo pipes* / *Menjar pipes / #Estic menjant pipes*

Noteu que no hi ha una relació biunívoca entre la morfologia aspectual dels verbs i el tipus de situació que exemplifica cada exemple: el present és possible en tots els casos (7 a 10), encara que la situació s'hagi conceptualitzat de forma diferent. Evidentment, el present és una forma aspectualment neutra, i la seva interpretació depèn en bona mesura de les inferències que fa l'oient sobre el tipus de situació que el parlant vol presentar: la pregunta *Què fas?* pot interpretar-se, en diferents contextos, o bé com una demanda d'informació sobre una activitat que està en curs, com en l'exemple (9), o bé com una sol·licitud de descripció global de l'activitat que està fent l'interlocutor, com en l'exemple (10). En el primer cas el punt de vista aspectual de la situació és imperfectiu, mentre que en el segon cas és perfectiu; tanmateix, el present és utilitzat per expressar tots dos valors. Altres formes verbals amb valors temporals o aspectuals marcats tendeixen, en canvi, a especialitzar-se en l'expressió de determinats tipus de situacions: per exemple, les formes amb valors temporals o aspectuals delimitats (com les formes anteriors –els temps compostos– i les perfectives –el perfet d'indicatiu) s'utilitzaran preferiblement per mostrar situacions discretes (estats discrets o accions), mentre que formes no delimitades (com l'imperfet d'indicatiu) es preferiran en la textualització de situacions no discretes (estats no discrets i activitats) (Alturo 1999) –sense que es tracti, però, d'una relació categòrica.

Cal tenir en compte que la codificació de les situacions no depèn només dels temps verbals. Ben al contrari, la perspectiva que té el parlant sobre la discreció i la dimensionalitat de la situació que descriu es codifica de forma composicional, és a dir, la morfologia aspectual es combina amb el significat lèxic del verb, el subjecte i els complements, i específicament amb la presència d'operadors quantificacionals que es codifiquen lingüísticament o que són proporcionats pel context d'ús. Ens referim, per exemple, a l'ús d'un plural indeterminat per marcar la no discreció d'una situació com (9). O a la selecció de la perífrasi *estar* + gerundi per codificar el mateix valor a (8) i a (9). O a la selecció de verbs no dinàmics com *agradar* i dinàmics com *menjar*, que poden presentar una situació com a discreta o com a no discreta segons els elements amb què es combinen. O, també, al discurs anterior: una resposta com *Menjar pipes* seria inequívocament interpretada com la descripció global d'una situació (és a dir, com una acció) si la pregunta anterior fos *Què has fet?* i no *Què fas?*, ja que el valor temporal anterior (delimitat) del pretèrit indefinit és semàntic ament coherent amb el caràcter discret de les accions.

D'altra banda, els tipus de situacions són independents de la localització temporal, de manera que, en principi, el parlant pot mostrar estats (discrets i no discrets), activitats i accions en el temps present, el passat i el futur. Hem vist en aquest apartat alguns exemples de present. Els exemples (11) a (14) mostren codificacions dels diversos tipus de situacions en el passat i en el futur. En aquests exemples, que, com els anteriors, hem elaborat amb finalitats expositives, són les preguntes d'A les que mostren les diferents perspectives que adopta el parlant. Es tracta de preguntes i respostes que podríem sentir en un assaig d'una obra de teatre.

(11) Estats discrets

a. Passat
A: Qui va fer cara d'estranyat?
B: El rei lleó
b. Futur
A: Qui farà cara d'estranyat?
B: El rei lleó

(12) Estats no discrets
a. Passat
A: Qui feia cara d'estranyat?
B: El rei lleó
b. Futur
A: Qui estarà fent cara d'estranyat?
B: El rei lleó

(13) Activitats
a. Passat
A: Amb qui parlava, la guineu?
B: Amb el rei lleó
b. Futur
A: Amb qui estarà parlant, la guineu?
B: Amb el rei lleó

(14) Accions
a. Passat
A: Amb qui va parlar, la guineu?
B: Amb el rei lleó
b. Futur
A: Amb qui parlarà, la guineu?
B: Amb el rei lleó

En aquests exemples, hem usat diferents temps i perífrasis verbals per expressar la diferència entre discreció i no discreció. El contrast, en català, entre el perfet (d'aspecte imperfectiu) i l'imperfet (perfectiu) permet mostrar aquesta diferència. D'altra banda, la flexió verbal temporal anterior i de passat, sobretot, i també de futur, poden afavorir una interpretació discreta pel fet que es troben fora dels límits del moment de l'enunciació (vegeu Bybee, Pagliuca i Perkins 1994, Alturo 1999). Semblantment, la perífrasi progressiva *estar* + gerundi pot afavorir una interpretació no discreta, tot i que

el seu valor inherent és estrictament temporal (indica el desenvolupament de la situació en un temps determinat, Herweg 1991). En el cas dels valors temporals anterior, passat, futur, i en el progressiu, el valor de discreció o de no discreció que atribuïm al text és una inferència pragmàtica derivada d'aquests significats temporals i afavorida pel context d'ús, i no pas una propietat inherent de les formes que codifiquen temporalitat. Vegeu, en aquest sentit, els exemples de (15), en què el futur simple pot expressar discreció o no discreció en contextos diferents.

(15)
a. Discreció
Parlaràs a l'escena IV
b. No discreció
Parlaràs mentre el rei lleó estigui dormint

D'altra banda, en els exemples (7) a (14) hem seleccionat verbs o locucions verbals diferents per indicar, bàsicament, diferències entre situacions dinàmiques (*fer, parlar*) i no dinàmiques (*semblar, fer cara de*). També la codificació lèxica de la (no)discreció sembla relativament freqüent, sobretot en el cas de situacions dinàmiques com les de (16):

(16)
a. Situacions dinàmiques discretes
morir, arribar, saltar, despertar, tancar
b. Situacions dinàmiques no discretes
viure, caminar, córrer, escriure, menjar

En canvi, és rar trobar verbs estatius que s'oposin lèxicament pel que fa a la (no)discreció –la qual cosa explica, segurament, que no s'hagi desenvolupat l'estudi d'aquesta noció en relació amb els estats en la mateixa mesura que s'ha desenvolupat en les situacions dinàmiques. Hi ha, tanmateix, alguns verbs estatius inherentment discrets que s'oposen a formes no discretes. Probablement, la distinció entre *ésser* i *estar* en exemples com (17) –que la gramàtica tradicional explica com un contrast entre permanència i transitorietat– respon a l'oposició conceptual bàsica entre situacions discretes i no discretes.

(17)
a. Situació no dinàmica discreta
El Joan és alt
b. Situació no dinàmica no discreta
El Joan està alt

2. ELS TIPUS DE TEXT

En la bibliografia sobre tipologies textuals es fa una distinció general entre *classes de text* o *gèneres de discurs* (conferència, conte, conversa telefònica, classe magistral, etc.) i *tipus de text* o *modes d'organització del discurs* (narració, descripció, exposició, etc.) (vegeu Isenberg 1987, Biber 1989, Charaudeau 1992, Castellà 1992, 1994, 1996, Adam i Revaz 1996). Els *gèneres* són formes de discurs que els parlants d'una llengua associen a una situació comunicativa particular. Els *tipus*, en canvi, són modalitats d'organització del discurs. En aquest estudi ens ocupem dels *tipus de text*, no dels *gèneres*.

L'anàlisi dels tipus s'ha centrat sovint en les unitats estructurals que es combinen jeràrquicament i seqüencialment per formar un text. Diferents autors han donat noms diversos a aquestes unitats estructurals: *seqüències* (Adam 1992, Adam i Revaz 1996), *macroestructures semàntiques* (Dijk 1977), *unitats discursives constituents* (Polanyi 1988), etc. En qualsevol cas, es tracta de segments del discurs (clausals i supraclausals) que es relacionen amb el que podríem anomenar, seguint Polanyi (1988), *contenidors semàntics* (*semantic case frames*), és a dir, magatzems que contenen la informació sobre els participants, l'activitat, el temps i el lloc que intervenen en la situació que descriu cada unitat. Aquesta informació pot ser presentada de diverses maneres: o bé com una successió d'entitats o de fets ordenats cronològicament i/o causalment, acabats o en curs; o bé com una llista ordenada de manera aleatòria, de contenidor a contingut, de general a específic, etc. En qualsevol cas, la forma en què es textualitza (és a dir, es codifica en un text) una situació depèn del tipus d'organització del discurs, o *tipus de text*, que el parlant selecciona de manera inconscient.

En aquest article assumim com a hipòtesi de treball la idea que els segments estructurals del discurs (o *seqüències*, en la terminologia d'Adam) són un reflex de la visió que té el parlant sobre el caràcter (no)discret i (no)dinàmic de la situació que vol descriure, és a dir, són el correlat discursiu dels tipus (conceptuals) de situacions. En aquest sentit, pensem que es pot proposar una tipologia conceptual dels textos que podria complementar les aportacions que altres tipologies fan a l'estudi del text (vegeu Adam i Revaz 1996). Aquesta tipologia es basa en els tipus de situacions que hem definit en l'apartat anterior, a partir dels quals es poden definir quatre prototipus textuals:

- *Descripció*: inclou els textos que mostren una situació de manera discreta i no dinàmica (com un *estat discret*)
- *Exposició d'estats*: inclou els textos que mostren una situació de manera no discreta i no dinàmica (com un *estat no discret*)
- *Exposició d'activitats*: inclou els textos que mostren una situació de manera no discreta i dinàmica (com una *activitat*)

(7) L'ús que fem dels termes *descripció*, *exposició* (*d'estats* i *d'activitats*) i *narració* no és el més habitual, per la qual cosa els destaquem d'ara endavant en lletra cursiva (excepte en els exemples, on mantenim la lletra rodona).

(8) Tots dos textos formen part del Corpus Oral de Registres (COR) del Corpus de Català Contemporani de la Universitat de Barcelona (CUB). VR9293_12 és un dels textos del corpus pilot de COR (Payrató 1998). Podeu trobar informació sobre COR en la pàgina web de la Secció de Lingüística del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona: www.ub.es/lincat

• *Narració*:[7] inclou els textos que mostren una situació de manera discreta i dinàmica (com una *acció*)

Allò que determina que un segment de text es correspongui a algun d'aquests prototipus és el fet que la situació que es presenta es vegi com un estat discret o no discret, com una activitat, o com una acció. Cal remarcar que ens referim a la situació global, a allò que Adam (1992) anomena *macroproposicions*, i no pas a les subsituacions que inclou. És aquesta macrosituació la que determina la configuració del segment de text.

Els exemples següents il·lustren aquests quatre prototipus conceptuals de text. Es tracta de fragments reals de llengua catalana extrets d'un monòleg sobre els viatges que ha fet el parlant (CUB-COR/VR9293_12) i de la retransmissió d'un partit de futbol (CUB-COR/VR9495_05_02).[8] Hem seleccionat textos en present per tal d'il·lustrar el fet que la discreció i la dinamicitat són conceptes independents de la localització temporal, com ja hem comentat. Els fragments en lletra cursiva contenen resums i avaluacions (Labov i Waletsky 1967) que mostren discretament les mateixes situacions que transcrivim en lletra rodona. En aquests casos, la macroproposició és explícita, però en d'altres cal reconstruir-la a partir del text.

(18) Descripció

(. 0.18) Caraca:s_
és:_
(.0.25) una ciutat molt lletja_
(... 1.03) així tipu c- tipu americanitzat_
per anar amb cotxe_
(. 0.12) barris separats per autopistes_
(...0.41) no l'hi recomano a ningú_
(.. 0.34) (INH)
(CUB-COR/VR9293_12: #614-620)

(19) Exposició d'estats

<(.. 0.41) o sigui que s'està fresquet
*(. 0.24) és un clima molt agradable_*
*(. 0.18) per la nit_*
(.. 0.30) no
(.0.13) {(??) o sigui_>
fa calor_
vas:_
amb màniga curta_
segons com al vespre et poses una jaqueteta:_

<i s'hi està molt bé\>
(CUB-COR/VR9293_12: #628-637)

(20) Exposició d'activitats

(. 0.16) els caps de setmana_
el dissabte al vespre_
e:s reuneixen els negres_
(. 0.24) i toquen els {(DC) tambors\}
toquen tambors_
i ballen_
unes danse:s_
(.. 0.41) amb un contingut sexual (. 0.12) molt fort_
(.. 0.33) bastant {(DC) violentes_}
<(.. 0.95) {(P) i sembla que estiguis doncs a l'Àfrica\}>
(CUB-COR/VR9293_12: #599-608)

(21) Narració

ha jugat Alkiza cap a una zona de ningú: la pilota serà pel Barça_
é s Nadal qui s'hi acosta:/
(.) i la toca {(F) la remena/}
(.) i la juga cap a l'eix de la defensa del Barça cap a {(F)Koe}man:_
(.) puja la pilota {(F) Koe}man:_
(.) cap a Guardiola que l'hi torna:_
(...) Koeman Nadal:_
(..) la demana Eskurza_
(.) Amor:_
(.) Eskurza:_
(..) Eskurza a Guardiola:_
(.) Guardiola per Amor:_
amb el cap Amor cap a Guardiola:_
(.) Bakero Guardiola:_
(.) canviant el joc buscant la banda esquerra (.) on hi és Aitor Begiristain:_
Hagi (.) el dobla Sergi:_
no ho ha vist Hagi o no ho ha volgut veure_
(.) torna a provar-ho Hagi:/
(.) se'n du la pilota Goiko la recupera Sergi pel Barça:_
Guardiola {(F) Koe}man:/
(.) això fa bon color/
(CUB-COR/ VR9495_05_02: #71-91)

(9) Aquest text forma part de la mostra d'accés lliure del British Component of the International Corpus of English (ICE-GB). Vegeu la pàgina web del corpus a www.ucl.ac.uk/english-usage/ice-gb/index.htm

Vegeu també un exemple de cadascun dels tipus situacionals de text en els textos en anglès (22) a (25), que, com els exemples catalans anteriors, són en present. Tots quatre procedeixen de la retransmissió, a través del Canal BBC 4, d'una desfilada militar en honor de la reina d'Anglaterra amb motiu del seu aniversari (The British Component of the International Corpus of English, ICE-GB: S2A-011).[9]

(22) Descripció

Drum horse of the Life Guards Hieronymous a piebald gelding <,> black and white that means <,> given to the regiment in March nineteen eighty-six by Her Majesty the Queen
His training took over two to three years
He's now then
Stands sixteen hands two inches high
That's about five feet six at the shoulder
The ketteldrums that he carries are the silver drums given to the first Life Guards by William the Fourth on the twenty-third of July eighteen thirty-one <,> draped in the magnificent crimson and gold drum banners embroidered with the Royal Arms
(ICE-GB: S2A-011, #50-56)

(23) Exposició d'estats
And uh <,,> you can see the Prime Minister over there on his stand between the uh <,,> Foreign Secretary and the Defence Secretary <unclear word> and Douglas Hurd <,,>
(ICE-GB: S2A-011, #24)

(24) Exposició d'activitats
Second Battalion Scots Guards combining numbers three or four guards march past to Hieland Laddie <,,>
For the first Battalion of Welsh Guards the Rising of the Lark <,,>
Numbers Seven and Eight Guards formed by the <unclear word> and Coldstream Guards march past to their regimental slow march <unclear word> written by Johann Valentine Hamm for the Milanova sisters Teresa and Maria <,,>
(ICE-GB: S2A-011, #28-30)

(25) Narració
The Queen <,,> sits herself down again <,>
The field officer <,> Brigadier Braithwaite <,> rides <,> to face Her Majesty salutes with his sword <,> and rides away to take command of the parade again
(ICE-GB: S2A-011, #31-32)

(10) Els exemples en anglès i l'exemple en català (21) se situen, per tant, en la dimensió del *discurs* (Benveniste 1966) –que Maingueneau i Salvador (1995) prefereixen anomenar *pla de senyalització díctica*. Els exemples en català (18), (19) i (20) pertanyen, en canvi, a la dimensió del *relat* (Benveniste 1966) –o al *pla sense senyalització díctica* (Maingueneau i Salvador 1995).

Els textos en anglès mostren situacions que es produeixen al mateix temps que el parlant construeix el seu discurs –com l'exemple (21) i a diferència dels exemples (18) a (20), que mostren uns fets allunyats del moment de l'enunciació.[10] Com a conseqüència d'això, la codificació i la interpretació de les seqüències (21) a (25) està molt més ancorada en el context extralingüístic que no pas en les seqüències (18) a (20).

Veiem, així, que en els textos expositius (23) i (24) és el fet de parlar de situacions reals en el moment en què s'estan produint el que ens permet interpretar que la situació s'està presentant de manera no discreta, és a dir, no com un fet global (acabat o no), sinó com un fet en curs de desenvolupament: mentre estem parlant, el primer ministre seu entre el secretari d'afers estrangers i el secretari de defensa (23); mentre estem parlant, van desfilant els diversos cossos de guàrdia (24). Els límits de les situacions, que podem intuir que existeixen, resten en un segon pla; en canvi, allò que es destaca és la posició (estàtica) del primer ministre durant el temps en què té lloc la desfilada (23), o la marxa (dinàmica) dels diferents cossos de guàrdia al ritme de les seves particulars tonades (24). Noteu, d'altra banda, que la contribució del context extralingüístic és essencial no només amb els verbs que normalment no prenen la forma de present progressiu (els estatius com *can see, be*, etc.),[11] sinó també en els casos en què el parlant podria haver triat la forma progressiva per expressar la no discreció de la situació (com amb el verb *march past* en l'exemple 24).

3. LA NARRATIVITAT DELS TEXTOS

Els tipus de text que hem presentat en l'apartat anterior, i, alhora, els tipus de situacions que representen, són categories prototípiques que ocupen diferents punts d'un contínuum de *narrativitat*. Les posicions més altes, més narratives, les ocupen els textos dinàmics: la *narració* i l'*exposició d'activitats*; les més baixes els textos no dinàmics: l'*exposició d'estats* i la *descripció*. En els punts extrems del contínuum se situen els tipus discrets: la *descripció* i la *narració*; i en els intermedis, els tipus no discrets: els *expositius* (*d'estats* i *d'activitats*).

(26) + Narratiu	Narració	(Acció)
	Exposició d'activitats	(Activitat)
	Exposició d'estats	(Estat no discret)
- Narratiu	Descripció	(Estat discret)

La noció de *narrativitat* no és una propietat dels tipus situacionals de text, ni dels tipus de situacions, sinó que ho és de cada text particular. Perquè un text sigui més o menys narratiu, s'han de donar diversos factors, i el tipus de text que es codifica és tan sols un d'aquests factors. Entre els altres hi ha, almenys, l'*agentivitat*, la *causativitat*, el concepte més general de *transitivitat*, i la *seqüencialitat*. Que un text sigui més o

(11) Alguns verbs estatius s'usen en la forma progressiva en frases idiomàtiques: *I am hoping, I am intending* (Kenny 1963: 175).

(12) Dowty (1979) és un dels autors que inclou l'agentivitat i la causativitat en la caracterització dels tipus de situacions. No ho fan d'altres com Vendler (1957), Kenny (1963), Verkuyl (1989), Smith (1991), Pustejovsky (1991) o Tenny (1994).

menys agentiu, causatiu, transitiu, seqüencial, i que representi un tipus de situació dinàmica o no dinàmica, discreta o no discreta, determinarà la seva posició en l'escala de narrativitat.

L'*agentivitat* és, al costat de la *causativitat*, un dels conceptes semàntics que es relacionen, en la bibliografia, amb els tipus de situacions,[12] tot i que de manera poc sistemàtica. La idea més generalitzada sembla ser que aquestes dues nocions són independents de la perspectiva subjectiva del parlant sobre el caràcter (no)discret i (no)dinàmic de la situació, però que en canvi tenen a veure amb la relació objectiva que s'estableix entre les entitats que participen en una situació (Tenny 1994). En aquest sentit, no podem considerar-les components dels tipus de situacions que hem definit en aquest treball. Tanmateix, és evident que l'agentivitat i la causativitat contribueixen a la narrativitat d'un text, en la mesura que agents i causes poden ser els protagonistes o els generadors de la història.

D'altra banda, la *transitivitat* és una propietat més general que combina diversos trets, entre els quals hi ha l'agentivitat; algunes propietats que estan subordinades, en la nostra proposta, a les nocions de discreció i de dinamicitat (telicitat, puntualitat, acció); i altres valors com el nombre de participants, la intencionalitat, l'afirmació/negació, el mode, l'afectació de l'objecte i la singularització de l'objecte. Hopper i Thomson (1980) han relacionat la transitivitat amb la noció de fonamentació (*grounding*), en el sentit que com més alta és una oració en l'escala de transitivitat, més possibilitats hi ha que s'interpreti com a figura (*foregrounding*). En contrast amb aquests autors, nosaltres pensem que la transitivitat es correlaciona amb la narrativitat dels textos, però no amb la fonamentació. La fonamentació permet destacar la carcassa del text, és a dir, l'estructura que sustenta l'edifici textual. Però l'estructura depèn del tipus de situació que el text codifica, de manera que els segments que en un tipus de text apareixen en un segon pla (*backgrounded*), en un altre tipus poden ser posats en relleu (*foregrounded*). És el que passa, per exemple, en el cas de les oracions amb el verb en imperfet d'indicatiu, que en els textos *narratius* ocupen un segon pla i que, en canvi, són destacades en les *exposicions d'activitats*.[13] Naturalment, en els textos narratius es posen en un primer pla els segments més transitius, però no per la correlació entre transitivitat i fonamentació (que cal considerar que no existeix), sinó per la correlació entre transitivitat i narrativitat.

A aquests factors cal afegir encara la *seqüencialitat*, és a dir, la presentació de situacions que es produeixen en un ordre cronològic. La seqüencialitat és un tipus de relació *objectiva* entre segments simples o entre segments complexos del text. És per tant independent del tipus de situació que aquests segments representen, ja que, com hem vist, els tipus –i, doncs, la dinamicitat i la discreció– depenen de la conceptualització *subjectiva* de les situacions reals. Tanmateix, la seqüencialitat interactua amb la dinamicitat i la discreció dels textos, i aquesta interacció incideix en la relació entre narrativitat i seqüencialitat, de manera que si bé tots els textos dinàmics són més narratius si són seqüencials, no tots els textos seqüencials són més narratius que els no

(13) Maingueneau i Salvador (1995: 66) descriuen informalment aquests casos com a "*narrativitzacions* de les descripcions". Per a aquests autors, com per a molts altres, tipus de text intermedis com les *exposicions d'activitats* són tipus fronterers, anòmals, que mereixen una atenció marginal. Per a nosaltres, en canvi, aquests tipus són classes independents que constitueixen el fonament dels gèneres expositius (alguns documentals de televisió, classes magistrals expositives, etc.), de la mateixa manera que les narracions són la base dels gèneres narratius (contes, narracions conversacionals, etc.).

seqüencials. Sembla clar, per exemple, que (27) és més narratiu que (28), tot i que el primer no és seqüencial i el segon, que a més a més és discret, sí que ho és. La diferència es troba en el fet que (27) s'organitza com una exposició d'activitats, mentre que (28) és una seqüència descriptiva.

(27) Per Nadal sempre cantàvem nadales i menjàvem gall dindi

(28) No hi ha qui l'entengui: primer és la persona més simpàtica de totes i després no vol saber res de tu[14]

Els tipus situacionals de text se superposen a aquests quatre factors en la mesura que responen a la perspectiva subjectiva del parlant respecte de la situació del món que vol mostrar en el seu discurs. Que en aquesta situació hi hagi agents singularitzats i accions successives afavoreix, evidentment, que es construeixi un text més narratiu, però és la visió que de la situació té el parlant allò que en darrer terme determina que la mostri com a dinàmica o no dinàmica, discreta o no discreta, és a dir, que posi en funcionament el seu sistema lingüístic per tal de construir una *narració*, una *exposició d'activitats*, una *exposició d'estats* o una *descripció*.

4. ELS RECURSOS DE CODIFICACIÓ DELS NIVELLS DE NARRATIVITAT EN ANGLÈS I EN CATALÀ: ELS TEMPS VERBALS DE PASSAT

És prou evident que una anàlisi completa dels recursos de la narrativitat en anglès i en català ultrapassa les limitacions d'un article. Per aquesta raó hem centrat la comparació entre l'anglès i el català en el potencial narrativitzador que tenen els temps simples de passat en les dues llengües. A partir d'aquesta comparació reprenem, en l'apartat 5, la tesi central de l'article: la idea que les activitats són una classe independent dels estats i de les accions.

La morfologia aspectual dels temps simples de passat facilita, en el català, la distinció entre *narracions* i *exposicions d'activitats*, que entre d'altres factors es marca a través de l'oposició entre el perfet (aspectualment perfectiu) i l'imperfet (imperfectiu);[15] en l'anglès, en canvi, el fet de no disposar del contrast flexiu entre passat perfectiu i passat imperfectiu impedeix una codificació absoluta del nivell de narrativitat i fa que es depengui d'altres factors. Noteu, en aquest sentit, el contrast entre els textos (29a) i (29b), escrits per Josep Pla,[16] i els (30a) i (30b), escrits per Patricia Cockburn.[17] En totes dues llengües, la diferència entre la singularització (a 29b i 30b) i la no singularització (a 29a i 30a) del temps de referència contribueix a la major narrativitat dels textos b (29b i 30b); però en català, a més, l'oposició entre els dos textos està marcada per l'ús de l'imperfet o del perfet, cosa que no passa en els textos anglesos, que usen tan sols la forma de passat simple.

(14) En una presentació no seqüencial, la conjunció *i* tindria valor adversatiu: "És la persona més simpàtica de totes i (=però / i en canvi) no vol saber res de tu".

(15) Pel que fa a la relació entre temps verbals i tipus de text en català vegeu, entre d'altres, Pérez Saldanya (2000).

(16) Josep Pla. 1969 (2a edició 1980). *Homenots. Primera sèrie*. Obra completa, 11. Barcelona: Destino.

(17) Patricia Cockburn. 1985. *Figure of eight.* Kerry, Irlanda: Brandon. Hem consultat una edició de 1989, de la mateixa editorial. Cockburn és una de les moltes escriptores i dels molts escriptors irlandesos que han novel·lat les seves memòries. Hem triat un text de memòries perquè les *exposicions d'activitats* del passat hi apareixen més freqüentment que en d'altres gèneres. Agraïm a Rosa Gonzàlez, de la Universitat de Barcelona, que ens hagi parlat d'aquesta autora.

(29)

a. Exposició d'activitats del passat

Gairebé cada dia, quan es feia fosc, anava, generalment a peu, de l'obrador de la Sagrada Família fins a l'església de Sant Sever, al cor de la Barcelona vella, que era la que freqüentava. De retorn a casa –a la del Parc o al dormitori que enmig dels estris de l'ofici tenia a l'obrador–, agafava de vegades el tramvia (p. 229)

b. Narració del passat

A l'hivern de 1910, el senyor Gaudí es posà malalt. (...) Un gran amic de l'arquitecte, el pare Ignasi Casanovas de la Companyia de Jesús, sabedor de la notícia, home d'acció, decidí posar-se en moviment. El portà al despatx d'un metge especialista, el qual ordenà al malalt de passar una temporada fora de Barcelona (p. 231)

(30)

a. Exposició d'activitats del passat

I went back to art school, but only for the mornings. In the afternoon I shopped and took Susan, the chow, for a walk. (p. 82)

b. Narració del passat

At 8 a.m. the hotel porter rang up to say that a car was waiting for me. I dressed hurriedly and, not feeling at all my best, was driven to the plant (p. 86)

En relació amb el text (30a), cal dir que *I went back to art school* mostra una situació dinàmica i discreta. És, per tant, *narratiu*, i hauríem esperat que es desenvolupés en un segment supraclausal també *narratiu*; tanmateix, *but only for the mornings* anul·la la pressuposició que narrem una escena delimitada i obre els límits de la situació. En conseqüència, el que segueix és una situació no delimitada, que podria haver-se repetit indefinidament; és a dir: la resta del text és una *exposició d'activitats*. Noteu que el parlant no diu *I went shopping* (que en anglès s'interpreta com una acció) sinó *I shopped* (que s'interpreta com una activitat); a més, mentre que *I went back to art school* es tradueix al català amb el perfet ('vaig tornar a l'escola d'art'), les altres formes verbals del text es tradueixen amb l'imperfet –tant *shopped* ('comprava o anava de compres'), que és inequívocament d'activitat, com *took for a walk* ('m'enduia a passejar'), que altrament seria ambigu.

5. SITUACIONS I TIPUS DE TEXT

Com acabem de veure, quan una llengua no disposa de la distinció morfològica entre temps perfectius i imperfectius, la interpretació de la discreció o no discreció d'un text depèn completament d'altres factors. A (30a), l'expressió temporal *in the mornings* indica que no hi ha un marc temporal delimitat, i les situacions que segueixen

s'interpreten com a situacions en procés, dinàmiques i no discretes, és a dir, com a *activitats*. En canvi, les situacions de (30b) estan delimitades per l'expressió *at 8 a.m.* i pel fet que el nostre coneixement del món ens diu que es tracta de situacions necessàriament successives, de manera que cal que s'hagi acabat l'avís telefònic perquè la parlant es vesteixi, i cal que s'hagi acabat de vestir perquè la puguin conduir a un determinat lloc. Es tracta, doncs, de situacions dinàmiques i discretes i, per tant, d'*accions*.

Seguint aquest raonament, sempre que tinguéssim en anglès una situació delimitada de passat (codificada, a més, amb el verb en passat simple) l'hauríem de traduir al català amb el pretèrit perfet; mentre que si la situació fos no delimitada la traduiríem amb el pretèrit imperfet. Tanmateix, no sempre és aquest el cas: algunes situacions delimitades que en anglès es codifiquen amb el passat simple es tradueixen al català amb l'imperfet.

Vegeu l'exemple (31), que és el text complet de la narració en què s'insereix l'exemple (30b). Hem fragmentat el text en 8 segments que es corresponen a diferents tipus de text. Les lletres (A) i (B) indiquen que diferents segments formen part d'una mateixa macrosituació. El text narra la visita a una fàbrica de salsitxes de Chicago, que és presentada com una experiència interessant però traumàtica per a la parlant. La major part de les situacions que es presenten es codifiquen amb el passat simple. Tanmateix, mentre que els segments 1, 2, 3 i 8 els traduïm al català amb el perfet (o amb un passat anterior), els segments 4, 5, 6 i 7 els traduïm amb l'imperfet.

(31)

1. Narració (A)	We had introdutions to some of the 'Meat Barons' of Chicago and one of them invited me to see over his sausage factory.	'Ens van presentar alguns dels 'Barons de la Carn' de Chicago i un d'ells em va invitar a visitar la seva fàbrica de salsitxes'
2. Descripció (A)	It was an interesting though horrible experience.	'Va ser una experiència interessant però horrible'
3. Narració (A)	I had met this gentleman at a party, late at night, and had accepted his invitation for the next day. At 8 a.m the hotel porter rang up to say that a car was waiting for me. I dressed hurriedly and, not feeling at all my best, was driven to the plant.	'Jo havia conegut aquest senyor en una festa, ben entrada la nit, i havia acceptat la seva invitació per a l'endemà. A les 8 del matí el porter de l'hotel em va trucar per dir-me que hi havia un cotxe esperant-me. Em vaig vestir ràpidament i, inquieta com estava, em van dur a la fàbrica'
4. Exposició d'estats (B)	It was a model of efficiency and rationalisation.	'Era un model d'eficiència i racionalització'
5. Exposició d'activitats (B)	The pigs were headed up a circular ramp which went round the building to the top floor. On this floor they were slaughtered .	'Els porcs eren transportats per una rampa circular que donava la volta a l'edifici fins al pis més alt. En aquest pis eren sacrificats'
6. Exposició d'estats (B)	The noise from the screaming, terrified pigs was astonishing.	'El soroll dels crits dels aterroritzats porcs era sorprenent'
7. Exposició d'activitats (B)	By gravity the carcases went down to the next floor where they were gutted , down again to be cut up and so on, until they emerged at ground level as sausages and other similar products.	'Per efecte de la gravetat els cadàvers baixaven fins al pis següent, on eren esbudellats , baixats un altre cop per ser tallats, etc., fins que reapareixen en la planta baixa com a salsitxes i altres productes similars'
8. Narració (A)	I was very shaken and made a secret vow to turn vegetarian. This was reinforced at the conclusion of the tour by my host, who emerged grinning from his office with a brisk 'Now you have seen it all, it's time for breakfast,' and led me to a table on which was a silver dish full of sizzling sausages and bacon.	'Em vaig impressionar molt i vaig fer un vot secret de tornar-me vegetariana. Això es va reforçar al final de l'excursió gràcies al meu amfitrió, que va sortir somrient de la seva oficina amb un enèrgic "Ara que ho has vist tot, és hora d'esmorzar", i em va portar a una taula on hi havia una safata platejada plena de talls de salsitxa i de cansalada'

La diferència entre els segments 1, 2, 3 i 8, d'una banda, i els segments 4, 5, 6 i 7 de l'altra es troba en el fet que els primers formen part d'una macrosituació *narrativa (A)*, mentre que els segons constitueixen una macrosituació d'*exposició d'activitats (B)*. Dins de cadascuna d'aquestes macrosituacions hi ha subsituacions clausals i supraclausals de diversos tipus –*narratiu*, d'*exposició d'activitats*, d'*exposició d'estats, descriptiu*–, però és el tipus de situació que representa la macrosituació (o la proposició corresponent) allò que en darrer terme determina que entenguem que tot el segment mostra una situació d'*acció*, d'*activitat*, d'*estat discret* o d'*estat no discret*.

Per exemple, el segment 5 podria interpretar-se, fora de context, tant com una successió d'*accions* (com un text *narratiu*) com com una successió d'*activitats* (com una *exposició d'activitats*). Un parlant anglès entendria, en el primer cas, que estem parlant d'un fet puntual, d'uns porcs específics que van ser duts a un determinat lloc per ser sacrificats; en canvi, en el segon cas entendria que parlem d'un nombre indeterminat de porcs i d'un procés cíclic que podria repetir-se indefinidament. D'altra banda, un parlant català faria també aquestes dues interpretacions, i optaria per usar el perfet per traduir el text d'acord amb la primera interpretació i l'imperfet per traduir-lo d'acord amb la segona. Però el text està contextualitzat, de manera que tenim prou informació per saber quina és la interpretació correcta. El segment immediatament anterior, el 4, és un segment que mostra de manera no dinàmica i no discreta la situació de ser la fàbrica (*the plant*) un model d'eficiència i racionalització. Amb aquest segment, el parlant ens trasllada pragmàticament al moment en què viu l'experiència de la visita a la fàbrica, i ens fa viure la seva percepció dels fets des de dins, mostrant-los com un procés en curs de límits indeterminats. El segment 4 és la clau per interpretar 5 com una *exposició d'activitats*, com un text que mostra una situació que es percep com a dinàmica i no discreta, ...encara que cada fase de la manipulació dels porcs tingui uns límits precisos (*pujar fins al pis més alt, sacrificar, baixar, esbudellar*, etc.).

Noteu que estructuralment el segment 4 és exactament igual que el 2 (*It was a*...), però aquest l'hem interpretat com a discret, i l'hem traduït amb el perfet. La diferència és que aquí no es descriu un objecte (com a 4 es descriu la fàbrica), sinó una experiència que abans (segment 1) ja ens han dit que és un fet que té un inici i un final: la visita a la fàbrica. El desenvolupament dels fets que inclou aquesta macrosituació constitueix una *narració*, i els segments destacats d'aquesta *narració* es codifiquen amb el perfet (segments 1, 2, 3 i 8).

El mateix que hem dit sobre l'anglès en relació amb el passat simple es pot dir del present en català. Com és sabut, no hi ha, en aquesta llengua (tampoc en anglès), un present perfectiu i un present imperfectiu que es complementin, de manera que els textos en present es poden interpretar com a discrets o com a no discrets en diferents contextos. Si les situacions inserides en una macroproposició són seqüencials (com en el cas del segment 5 de (31)) s'afavoreix la interpretació discreta, llevat que el context ens doni prou informació per saber que no parlem d'una seqüencia delimitada de fets,

sinó d'una seqüencia de límits indeterminats, que podria repetir-se indefinidament. En aquest cas, el text no és discret i, per tant, *narratiu*, sinó que és no discret, i per tant una *exposició d'activitats*. És el que trobem en el text (32), on, malgrat la seqüencialitat i delimitació de les subsituacions, el que hi ha és una macrosituació que s'articula en la forma d'un text d'*exposició d'activitats*.

(32)

(.. 0.59) llavons_
tenen_
platges_
tenen una platja per exemple_
[...][18]
(.. 0.79) i bé\
et banyes a aquella platja_
i llavons quan la gent s'acaba de banyar_
va_
(. 0.16) a un lloc_
(.. 0.92) per treure's la sal_
(.. 0.41) puja am:b cotxe_
deu minuts_
per la selva_
i es tira_
per les cascades d'un riu\
(. 0.16) i sí sí\
(. 0.13) la gent_
el deport nacional de Veneçuela és tirar-se per les cascades\
(CUB-COR/VR9293_12: #512-515[...]576-589)

En un test exploratori, vam demanar a sis subjectes que ordenessin els textos (18), (19), (20), (21) i (32) de més a menys narratiu. Els textos estaven ordenats en un ordre aleatori, i cap dels subjectes coneixia els objectius i el contingut del nostre treball. D'acord amb les nostres previsions, tots sis subjectes van considerar que la *narració* (21) era el text més narratiu. D'altra banda, quatre dels subjectes van dir que l'*exposició d'activitats* seqüencial (32) era més narrativa que la no seqüencial (20), i que aquesta ho era més que el text d'*exposició d'estats* (19), que al seu torn també era més narratiu que la *descripció* (18). Dels altres dos, un va dir que no veia diferències entre els dos textos d'*exposició d'activitats* (20 i 32), i l'altre va fer un grup de textos dinàmics (20 i 32), més narratius, i un altre grup de textos no dinàmics (18 i 20), menys narratius. En cap cas l'ordre que havíem predit es va invertir, i tampoc no es van agrupar o confondre els textos dinàmics amb els no dinàmics.[19]

(18) Fragment no transcrit que inclou una descripció de la platja i de com s'hi arriba.

(19) Agraïm la col·laboració de l'Òscar, el Josep, la Marta P., la Mireia, el Manel i la Neus en aquest experiment.

Els resultats d'aquest tempteig experimental suggereixen, en primer lloc, que els parlants som capaços de reconèixer intuïtivament diferents tipus de text i, en segon lloc, que aquest reconeixement respon a la major o menor prototipicitat del textos. (32) no és una *exposició d'activitats* prototípica, perquè l'ordenació seqüencial dels fets que inclou l'acosta als textos prototípicament *narratius*. Tanmateix, és un text que s'estructura d'acord amb la perspectiva que el parlant té sobre la situació que es presenta, que és vista com una activitat, i no com una acció. En aquest sentit, és un text inequívocament *expositiu* i *no narratiu*, i podem suposar que si el volguéssim traduir a una llengua que disposés d'un present imperfectiu i d'un present perfectiu, la forma verbal que triaríem seria el present imperfectiu –de la mateixa manera que l'imperfet català tradueix el passat anglès quan el text és una *exposició d'activitats*.

6. LES ACTIVITATS NO SÓN ACCIONS

Si totes les *exposicions d'activitats* continguessin situacions delimitades i seqüencials, com a (31) i a (32), i si no existissin llengües que haguessin gramaticalitzat la distinció entre perfectivitat i imperfectivitat, podríem pensar, amb Smith (1999), que les *activitats* formen una classe natural amb les *accions*. Al llarg d'aquest treball hem mostrat, però, que les activitats estan tan a prop de les accions com dels estats no discrets, i que no hi ha raons que justifiquin que les subordinem a cap d'aquestes dues classes.

Com hem vist, els tipus de situacions són categories subjectives que són independents de la seqüencialitat objectiva dels fets i de la relació objectiva entre entitats. Accions, activitats i estats (discrets i no discrets) són, en canvi, formes de percebre o de conceptualitzar les situacions del món. En l'exemple (31), la sèrie de situacions que duen els porcs a convertir-se en salsitxes constitueixen una *exposició d'activitats* perquè el parlant les veu, en conjunt, com un fet dinàmic de límits indefinits; en canvi, la visita de la parlant a la fàbrica de salsitxes és una *narració* perquè mostra una successió de fets que té un inici i un final clars. Tant l'*exposició d'activitats* (B) com la *narració* (A) de (31) mostren fets seqüencials, però la seqüencialitat no és una condició necessària ni d'un tipus de text ni de l'altre. La diferència entre aquests dos segments de text (internament heterogenis, d'altra banda), que es fa més evident per la selecció de passats imperfectius i perfectius en la traducció catalana, existeix malgrat les notables coincidències en els recursos lingüístics que s'hi utilitzen.

L'existència de textos d'*exposició d'activitats* més prototípics, com (20), (24), (29a) i (30a), demostra, en darrer terme, que la conceptualització de les situacions del món com a activitats no és, com passa amb les accions, la base conceptual de la construcció de textos *narratius*, sinó la base d'un altre tipus de text que projecta, en el discurs, la visió dinàmica i no discreta que té el parlant de la situació que presenta.

Les *activitats* no són *accions* perquè només comparteixen amb aquestes el fet de ser conceptualitzacions de l'estructura dinàmica de les situacions. Un altre paràmetre fona-

mental de la conceptualització de les situacions, la (no)discreció, es concreta de manera diferent en les accions (discretes) i en les activitats (no discretes), i aquesta diferència té conseqüències rellevants en la manera com es construeix i s'interpreta el discurs.

NÚRIA ALTURO
Universitat de Barcelona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ADAM, J. M. (1992) *Les textes: types et prototypes. Récit, description, argumentation, explication et dialogue*, París, Nathan.

ADAM. J. M. i REVAZ, F. (1996) «(Proto)Tipos: La estructura de la composición en los textos», *Textos de Didáctica de la Lengua y de la Literatura* 10, *Monografia: ¿Textos? ¿Qué textos?*, pp. 9-22.

ALTURO, N. (1997) *La semàntica verbal del català: la representació dels esdeveniments*, Tesi doctoral, Universitat de Barcelona.

— (1999) «El papel de la anterioridad y de la perfectividad en la representación de estados y eventos», dins Serrano, M. J. ed., *Estudios de variación sintáctica*, Madrid-Frankfurt am Main, Iberoamericana-Vervuert Verlag, pp. 143-172.

BACH, E. (1986) «The algebra of events», *Linguistics and Philosophy* 9, pp. 5-16.

BENVENISTE, E. (1966) *Problèmes de linguistique générale I*, París, Gallimard.

BIBER, D. (1989) «A typology of English texts», *Linguistics* 27, pp. 3-43.

BICKERTON, D. (1975) *Dynamics of a creole system*, Cambridge, Cambridge University Press.

— (1977) «Pidginization and creolization: language acquisition and language universals», dins Valdman, A. ed., *Pidgin and creole linguistics*, Bloomington, Indiana University Press, pp. 49-69.

BYBEE, J., PERKINS, R. i PAGLIUCA, W. (1994) *The evolution of grammar. Tense, aspect and modality in the languages of the world*, Chicago i Londres, The University of Chicago Press.

CASTELLÀ, J. M. (1992) *De la frase al text. Teories de l'ús lingüístic*, Barcelona, Empúries.

— (1994) «Les tipologies textuals», dins Cuenca, M. J. ed., *Lingüística i ensenyament de llengües*, València, Universitat de València, pp. 109-124.

— (1996) «Las tipologías textuales y la enseñanza de la lengua. Sobre la diversidad, los límites y algunas perversiones», *Textos de Didáctica de la Lengua y de la Literatura* 10, *Monografía: ¿Textos? ¿Qué textos?*, pp. 23-31.

CHARAUDEAU, P. (1992) *Grammaire du sens et de l'expression*, París, Hachette.

DIJK, T. A. VAN (1977) «Semantic macro-structures and knowledge frames in discourse comprehension», dins Just, M. i Carpenter, P. comp., *Cognitive processes in comprehension*, Hillsdale, N. J., Erlbaum, pp. 3-32.

DOWTY, D. R. (1979) *Word meaning and Montague grammar. The semantics of verbs and times in generative semantics and in Montague's PTQ*, Dordrecht, Reidel.

— (1986) «The effects of aspectual class on the temporal structure of discourse: semantics or pragmatics?», *Linguistics and Philosophy* 5, pp. 23-33.

FLEISCHMAN, S. (1985) «Discourse functions of tense-aspect opposition in narrative: toward a theory of grounding», *Linguistics* 23, 6, pp. 851-882.

— (1990) *Tense and narrativity: from medieval performance to modern fiction*, Austin, University of Texas Press.

FLUDERNIK, M. (1991) «The historical present tense yet again: tense switching and narrative dynamics in oral and quasi-oral storytelling», *Text* 11, 3, pp. 365-397.

HINRICHS, E. (1981/1986) «Temporal anaphora in discourse», *Linguistics and Philosophy* 9, pp. 63-82.

HOOPER, R. (1998) «Universals of narrative pragmatics: a Polynesian case study», *Linguistics* 36, pp. 119-160.

HOPPER, P. J. (1979) «Aspect and foregrounding in discourse» dins Givón, T. ed., *Discourse and Syntax*, Syntax and Semantics 12, Nova York, Academic Press, pp. 213-241.

HOPPER, P. J. i THOMPSON, S. (1980) «Transitivity in grammar and discourse», *Language* 56, 2, pp. 251-299.

ISENBERG, H. (1987) «Cuestiones fundamentales de tipología textual», dins Bernárdez, E. ed., *Lingüística del texto*, Madrid, Arco Libros, pp. 95-129 (original a *Linguistische Studien* 112, Berlín, 1983).

JACKENDOFF, R. (1991) «Parts and boundaries», dins Levin, B. i Pinker, S. ed., *Lexical and conceptual semantics, Cognition* 41, pp. 9-45.

KENNY, A. (1963) *Action, emotion, and will*, Londres, Routledge i Kegan Paul.

LABOV, W. (1972) «The transformation of experience in narrative syntax», dins Labov, W. ed., *Language in the inner city*, Filadèlfia, University of Pennsylvania Press, pp. 354-396.

LABOV, W. i WALETSKY, J. (1967) «Narrative analysis: oral versions of personal experience», dins Helm, J. ed., *Essays on the verbal and visual arts*, Washington, University of Washington Press.

LANGACKER, R. W. (1990) *Concept, image, and symbol. The cognitive basis of grammar*, Berlín, Mouton de Gruyter.

LONGACRE, R. E. (1981) «A spectrum and profile approach to discourse analysis», *Text* 1, 4, pp. 337-359.

MAINGUENEAU, D. i SALVADOR, V. (1995) *Elements de lingüística per al discurs literari*, València, Tàndem.

PAYRATÓ, L. ed. (1998) *Oralment. Estudis de variació funcional*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat i Secció de Lingüística Catalana de la Universitat de Barcelona.

PÉREZ SALDANYA, M. (2000) «Notes per a una estilística dels temps verbals», *Caplletra* 29, pp. 83-103.

POLANYI, L. (1988) «A formal model of the structure of discourse», *Journal of Pragmatics* 12, pp. 601-638.

PUSTEJOVSKY, J. (1991) «The syntax of event structure», dins Levin, B. i Pinker, S. ed., *Lexical and conceptual semantics, Cognition* 41, pp. 9-45.

REINHART, T. (1984) «Principles of gestalt perception in the temporal organization of narrative texts», *Linguistics* 22, 6, pp. 779-809.

SILVA-CORVALÁN, C. (1983) «Tense and aspect in oral Spanish narrative: context and meaning», *Language* 59, 4, pp. 760-780.

SMITH, C. S. (1991) *The parameter of aspect*, Dordrecht, Kluwer.

— (1999) «Activities: states or events?», *Linguistics and Philosophy* 22, pp. 479-508.

TENNY, C. L. (1994) *Aspectual roles and the syntax-semantics interface*, Dordrecht, Kluwer.

VENDLER, Z. (1957) «Verbs and times», *Philosophical Review* 66, pp. 143-160. Revisat a Vendler, Z. (1967), *Linguistics in Philosophy*, Cornell, Cornell University Press.

VERKUYL, H. J. (1989) «Aspectual classes and aspectual composition», *Linguistics and Philosophy* 12, pp. 39-94.

WALLACE, S. (1982) «Figure and ground: the interrelationship of linguistic categories», dins Hopper, P. H. ed., *Tense-Aspect*, Amsterdam, John Benjamins, pp. 201-226.

JOAN-RAFAEL RAMOS

ELS DERIVATS D'*ESSE* I *STARE* EN LES LLENGÜES ROMÀNIQUES*

L'estudi dels derivats del verb llatí ESSE és sense cap mena de dubte un dels temes més tractats per la lingüística. La causa, l'hem de buscar, d'una banda, en la conservació d'aquest verb en totes les llengües romàniques i, d'una altra, en el gran ús que se'n continua fent en construccions sintàctiques ben diverses. Així, podem trobar-lo en les construccions locatives, en les presentacionals, en les atributives i en usos perifràstics com els temps compostos i les passives, entre d'altres. Però convé advertir que aquest ús, tot i que continua sent molt important dins la Romània, en algunes llengües romàniques ha anat disminuint en benefici d'altres verbs, com ara els derivats de STARE i HABERE. Per la nostra part, en aquest article, deixarem de banda els usos perifràstics i ens centrarem en la selecció del derivat d'ESSE en la resta de les construccions apuntades.

Per entendre bé l'ús actual del derivat d'ESSE i l'avanç del derivat de STARE, és important conéixer quins eren els seus significats etimològics i quina ha estat la seua evolució. Pel que fa als significats etimològics, mentre que ESSE era un verb existencial (1a), STARE era un verb de posició, concretament indica una posició vertical (1b):[1]

(1) a. [existència].
b. [manera: vertical], [localització], [durada], [resultat].

* Aquest article ha estat realitzat dins del marc del projecte d'investigació GV98-09-113, finançat per la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana, i forma part de la Xarxa temàtica en gramàtica teòrica 1998XT 00065, finançada per la Generalitat de Catalunya.

(1) Per a una aproximació als valors i usos d'ESSE i STARE en llatí, vegeu Bassols (1956: 13-15), Bouzet (1953), Peral Ribero (1958), Campos (1973), Stengaard (1991), Marques (1995) i Ramos (2000: 65-72).

Observem que l'existència i la posició tenen en comú el fet de ser nocions associades al concepte d'espai. Però el significat de STARE és molt més específic, com fa palés el major nombre de trets lèxics representats a (1b); per contra, el d'ESSE és molt més general i bàsic (1a). Aquesta simplicitat significativa d'ESSE és la que fa possible que en el mateix llatí aquest verb no només servisca per designar l'existència d'una entitat (*Deus est*), sinó també per localitzar-la en un espai físic concret (*Hic est*). Posteriorment, una tendència a la generalització (o dessemantització) del valor existencial permet l'extensió del verb ESSE cap a usos més abstractes com ara els atributius (*In periculo erat*; *Littera escripta est*).

En el cas de STARE, l'ús llatí sol estar restringit a la designació de la posició vertical (*Sedent hinc et inde presbyteri in cathedris et stant clerici omnes*). Però es pot donar el cas en què la verticalitat no siga prominent i que s'utilitze per assenyalar una localització marcada amb un valor aspectual duratiu i resultatiu (*aut casus contingit aut si a via aliqua bestiola mortua stat in feno et manducanti offeratur, ut eam commaducet*).[2] Les construccions atributives, en canvi, són estranyes.

Aquesta breu aproximació al llatí ens permet veure que la presència del verb STARE en els construccions que pretenem estudiar és molt més limitada que la d'ESSE i, com podrem comprovar al llarg d'aquest estudi, molt distant de l'evolució que presentarà posteriorment aquest verb en algunes llengües romàniques occidentals. En aquest sentit, podem dir que la sort dels derivats romànics de STARE dependrà del grau de vigència dels trets lèxics (manera: vertical, localització) i aspectuals (durada, resultat) del sentit etimològic. Vegem tot seguit quin és el comportament d'aquests verbs en les diferents llengües romàniques actuals i en quina mesura s'acosten o s'aparten de l'ús prototípic llatí.[3]

1. LES CONSTRUCCIONS LOCATIVES

Les relacions espacials poden posar-se de manifest essencialment a través de dues construccions diferents: les locatives i les presentacionals. En les primeres, que són objecte d'estudi d'aquest apartat, l'ordenació dels constituents és usualment la representada a (2a). En les segones, l'ordre dels constituents sol respondre a l'estructura de (3a).

(2) a. SN-V-Locatiu.
b. La cadira és al menjador.

(3) a. Locatiu-V-SN.
b. Al menjador hi ha una cadira.

(2) El concepte de prominència ha estat desenvolupat dins del marc teòric de la lingüística cognitiva (cf. Ungerer-Schmid 1996; Cuenca-Hilferty 1999). Segons aquest concepte o principi, el parlant, en un esdeveniment o en una situació concreta, destaca unes entitats (o trets) sobre unes altres. Aquest fet condiciona la informació lingüística, ja que aquesta se selecciona i organitza a partir dels elements destacats o prominents. Un altre concepte teòric que utilitzarem en el nostre estudi és el de prototipicitat, segons el qual en tota classificació hi ha uns elements que es consideren més representatius d'una categoria, això és, són més prototípics, i n'hi ha uns altres que són menys representatius o perifèrics. Els límits entre uns elements i els altres no es conceben com a discrets sinó com a difusos o graduals.

(3) Per a altres estudis sobre els usos dels derivats d'ESSE i STARE dins del marc de les llengües romàniques, es poden consultar treballs com els de Pountain (1982), Stengaard (1991: § 1.6) i Marques (1995).

Per bé que totes dues coincideixen en la localització d'una entitat en un lloc, la informació que es dóna es fa des de perspectives diferents. Això explica que l'ordre dels constituents també siga distint. En el primer cas (2a), el SN sol funcionar com a tema discursiu, això és, és un element conegut, i el locatiu com a rema discursiu, és a dir, com a informació nova. En el segon (2b), s'inverteixen les funcions informatives: mentre que el locatiu sol ser el tema, el SN és el rema.[4] Aquestes diferències sintàctiques i pragmàtiques poden repercutir en la selecció verbal. De fet, no totes les llengües romàniques expressen de la mateixa manera les construccions locatives i les presentacionals. Fem un repàs en primer lloc del comportament en les construccions locatives.

Un aspecte molt important del qual s'ha de partir per entendre la situació romànica actual és que tant els derivats d'ESSE com els de STARE han tendit a perdre els valors lèxics que els singularitzaven: l'existencial, en el primer cas, i el de posició vertical, en el segon. De fet, les llengües romàniques prefereixen expressar l'existència a través del derivat d'EXISTIRE i construccions com *Déu és*, *Dios es*, *Dieu est*, etc. són més pròpies de registres cultes, especialment de l'àmbit religiós i filosòfic. La posició vertical, per la seua banda, es posa de manifest amb construccions analítiques del tipus *està dret*, *está de pie*, *está em pé*, etc., i, segons sembla, únicament el rètic en conserva alguns usos sintètics (Stengaard 1991: 27). El fet que aquests valors s'hagen esvaït ha provocat que, des d'una perspectiva actual, la principal diferència que hi ha entre els derivats d'ESSE i de STARE estiga en la modalitat de l'acció. Això és, en els trets aspectuals que es deriven del significat verbal.

Efectivament, els derivats de STARE solen conservar els trets aspectuals de durada i de resultat. En canvi, els derivats d'ESSE són verbs no marcats des d'un punt de vista de la modalitat de l'acció. Aquest fet té conseqüències en la selecció verbal. Observem que els derivats de STARE, en principi, queden restringits als entorns sintàctics compatibles amb la seua modalitat de l'acció, això és, aquells en què es conjumina la idea de resultat i permanència. Per contra, els derivats d'ESSE, desproveïts de trets aspectuals, són els candidats idonis per als entorns no marcats aspectualment, encara que no resulten incompatibles tampoc amb els marcats aspectualment.

En vista d'aquestes característiques, en la descripció de les construccions locatives és important distingir aquells usos en què no hi ha cap interés per manifestar una modalitat de l'acció durativa i resultativa, d'aquells altres en què sí que n'hi ha. Al mateix temps, el caràcter animat o inanimat del SN subjecte també pot incidir en la interpretació de la modalitat de l'acció de la construcció estudiada. Per tant, serà un altre aspecte que tindrem en compte en la descripció.

La tendència més generalitzada en les llengües romàniques és que siga el derivat d'ESSE el verb seleccionat per a les construccions locatives no marcades aspectualment. Aquest comportament, que coincideix amb el del llatí, és la solució més usual en les

(4) Per a una caracterització més detallada d'aquestes construccions, vegeu Ramos (1998).

llengües romàniques tant amb subjectes animats com amb subjectes inanimats. Així, ho podem comprovar en llengües com el francés (*être*) (4), l'occità (*èsser* o *èstre*) (5), el romanés (*a fi*) (6), el sard (*éssere*) (7), l'italià (*essere*) (8) i el català (*ser* o *ésser*) (9).

(4) a. Ram était loin devant moi quand il me cria: «Il n'est plus là!» (Lapierre 1985: 187).
b. La réalité était là, bien en face de nous (Benoit 1936: 122).

(5) a. Fotuda bèstia! Cridi. A causa de tu sèm aicí dins la cava! Fotuda bèstia! (Bodon 1988: 37).
b. La clau es sus la porto (Coupier 1985: *sur*).

(6) a. Sîntem în România (Cazacu 1981: 29). ('Som a Romania').[5]
b. Ziarul e pe noptieră (Radulescu 1996: 316) ('El diari és a la tauleta de nit)

(7) a. Maria est in Iscótzia. ('Maria és a Escòcia).
b. Su libru est supra sa mesa ('El llibre és damunt la taula').

(8) a. Sono io, d'Agata. Luisa Dreher è a casa tua? (Brancati 1949: 17).
b. Il laboratorio è nello scantinato (Rodari 1973: 22).

(9) a. La teua dona és al mercat.
b. Els llibres són a la prestatgeria.

Al costat de la selecció del derivat d'ESSE en les respectives modalitats estàndards de les llengues indicades, és interessant comentar el comportament de dues llengües que s'aparten d'aquesta ús conservador. Es tracta del portugués i del castellà. En el primer cas, el verb *ser* té un ús molt limitat, ja que queda restringit a les construccions amb subjectes inanimats que no admeten mobilitat, com ara a (10). Per contra, en castellà ha deixat de ser operatiu l'ús de *ser*, tret del cas, usual també en totes les llengües romàniques, en què el subjecte té un sentit esdevenimental (11):

(10) a. A sala é no fundo do corredor (Fontão-Coudry 1996: 32).
b. Quando causou frisson um levantamento feito pelo radialista Januário Carneiro e divulgado pela Rádio Itatiaia, cuja sede era no célebre edifício conhecido como «balança mas não cai» (Drummond 1991: 98).

(11) La conferencia será en el salón de actos.

(5) D'ara en avant, en els exemples del romanés i del sard realitzarem una traducció literal, si més no en el cas del verb objecte d'estudi. En les altres llengües romàniques, hem pres la determinació de no dur a terme la traducció, bé perquè entenem que són més accessibles, bé per les similituds evidents amb el català.

El lloc de *ser*, l'ocupa en aquestes dues llengües *estar*. Fixem-nos que en portugués quan hi ha un subjecte animat (12a) o un subjecte inanimat movible (12b) se selecciona *estar*. Per la seua banda, el castellà, llevat del cas específic indicat a (11), solament selecciona el verb *estar* independentment del tipus de subjecte (13).

(12) a. E Frei Malthus, o Santo, onde está, irmão? –Está lá (Drummond 1991: 67).
b. O livro está sobre a mesa.

(13) a. Tu marido está en la oficina.
b. Niza está en Francia.

Aquest comportament ens indica que en portugués i, sobretot, en castellà el tret duratiu a què anava associat el significat dels derivats de STARE ha deixat de percebre's com a prominent. Diferent sol ser la situació en la resta de les llengües romàniques, en les quals si s'ha mantingut l'ús del derivat de STARE, aquest conserva el tret duratiu. Per tant, la presència d'aquest verb es dóna bàsicament en entorns marcats per una modalitat de l'acció durativa, ara siga amb significats pròxims als de 'quedar-se, restar, romandre, tardar' o als de 'viure, allotjar-se'.

Amb tot, convé advertir que la freqüència d'aquest verb tampoc no és la mateixa en totes les llengües. Així, hi ha casos com el francés en què no hi ha usos locatius derivats de STARE. En lloc d'aquest verb, se sol seleccionar *rester* (per cert, derivat d'un RE STARE) i *demeurer* (14a). En occità (*esta* o *ista*), encara que l'ús del derivat de STARE no ha desaparegut completament, sol ser més aviat esporàdic (cf. Piat 1989: *rester*). Així, sovint se solen preferir verbs com *resta* i *demoura* (14b).

(14) a. Ils avaient délimité leur territoire comme s'ils devaient rester là pour toujours (Lapierre 1985: 58).
b. La filha es demorada denaut, en cambra (Bodon 1988: 167)

En llengües com l'italià (*stare*), el sard (*istare* o *istai*, amb o sense forma pronominal *si*) i el romanés (*a sta*), el derivat de STARE es conserva sense problemes en alternança altres verbs duratius com *restare* i *rimanere*, en el cas italià (15), com *abarrare*, en el cas sard (16) (cf. Jones 1993: 110), i com a *rămâne*, en el cas romanés (17).

(15) a. In cinque anni che stai a Roma, non sei riuscito a combinare nulla! (Brancati 1949: 34)
b. Ma anch'io sono stufa di restare in questa caverna e voglio andarmene: sono tanti anni che ci sono rinchiusa (Lapucci-Luzi 1984: 19).

(16) a. Mi nd'isto in bidda mia (Corda 1994: 38). (lit. 'Me n'estic/Reste al meu país')
b. Gavini est abbarratu in domo (Jones 1993: 98) ('Gavini restà a casa')

(17) a. Cîte zile stați la Sibiu? (Cazadu *et al.* 1981: 228) ('Quants dies esteu a Sibiu')
b. Unde stăm? Rămînem aici, în sufragerie, sau mergem pe balcon? (Cazadu *et al.* 1981: 99). ('On estem/restem? Ens quedem ací, al menjador, o anem al balcó?')

El català és una altra de les llengües en què el verb *estar* és popular en entorns locatius duratius (18a). Ara, però, aquest verb, juntament amb el pronominal *estar-se* (18b), és molt més freqüent que *restar* i *romandre*, verbs que sols s'utilitzen en registres formals i cultes. Al costat del verb estatiu *estar*, hi ha *quedar(-se)*, verb que comparteix el tret duratiu i resultatiu amb *estar* (18c).[6]

(18) a. El teu amic estarà a la biblioteca (tot el matí).
b. El teu amic s'estarà a la biblioteca (tot el matí).
c. El teu amic es quedarà a la biblioteca (tot el matí).

El castellà i el portugués, a pesar de tendir a fer esvair el tret duratiu del significat d'*estar*, poden mantenir usos duratius d'aquest verb (19), si bé de manera més explícita amb la forma pronominal *estarse*. Amb tot, la manera més habitual d'expressar la modalitat durativa a través d'una forma verbal és respectivament amb els verbs *permanecer* (o *quedar*) i *ficar* (20).

(19) a. Pedro está en la habitación 204 del hospital.
b. A Garota do Maiô Dourado havia deixado a beira da piscina do Minas Tênis Clube e as missas dançantes e agora estava no quarto 304 no Maravilhoso Hotel, na rua Guaicurus (Drummond 1991: 40).

(20) a. Pedro permanece en la UCI del hospital.
b. Ela era uma bela, inesquecíbel moça; ficava na beira da piscina olímpica do Minas Tênis Clube (Drummond 1991: 40).

Aquesta és la distribució més prototípica en les diferents modalitats estàndards de les llengües romàniques analitzades, però convé destacar la tendència que mostren darrerament llengües com el català i l'italià meridional. En aquestes, s'observa un increment dels usos del derivat de STARE en entorns no duratius. Així, per exemple, en italià meridional (cf. Peral Ribeiro 1958: 162-165; Frattegiani 1985: 196-201; Serianni 1991: 436), hi ha usos perifèrics com els de (21) i és interessant la reflexió de Serianni (1991: 436):

(6) Convé advertir que *estar* i *quedar(-se)* no són verbs completament sinònims, ja que mentre el primer és estatiu, el segon és esdevenimental. És per això que és possible (ia), però no (ib). Per a més detalls sobre les diferències entre aquests dos verbs, especialment en els usos atributius, vegeu Ramos (en premsa *a*).

(i) a. El teu amic es quedarà immediatament a la biblioteca.
b. *El teu amic estarà immediatament a la biblioteca.

Si osservi peraltro che nei valori locativi la contiguità semantica tra i due verbi è notevole e non è raro leggere *stare* in luogo di *essere* anche in scrittori settentrionali («faranno delle figure da cioccolataio, come si dice a Torino e chissà perché, dato che ci stanno i migliori cioccolatai del mondo» G. Bocca, *L'Expresso*, 2.10.1988, 13), in quotidiani stampati al Nord («arrivai alle pagine dove stavano due grandi illustrazioni» *Il Gazzetino del lunedì*, 24.3.1986, 3) oltre che, com'è naturale, in narratori che riproducano intenzionalmente varietà regionali: «noi qui stiamo a Roma, e parliamo Romano» (Morante, *La Storia*, 105; [...]).

(21) a. Mio zio sta al circolo (Serianni 1991: 436).
b. La parte migliore sta sototerra (Frattegiani 1985: 197).

Finalment, el català és una altra de les llengües en què l'avanç d'*estar* amb locatius és cada vegada més perceptible, sobretot com a conseqüència de la interferència castellana. Tant és així que, en dialectes meridionals com el tortosí i el valencià i en grups generacionals joves de nuclis urbans populosos, *estar* avança significativament en detriment de l'ús tradicional amb *ser* (cf. Solà 1987; Ramos, en premsa *c*):

(22) a. Joan està al mercat.
b. Borriol està a la comarca de la Plana Alta.

2. CONSTRUCCIONS PRESENTACIONALS

Tal com hem indicat més amunt, la localització també pot adquirir l'estructura sintàctica d'una construcció presentacional. Recordem que en aquest cas no només canvia l'estructura informativa sinó també l'ordre dels constituents, que ara es manifesten essencialment com a (23a) o com a (23b). El SN aporta una informació nova; d'ací que predomine la forma de SN indefinit. Ara bé, pot aparéixer amb forma definida si el referent denotat es percep també com una informació nova.[7]

(23) a. Locatiu-V-SN.
b. V-SN-Locatiu.

En llatí, aquesta mena de construccions seleccionaven prototípicament el verb ESSE, encara que ja hi ha mostres d'alternances amb un altre verb, HABERE (cf. Ramos 2000: 69-71). De fet, el panorama romànic, com descriurem tot seguit, es mou entre l'ús conservador amb els derivats d'ESSE i els innovadors amb els derivats HABERE, sense oblidar, tal com passa amb les construccions locatives, els derivats de STARE.

En aquest punt, una anàlisi de les varietats estàndard de les llengües romàniques posa de manifest que, atenent a la selecció verbal en entorns no duratius, és possible distingir quatre grups de llengües. Com veurem tot seguit, la diferent selecció verbal pot estar també condicionada per la naturalesa definida o indefinida del SN.

(7) Sobre aquest punt, vegeu Ramos (1998), on es posa en dubte el concepte d'*efecte de definitud* utilitzat sobretot en treballs de caràcter generativista.

En primer lloc, hi ha el romanés i l'italià que són les llengües més conservadores. En aquestes, es manté el derivat d'ESSE, independentment del tipus de SN. Així, tenim *a fi* per al romanés i *essere* per a l'italià. Però, mentre en el primer el verb és capaç d'expressar sense necessitat d'un clític un sentit locatiu (24), en el segon s'ha produït una lexicalització del verb amb un clític locatiu (*ci*, *vi*) (24).

(24) a. În dreapta e o stație de autobuz (Cazadu *et al.* 1981: 66). (lit. 'A la dreta és una estació d'autobús)
b. Mircea dă explicații: -Aici e cinematograful Patria. Statia următoare e la Piața Bălcescu (Cazadu *et al.* 1981: 87). (lit. 'Mircea dóna explicacions: -Ací és el cinema Patria. La parada següent és a la plaça Balcescu')

(25) a. Il ragionier Giovanni lo accetta come un segno di solidarietà per le sue disgrazie, ma nel gelato c'è un sonnifero (Rodari 1973: 15).
b. A Civitavecchia, siccome è una città quasi grande e c'è anche il porto per i bastementi che vanno a Sardegna, ci sono tanti postini (Rodari 1973: 7).

Un altre grup el constitueix el sard, que ha restringit la presència del verb *éssere* als casos en què el SN de la construcció presentacional és un SN definit (26). En canvi, els casos més freqüents amb SN indefinit s'expressen generalment amb el derivat d'HABERE, *áere* (27a-b). Amb tot, la forta interferència italiana deixa entreveure algun cas amb *éssere* (27c). Tant si es tria una solució com l'altra, el verb apareix acompanyat d'un clític locatiu gramaticalitzat (*bi*).

(26) a. Bi sun sos prattos in mesa (Jones 1993: 113) (lit. 'Hi són els plats sobre la taula')
b. Bi sun istatos issos (Jones 1993: 114) (lit. 'Hi són estats ells')

(27) a. B'at metas frores in sa tanca (Jones 1993: 113) (lit. 'Hi ha moltes flors al prat')
b. B'at áppitu metas problemas (Jones 1993: 114) (lit. 'Hi ha hagut molts problemes')
c. ?Bi sun metas frores in sa tanca (Jones 1993: 113) (lit. 'Hi són moltes flors al prat')

Llengües com el català, l'occità i el francés han desenvolupat encara més l'ús del derivat d'HABERE en detriment del derivat d'ESSE. D'aquesta manera, si en sard les construccions presentacionals amb SN indefinit eren les úniques en què apareixia el derivat d'HABERE, ara en aquestes tres llengües l'opció per aquest verb es dóna no sols amb aquesta classe de SNs (28a, 29a, 30a), sinó també amb SNs definits (28b, 29b,

30b). En totes tres llengües, el derivat d'HABERE duu un clític locatiu gramaticalitzat: *haver-hi, i avé, y avoir*.

(28) a. A l'autobús hi ha molta gent.
b. Si voleu saber més coses, a recepció hi ha en Joan, que us n'informarà.

(29) a. I a de monde que critican lo professionalisme (*Aicí e ara 1* 1979: 15)
b. Se Glàudia me menava tornarmai devers Jòrdi, es qu'èran pas solets. I aviá lo filh e i aviá lo marit (Lafont 1978: 89).

(30) a. Il y a deux méthodes, dont chacune compte ses défenseurs acharnés (Benoit 1936: 157).
b. Kate était venue au monde quelques semaines plus tard, ce qui faisait qu'ell marchait présentement sur ses quinze ans. Flossie, ell, allait en avoir dix. Entre les deux, il y avait eu Dan, le petit Dan, que le Bon Dieu nous avait enlevé (Benoit 1936: 249).

Convé advertir, però, que hi ha restriccions quant a la possibilitat d'usar el derivat d'HABERE amb SNs definits. Aquestes restriccions s'entendran millor si aprofitem el concepte de jerarquia gramatical, i més concretament el de jerarquia de definitud, desenvolupat des d'una perspectiva funcionalista (cf. Croft 1990). Les jerarquies gramaticals ens permeten veure que els fenòmens lingüístics poden ser representats com una cadena d'universals implicacionals, en la qual hi ha membres més representatius i membres menys representatius. En el cas de la jerarquia de definitud, la cadena pot quedar il·lustrada de la manera següent (31) (cf. Ramos 1998, 2000: 52-53):

(31) 1,2 > 3 > nom propi > nom comú definit animat > nom comú definit inanimat > nom comú indefinit animat > nom comú indefinit inanimat > nom comú indefinit animat sense determinant > nom comú indefinit inanimat sense determinant > nom abstracte sense determinant.

Notem que els membres més elevats, els pronoms personals, són els més altament definits. Després, hi ha el nom propi i els noms comuns definits (animats i inanimats). A partir d'aquests membres, hi apareix una jerarquització dels elements indefinits segons si són animats o inanimats, si duen determinant o no o si són comuns o abstractes.

D'acord amb aquesta jerarquia, en les tres llengües citades l'ús del derivat d'HABERE es dóna amb SN indefinits i en tots els definits, llevat dels més altament definits, això és, els pronominals. En aquests casos, que també són més estranys en l'ús presentacional, s'opta, quan les característiques sintàctiques de la llengua ho permeten, pel derivat d'ESSE. D'aquesta manera, en llengües de subjecte nul (això és, sense subjecte explícit)

com el català és possible la formació d'una construcció presentacional amb el derivat d'ESSE (33a), però no ho és en francés, on en aquests casos es prefereix la solució estrictament locativa (32b).[8]

(32) a. Ahir a la reunió hi érem ella i jo.
b. Hier, elle et moi, nous étions à la réunion.

Un pas més avant en detriment dels usos amb el derivat d'ESSE és el que podem observar en llengües com el portugués i el castellà. Si tenim en compte la jerarquia de definitud il·lustrada a (31), el derivat d'ESSE, *ser*, no s'ha conservat amb cap dels membres de la jerarquia. Com passa en sard, català, occità i francés, el derivat d'HABERE apareix generalment en les construccions amb SN indefinit (33a, 34a), però quan el referent del SN és definit no se selecciona ni el derivat d'ESSE ni el d'HABERE, sinó el de STARE (33b, 34b). Tant amb un verb com amb l'altre, la forma verbal no va acompanyada d'un clític locatiu gramaticalitzat, llevat, és clar, de la forma lexicalitzada *hay* del castellà.

(33) a. Havia no banco da frente um companheiro que eu nunca tinha visto (Drummond 1991: 157).
b. Acabou de abrir o embrulho e eu vi: lá estava o pé de sapato que a Cinderela perdeu na Noite do Exorcismo (Drummond 1991: 133).

(34) a. En la fiesta había mucha gente.
b. En la fiesta sólo estaban Luís y Jaime.

La possibilitat d'expressar construccions presentacionals amb una modalitat de l'acció durativa no sol ser gaire habitual. Amb tot, quan es produeix, les opcions verbals solen ser similars a les de les construccions locatives. Això és, hi ha una tendència a seleccionar un verb marcat per un valor aspectual duratiu. Vegem-ne alguns exemples de llengües com l'italià, el català, el portugués i el castellà.

(35) a.Però non vi dovrete scendere che a mezzogiorno, l'ora in cui l'orco c'è e in casa ci rimane la sua sposa, che è una ragazza buona e gentile che non vi farà certamente del male (Lapucci-Luzi 1984: 18).
b. Quan aquell edifici es va declarar afectat per aluminosi, hi estava/hi vivia una família romanesa.
c. Maria Tomba Homem e o travesti Cintura Fina disputavam o território da Rua Guaicurus, entre as divisas das Ruas São Paulo e Curitiba, ali, onde ficava o Montanhês Dancinge, ao lado dele, o célebre Maravilhoso Hotel (Drummond 1991: 36).
d. Después de quemarse el hotel, todavía permanecieron dentro un par de personas.

(8) En el cas de l'occità, en principi, hauria de tenir un comportament similar al del català, ja que també es tracta d'un llengua de subjecte nul. La manca d'un exemple d'aquesta llengua es deu al fet que no hem pogut localitzar cap exemple d'aquestes característiques en les fonts que hem consultat. Quant a la solució francesa, agraïsc els comentaris que sobre aquest punt m'ha fet Beatrice Rabat.

Finalment, és convenient constatar que, tot i que els usos descrits es corresponen amb les diferents varietats estàndards, en algunes de les llengües analitzades es poden observar mostres d'alternances verbals. Aquestes mostres afavoreixen sobretot l'extensió dels derivats de STARE. Així, per exemple, en una llengua com l'italià en què el verb *essere* domina completament els usos presentacionals, es poden detectar casos esporàdics d'utilització de STARE sense valor duratiu. Aquest ús, que també recull Serianni a través dels exemples de la citació que hem reproduït més amunt, és més important en la zona meridional d'itàlia. Per la seua part, Frattegiani (1985: 228) cita uns quants exemples de STARE on considera ambigua la determinació o no de durada:

(36) a. Nella fattoria dove si sente una vaca bondolare perche ha fame, lì ci sta un ubriacone che non ha nessun rispetto per la terra.
b. Ci sta il più rispettabile dei sentimenti umani ...

En català, la presència d'*estar* també és un fet en parlars de forta influència castellana, especialment entre els joves de zones urbanes populoses (cf. Solà 1994: 132-133) i en dialectes com el tortosí (cf. Sanz-González 1985) i el valencià (cf. Ramos 1998). En aquests casos, el clític locatiu no sol aparéixer i el fenomen afecta tots els casos construïts amb SN definit, això és, tant els que l'estàndard resol amb *haver-hi* (37a) com els que soluciona amb *ser-hi* (37b).

(37) a. [En una botiga] Quines marques de llet té? Està la llet Pascual, la Puleva i l'Asturiana.
b. Ja podem començar. Ja estan tots.

Per contra, en el dialecte català alguerés, el verb *ser* conserva no només els usos que hem descrit per a l'estàndard, sinó també la resta dels usos amb SNs definits que el català general resol amb *haver-hi*. En aquest punt, doncs, l'alguerés manté un distribució verbal que coincideix a grans trets amb la del català medieval i que enllaça amb les solucions que adopta la llengua autòctona de Sardenya, el sard.[9]

Finalment, en llengües com el portugués i el castellà, es donen dos fenòmens de caràcter diferent. D'una banda, pot haver-hi casos en què el derivat d'HABERE apareix amb SNs definits, sense arribar però als noms propis ni a la resta de membres de la jerarquia. Es tracta de casos com el que il·lustrem a (38a) per al portugués, en què interessa donar més un sentit existencial que locatiu a la construcció, o com el de (38b) per al castellà, que representa, com han apuntat diversos autors, les construccions en què el SN té una especificació relativa o constitueix una estructura superlativa.[10]

(38) a. Havia, nessa época, a suspeita de que veio por delegação de Deus, mas ... e depois? (Drummond 1991: 40).

(9) Per a una anàlisi detinguda de les construccions presentacionals en català antic, vegeu Ramos (2000: 137-185). Per a més detalls sobre el comportament d'aquestes construccions en els dialectes catalans, es pot consultar Ramos (1998).

(10) Sobre aquest punt, vegeu Suñer (1982: § 1.3.1.3), Fernández-Táboas (1999: § 27.3.4) i les referències que hi apareixen.

b. En ese restaurante hay el mejor cocinero de la ciudad.

Però, a pesar d'aquestes mostres, l'alta freqüència d'*estar* en aquestes dues llengües ha originat que recentment hagen aparegut casos d'aquest verb en alternança amb el derivat d'HABERE en construccions que duen SNs indefinits (39).[11]

(39) a. É uma vingança, Pretty Boy? Ou aí também está uma pista ou chave do teu mistério (Drummond 1991: 250).
b. En aquella reunión sólo estaba un representante del sindicato de trabajadores.

3. LES CONSTRUCCIONS ATRIBUTIVES

Una altra classe de construccions en què els derivats d'ESSE i STARE han tingut una forta implantació és en les atributives. El nostre objectiu no és estudiar construccions com les de (40), en les quals l'atribut indica una propietat o característica inherent. De fet, aquesta mena d'estructures s'expressen en totes les llengües romàniques amb el derivat d'ESSE. La nostra intenció és més prompte donar compte de casos similars als de (41), en els quals el constituent atributiu, format per un SAdj, un SP o un SAdv, indica un estat, això és, el resultat al qual s'arriba a través d'un procés o acció anterior. Aquest estat es pot percebre, segons el tipus d'atribut, com a transitori o final. Es tracta, doncs, d'una classe d'atributives que comporten un sentit aspectual resultatiu. Recordem que aquest valor aspectual també apareixia en el significat dels derivats de STARE, i això explica que en algunes llengües romàniques haja estat possible seleccionar el derivat de STARE en detriment del derivat d'ESSE, que era el verb que s'utilitzava de manera exclusiva en llatí.

(40) a. Joan-V-intel·ligent.
b. Aquest cotxe-V-amb direcció assistida.

(41) a. Joan-V-content.
b. El llibre-V-en àrab.
c. Tot-V-bé.

Per raons expositives i de selecció verbal, descriurem per una banda les construccions atributives constituïdes per atributs preposicionals i adverbials i, per una altra, les formades per atributs adjectivals (adjectius i participis).

3.1. Amb SPs i SAdvs

Amb aquesta classe d'atributs, si l'interés del parlant no és indicar cap mena de durada en un estat, la distribució que presenten les llengües romàniques és la que

(11) Per a l'aparició d'*estar* en castellà en aquest tipus de construccions, cf. Suñer (1982: 324-336). No cal dir que l'aparició en castellà i en portugués de solucions amb el verb *ser* del tipus (i) queden restringides únicament a fórmules gramaticalitzades típiques dels contes:

(i) a. Érase un vez un viejo campesino que [...].
b. Disse que era uma vez dois corcundas, [...].

descrivim a continuació. En primer lloc, distingirem quan l'atribut presenta la forma de SPs de quan té la forma adverbial.

Quan l'atribut té forma preposicional, podem classificar les llengües en dos grans grups. Un de primer format per llengües com el francés (42a), l'occità (42b), el sard (42c), l'italià (42d) i el romanés (42e), en les quals la solució usual és l'ús del derivat d'ESSE.[12] I un altre constituït per les llengües de la Península Ibèrica –català (43a), portugués (43b) i castellà (43c)- que opten pel verb *estar*.[13]

(42) a. Pour l'instant, elle était sans chapeau (Benoit 1936: 17).
b. Al garatge serem a l'abric (Bodon 1988: 30).
c. Custa camisa est kene lavata (Jones 1993: 125). (lit. 'Aquesta camisa és sense llavar').
d. Il portaniao era vestito a lutto, e anche i visitatori, che andavano brancolando nell'androne scuro, erano in gramaglie (Brancati 1949: 77).
e.Max e în comă (Rădulescu 1996: 311) (lit. 'Max és en coma').

(43) a. En Joan està en plena forma.
b. Ora, o Santo estava em crise, com foi falando (Drummond 1991: 51).
c. Luis està de luto.

Per bé que el derivat d'ESSE siga el verb més usual en la major part de les llengües romàniques, hi ha un tipus de construccions amb atribut preposicional que tendeixen a seleccionar el derivat de STARE. Ens referim a les que indiquen una posició. Així, al costat de llengües com el català, el portugués i el castellà en què l'ús d'*estar* ja era usual (44), hi ha altres llengües com l'italià (45) i el romanés (46), on, per bé que la solució més prototípica és similar a la representada a (42), es poden trobar casos en què el derivat d'ESSE pot alternar amb el de STARE.[14]

(44) a. Està dempeus/amb la boca oberta.
b. Mas parou e não foi o olhar de censura de Dona Loló Ventura que o fez preferir a galeria à direita, onde não havia cadeiras e todos estavam em pé (Drummond 1991: 127).
c. Cuando llegué a casa, estaba de pie.

(45) a. È/sta in piede.
b. Io sto di spalle.

(46) a. Domnul Durand și Mircea stau în picioare lîngă ea (Cazadu *et al.* 1981: 87). (lit. 'El senyor Durant i Mircea estan en peu prop d'ella')

(12) Per a un contrast d'aquest mena de construccions en francés i en romanés, vegeu Rădulescu (1995).

(13) Per a algunes alternances que es donen en català entre *ser*/*estar*, es pot consultar Ramos (en premsa *a*), treball on també es parla de la preferència pel verb *ser* que hi ha en els dialectes rossellonés i alguerés, interferits per llengües com el francés i l'occità, en el primer cas, i pel sard i l'italià, en el segon.

(14) Sobre l'alternança en romanés, he d'agrair els comentaris que m'han fet el col·lega Gustavo A. Loria i la informant romanesa Mariana. Sobre els usos de l'italià i del sard, vull donar les gràcies, respectivament, a Flavio Ferri i al col·lega Eduard Blasco Ferrer.

b. Pe cînd se revărsau zorile, Petru era în picioare (Slavici 1982: 23). (lit. 'Quan trencà l'alba, Petru era en peu').
c. Uita-te, stă pe genunchi (lit. 'Fixa't, està de genolls').

Se separen, però, d'aquesta solució el francés, el sard i l'occità; aquest darrer segurament per la forma influència del francés. En aquestes tres llengües, l'única solució sembla que és l'ús del derivat d'ESSE (47).

(47) a. Je me précipitai. Mais déjà elle était debout (Benoit 1936: 228).
b. Candu l'apu biu fuat de cad'e palas. (lit. 'Quan l'he vist, era d'esquena').
c. En amont, probable que la pluèja los aviá atrapats a mièja procession, benlèu al pausador del Fons del Lòc, quan lo mond èran de genolhs per tèrra (Bodon 1988: 81).

L'altra forma atributiva que estudiem és la de caràcter adverbial. En aquest cas, la solució romànica també se sol decantar preferentment per la selecció del derivat de STARE. D'aquesta manera, mentre el francés (48a), l'occità (48b) i el romanés (49) opten per seleccionar el derivat d'ESSE (48), la resta de llengües tria el derivat de STARE: italià (50), sard (51), català (52), portugués (53) i castellà (54).[15]

(48) a. Tout est bien qui finit bien, avait-il dit (Benoit 1936: 106).
b. Es tras que bèn (Coupier 1985: *bien*) ('Està molt bé')[16]

(49) a. El a aratat că nu este bine că aceasta crestere economica sa fie omorata din fășa (*România Libera*, 26.IX.00) (lit. 'Ell ha indicat que no és bé que aquest creixement econòmic s'haja avortat des del naixement')
b. Maria nu este bine (lit. 'Maria no és/es troba bé').

(50) a. Non sta mica bene fare cosí! (Rodari 1973: 6).
b. Le cose stanno come dicevo io! (Brancati 1949: 105).

(51) a. Non bos ispantezas pro mesturare azzu e kipudda. Est unu modu 'e narrer ki no istan bene paris (*Sardegna a tavola* 1985: 100). (lit. 'No us preocupeu si mescleu all i ceba. És una manera de parlar que no estan bé junts').
b. e tue coment'istas? (Corda 1994: 54) (lit. 'I tu com estàs?)

(52) a. El meu germà ja està bé de la cama.
b. La situació està com tu deies.

(53) a. Está muito bem, serei a namorada exclusiva do que conseguir nadar vinte mil metros na piscina olímpica (Drummond 1991: 42).

(15) En el cas del sard, tal com ens ha fet veure Eduard Blasco (comunicació personal), la combinació del derivat de STARE amb elements adverbials sembla ser molt més limitada que en llengües com l'italià. Així, oracions italianes com les de (i) tindrien una correspondència en sard com la de (ii), a pesar dels casos de (51):

(i) a. Giovanni già sta bene al piede.
b. Le cose stanno come t'ho detto.

(ii) a. Su pei de Giuanni est giai sanau.

b. Est aici cumenti t'apu nau eu.

(16) Convé advertir que Piat (1989: *bien*) també recull el verb *esta* amb l'adverbi *bèn* com a equivalent de l'expressió: *être ben de sa personne*.

b. Foi uma praga que sua Tia Ciana jogou. Está que não pára de morrer gente (Drummond 1991: 206).

(54) a. La verdad es que tu trabajo está muy bien.
b. Las conservas están como tu habías insinuado.

La possibilitat de seleccionar el derivat de STARE augmenta considerablement quan l'expressió atributiva, tant si és preposicional o com si és adverbial, s'emmarca en un context duratiu. En aquest punt, sol alternar amb altres verbs que també disposen d'un sentit aspectual duratiu, tal com il·lustrem a (55-60), on exemplifiquem respectivament l'italià, el sard, el romanés, el català, el portugués i el castellà.

(55) a. Sempre Santi hai per le mani, tu? E lasciali stare in pace (Brancati 1949: 105).
b. Restano d'accordo cosí (Rodari 1973: 26).

(56) a. Istat rie rie (Corda 1994: 83) (lit. 'Està riu riu'/ 'No fa més que riure')
b. Deo soe istadu a abarrare baranta dies sene che bessire (Blasco 1994: 199). ('He decidit estar quaranta dies sense eixir')

(57) a. Nici in cazul coruptiei, observa Serban Orescu și Liviu Valenas, lucrurile nu stau mai bine (*România Libera*, 26.IX.00) (lit. 'Ni en el cas de corrupció, observa Serban Orescu i Liviu Valenas, les coses no estan/continuen més bé').
b. Max rămâne sub influența primei impresii (Rădulescu 1996: 296) (lit. 'Max roman sota la influència de la primera impressió').

(58) a. Aquests diners estaran en depòsit fins que es resolga el juí.
b. S'ha quedat de guàrdia tota la nit.

(59) a. Joli estava há varios dias sem comer (Drummond 1991: 250).
b. La Paz? –ela riu, fincando de pé (Drummond 1991: 49).

(60) a. Su vida ha estado en juego toda la noche.
b. Ese país permane en estado de alerta.

Per la seua banda, l'occità, encara que també podem trobar exemples amb *esta* (61a), sovint es prefereix el verb *resta*. Aquest fenomen és molt més evident en francés, llengua en què la solució amb *ester* se circumscriu a alguna expressió fixa i limitada al llenguatge jurídic com la que reproduïm a (62a).

(61) a. Pòu pas esta de repaus (Coupier 1985: *demeurer*, *rester*). ('No pot estar en repòs')

b. Restaras en raport em'éu (Coupier 1985: *contact*). ('Restaràs en contacte amb ell')

(62) a. Ester en justice/en jugement (Robert 1991: *ester*).
b. Tu resteras en contact avec lui.

3.2. Amb SAdjs

L'aparició dels derivats d'ESSE i de STARE en les construccions que duen com a atribut un SAdj és segurament un dels temes més estudiats en llengües com el castellà, el portugués i el català.[17] En aquest article, però, a causa de la perspectiva panromànica que adoptem, no entrarem en detalls sobre aquestes tres llengües, sinó que ens ocuparem d'aquells aspectes que permeten connectar i diferenciar les diferents llengües romàniques.

En el cas del entorns sintàctics on no hi ha intenció d'assenyalar un sentit aspectual duratiu, la distribució verbal que presenten les llengües romàniques és diferent. Podem distingir-ne essencialment tres grups:

Hi ha un primer grup caracteritzat per un ús més conservador, això és, més similar al del llatí, en el qual s'observa la utilització exclusiva del derivat d'ESSE. Es tracta de llengües com el francés (63), l'occità (64) i el sard (65):[18]

(63) a. Les autres étaient pleines d'hommes sans travail (Lapierre 1985: 117).
b. J'étais confus de mon inutilité (Benoit 1936: 34).

(64) a. En esperant nòstra tornada, s'èra banhat, aviá parlat amb de gènts. Coneissiá ja la topografia di plajas. Era tot content (Lafont 1978: 109).
b. Totas las pòrtas son dubèrtas. Ont son lo mond d'aquel ostal? (Bodon 1988: 33).

(65) a. Appo iskitu ki Maria fit maláida (Jones 1993: 87) (lit. 'He sabut que Maria era malalta')
b. Sa janna est abberta/tuncata (lit. 'La porta era oberta/tancada')

Un segon grup de llengües, constituït per l'italià i el romanés, també prefereix les solucions amb el derivat d'ESSE, tal com il·lustren respectivament els exemples de (66) i (67):

(66) a. Mio figlio è forse malato? (Brancati 1949: 109).
b. Le alte cancellate di ferro battuto, [...], eran chiuse con catenacci (Brancati 1949: 49).

(67) a. Sînteți mulțumiți? Da (Cazadu *et al.* 1981: 42). (lit. 'Sou contents? Sí').

(17) Sense cap ànim de ser exhaustiu, es pot trobar una àmplia informació sobre els usos atributius en castellà a: Falk (1979), Fernández Leborans (1999), Gutiérrez Ordóñez (1986), Navas Ruiz (1977), Porroche (1988), Vañó (1982). En el cas del portugués, es pot consultar: Costa (1998), Fontão-Coudry (1996), Hoyos (1980), Marques Ranchhod (1995), Mateus *et al.* (1989), Randhhod (1983, 1989). Per al català, hi ha una informació extensa en treballs com Ramos (en premsa *a*), Solà (1987a, 1987b, 1994), Vallcorba (1996), Vañó (1999).

(18) En occità, l'absència d'usos d'*esta* en aquest tipus de construccions sembla que no és tan gran en dialectes com el gascó i en parlars pròxims a la zona rossellonesa de parla catalana (cf. Companys 1964).

b. Fereastra este deschisă (Manoliu 1985: 220). (lit. 'La finestra és oberta')

Amb tot, en aquest grup, els estudiosos han assenyalat casos d'alternança amb el derivat de STARE.[19] Es tracta sobretot de casos en què l'atribut, des d'un punt de vista semàntic, comporta una posició i/o s'avé amb la idea de localització. En aquests usos, la determinació per part de la construcció d'una modalitat durativa o no durativa sovint es percep com a ambigua.[20]

(68) a. Bisogna stare attenti a no piegar troppo all'indietro, perché manderebbe giú, con un colpo della sua cornice, le bottiglie e i vasetti che gli *stanno* allineati davanti (Brancati 1949: 37).
b. Doamna Durand *st*ă jos. Domnul Durand și Mircea stau în picioare lîngă ea (Cazadu *et al.* 1981: 87). ('La senyora Durand està asseguda. El senyor Durand i Mircea estan drets prop d'ella')
b'. Cand l-am vazut, statea/era asezat. ('Quan el vaig veure, estava/era assegut')

També és habitual en romanés, tal com han indicat Copceag i Escudero (1966: 347), l'aparició del verb *a sta* amb participis de sentit negatiu (*necicit*ă 'sense llegir', *nemăturat*ă 'sense agranar', *nelocuit*ă 'deshabitada', etc.). Per la seua banda, com també s'esdevenia amb altres construccions, l'italià meridional utilitza amb més freqüència el verb *stare*. No només en els casos d'indicació de posició (*curvo*, *verticali*, *dritto*, *eretto*, *ritto*, etc.) o compatibilitat amb la idea de lloc (*adddossato ad*, *depositato in*, *scritto su*, *allineatti in*, etc.), sinó també amb altres classes d'adjectius que expressen un estat, i de manera especial amb els que indiquen un estat psíquic (*triste*, *contento*, etc.) (cf. Rainer 1984: 233; Rolhfs 1969: 127, nota 2).

El tercer grup, el constitueixen llengües com el català, el portugués i el castellà, les quals com passava en els altres tipus de construccions han desenvolupat molt més l'ús del derivat de STARE. Cal advertir, però, que d'aquestes tres llengües la catalana és la que conserva més usos amb *ser*. A continuació, mostrem quina és la distribució que presenta aquesta llengua.

En català, la selecció verbal està condicionada per les característiques del subjecte oracional. D'aquesta manera, podem dir que, quan el subjecte és animat, a diferència del que hem vist en les llengües descrites més amunt, l'únic verb que s'admet és *estar* (69):

(69) a. Avui en Joan no ha vingut a treballar perquè està malalt.
b. La Carme està molt preocupada pel seu fill.

La situació canvia una mica quan el subjecte és inanimat. En aquest punt, la solució més tradicional i que sovint recullen els tractats gramaticals és la de l'ús del verb *ser* (70). Amb tot, quan es tracta de participis passats actualment comencen a ser molt més generals i freqüents, tant en la llengua parlada com en l'escrita, els usos amb el verb *estar* (71b).

(19) Per als usos del derivat de STARE en italià, vegeu Rainer (1984) i Frattegiani (1985). En el cas del romanés, és útil la consulta de Copceag-Escudero (1966).

(20) Notem que la possibilitat d'alternar amb el derivat de STARE contrasta amb les solucions de llengües com el francés, l'occità i el sard, en les quals se selecciona generalment el derivat d'ESSE:
(i) a. Brigitte est assise et les autres debout.
b. Lo meu vailet es jagut a l'ostal, paralizat de pertot, patís e va morir (Bodon 1988: 213).
c. Est sézzidu in su jannile de domo sua (Corda 1994: 123). (Està assegut al llindar de casa seua).

Aquesta tendència també es percep cada volta més amb adjectius no participials i està plenament consolidada en dialectes meridionals com el tortosí i el valencià (71a).[21]

(70) a. El got és ple d'aigua.
b. La porta és oberta.

(71) a. El got està ple d'aigua.
b. La porta està oberta.

En català, els dialectes perifèrics rossellonés i alguerés no han desenvolupat aquests usos amb el verb *estar* i mantenen les solucions amb *ser* tant amb subjectes animats com amb inanimats, llevat de la designació d'una posició (*dret, ajagut, assegut*) (cf. Creixell 1973: 29).

Per la seua banda, el portugués i el castellà són les llengües que més han estés l'ús del verb *estar* en les construccions atributives adjectivals. En totes dues, independentment del tipus de subjecte, se selecciona el verb *estar* (72-73).

(72) a. O Paolo está doente.
b. A porta estava entreaberta, enfiei a cabeça e vi, sentada num sofá, a Garota do Maiô Dourado (Drummond 1991: 48).

(73) a. Juan está enfermo y no va a venir a la reunión.
b. La puerta de la casa estaba completamente abierta.

En el cas concret del castellà, l'ús d'*estar* s'ha incrementat de tal manera que alguns adjectius amb doble sentit aspectual (propietat vs. estat), com per exemple *ciego*, *sordo* o *mudo*, tendeixen a aparéixer únicament amb el verb *estar* neutralitzant l'oposició propietat, vs. estat, que, en principi, es duu a terme a través de la selecció del verb *ser* o del verb *estar* (74b).[22]

(74) a. Juan es/está sordo.
b.Que yo sepa, Juan está sordo porque nació sordo.

Al costat dels usos en construccions indiferents a una modalitat de l'acció durativa, hem de referir-nos a aquells usos en què la construcció s'emmarca en una modalitat de l'acció durativa. En aquest punt, més propens en principi a la selecció del derivat de STARE, el comportament que tenen les llengües romàniques podem classificar-lo en tres grups.

El primer grup està format exclusivament pel francés, llengua en què hi ha una absència absoluta del derivat de STARE, la qual cosa fa que s'opte per verbs com *rester* o *demeurer* (75):

(21) Per a més detalls sobre el funcionament de les construccions atributives en català, vegeu especialment Solà (1987), Falk (1990) i Ramos (en premsa *a, b, c*).

(22) Aquest fenomen té un abast molt més ampli en l'espanyol d'Amèrica. Per exemple, Silva-Corvalán (1986, 1994: 92-121) ha estudiat el tema en la comunitat hispana de Los Ángeles i ha observat que la interferència anglesa hi ha pogut contribuir decisivament (amb un únic verb: *to be*). També podem observar-lo, especialment amb adjectius avaluatius i d'edat, a la ciutat de Mèxic (cf. Gutiérrez 1989), a Puerto Rico i a ciutats populoses com Madrid i Caracas (cf. Silva-Corvalán 1994: 105).

(75) a. Vous n'avez qu'une permission, celle de demeurer tranquille (Benoit 1936: 34).
b. Mon problème à moi était de rester lucide (Lapierre 1985: 145).

Un segon grup, el representen llengües com l'occità, el sard, l'italià i el romanés. En aquestes llengües, la selecció del derivat de STARE sol comportar una modalitat de l'acció durativa. Per tant, és un candidat possible per expressar aquesta mena de construccions. Amb tot, alterna amb altres verbs que també tenen aquesta modalitat. Així ho il·lustren exemples com els de (76) per a l'occità, (77) per al sard, (78) per a l'italià i (79) per al romanés:

(76) a. Dont la lenga representa lo signe distinctiu, a l'encòp carnau, espirituau e estetic, que la parlar e l'escriure nos da lo mejan d'*estar* fidèus a nosaus e a tot lo pòble noste (*Aicí e ara 1* 1979: 2).
b. Aquí! *Demòras* tot sol, ara, perdut dins la nèu que te saila (Bodon 1988: 237).

(77) a. Amus a rúghere si no'*istamus* attentos (Jones 1993: 90). ('Caurem si no estem atents')
b. S'abba *abbarrat* fritta (Jones 1993: 115). ('L'aigua es manté fresca')

(78) a. Non ti chiederò niente! Singhiozza. «*Sta'* sicuro, *sta'* tranquillo! Mon avrai da me nessun fastidio! Sono una donna seria! Non sono come le altre!» (Brancati 1949: 19).
b. «Sono vicino» disse tra sé «ma se non sarà sulla torre al terzo canto quando uscirà il sole, io *resterò* chiuso quaggiù per sempre! (Lapucci-Luci 1984: 13).

(79) a. *Stătea* nemișcat cu privirea pierdută în gol (Copceag-Escudero 1966: 345). ('Estava immòbil amb la mirada perduda al buit').
b. Să *rămîi* voinic, să nu te tragi la răcoare, că nu e bine (Slavici 1982: 19). (lit. 'Que romangues vigorosa, que no se t'allotge la humitat, que no és bé/bo').

El fet que en llengües com el català, el portugués i el castellà, tal com hem vist anteriorment, el verb *estar* puga utilitzar-se sense el valor duratiu que caracteritza l'ètim ha provocat que, quan se seleccione aquest verb es faça molt sovint acompanyat d'un altre constituent que marque explícitament la durada, com ara un complement temporal. Al costat d'aquesta solució, és clar, també hi ha la d'alternar amb un altre verb dotat de sentit aspectual duratiu. Així es pot veure, respectivament, a (80), (81) i (82):

(80) a. El carrer va estar tallat durant cinc hores.
b. El carrer va quedar tallat durant cinc hores.

(81) a. Ela sentiu uma tal alegria que soltou a sua risada, aquela risada que esteve tantos anos proibida (Drummond 1991: 210).
b. Mas fica tranqüilo: eu também me afastei (Drummond 1991: 106).

(82) a. El cine estará cerrado todo el dia.
b. El cine permanecerá cerrado todo el dia.

3. INTERPRETACIÓ DE LES DADES

La descripció que hem realitzat en els apartats anteriors ens permet constatar que, ja des del llatí, l'extensió dels usos del derivat d'ESSE i de STARE és una conseqüència clara de la generalització del significat etimològic d'aquests dos verbs. El verb ESSE partia d'un sentit bàsicament existencial; en canvi, les dades que ens propociona l'anàlisi actual de les llengües romàniques ens indica que aquest sentit sol ser residual: l'ús com a verb ple (*Déu és*) està limitat a contextos filosoficoreligiosos i el sentit derivat més immediat, el presentacional-existencial, es conserva fonamentalment en romanés, ja que, en altres llengües com l'italià, el sard i el català, el verb apareix acompanyat d'un clític locatiu gramaticalitzat. En el cas del verb STARE, partíem d'un significat associat a trets lèxics (posició vertical i localització) i a trets aspectuals (durada i resultat). Les dades observades ens posen de manifest que els trets que més han anat esvaint-se són els lèxics. De fet, cap de les llengües estudiades no conserva de manera sintètica el sentit de posició vertical per al derivat de STARE. En canvi, els trets aspectuals es conserven amb més o menys intensitat en gran part de les llengües romàniques.

Per tant, tenim, per un costat, el derivat d'ESSE que, en la majoria dels usos, conté un sentit molt general o pròpiament copulatiu i, per un altre, el derivat de STARE amb un sentit més específic, sobretot pel manteniment dels trets aspectuals. Des d'un punt de vista teòric, això significa que el derivat d'ESSE és potencialment més fàcil de seleccionar que no el derivat de STARE, ja que està sotmés a moltes menys restriccions sintàctiques i semàntiques. Però, també caldrà valorar la hipòtesi que, si en el derivat de STARE, els trets aspectuals esdevenen menys prominents o deixen de ser-ho, llavors les possibilitats d'ús d'aquest verb seran superiors. En aquest sentit, pensem que la competitivitat i/o alternança d'aquests dos verbs es pot entendre dins del marc d'un procés d'aproximació del significat d'ambdós verbs a través de la història. Tots dos verbs són compatibles des dels orígens amb el sentit locatiu, i els trets més específics d'existència, d'una banda, i de verticalitat, d'una altra, han anat diluint-se. Per conseqüent, les diferències essencials entre tots dos verbs queden fonamentalment limitades al fet que el derivat d'ESSE no disposa de trets aspectuals i els de STARE sí. En la mesura que aquests trets aspectuals deixen de ser prominents, ens podrem trobar amb més contextos compatibles amb el derivat de STARE i, doncs, més possibilitats hi haurà d'alternar amb el derivat d'ESSE o, fins i tot, de substituir-lo.

Un repàs de les dades que hem aportat en els apartats anteriors ens confirma aquest fet. Així, llevat del francés que no ha desenvolupat usos amb el derivat de STARE,

llengües com l'occità, el sard, l'italià i el català, encara que aquest darrer de manera més restringida (usos locatius i parcialment en atributius), solen condicionar la selecció verbal en funció de la modalitat de l'acció que volen expressar. Si es pretén marcar la construcció sintàctica amb una modalitat durativa i resultativa es tria l'opció del derivat de STARE. Si, en canvi, no interessa reflectir un sentit aspectual determinat, llavors s'opta pel derivat d'ESSE. En aquest sentit, hem d'advertir, però, que la condició del derivat d'ESSE de verb no marcat aspectualment possibilita la selecció d'aquest verb en contextos marcats aspectualment per l'acció d'altres constituents. Vegem-ne ací algun exemple del francés (83a), de l'occità (83b), del sard (83c) i del romanés (83d), on la modalitat de l'acció de l'oració és durativa i resultativa.

(83) a. Ils avaient été absents plus d'une heure (Benoit: 1936 [1969]: 127).
b. En quauqui jorns, amb Steiner fixeriam l'usança au ponch que i siám encara, après quatre ans (Lafont 1978: 66).
c. Lukia fit tottu su mandzanu cuntenta (Jones 1993: 139). (lit. 'Lukia era tot el matí contenta').
d. Farmacia este deschisa intre orele 10 și 18 (*România Libera*, 26-IX-2000) (lit. 'La Farmàcia és oberta entre les 10 i les 18 h')

3.1. Factors que afavoreixen un canvi de selecció verbal

Al costat d'aquest comportament més prototípic, la descripció realitzada ens ha permés observar que, en algunes llengües, la selecció del derivat de STARE no només abraça els usos que combinen sentits duratius i resultatius, sinó també algun ús en què el sentit duratiu deixa de ser prominent. En casos com el romanés i l'italià, hem pogut veure que aquest fenomen és reduït o dialectal. Però, en altres llengües com el català, el portugués i, de manera especial, en castellà, l'increment d'usos d'*estar* és molt significatiu. Davant d'aquestes dades, la pregunta que ens hem de fer és quins factors han fet possible la pèrdua de significat aspectual i el consegüent avanç del derivat de STARE.

L'explicació no és fàcil, però és indubtable que cal pensar en la interacció de factors lingüístics (i en alguns casos extralingüístics) de tipus diferent. Són de tipus diferent perquè l'extensió del derivat de STARE no afecta de la mateixa manera totes les construccions estudiades. Té molta més incidència en les construccions atributives que en les locatives o en les presentacionals. Passem, doncs, a analitzar el factors que han pogut incidir-hi.

3.1.1. El tret aspectual duratiu

En primer lloc, hi ha un fet que salta a la vista immediatament: amb independència del sentit aspectual, tots dos verbs poden ser seleccionats en totes les construccions sintàctiques estudiades. La circumstància que puguen coincidir en construccions

similars pot afavorir l'alternança verbal si es donen les condicions necessàries. Per exemple, pot haver-hi contextos en què l'enunciació d'una construcció amb el derivat de STARE puga ser interpretada per l'oient com a ambigua quant a la indicació o no de durada. Aquest cas pot generar usos nous (no duratius) amb el derivat de STARE, usos que es percebran com a més expressius gràcies a la conservació encara del tret resultatiu. Recordem, per exemple, que en italià els usos esporàdics o dialectals (zona meridional) que apareixen en les construccions locatives, presentacionals i atributives adjectivals poden tenir el punt de partida en aquest fenomen. Així mateix, un dels factors que permet explicar les alternances en les construccions atributives preposicionals que indiquen posició de l'italià *(e/sta in piede*) i del romanés (*e/stă in picioare*) és l'ambigüitat aspectual amb què sovint percebem la designació d'una posició. En llengües com el català, el portugués i el castellà la incidència d'aquest factor ja és antiga.[23] Per tant, l'ús del verb *estar* també és molt superior al de les altres llengües.

Hi hem d'afegir encara un altre factor, ara de caràcter morfològic, que pot ajudar a explicar aquesta possible ambigüitat durativa i la confusió verbal. Ens referim al sincretisme formal que es produeix entre el participi passat del derivat d'ESSE i del de STARE en llengües com l'occità (*estat*), el sard (*istadu*), l'italià (*stato*) i, parcialment, el català (*estat*). Aquest fenomen pot tenir incidència especialment en els temps compostos. Per exemple, (84a) hi ha un exemple del sard amb *éssere* i a (84b) un exemple italià de *stare*.

(84) a. Fimus istados tranchillos si issu no nd'esseret/aeret bogadu cust'istória (Blasco 1994: 201) (lit. 'Seríem estats més tranquils, si ells no haguessen nomenat aquella història')
b. Hai la faccetina stretta e caschi sempre dal sonno come un gatto ch'è stato fuori tutta la notte! (Brancati 1949: 21).

Tant un cas com l'altre no es distingeixen formalment dels corresponents usos amb *istare* en el primer cas i amb *essere* en el segon. Per contra, en altres llengües com el castellà (*sido/estado*), el portugués (*sido/estado*), el romanés (*fost/stat*) i en bona part del català (*sigut/estat*), aquesta confusió formal s'ha anat resolent al llarg de la història amb la creació d'una forma específica per al derivat d'ESSE.[24]

3.1.2. El tret aspectual resultiu

Si bé el tret duratiu del derivat de STARE s'ha vist afectat per factors com l'ambigüitat, no s'ha esdevingut el mateix amb l'altre tret que singularitza aquest verb, el resultatiu. Totes les llengües romàniques l'han conservat i és el que determina sovint l'avanç d'*estar*. Per exemple, en portugués hem apuntat que aquest verb és usual en les construccions locatives amb subjecte animat i inanimat, però en aquest darrer si el subjecte és immòbil es conserva l'ús de *ser*. Aquest fenomen és fàcil d'explicar si tenim

(23) Vegeu Ramos (2000: III part) i les referències que hi apareixen.

(24) Sobre aquest tema, es pot consultar Ramos (1999 [2001]).

en compte que aquesta mena de subjectes es perceben com a mancats de moviment, això és, no susceptibles de canvi d'estat i, per tant, no compatibles amb el sentit resultatiu d'*estar*. Aquest fet contrasta amb el comportament del castellà que ha anat més enllà i ha neutralitzat aquesta restricció amb l'ús també d'*estar*. Aquest comportament, segurament fruit d'una analogia amb la resta d'usos locatius, és l'antecedent del fenomen que s'esdevé actualment en les construccions atributives, en les quals ja hi ha casos esporàdics en què la selecció del verb no comporta la indicació d'una atribució resultativa (*Juan está sordo = Juan es sordo*).

La modalitat de l'acció resultativa no és un valor semàntic associat exclusivament als verbs, sinó que també pot ser un tret vinculat a altres categories com ara SAdvs, SPs, SAdjs o formes participials. Entre aquestes darreres, hem de distingir aquelles que tenen un funcionament verbal i les que tenen un comportament adjectival. En el primer cas, sovint formen part de perífrasis verbals que indiquen un esdeveniment resultatiu, en el segon constitueixen construccions atributives i expressen un estat resultatiu. Tant en un cas com en l'altre, en llatí i en les primeres fases evolutives de les llengües romàniques, construccions com la passiva de present, la passiva pronominal de perfet en els verbs transitius (*escriure*), els temps de perfet en els verbs transitius reflexius (*vestir-se*) i recíprocs (*insultar-se*) i en els intransitius pronominals (*enamorar-se*), s'expressen sovint amb una única estructura: derivat d'ESSE + participi de passat. Aquesta estructura coincideix també amb un altre valor, el d'estat resultatiu que designa la construcció atributiva. Davant de l'ambigüitat que podia comportar aquesta confluència de valors, l'evolució de les llengües romàniques ens mostra que hi ha hagut un intent d'evitar aquesta ambigüitat a través de l'adopció de solucions diferents. D'una banda, la solució s'intenta buscar des de l'àmbit de les perífrasis verbals. En aquest cas, poden aparéixer dos fenòmens: 1) la generalització de la presència d'un clític pronominal davant de la construcció perifràstica (ex: *és vestit > s'és vestit*); 2) la substitució del derivat d'ESSE com a auxiliar pel derivat d'HABERE. D'una altra, es busca una sortida des de l'àmbit de les construccions atributives. En aquest cas, l'opció sol ser canviar també el verb: ara el derivat d'ESSE se substitueix pel derivat de STARE.

En aquest sentit, una revisió del panorama romànic actual ens permet constatar que la solució que s'adopta davant d'aquest fenomen descrit té molt a veure amb el grau de vitalitat del derivat de STARE en les construccions atributives. Fixem-nos que llengües com el francés, l'occità, el sard i l'italià adopten una solució prou conservadora, ja que només busquen una solució des del cantó de les perífrasis. Generalitzen l'aparició del clític pronominal, però mantenint l'auxiliar derivat d'ESSE. Això els permet distingir l'expressió de l'esdeveniment (perífrasis temporals) de l'expressió de l'estat (atributives) sense haver d'optar per un verb diferent en aquesta darrera. Per la seua banda, llengües com el castellà, el portugués i el català són molt més innovadores, ja que la solució a la possible ambigüitat la resolen des de dos cantons: d'una banda, es generalitza el clític pronominal i l'auxiliar derivat d'HABERE (o de TENERE, en el

portugués) i, d'una altra, en les construccions atributives es busca un verb més expressiu que evite la confluència formal: *estar* (cf. Pountain 1985, Ramos 2000: 388-391, Ramos en premsa *b*). D'aquestes tres llengües, la catalana és la que ha tardat més a consolidar el fenomen del canvi d'auxiliar i també de selecció d'*estar*, com hem observat en la descripció dels usos atributius. Finalment, el romanés adopta una solució intermèdia: és innovador en la generalització del clític pronominal i en el canvi d'auxiliar, però és conservador en les construccions atributives, ja que manté el derivat d'ESSE.

Aquesta evolució en les construccions atributives participials ha generat que, en portugués, castellà i català, per analogia, el verb *estar* s'estenga als altres usos atributius (amb adjectius i amb SPs). En aquest sentit, és interessant referir-nos a un altre fenomen que afecta aquests usos i on l'extensió d'*estar* també té a veure amb la necessitat de resoldre problemes comunicatius. Es tracta d'aquells casos en què l'atribut és un adjectiu capaç de designar una propietat i un estat. En aquest punt, llengües com el castellà, el portugués i el català (i dialectalment l'italià) han optat per seleccionar el verb *estar* per destacar el valor d'estat, de resultat, de l'adjectiu en qüestió.

(85) a. María es/está bonita.
b. Maria é/está linda.
c. Maria és/està bonica.

Les altres llengües, en canvi, busquen altres recursos lingüístics per superar aquesta possible ambigüitat. Per exemple, en francés, l'ambigüitat que pot comportar l'oració de (86a) es pot resoldre des de dos àmbits: per un costat, es pot destacar el valor de propietat de l'atribut fent que aquest tinga la forma d'un SN, com ara a (86b); per un altre, es pot marcar el valor d'estat utilitzant un adverbi aspectual (*maintenant*), com podem veure a (86c) (cf. Costa 1998: 149).

(86) a. Il est joyeux.
b. Il est une personne joyeuse.
c. Il est joyeux maintenant.

3.1.3. Altres consideracions

Aquests processos de substitució verbal que hem analitzat en el subapartat anterior troben una explicació satisfactòria dins del marc de dues teories: la teoria de la subjectificació i la teoria del marcatge. D'acord amb la primera (cf. Traugott i König 1991), els parlants tendeixen a codificar una creença o una actitud amb formes gramaticals noves. Si pensem en l'extensió d'*estar* en castellà, portugués i català, aquest verb es percep com a més rellevant i informatiu, ja que evita situacions

ambigües, la qual cosa pot implicar a la llarga una convencionalització d'estratègies conversacionals. Des d'un punt de vista de la teoria del marcatge (Dik 1989: 41-42), el derivat de STARE és un verb marcat i el derivat d'ESSE no, d'ací que aquest darrer siga més freqüent. Però aquesta freqüència pot generar una sobreexplotació com, de fet, passa en llatí. A causa de l'abundància d'usos d'ESSE (o del seu derivat), en determinats entorns, pot haver-hi la necessitat de realitzar un canvi de marcatge atenent a raons expressives i comunicatives. Aquest canvi comportarà que el verb que, en principi, és marcat esdevinga no marcat i el que era no marcat vaja restringint usos o es convertisca en obsolet. Fixem-nos que aquest fenomen és altament significatiu en llengües com el castellà, el portugués i el català i ajuda a entendre el que ha passat també en les construccions presentacionals. Recordem que, en aquestes, en llatí predomina el verb ESSE i aquesta situació s'ha mantingut en romanés i en italià. En canvi, en llengües com el sard, l'occità, el francés i el català, el derivat d'aquest verb ha quedat restringit a casos en què hi ha determinats SNs definits, amb la qual cosa n'ha resultat beneficiat el derivat d'HABERE. El portugués i el castellà han anat més lluny i, seguint la línia d'extensió d'*estar* en les localitzacions, han convertit l'ús de *ser* en obsolet.

Entre els usos atributius, també hem destacat els que presenten una forma atributiva adverbial (SAdv o oració subordinada modal). Aquests sovint apareixen amb el derivat de STARE tant si la construcció s'emmarca en una modalitat de l'acció durativa com si no. Podem trobar exemples d'aquest tipus en castellà, portugués, català, sard i italià. Aparentment, aquest fenomen entra en contradicció amb la selecció verbal que fan els mateixos sard i italià quan designen un estat i no té forma adverbial ni està marcat durativament, ja que que utilitzen el derivat d'ESSE. També se separa del comportament d'altres llengües més conservadores en aquest punt com el francés, l'occità i el romanés que opten preferentment pel derivat d'ESSE, al marge de la forma atributiva. La qüestió que és planteja és, doncs, quina és la causa de la selecció del derivat de STARE en aquest entorn sintàctic.

Si tenim en compte que es tracta d'un fenomen ja antic en gran part de les llengües en què dóna, és possible pensar que pot tenir a veure amb la considerable proximitat semàntica entre les formes adverbials i el significat etimològic de STARE (cf. Ramos 2000: 366-368). De les formes lèxiques capaces d'expressar un significat de manera, les formes adverbials de manera són segurament les representants més prototípiques (molt més que, per exemple, els SPs i el SAdjs). Això vol dir que s'avenen perfectament amb un dels trets semàntics bàsics del STARE llatí, el de manera. Una manera que primerament és més específica, ja que indica verticalitat, però que després perd aquesta especificitat i esdevé compatible amb elements altament modals, com els SAdvs i les oracions adverbials, i també, cal dir-ho, amb els SPs i els Adjs que designen posicions. De fet, en la descripció dels usos, hem advertit que la designació d'una posició sovint es realitza amb el derivat de STARE, en alternança o no amb el derivat d'ESSE (per exemple, en italià i en romanés).

Per acabar, no hem d'oblidar que, a banda dels factors lingüisticopragmàtics apuntats, en la selecció verbal pot interactuar la interferència lingüística (cf. Ramos, en premsa *c*). El cas més significatiu és la interferència castellana sobre el català, que històricament ha repercutit en una distribució d'usos del dialecte valencià similar a la del castellà, i ha portat recentment a un augment, i en algunes zones consolidació, del verb *estar* en contruccions atributives adjectivals (*El got és ple = El got està ple*).[25] En altres casos, la interferència ha impedit que l'extensió d'*estar* augmente, com ara en dialectes catalans com el rossellonés, interferit per l'occità i el francés, i l'alguerés, interferit pel sard i l'italià. En altres llengües com l'occità i el sard, el contacte lingüístic també sembla haver repercutit d'alguna manera en la distribució dels verbs estudiats. Per exemple, en el primer cas, la influència del francés ha impedit que el derivat de STARE s'use actualment amb adverbis modals i que aquest verb vaja restringint cada vegada més els àmbits d'ús. En el segon, el contacte italià ha provocat que, en les construccions presentacionals amb SN indefinit, es detecten casos d'alternança entre l'ús genuí amb el derivat d'HABERE i l'interferit amb el derivat d'ESSE.

5. CONCLUSIONS

L'anàlisi dels usos dels derivats d'ESSE i de STARE en les llengües romàniques ens ha permés comprovar que, llevat del francés, que no ha desenvolupat usos amb el derivat de STARE, la resta de les llengües sí que ho han fet. Això no obstant, l'extensió d'aquest verb és diferent segons les llengües, tal com il·lustrem en els quadres 1-4, on apareixen els usos prototípics. Per un costat, hi ha un grup de llengües més conservadores constituït per l'occità, el sard, l'italià i el romanés. Per un altre, hi ha el grup de llengües més innovador format pel català, el portugués i el castellà. Hem pogut veure que la diferència bàsica entre aquests dos grups es deu al fet que, en el primer, el derivat de STARE conserva plenament els valors aspectuals; en canvi, en el segon grup, hi ha una tendència a fer desaparéixer el valor duratiu, amb la qual cosa es produeix una major generalització del significat d'aquest verb i augmenten les possibilitats d'ampliar-ne els usos. En aquest procés, que sovint ha comportat alternances verbals, hi han interactuat factors ben diversos, entre els quals hem destacat l'intent de superar ambigüitats semàntiques, pragmàtiques i formals, l'afinitat semàntica amb determinats constituents i la interferència lingüística.

JOAN-RAFAEL RAMOS
Universitat de València

(25) Per a més detalls, vegeu Ramos (en premsa *a*).

Quadre 1

CONSTRUCCIONS LOCATIVES	*Context no duratiu*		*Context duratiu*	
	SN animat	*SN inanimat*	*SN animat*	*SN inanimat*
Llatí	Esse	Esse	Manere (stare)	Manere (stare)
Francés	Être	Être	Rester	Rester
Occità	Èsser	Èsser	Resta (esta)	Resta (esta)
Romanés	A fi	A fi	A sta	A sta
Sard	Éssere	Éssere	Istare	Istare
Italià	Essere	Essere	Stare	Stare
Català	Ser	Ser	Estar(-se)	estar
Portugués	Estar	Estar (ser)	Ficar (estar)	Ficar (estar)
Castellà	Estar	Estar	Permanecer (estar)	Permanecer (estar)

Quadre 2

CONSTRUCCIONS PRESENTACIONALS	*Amb SN indefinit*	*Amb SN definit*	
		Noms comuns i propis	*Pronoms personals*
Llatí	Esse (habere)	Esse	Esse
Romanés	A fi	A fi	A fi
Italià	Essere	Essere	Essere
Sard	Áere	Éssere	Éssere
Francés	Avoir	Avoir	—
Occità	Avé	Avé	Èsser
Català	Haver	Haver	Ser
Portugués	Haver	Estar	Estar
Castellà	Haber	Estar	Estar

Quadre 3

CONSTRUCCIONS ATRIBUTIVES	*Context no duratiu*		*Context duratiu*	
	SN animat	*SN inanimat*	*SN animat*	*SN inanimat*
Llatí				
a) Amb SPs:	Esse	Esse	Manere (stare)	Manere (stare)
b) Amb SAdvs i oracions modals:	Esse	Esse	Manere (stare)	Manere (stare)
Francés				
a) Amb SPs:	Être	Être	Rester	Rester
b) Amb SAdvs i oracions modals:	Être	Être	Rester	Rester
Occità				
a) Amb SPs:	Èsser	Èsser	Resta (esta)	Resta (esta)
b) Amb SAdvs i oracions modals:	Èsser	Èsser	Resta (esta)	Resta (esta)
Romanés				
a) Amb SPs:	A fi	A fi	A sta	A sta
b) Amb SAdvs i oracions modals:	A fi	A fi	A sta	A sta
Sard				
a) Amb SPs:	Éssere	Éssere	Istare	Istare
b) Amb SAdvs i oracions modals:	Istare	Istare (éssere)	Istare	Istare
Italià				
a) Amb SPs:	Essere	Essere	Stare	Stare
b) Amb SAdvs i oracions modals:	Stare	Stare	Stare	Stare
Català				
a) Amb SPs:	Estar	Estar	Estar(-se) (quedar)	Estar (quedar)
b) Amb SAdvs i oracions modals:	Estar	Estar	Estar (quedar)	Estar (quedar)
Portugués				
a) Amb SPs:	Estar	Estar	Ficar (estar)	Ficar (estar)
b) Amb SAdvs i oracions modals:	Estar	Estar	Ficar (estar)	Ficar (estar)
Castellà				
a) Amb SPs:	Estar	Estar	Permanecer (estar)	Permanecer (estar)
b) Amb SAdvs i oracions modals:	Estar	Estar	Permanecer (estar)	Permanecer (estar)

Quadre 4

CONSTRUCCIONS ATRIBUTIVES	*Context no duratiu*		*Context duratiu*	
	SN animat	*SN inanimat*	*SN animat*	*SN inanimat*
Llatí				
a) Amb adjectius:	Esse	Esse	Manere (stare)	Manere (stare)
b) Amb participis:	Esse	Esse	Manere (stare)	Manere (stare)
Francés				
a) Amb adjectius:	Être	Être	Rester	Rester
b) Amb participis:	Être	Être	Rester	Rester
Occità				
a) Amb adjectius:	Èsser	Èsser	Resta (esta)	Resta (esta)
b) Amb participis:	Èsser	Èsser	Resta (esta)	Resta (esta)
Sard				
a) Amb adjectius:	Éssere	Éssere	Istare	Istare
b) Amb participis:	Éssere	Éssere	Istare	Istare
Romanés				
a) Amb adjectius:	A fi	A fi	A sta	A sta
b) Amb participis:	A fi	A fi	A sta	A sta
Italià				
a) Amb adjectius:	Essere	Essere	Stare	Stare
b) Amb participis:	Essere	Essere	Stare	Stare
Català				
a) Amb adjectius:	Estar	Ser (estar)	Estar (quedar)	Estar (quedar)
b) Amb participis:	Estar	Estar (ser)	Estar	estar
Portugués				
a) Amb adjectius:	Estar	Estar	Ficar (estar)	Ficar (estar)
b) Amb participis:	Estar	Estar	Ficar (estar)	Ficar (estar)
Castellà				
a) Amb adjectius:	Estar	Estar	Permanecer (estar)	Permanecer (estar)
b) Amb participis:	Estar	Estar	Permanecer (estar)	Permanecer (estar)

6. FONTS DOCUMENTALS

Aicí e ara. Revista trimestrala independenta, núms. 1-2, Montpelhièr, 1979.

BENOIT, P. (1936) *La Dame de l'Ouest*, Paris, Le Livre de Poche (edició de 1969).

BODON, J. (1988) *La grava sul camin. L'evangèli de Bertomeu*, Rodés, Edicions de Roergue.

BRANCATI, V. (1949) *Il bell'Antonio*, Milano, Gruppo Editoriali Fabbri (7ª edició, 1991).

COUPIER, J. (1985) *Dictionaire Français-Provençal. Diciounàri Francés-Prouvençau*, Association Dictionaire Français-Provençal, Diffusion Edisud.

DRUMMOND, R. (1991) *Hilda Furação*, São Paulo, Editora Siciliano (16 ed., 1998).

GHITESCU, M. (s.a.) *Dictionar Român-Spaniol, Spaniol-Român*, București, Editura Stiințifică.

LAFONT, R. (1978) *Tè tu tè ieu*, Artigas, Institut d'Estudis Occitans.

LAPIERRE, D. (1985) *La Cité de la joie*, Paris, Éditions Robert Lafont.

LAPUCCI, C. i M. Luzi (1984) *Fiabe toscane*, Milano, Arnoldo Mondadori Editore.

PIAT, P. L.(1989) *Dictionnaire Français-occitanien*, Raphèle-lès-Arles, Culture provençale et méridionale.

RODARI, G. (1973) *Novelle fatte a macchina*, Torino, Einaudi.

România Libera, 26-IX-2000 [en línia].
Sardegna a tavola (1985) Olbia, Edizioni R. Balzano.
SLAVICI, I. (1982) *Zîna zorilor și alte povești*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

BALLESTA ROIG, J. M. (1987) «Algunes consideracions entorn dels verbs copulatius en català», *Llengua & Literatura* 2, pàgs. 359-375.
BASSOLS, M. (1956) *Sintaxis latina*, Madrid, CSIC, vol. 2 (edició de 1987).
BLASCO, E. (1994) *Ello Ellus. Grammatica sarda*, Nuoro, Poliedro Edizioni.
— (1995) *La lingua nel tempo. Variazione e cambiamento in latino, italiano e sardo*, Cagliari, CUEC Editrice.
BOUZET, J. (1953) «Orígenes del empleo de ESTAR», *Estudios dedicados a Menéndez Pidal*, IV, pp. 37-58.
CAMPOS, J. (1973) «Prehistoria latina del español 'sedere', 'estar', 'ser'», *Helmántica* 74, pàgs. 119-123.
CARRERA DÍAZ, M. (1984) *Curso de lengua italiana, 1. Parte teórica*, Barcelona, Ariel.
CAZADU, B. *et al.* (1981) *Cours de langue roumaine*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
COMPANYS, M. (1964) «Particularités de la flexion verbale du Donnezan», *Revue de Linguistique Romane* 28, pàgs. 51-55.
COPCEAG, D. i G. ESCUDERO (1966) «Ser y estar en español y en rumano», *Revue Roumaine de Linguistique* XI:4, pàgs. 339-349.
CORDA, F. (1994) *Grammatica moderna del sardo logudorese*, Cagliari, Edizioni della Torre.
COSTA, J. (1998) «L'opposition *ser/estar* en portugais», Rouveret, A. ed., *«Être» et «Avoir» syntaxe, sémantique, typologie*, Vicennes, Presses Universitaires de Vincennes, pàgs. 139-153.
CREIXELL, Ll. (1973) «Ésser i estar en català», *Sant Joan i Barres* (Perpinyà) 52, pàgs. 27-39.
CROFT, W. (1990) *Tipology and Universals*, Cambridge, Cambridge University Press.
CUENCA, M. J. I J. HILFERTY (1999) *Introducción a la lingüística cognitiva*, Barcelona, Ariel.
DIK, S. (1989) *The Theory of Functional Grammar. Part I: The Structure of the Clause*, Dordrecht-Holland/Providence Ri-USA, Foris Publications.
DUNN, J. (1928) *A Grammar of the Portuguese Language*, Washington, National Capital Press.
FALK, J. (1979) *ser y estar con atributos adjetivales. Anotaciones sobre el empleo de la cópula en catalán y en castellano, I.* Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Romanica Upsaliensia, 29, Uppsala.

— (1990) «Difusión de estar con adjetivos de sentido transitorio en catalán», *Actes du Xe Congrès des Romanistes Scandinaves*, pàgs. 140-150.

FERNÁNDEZ LEBORANS, M. J. (1999) «La predicación: las oraciones copulativas», dins Bosque, Ignacio i Violeta Demonte ed., *Gramática descriptiva de la lengua española 2*, Madrid, Espasa, pàgs. 2357-2460.

FONTÃO, E. I P. COUDRY (1996) *Fala Brasil. Português para Estrangeiros*, Campinas, SP, Pontes.

FRATTEGIANI, M. T. (1985) «*Stare» nell'italiano contemporaneo*, Perugia, Edizione della Università per Stranieri.

GUTIÉRREZ ORDÓNEZ, S. (1986) *Variaciones sobre la atribución*, León, Universidad de León.

GUTIÉRREZ, M. (1989) Ser *y* estar *en el habla de Michoacán*, México, México, Universidad Nacional Autónoma de México.

HOYOS, B. (1980) «*Ser* e *estar*: estudo contrastivo espanhol-português», *Alfa* 24, pàgs. 93-107.

JONES, M. A. (1993) *Sardinian Syntax*, London/New York, Routledge.

MANOLIU-MANEA, M. (1985) *Tipología e historia. Elementos de sintaxis comparada románica*, Madrid, Gredos.

MARQUES RANCHHOD, E. (1995) «Les VSUP issus du latin ESSE et stare dans les langues romanes», *Lingvisticae Investigationes* XIX: 2, pàgs. 265-288.

MATEUS, M. H. *et al.* (1989) *Gramática da Lingua Portuguesa*, Lisboa, Caminho.

NAVAS RUIZ, R. (1977) *Ser y estar. El sistema atributivo del español*, Salamanca, Almar. (Edició renovada de la versió de 1963.)

PERAL RIBERO, J.A. (1958) «*ESSERE, SEDERE e STARE nas línguas românicas», *Boletim de Filologia* 17, pàgs. 147-176.

PITTAU, M. (1991) *Grammatica della Lingua Sarda*, Sassari, Carlo Delpino Editore.

PORROCHE, M. (1988) *Ser, estar y verbos de cambio*, Madrid, Arco/libros.

POUNTAIN, Ch. (1982) «*Essere/Stare as a Romance Phenomenon», Vincent, N. i M. Harris eds., *Studies in the Romance Verb*, London, Croom Helm, pàgs. 139-160.

— (1985) «Copulas, Verbs of Possession and Auxiliaries in Old Spanish: The Evidence for Structurally Interdependent Changes», *Bulletin of Hispanic Studies*, LXII:4, pàgs. 337-355.

RADULESCU, A. (1995) «Analyse contrastive des formes être prép X en français et en roumain», *Lingvisticae Investigationes* XIX:2, pàgs. 289-324.

RAINER, F. (1984) «Stare + aggettivo in italiano», *Parallela 2. Aspetti della sintassi dell'italiano contemporaneo*, Tübingen, Gunter Narr Verlag, pàgs. 227-236.

RAMOS, J. R. (1998) «Presentational Sentences in Catalan Dialects», *Catalan Working Papers in Linguistics* 6, pàgs. 41-58.

— (2000) Ésser, estar *i* haver-hi *en català antic. Estudi sintàctic i contrastiu*, València/Barcelona, IIFV/PAM.

— (1999 [2001]) «El sincretisme morfològic com a factor de canvi sintàctic», *Catalan Review*, XIII, 1-2, pàgs. 189-201.
— (2001) «El verb *haver-hi*: evolució dels usos sintàctics», *Estudis Romànics* (Barcelona) XXIII, pàgs. 123-146.
— (en premsa *a*) «El Sintagma Verbal, II. La predicació no verbal obligatòria», dins Solà, J. *et al.* (dir.) *Gramàtica del Català Contemporani*, Barcelona, Empúries.
— (en premsa *b*) «Les estructures amb *ésser* + participi passat: problemes d'ambigüitat formal», *A Sol Post*.
— (en premsa *c*) «Factors del canvi sintàctic», Martines, Josep ed., *Les claus del canvi lingüístic*, Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana
RANCHHOD, E. (1983) «On the support verbs *ser* and *estar* in portuguese», *Lingvisticae Investigationes* VII:2, pàgs. 317-353.
— (1989) «Lexique-grammaire du portugais: predicats nominaux supportés par *estar*», *Lingvisticae Investigationes* XIII:2, pàgs. 351-367.
RIGAU, G. (1994) «Catalan Presentational Sentences and the Properties of Agr Nodes», dins Cinque, G. *et al.* ed., *Paths towards Universal Grammar*, Washington, Georgetown University Press, pàgs. 343-359.
— (1997) «Sintaxi i variació dialectal. Les construccions locatives», dins Lloret, Maria Rosa *et al.* eds., *Anàlisi de la variació lingüística*, Barcelona, PPU-Departament de Filologia Catalana/Universitat de Barcelona, pàgs. 179-201.
ROCA-PONS, J. (1985) «Sobre els verbs copulatius 'ésser' i 'estar'», *Actes del Quart Col·loqui d'estudis catalans a Nord-Amèrica*, Barcelona, PAM, pàgs. 85-101.
ROLHFS, G. (1969) *Grammatica Storica della Lingua Italiano e dei suoi dialetti, III*, Torino, Einaudi.
SALVI, G. (1991) «Le frasi copulative», «Il complementi predicativi», «L'accordo», dins Renzi, Lorenzo, Giampaolo Salvi e Anna Cardinaletti ed., *Grande grammatica italiana di consultazione*, vol. 2, Bologna, Il Mulino, pàgs. 163-244.
SANZ, C. I M. J. GONZÁLEZ (1995) «*Ser* and *estar* en Tortosí Catalan: Language Contact: Language Variation and Language Change», *Sintagma* 7, pàgs. 5-25.
SERIANNI, L. (1991) *Grammatica italiana. Italiano comune e lingua litterar*ia, Torino, UTET Librería.
SILVA-CORVALÁN, C. (1986) «Bilingualism and language change: the extension of *estar* in Los Angeles Spanish», *Language* 62.3, pàgs. 587-608.
SILVA-CORVALÁN, C. (1994) *Language Contact and Change. Spanish in Los Angeles*, Oxford, Clarendon Press.
SOLÀ, J. (1987a) «*Ser* i *estar* en el català d'avui», *Qüestions controvertides de sintaxi catalana*, Barcelona, Edicions 62, pàgs. 13-51.
— (1987b) «*Ser* i *estar*: una proposta realista», *Qüestions controvertides de sintaxi catalana*, Barcelona, Edicions. 62, pàgs. 55-82.

— (1994) «Els verbs *ser* i *estar*», *Sintaxi normativa: estat de la qüestió*, Barcelona, Empúries, pàgs. 127-139. (Citem per la 2a edició).

STENGAARD, B. (1991) *Vida y muerte de un campo semántico. Un estudio de la evolución semántica de los verbos latinos* stare, sedere *e* iacere *del latín al romance del s. XIII*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag.

SUÑER, M. (1982) *Syntax and Semantics of Spanish Presentational Sentence-Types*, Georgetown University Press, Washington DC.

TRAUGOTT, E. i E. KÖNIG (1991) «The semantics-pragmatics of grammaticalization revisited», dins Traugott, E. i B. Heine eds., *Approaches to Grammaticalization, I*, Amsterdam, Benjamins, pàgs. 189-218.

UNGERER, F. I H. SCHMID (1996) *An Introduction to Cognitive Linguistics*, London/New York, Longman.

VALLCORBA, J. (1996) *Història dels verbs* ésser *i* estar *(en català i en castellà). Primera part*, Barcelona, Oikos-tau.

VAN PETEGHEM, M. (1991) *Les phrases copulatives dans les langues romanes*, Wulhelmsfeld, Gottfried Egert Verlag.

VAÑÓ, A. (1982) *Ser y estar + Adjetivo. Un estudio sincrónico y diacrónico*, Tübingen, Gunter Narr Verlag.

— (1999) «La morfologia verbal com a una de les causes de la vacil·lació en l'ús dels verbs *ésser* i *estar* en català», dins Mas, Joan *et al*. (1999) *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, II, Barcelona, PAM, pàgs. 5-29.

MARTA TORRES I VILATARSANA

L'EXPRESSIÓ DE LES HORES EN CATALÀ: ANÀLISI CONTRASTIVA

1. INTRODUCCIÓ

Quina hora és?, Tens hora?, A quina hora quedem? Cap d'aquestes preguntes no ens resulta estranya; fins i tot ben segur que les hem o ens les han formulat un munt de vegades. I és que a cap usuari de la nostra llengua, no se li escapa que demanar l'hora és un acte de parla molt habitual. Que demanar i donar l'hora sigui molt freqüent en les nostres converses quotidianes ha estat un motiu de pes a l'hora de seleccionar l'objecte d'estudi.

Si en el repertori lingüístic del català hi ha multiplicitat de maneres de demanar l'hora, també des d'una dimensió dialectal, trobarem més d'una solució a l'hora de respondre. Així, per exemple, si fossin les 8.45h, respostes com *9 hores menos el quart, les 9 menos quart, tres quarts de 9, les 8 i tres quarts, falta un quart per a les 9* o *tres quarts per a les 9* serien esperables al llarg del domini català. Així doncs, els sistemes per expressar l'hora representen un grau de variació dialectal gens menyspreable que mereix ser estudiat.

L'objectiu d'aquesta investigació és l'establiment dels diferents sistemes d'expressió horària de tot el domini català a partir de les dades dialectals. El nostre estudi es basa en un conjunt de dades sincròniques recollides en els qüestionaris (Badia, Pons i Veny, 1993) de l'*Atles Lingüístic del Domini Català* (a partir d'ara, *Atles Lingüístic*), que ens

* Vull agrair a Joan Veny tot l'ajut durant el desenvolupament d'aquest article així com l'accés a les dades de l'*Atles Lingüístic del Domini Català*, a Maria Josep Cuenca tots els seus comentaris i a Lluís Jardí la mapificació de les dades. Aquest treball té com a marc el projecte d'investigació PB97-0889 (Ministerio de Educación y Cultura) i 1998 SGR 0041 (Comissionat per a Universitats i Recerca).

permetran analitzar la variació dialectal en les expressions de les quatre referències horàries bàsiques: l'hora en punt, el quart, els dos quarts i els tres quarts. Posteriorment, anirem de les dades a les quatre propostes teòriques: contrastarem els resultats obtinguts amb les propostes que ens ofereixen les gramàtiques, els llibres d'estil, els diccionaris i altres fonts d'informació descriptives o normatives. En darrer lloc, intentarem donar compte o justificar l'existència dels diferents sistemes horaris que conviuen en la nostra llengua i per què uns es veuen abocats al desús mentre que d'altres van guanyant usuaris.

Per a dur a terme els propòsits que acabem d'anunciar partirem d'una hipòtesi inicial. En el domini lingüístic català, conviuen dos sistemes horaris que podem anomenar *prospectiu* i *retrospectiu*: el primer es basa en l'hora següent, que se situa al final del sintagma (*un quart de 9*), mentre que el segon se centra en l'hora en curs, fins a la mitja (*les 8 i quart*) i en l'hora següent en endavant (*les 9 menys deu*), on l'hora en curs se situa a la primera part del sintagma. Des d'un punt de vista interlingüístic, que tingui en compte les llengües veïnes, cal observar que el primer sistema és exclusiu del català, mentre que el segon és compartit, com a mínim, per l'espanyol (*las 8 y cuarto; las 9 menos diez)*. Pel que fa a les Illes Balears, País Valencià, Catalunya Nord i l'Alguer, ens consta que el primer sistema mai no ha estat propi d'aquestes zones.

2. METODOLOGIA

Per a l'obtenció de les dades que conformen la base d'aquesta investigació, ens hem basat en la informació continguda en els qüestionaris de les 190 localitats enquestades per l'*Atles Lingüístic*. En concret, ens referim a la pregunta que s'enunciava com a "maneres d'expressar l'hora". Atès que es tractava d'una pregunta oberta, que permetia múltiples respostes, l'equip investigador acordà demanar als parlants com es referien a les vuit en punt, un quart de nou, dos quarts de nou i tres quarts de nou (d'ara endavant, 8 h, 8.15 h, 8.30 h i 8.45 h). Cal puntualitzar, però, que només disposem de les respostes d'un sol informant per localitat i que, per tant, les generalitzacions que es derivin d'aquestes dades són orientatives. A més, les dades s'obtingueren entre 1964 i 1975, de manera que es pot donar el cas de variació diacrònica entre les respostes dels enquestats i les que s'obtindrien actualment (com veurem a l'apartat 6 amb les respostes del País Valencià).

Arribats a aquest punt, hem de remarcar l'exhaustivitat a l'hora de recollir totes i cadascuna de les respostes. De les 760 respostes (resultat de multiplicar les 190 localitats per les quatre respostes obligatòries) només en manquen 23, de les quals 18 corresponen a l'hora en punt –que, com ja veurem, presenta força unanimitat en tot el domini. En alguns casos, fins i tot, s'han transcrit altres expressions horàries més enllà de les quatre que s'exigien, com per exemple *tres quarts i mig* o *quarts de nou*, o bé

l'opinió del subjecte enquestat a l'entorn de les maneres d'expressar l'hora, de la vigència d'unes formes i la caiguda en desús d'unes altres, etc.

Pel que fa als criteris de normalització que hem aplicat als materials abans de mapificar-los, hem sacrificat les variants dialectals purament fonètiques i que són generals de l'àrea dialectal d'on prové la dada; per exemple, la reducció vocàlica del català oriental continental en mots com *l[u]*, *mank[u]* o *men[u]s* quedarà recollida sota les formes *lo*, *manco* i *menos*. Tanmateix, hem volgut reproduir amb fidelitat les respostes dels enquestats per l'*Atles Lingüístic* i, en conseqüència, no hem substituït girs com *menos* per *menys*.[1] En definitiva, marcarem amb mapes de símbols la geovariació lexicosintàctica.

A l'etapa de mapificació, però, hem bandejat algunes particularitats per tal d'evitar que la multiplicitat de símbols no ens permetés discernir amb claredat la variació, al nostre entendre, més significativa: la lèxica. Així, en el mapa dels tres quarts hem agrupat sintagmes del tipus *falta un quart per les 9* i *falta un quart pa les 9*.[2] Sempre que ens prenguem aquesta llicència, anotarem a l'apartat corresponent les modificacions que hem realitzat en aquest sentit, indicant també les localitats.

3. MAPIFICACIÓ DE LES DADES

A partir dels materials normalitzats ortogràficament, hem realitzat tres mapes que representen la distribució dialectal de l'expressió 8.15h, 8.30h i 8.45h, i uns altres tres mapes on s'indiquen les isoglosses resultants (vegeu § 7). Per a aquest propòsit, hem triat un tipus de mapa del domini lingüístic català que incorpora els nombres corresponents de les 190 localitats enquestades per l'*Atles Lingüístic*. Hem prescindit del mapa de les 8h perquè la variació dialectal de les dades és mínima: en general, la resposta fou (*són*) *les 8*, amb l'afegitó *8 hores* específic del rossellonès.

Cal tenir en compte que sovint un sol informant pot formular fins a tres expressions diferents per a una sola unitat temporal. Amb l'objectiu de mapificar totes les respostes, hem optat pel mapa de símbols puntuals, amb els quals podrem reflectir la riquesa de solucions d'una mateixa localitat de manera fidedigna. Amb la intenció d'oferir una major claredat interpretativa dels mapes, hem procurat que la semblança entre expressions dialectals del mateix sistema horari es reflecteixi en la proximitat de la forma del símbol que les representa. Així, per exemple, els quadrats representen el sistema del tipus *un quart de 9*, mentre que els cercles indiquen la presència de formes del sistema *les 8 i quart*. A partir d'aquesta generalització, qualsevol peculiaritat dialectal s'indica amb una variant del símbol corresponent al seu sistema (per exemple, el símbol de *tres quarts per les 9* és un quadrat, que l'emparenta amb *tres quarts de 9* –forma prototípica dins del seu sistema–, amb una línia vertical per tal d'assenyalar la diferència).

(1) A propòsit de *menos* com a castellanisme antic i de *manco* com a italianisme, convé tenir en compte el que afirma Veny (1984: 180-182): «L'aparició de *manco*, probable italianisme, d'un costat, i de *menos*, indubtable castellanisme, precisament cap a finals del s. XV, sembla que s'han de posar en relació amb la desaparició de *pus* i l'escassa força opositiva de *més / menys*».

(2) La reducció *per a* → *pa* és pròpia del valencià on es dóna de forma sistemàtica.

4. EL QUART

El mapa del quart, en principi, no presenta cap problema des de l'òptica de la divisió del territori entre els dos sistemes que hem esmentat en l'apartat 1. Encara més, confirma la hipòtesi inicial. En efecte, al Principat el sistema prospectiu (*un quart de 9*) és dominant en l'àrea del català central i septentrional de transició, llevat d'alguna excepció, com és el cas de Tordera (52) o Sentmenat (55), on els enquestats només respongueren amb el sistema retrospectiu (*les 9 i quart*), i algunes poblacions com Oix (23), les Lloses (30) i Banyoles (31), on l'informant oferí les dues possibilitats tot i trobar-se en localitats al bell mig del territori del sistema *un quart de 9*. Més cap a la frontera entre els dos grans grups de maneres d'expressar l'hora, sovintegen les localitats amb dualitat de resposta. Justament, les hem aprofitat com a lloc de pas de la hipotètica isoglossa divisòria. D'altra banda, no podem dir que cap dels dos sistemes domini les zones de dialectes occidentals del Principat. Només el parlar tortosí és unànime en l'ús de *les 9 i quart*, amb l'excepció d'Ulldecona (145).

Tal i com prevèiem a la hipòtesi inicial, en els dialectes balears i a tot el País Valencià s'usa exclusivament *les 9 i quart*. Un altre cop tornem a topar-nos amb l'excepció de Crevillent (189), on aquesta forma conviu amb *el quart pe(r) les 9*.

Quant a la manera d'expressar l'hora a Catalunya Nord i a l'Alguer, totes dues àrees s'emparen sota l'estol de *les 8 i quart* amb l'especificitat que en rossellonès, en coincidència amb el francès, el sintagma s'amplifica amb el mot *hores* i el determinant referit al quart, que alterna entre *un* i *el*: *8* hores *i* un / el *quart*. A l'Alguer (85), com en italià, i a Montuïri (78) també opten per l'ús del determinant: *8 i* un *quart*. En canvi, una de les dues formes que conviuen a Porté (10) no presenta cap determinant contra tot pronòstic, atès que és l'única excepció d'aquest estil dins el rossellonès: *8 hores i quart*.

A les localitats de Cerler (87), Eressué (94) i la Pobla de Roda (100), amb parlars de transició, s'obtingué la resposta *8 i quarto* d'arrel castellanoaragonesa. Finalment, recollim una singularitat: la forma *les 8 i quinze* es localitza únicament a Móra la Nova (129).

5. ELS DOS QUARTS

Les diferències que s'evidencien entre el mapa dels dos quarts i el del quart no són pas abismals, si bé cal considerar algunes noves tendències. Ens referim, per exemple, a l'aplicació d'una forma imprevista, *la mitja per les 9*, present a vuit localitats de la franja més occidental del territori de Catalunya i que, fins i tot, fa una incursió en dues poblacions del País Valencià. També a Crevillent (189) trobem quelcom semblant; *mitja hora per les 9*. Recordem que ja en el mapa del quart aquesta localitat diferia de la resta del domini català amb la forma *el quart pe(r) les 9*.

Pel que fa a la filiació d'aquests sintagmes a l'hora d'incloure'ls en alguns dels dos sistemes, sembla que malgrat que es relacionen amb *les 8 i mitja* pel fet de compartir el mot *mitja*, són més propers a *dos quarts de 9*, atès que l'hora de referència se situa al final del sintagma i, a més, no es tracta de l'hora en curs sinó de la següent.

En paral·lel al mapa del quart, destaquem que a la Catalunya del Nord l'expressió dels *dos quarts* torna a incorporar el mot *hores* (*8* hores *i mitja*) i que la Pobla de Roda (100) ens ofereix novament una forma d'origen castellanoaragonès, *8 i media*.

Arribats a aquest punt, cal comentar un fet que, si més no, crida l'atenció. Si comparem el mapa del quart i el dels dos quarts, ens adonarem que un bon nombre de localitats alternen entre l'ús d'un o altre sistema sense cap motiu aparent: *un quart de 9*, però, en canvi, *les 8 i mitja* a Vimbodí (121). Aquest fenomen és més freqüent a les àrees que podríem anomenar frontereres entre sistemes, és a dir, a la zona dels parlants nord-occidentals.

A continuació, indiquem cadascuna de les variants que han quedat incloses sota un altre sintagma pel fet que les diferències eren mínimes:

- ***8 hores i mitja*** inclou la variant *8 hores e mitja* de Formiguera (7)

- ***8 i mitja*** inclou *i mitja* Santa Coloma d'Andorra (92), Peramola (105) i Torís (166).

- ***dos quarts de 9*** inclou:
  - *dos quarts* de Balsareny (44), Sant Salvador de Guardiola, Barcelona (62) i Sant Llorenç de Morunys (103).
  - *quarts de 9* de Llívia (12).

- ***la mitja per les 9*** inclou:[3]
  - *la mitja pa les 9* de Peralta de la Sal (108), Saidí (115), Fraga (118), Ginebrosa (138), Aiguaviva de Bergantes (139), Vilafranca (149) i Atzeneta del Maestrat (152).
  - *la mitja pe's 9* de Senet (89) i Taüll (90).
  - *la mitja pa las 9* de Tolva (102)
  - *mitja hora pe(r) les 9* de Crevillent (l89)

6. ELS TRES QUARTS

El panorama que deixa entreveure aquest mapa és força més complex que els que hem vist fins ara. En primer lloc, la dualitat de sistemes a l'àrea del nord-occidental s'ha minimitzat a favor del sistema prospectiu, de tal manera que *9 menos quart* queda

(3) De fet, *la mitja per les 9* només apareix així expressat a Almenar (111).

restringit a les terres de la Franja de Ponent. Però el que més sorprèn és el domini, si més no en nombre de localitats, de les variants del tipus *tres quarts de/per les 9* al País Valencià quan, com hem vist en el mapes anteriors, era una zona d'ús quasi exclusiu del sistema retrospectiu. I això no és tot; disseminats pel País Valencià, ens fem ressò de dues altres variants, *falta un quart per les 9* i *un quart pa les 9*. La primera ha estat considerada més a prop de les *9 menos quart* perquè, encara que situï les 9 al final del sintagma com succeeix a *tres quarts de nou*, conté *falta*, mot proper a *menos* i *un quart* en lloc de *3 quarts*. En canvi, hem tractat *un quart pa les 9* com a membre d'un tercer sistema, híbrid dels dos que ja coneixíem, atès que *un quart* l'acosta a les *9 menos quart* però la situació de *les 9* al final del sintagma és un tret comú amb *tres quarts de nou*. Per aquests motius l'hem marcat amb un nou símbol: el triangle.

Retrobem als parlars rossellonesos aquells sintagmes amb el mot *hores* i el determinant davant de *quart*: *9* hores *menos* un/el *quart*. Ara bé, en quatre poblacions es respongué amb un sintagma del tipus *tres quarts per les 9* (*hores)*, clarament proper a *tres quarts de 9*. La part illenca del domini català continua essent feu del sistema *9 menos quart* i/o de sintagmes força propers.

La resposta *8 i tres quarts* és el resultat d'un procés analògic amb *8 i quart*, *8 i mitja* que recull la idea de l'addició a l'hora en curs en lloc de restar cap a l'hora següent. Aquest sintagma apareix de manera esparsa –els Hostalets (8), Sineu (76), Alacant (188), etc.– en àrees dominades, això sí, per la forma *8 menos quart* –amb la qual sol conviure, ja que *8 i tres quarts* només apareix com a resposta única a Estanyà (106), Valljunquera (131) i Simat de Valldigna (173)– i on anteriorment s'ha respost *8 i quart* i *8 i mitja*, raó que reforça l'argument de l'analogia. L'expressió *8 i quaranta-cinc* té una presència poc significativa, reduïda a Calaf (49) i a l'Alguer (85).

Hem procedit a agrupar les variacions amb menys freqüència d'aparició sota un sol sintagma genèric de la mateixa manera que en l'anàlisi dels dos quarts:

- ***9 hores menos el quart***, inclou la variant *9 hores menos lo quart* d'Estagell (2) i Perpinyà (3)

- ***9 menos quart*** inclou:
  - *9 menos un quart* de Montuïri (78) i Santanyí (82)
  - *9 manco un quart* de l'Alguer (85).

- ***8 i tres quarts*** inclou:
  - *8 hores tres quarts* dels Hostalets (8).
  - *8 tres quarts* de Pollença (73) i Alacant (188).
  - *8 i tres quartos* de Cerler (87).

- ***falta un quart per les 9*** inclou:

- *falta un quart pa les 9* de Vilafranca del Maestrat (149), Benifairó de les Valls (159), Vilamarxant (162) i Picassent (165).
- *se manca un quart de 9 hores* de Mosset (4).
- *manca un quart pe(r) las 9* de l'Alguer (85).

- ***tres quarts de 9*** inclou:
  - *tres quarts* respost a les localitats 35, 43, 44, 45, 51, 56, 62, 69, 93, 103 i 104

- ***tres quarts per les 9*** inclou:
  - *tres quarts per les 9 hores* de Joc (6), els Hostalets (8) i Cornellà de Conflent (9).
  - *tres quarts pa les 9* respost a les poblacions 132, 142, 149, 150, 152, 155, 156, 161, 165 (pa 9), 168, 169, 171, 172, 174, 175, 176, 177, 178, 183 (pa's), 185, 186 i 187 (pe's).
  - *tres quarts pe(r) les 9* de Crevillent (189).

- ***un quart pa les 9*** inclou:
- *un quart per les 9* de Xàbia (180).
- *lo quart pa les 9* de Fraga (118).

Cal remarcar que les variants pròpies només d'una sola localitat han estat recollides sota algun sintagma amb més abast per tal de no incrementar excessivament el nombre de símbols. És el cas, per exemple, de *9 manco un quart* i *manca un quart pe(r) las 9* de l'Alguer representades respectivament pels símbols de *9 menos quart* i *falta un quart per les 9*.

7. POSSIBILITAT D'ISOGLOSSES. COINCIDÈNCIES I DIVERGÈNCIES

Després d'haver recollit la multiplicitat formal de les expressions de l'hora mitjançant els mapes de símbols, cal plantejar la possibilitat de traçar isoglosses que, com a mínim, ajudin a discernir les àrees d'influència dels dos principals sistemes que hem anat observant. Amb aquesta finalitat hem elaborat els mapes que acompanyen els mapes de símbols (§ 3). Sempre que ha estat possible hem aprofitat les localitats amb dualitat de sistemes per fer-hi passar la línia fronterera imaginària.

Els resultats ja havien estat en part anticipats en cadascuna de les anàlisis dels mapes de símbols, però ara hi afegirem una visió de conjunt. En efecte, podem tractar els mapes del quart i dels dos quarts en bloc; el sistema considerat exclusiu de Catalunya trontolla, pel que fa a la seva presència, a l'àrea dels dialectes nord-occidentals, mentre que senzillament mai no s'empra en l'àmbit del tortosí. Tampoc no afecta la Catalunya Nord, País Valencià, Illes Balears ni l'Alguer. Recordem, però, que sempre apareix algun bastió d'excepcionalitat com ara la resposta obtinguda a la localitat de Crevillent.

El mapa dels tres quarts trenca l'homogeneïtat en tots els sentits. Divergeix amb els que l'han precedit, en primer lloc, perquè el sistema de més prestigi a Catalunya quasi és viu a tota la zona nord-occidental i, encara més, és el majoritari en tortosí. Tanmateix, el més innovador és que segons l'*Atles Lingüístic*, les variants formals del sistema prospectiu monopolitzen bona part del País Valencià[4] i, fins i tot, conviuen amb *9 hores menos un/el quart* en algunes poblacions de la Catalunya Nord. Tot plegat fa que resulti complicat delimitar les fronteres però si més no hem ofert una aproximació orientativa.

8. DOS SISTEMES I UNA NORMA?

Malgrat la freqüència d'ús i la variació dialectal que, com hem vist, afecten les expressions horàries, aquest tema no ha estat objecte de cap monografia més o menys exhaustiva. Les expressions horàries no han despertat gaire interès entre els estudiosos de la llengua catalana. Els únics treballs que ens poden servir de precedent són l'anàlisi diacrònica sobre l'enunciat de les hores de Corbera (1996) i una ponència de Royo (1992) que duu per títol "La influència del campanar en les expressions horàries". Com es desprèn del darrer títol, aquest estudi manté només una relació tangencial amb el nostre; no obstant això, conté consideracions força interessants a l'entorn de la influència acústica i visual en les maneres de dir l'hora. Ens introdueix en la història dels rellotges i les campanes i, finalment, ens ofereix un recull documental amb algunes dades d'entre els segles XIII i XVIII. Alguns diccionaris, gramàtiques i llibres d'estil analitzen les maneres d'expressar l'hora en català. Vegem què en diuen.

8.1 ESTAT DE LA QÜESTIÓ DINS LA NORMATIVA

Fabra, a la gramàtica de 1956, no s'ocupa de les expressions horàries. Tanmateix, a la de 1912 havia formulat una proposta:

> Las expresiones *Son las dos, Son las tres,* etc. se traducen por "Són les dugues", "Són les tres", etc. y por "Són dugues hores", "Son tres hores", etc. Las expresiones *Las dos y cuarto, Las dos y media, Las tres menos cuarto,* etc. se traducen respectivamente por "Un quart de tres", "Dos quarts de tres", "Tres quarts de tres", etc. Nótense las expresiones "Mig quart de tres", "Un quart i mig de tres", "Dos quarts i mig de tres", "Tres quarts i mig de tres" [...]. (1912: 193)

D'altra banda, el DIEC, seguint la línia de Fabra, recull exemples com *Són les tres o són tres hores, És un quart de tres, Són dos quarts de quatre, Tres quarts de vuit, A un quart i mig de nou, Eren quarts de vuit*. A l'entrada *mig, mitja*, dos dels exemples que ofereix són *Mitja hora, mig quart* i *Una hora i mitja*. No es pot afirmar que s'hi formuli cap proposta de manera explícita; ara bé, se'n pot inferir un clar suport al sistema prospectiu en detriment de *8 i quart / i mitja / menys quart*. Les propostes de

(4) Sembla, però, que l'expressió de les hores al País Valencià ha experimentat una variació generacional: en una enquesta duta a terme per Maria Josep Cuenca a 84 estudiants de Filologia Catalana d'arreu del País Valencià, tots els estudiants respongueren que s'usava les *9 menos quart* a la seva població i 32 reconegueren *un quart pa les 9*, formes que han guanyat usuaris amb relació a les dades de l'*Atles Lingüístic*. També ha experimentat un increment d'usuaris la solució *8 quaranta-cinc*, sobretot entre la gent jove. Per contra, només vuit estudiants admeteren *tres quarts pa les 9*, amb la puntualització d'associar aquesta expressió amb la gent gran del seu poble, que coincideix amb la generació enquestada per l'*Atles Lingüístic*.

la normativa tampoc no esmenten cap de les variants dialectals dels dos sistemes horaris principals que al llarg de l'anàlisi de les dades s'han anat perfilant, com per exemple, *8 hores i un quart*, *falta un quart per a les 9*, etc.

8.2 Estat de la qüestió en altres propostes

8.2.1 Diccionaris etimològics

Sota aquest epígraf es recullen les propostes del *Diccionari Català-Valencià-Balear* (DCVB) i del *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana* (DECat). El DCVB, dins *hora*:

> "Quina hora és ?" "són deu hores" (o "Són les deu"). *Partiren de la ciutat a les dotze hores de la nit*, Tirant, c. 305. *A vuyt hores del matí*, Boades Feyts 100. [...] *A dues hores en punt de la matinada ens trobaríem*, Ruyra Parada 15

a més d'un nombrós recull d'expressions lexicalitzades del tipus *hora oficial*, *hora baixa*, algunes en desús com *hora de llum encendre* –avui els encenem a tothora!

Però la informació més rellevant s'ofereix a l'entrada *quart*:

> Al Principat les tradicions horàries se solen expressar en quarts de l'hora començada: *un quart d'onze* (=10h. 15 m.), *dos quarts d'onze* (10h.30m), *tres quarts d'onze* (10h. 45); a les Illes i al País Valencià (excepte Alcoi) s'acostuma a dir *les deu i quart, les deu i mitja, les deu i tres quarts* respectivament.

Fixem-nos que no recull l'expressió *les X menos / manco quart* que suplien i/o convivien amb *les X i tres quarts* a les Illes, la Franja, la Catalunya Nord i parts del País Valencià, probablement perquè es consideren resultat d'una interferència amb el castellà. D'altra banda, el parèntesi "excepte Alcoi" no sabem ben bé a què es refereix, és a dir, no explicita les formes pròpies d'Alcoi. No obstant això, cal recordar que les dades de l'*Atles Lingüístic* d'aquesta zona només eren excepcionals en el sintagma *tres quarts per les 9* en lloc de *X i tres quarts* en relació amb el sistema que el DCVB atribueix al País Valencià. Finalment, ni a *mig, mitja* com a adjectiu ni a *mitja* com a substantiu no trobem cap exemple d'expressió horària del tipus *8 i mitja*.

Per la seva banda, el DECat dedica 6 pàgines a l'entrada *hora* i als seus derivats i compostos:

> En la fase antiga de la història de la llengua, les determinacions cronològiques segons les 24 hores del dia, es feien ajuntant, exprés, el mot *hores* darrere del numeral: o sigui segons el model francès, i no segons el castellà modern (llengua on també hi hagué canvi) o l'alemany, on el mot *hores* se sobreentén.

Així doncs, se'ns aporta una pista valuosa per justificar la presència d'*hores* en els sintagmes horaris del rossellonès (*8 hores i un quart, 8 hores i mitja*, etc.) com a possible influència del francès. Val a dir que aquestes paraules de Coromines són una de les poques informacions històriques amb què contem, juntament amb Royo (1992). De l'accepció de *quart* i *mitja* referida a l'hora només en diu de la primera que és la "quarta part d'una hora". En conclusió, Coromines no planteja cap proposta en relació a les maneres d'expressar l'hora, atès que no és una qüestió estrictament lèxica, però, com ja hem vist, aporta altres informacions força profitoses.

8.2.2 Diccionaris generals

Fabra (1932) exemplifica l'entrada *hora* amb "Quina hora és? Són les tres o són tres hores", exemple que coincideix amb el del DCVB i que reforça l'explicació, que ens oferia Coromines, a l'entorn de la presència o absència del mot *hores* en els sintagmes que indiquen l'hora en punt. Ni a *quart* ni a *mig, mitja* trobem exemples de sintagmes horaris del tipus prospectiu (*8 i mitja*). Tampoc no hi ha cap expressió horària dins el substantiu *mitja*. Sembla, doncs, que Fabra s'inclinà pel sistema prospectiu, propi d'una part de Catalunya, tant en el seu diccionari com a la gramàtica de 1912. Posteriorment, el DIEC ha seguit la mateixa tendència.

Per la seva banda, el Diccionari de la Llengua Catalana (DGLC, 1998) sintetitza la seva proposta a l'entrada *quart, –a* 2.4:

> Al Principat, fracció horària expressada en els quarts i fraccions de quart que té una hora començada, tenint en compte que l'hora entera marcada pel rellotge n'indica l'acabament. *A un quart i cinc de nou* (*8h 20 min.) Tres quarts i mig de dues* (*1h 52 mim 30 s)*.

Això no obstant, no s'explicita com s'expressa l'hora a la resta del domini català ni es recullen exemples del tipus *8 i quart, 8 i mitja*.

8.2.3 Gramàtiques

Ni la gramàtica històrica de Badia (1981) ni la de Moll (1991) no tracten el tema de l'expressió horària. El panorama que presenten les gramàtiques generals no és gaire més encisador, tret d'alguna excepció. Les gramàtiques de Sanchis (1950), Salvador (1951), Badia (1962), Moll (1968), Jané (1986) i Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana (1995), així com els cursos de gramàtica de Marvà (1968) i Valor (1977) no formulen cap proposta en relació als enunciats horaris. No és el cas, però, de Badia (1994: 714-715), el qual afronta la qüestió, amb profunditat i des d'un punt de vista diatòpic: "La indicació de les hores justes és la mateixa a tot el domini lingüístic (...) i també ho és l'aproximació en un nombre de minuts que no arribin al quart d'hora".

Per la resta de fraccions horàries l'autor proposa una divisió en dos grups:

a) "Recurs original, que mira l'hora següent", propi de Catalunya: "un quart / dos quarts / tres quarts de nou".

b) "Sistema que també és propi d'altres llengües veïnes, com el castellà o el francès, que es refereix preferentment a l'hora anterior", d'ús al País Valencià i a les Illes Balears: "vuit i quart / i mitja, nou menys (un) quart".

Afegeix dues remarques; "totes les expressions en què surt l'adv. *menys* es resolen, en el llenguatge corrent de tot arreu, amb el cast **menos*", afirmació refrendada del tot per les dades de l'*Atles Lingüístic*, i "l'adopció del segon sistema a Catalunya (on no és pas desconegut, per influx castellanitzant) ha d'ésser rebutjat".

Puntualitza, a més, que a Mallorca "entre els fidels a la terra (i en certs medis de gent gran) en comptes de *menys* (o **menos*) s'usa *manco*" i que hi són ben corrents les construccions *"falta (o manca) un quart per les nou"* –segons l'*Atles Lingüístic* només recollida a Felanitx (81), a l'Alguer (85) i a quatre localitats valencianes –i *passa un quart de les vuit*, no documentada a l'*Atles Lingüístic*. Com a comentari final, assenyalarem que, Badia (1994) dóna compte d'algunes de les variants dialectals més significatives dels nostres parlars.

8.2.4 Llibres d'estil

El manual de Televisió de Catalunya (1995: 138) aborda la qüestió que ens ocupa de la següent manera: "El temps, en català central, s'expressa en relació a l'hora següent", amb els exemples que Badia (1994) catalogava de genuïns del català, si bé per guanyar precisió "podem recórrer a formes més modernes" del tipus "L'autobús de les sis vint-i-tres (6.23)...". La solució és criticable des d'un punt de vista interdialectal, atès que es basa només en la varietat central, però és coherent amb l'anàlisi de les dades dialectals de l'*Atles Lingüístic* d'on es desprenia que el sistema prospectiu només és propi del central i, subsidiàriament, del nord-occidental.

Ni els Criteris Lingüístics de la Universitat de Barcelona (1989) ni els de l'Ajuntament de Barcelona (Solà, 1995), per posar algun exemple d'altres camps lingüístics, no contemplen l'expressió horària.

Quant a les obres d'abast general, dues publicacions tracten el tema amb profunditat. En primer lloc, *el Llibre de la llengua catalana* de L. Badia *et al.* (l997: 332-333) segueix de prop els postulats de Badia (1994), fins i tot en l'esquema expositiu. Afegeix, però, totes les possibilitats de sintagmes horaris del sistema que atribueix al Principat (*mig quart de vuit* per 7.07 – 7.08, *les set i deu, falten cinc minuts per a un quart de vuit* per 7.10, etc.) en un llarg exemplari. Pel que fa als parlars valencians i baleàrics, es cataloga les expressions de base *i quart, i mitja, menos / manco* (*un*) *quart* com a "fins ara considerades poc genuïnes i fins i tot inadmissibles".

En segon lloc, el *Manual d'estil* de Mestres *et al.* (1995: 594-596) intenta ser exhaustiu tot oferint-nos informacions addicionals que potser trobàvem a faltar en altres fonts: reflexions a l'entorn de la imprecisió del sistema prospectiu concretades en l'ús de *mig quart*, *quarts de* i l'adjectiu *tocats, -des*, l'exactitud del sistema internacional (*les dotze i cinc*). El capítol dedicat a les notacions horàries es clou amb una condemna: "són inadmissibles expressions amb l'adverbi *menys* referides als quarts" com "*la una menys quart". Ni se'ns explicita cap motiu ni tampoc si es refereix a tot el domini català o només a Catalunya.

8.2.5 Altres aportacions

A més dels diccionaris, les gramàtiques i els llibres d'estil, hem revisat algunes aportacions d'autors que ocupen un lloc preferent en el terreny de la filologia. Jané (1973) no tracta el nostre objecte d'estudi, però sí que expressa la seva opinió al respecte en tres articles publicats al diari *Avui* (3 de febrer i 1 i 3 de juliol de 1981). Concretament, en el primer d'ells fa una sèrie de reflexions a l'entorn dels quarts entesos com a unitat de mesura. Constata que el sistema genuí dels quarts pateix un procés de substitució pel propi de l'espanyol, que al seu torn és anàleg al Balear.

Al seu torn, Vallverdú (1973: 99-100) observa que:

> [...] en comptes de partir la mesura del temps per les mitges hores, cosa que obliga a un doble procediment gramatical per designar l'hora (castellà: *las seis y cuarto*, però *las siete menos cuarto* [...], el català central mesura "endavant".

Opina que aquesta coherència interna ha fet que el sistema s'hagi conservat fins ara.

La proposta d'estàndard oral per als valencians, de Lacreu (1992: 307-308), coincideix amb l'ús més general a València, on només queden restes d'un sistema semblant al prospectiu. Reconeix una certa vitalitat de les fórmules *vint minuts per a les tres* o *un quart per la una*, però, en canvi, no recull *tres quarts per les 9*, sintagma recurrent segons les dades que hem obtingut de l'*Atles Lingüístic*. Des de la perspectiva estandarditzadora, accepta el sistema que atribueix com a majoritari al Principat, tot i que el considera difícil d'incorporar a l'estàndard oral valencià pel risc de ser incomprès per una part dels receptors. Esmenta també el sistema internacional (*les dotze quinze*), però li atribueix poca normalitat expressiva.

Per la seva banda, Solà (l994: 122) fa palès que "el sistema del Principat no és usat a tot arreu" i, a més, s'hi està perdent "de manera fulminant". Proposa que la gramàtica normativa ens aclareixi si són lícites les expressions del tipus *9 i quart / i mitja / menys quart*.

Tant a *El català/2* (1993: 161) com a *Català progressiu/1* (1997: 132), Ruaix testimonia que el Principat segueix el sistema prospectiu i tot seguit exemplifica totes les combinacions de quarts i mig quart: *mig quart d'una*, *un quart i mig d'una*, etc. Al

Diccionari auxiliar, però, no aborda la qüestió ni a l'entrada *hora*, ni a *mig*. Ara bé, a *quart d'hora* recomana la substitució per *quart*, eliminant el *d'hora* que Jané atribuïa a la influència del castellà.

La contribució més recent és la d'Abril (1997: 104-105) que coincideix amb Badia (1994) i amb el *Manual d'estil* de Mestres *et al.* (1995), però sense condemnar cap de les expressions que recull. Potser l'autor és un xic massa agosarat a l'hora d'atribuir un ús de *manco* i *menys* a Mallorca –recordem que en cap de les Illes no hem trobat aquest mots sinó *menos*, per bé que sembla que *manco* va guanyant adeptes.

Els treballs que hem revisat testimonien l'existència de tres sistemes horaris: els dos sistemes tradicionals, el prospectiu i el retrospectiu, i un nou sistema, l'internacional de base digital. Com a valoració final, creiem que la majoria de les obres consultades han considerat unes variants com a genuïnes en detriment de les altres, de les quals sovint no se'n parla. Al nostre parer, el terme *genuí* s'hauria de justificar amb dades històriques i geolingüístiques o bé s'hauria d'entendre com a diferenciador del castellà –en el cas que ens ocupa, s'aplica al sistema prospectiu exclusiu del català del Principat. En qualsevol cas, es podria parlar de formes prestigiades per la normativa en lloc de genuïnes. Si no considerem les expressions horàries de les Balears, el País Valencià i la Catalunya Nord també genuïnes, llavors estem atorgant més pes al prestigi d'uns dialectes que a les solucions històriques d'uns altres.

9. ASPECTES PUNTUALS: *QUARTS DE X*, *X QUARTS TOCATS DE X*, *X EN PUNT*

No podem deixar de banda algunes expressions horàries que, encara que s'allunyen de les que hem seleccionat per a aquest treball, són prou rellevants a l'hora de donar compte, per exemple, de la imprecisió del sistema horari català.

En primer, lloc només voldríem apuntar la sorpresa per no haver trobat cap esment de la construcció *X en punt* ni a les dades de l'*Atles Lingüístic* ni a les obres de referència –recordem que una de les qüestions de l'*Atles Lingüístic* era l'hora en punt però cap dels 190 enquestats s'hi referí com a les *8 en punt* sinó simplement amb les *8* (*hores)*.

Tampoc no hem trobat documentada una expressió tan nostrada com *X quarts tocats de X*, a excepció del *Manual d'estil* i del *Llibre de la Llengua Catalana*. Esperem que aquesta desatenció no sigui sinònim del caràcter regressiu d'aquesta fórmula que denomina "un temps indeterminat, però proper a l'hora esmentada".

El sintagma *quarts de X* també és recollit per l'*Atles Lingüístic*. A Llívia (12) *quarts de 10* expressa les 10.30 h, mentre que a Calaf (49) no s'especifica a quina hora es refereix. Per contra, a Bescaran (96) el mateix gir "equival a dos o tres quarts de 9". L'informant d'Ulldecona (145), per la seva banda, atribuïa un ús emfàtic a *quarts de 9* per referir-se a les 8.30 h. En definitiva, com podem veure, cap dels quatre casos és coincident. La mateixa disparitat d'opinions es fa palesa en les poques obres de referència que es fan ressò de *quarts de X*. El mateix DGLC simplement recull

l'exemple "Eren quarts de vuit" mentre que el *Gran Diccionari de la Llengua Catalana* afegeix que és una "expressió per indicar els dos quarts d'una hora concreta o bé, més generalment, un espai de temps que pot oscil·lar entre poc després del quart i poc abans de tres quarts", és a dir, amplia la franja de la imprecisió, ja que el referent pot ser qualsevol hora entre els 16 i els 44 minuts. Coincideixen amb aquesta definició Badia (1994), Mestres *et al.* (1995), Badia *et al.* (1997) i Abril (l997). La majoria d'aquestes obres, juntament amb *El català a TV3: Llibre d'estil*, esmenten que el sistema del Principat és prou imprecís o vague, de manera que per indicar l'hora exacta resulta més pràctic el sistema internacional (*20 hores (i) 8 minuts*). Ara bé, hem de remarcar que, si en català han perviscut una sèrie de fórmules aproximatives, deu ser perquè els usuaris les consideraven vàlides, com a mínim fins a la imposició de la puntualitat dels nostres dies.

10. COMPARACIÓ AMB SISTEMES DE LLENGÜES VEÏNES

Sempre resulta interessant, en un estudi de variació geolingüística, comparar la nostra llengua amb les veïnes perquè sovint podem trobar-nos amb fenòmens de continuïtat lingüística entre llengües romàniques o bé de préstec o calc d'una a l'altra. Amb aquest propòsit, hem partit dels sistemes per expressar l'hora que ens vénen donats a manuals per aprendre castellà, francès i italià com a segona llengua. Els paral·lelismes són força evidents:

CASTELLÀ	ZONES DELS DIALECTALS OCCIDENTALS
8	*8*
8 y cuarto	*8 i quart*
8 y media	*8 i mitja*
9 menos cuarto	*9 menos quart*
FRANCÈS	ROSSELLONÈS
8 heures	*8* hores
8 heures *et quart*	*8* hores *i un/el quart*
8 heures *et demie*	*8* hores *i mitja*
9 heures *moins* le *quart*	*9* hores *menos* el/lo *un quart*
ITALIÀ	ALGUERÈS
8	*8*
8 e un *quarto*	*8 i* un *quart*
8 e mezza	*8 i mitja*
9 meno un *quarto*	*9 manco* un *quart*

A partir d'aquí, però, seria massa agosarat afirmar que aquests dialectes han manllevat de les llengües veïnes els enunciats horaris ni tampoc que siguin només el fruit de la pròpia evolució interna, atès que no disposem de prou dades històriques. Podem parlar, doncs, d'una possible influència de les llengües veïnes i, en tot cas, d'un factor de preferència de certes solucions.

11. FORMA DE LES EXPRESSIONS: PROCÉS DE GRAMATICALITZACIÓ

Hi ha peces de la nostra llengua que, per la freqüència d'ús a què les sotmetem o bé per l'especialització de significat que van adquirint amb el temps, pateixen modificacions formals. Així, per exemple, la locució *si us plau***,** avui tendeix a escriure's *sisplau* (*cf.* llibres d'estil de l'Ajuntament de Barcelona o de "La Caixa") com a contrapartida gràfica d'un procés de gramaticalització a partir del qual no s'admet una modificació ni en la persona ni en el temps verbal (**si us plauria*). La nova grafia també reflecteix l'escurçament fonètic habitual en l'ús col·loquial, amb la caiguda de [u].

Un fenomen semblant afecta també algunes expressions horàries de manera que podríem postular que les formes amb major freqüència d'ús són objecte d'un escurçament formal, sense que perdin, però, la càrrega informativa.

Vegem alguns exemples habituals:

(1) –Quina hora tens?
–Tres quarts ∅ / –∅ I quart

La resposta és pertinent en el cas que se sàpiga a quina hora som, donat que s'omet *de 8* i *les 8* respectivament. O bé:

(2) Hem quedat a dos ∅ de nou.

En aquest cas, desapareix *quarts* sense que l'enunciat restant presenti cap ambigüitat. La proliferació d'aquests sintagmes en registres informals no ens ha de fer arrufar el nas, sinó que s'ha de concebre com una innovació fruit de l'ús habitual dels dos sistemes majoritaris del català en detriment de recursos anòmals com els de l'horari internacional.

La caiguda del mot *hores* també es pot justificar a partir d'un procés de gramaticalització de fixació d'una estructura sintàctica d'elevada freqüència d'ús.

(3) Són les 8 hores → Són les 8 ∅

El mateix Coromines (1980) dins l'entrada *hora* observa que cap al 1597 el sistema antic se substituí per un de més modern que elidia el mot *hores*, si bé puntualitza que el primer encara perviu en "certs ambients lingüístics conservadors" que, si ens atenem a les dades dialectals, no foren precisament els freqüentats pels enquestadors de l'*Atles Lingüístic*, atès

que fora de l'àmbit rossellonès no es disposa de cap exemple amb la presència d'*hores*. Segons Coromines, la fórmula antiga perviu també al Pallars Sobirà i en la toponímia; Racó de les Nou-Hores (Marina d'Alacant).[5]

12. CONCLUSIONS

Clourem aquest estudi recuperant alguns aspectes que han contribuït a delimitar els diferents sistemes per expressar l'hora i el seu abast dins el domini català.

12.1 VISIÓ DE CONJUNT: ANALOGIA DELS SISTEMES

Deixant de banda si la gènesi de les expressions horàries fou acústica (campanars) o bé visual (visió del rellotge d'agulles), els diferents sistemes que s'usen dins del domini català responen a la pròpia lògica interna i presenten una correspondència entre els aspectes semàntics i els sintàctics.

SISTEMA A	SISTEMA B
– prospectiu	– doble: retrospectiu fins a la mitja i prospectiu després de la mitja
– basat en quarts	– basat en blocs de 5 minuts (*i cinc, i deu*, etc.), amb manteniment de *i quart, i mitja*, i *en punt*
– estructura sintàctica: fracció + hora	– estructura sintàctica: hora + fracció

Cal destacar el fet que l'estructura sintàctica és icònica respecte de l'estructura conceptual (prospectiva/retrospectiva). Amb altres paraules, no es tracta només de diferents formes lingüístiques per expressar l'hora sinó que l'estructura formal es correspon amb la conceptualització de cada sistema horari. Aquest és un dels motius que podria explicar la dificultat d'adoptar el sistema prospectiu per part dels usuaris del sistema B.

El sistema A, atribuït al Principat però que, com ja hem vist, no s'utilitza en àmplies zones dels dialectes nord-occidentals, potser resulta antiintuïtiu per als forasters o per als parlants d'altres dialectes. Tanmateix, no podem negar la seva coherència: durant els segles que no ha calgut estar pendent dels minuts i n'hi ha hagut prou amb els quarts i la seva aproximació (*un quart i mig, dos quarts tocats*, etc.), el sistema es revelà com el que implicava un menor esforç per part dels usuaris. Simplement calia esmentar el quart vigent (*un, dos o tres quarts*) i *de* + l'hora següent. Sembla força clar que aquesta sèrie d'expressions es fonamenten en una transmissió acústica de l'hora –així ho afirmen Royo (1992) i Corbera (1996)–, si tenim en compte els tocs de les campanes de qualsevol població: un toc = un quart, dos tocs = dos quarts, tres tocs = tres quarts, quatre tocs + el nombre de tocs de l'hora = l'hora en punt. Ara bé, és pertinent qüestionar-nos per què només en part del nostre domini s'empra aquest sistema si

(5) L'expressió deu-hores, recollida al DCVB (4, 376), amb el significat de "menjada lleugera acompanyada d'una timbolada de vi, que els treballadors del camp fan devers les deu o les onze del matí per descansar de la feina i cobrar forces per a continuar-la fins a migdia".

l'extensió del campanar va més enllà de les nostres fronteres. Intentarem formular una hipòtesi en el proper apartat.

Pel que fa al sistema B, de tipus *8 i quart*, *8 i mitja*, *9 menos quart*, l'analogia entre els quarts ja no és tan evident com en el cas anterior, però també es tracta d'un sistema lògic. Se segueix una línia d'addició a l'hora en curs, però entre els minuts trenta i quaranta s'esdevé un canvi de punt de referència: es resten els minuts que falten per a l'hora següent (*9 menos vint*).

Sembla evident, però, que l'alternança entre afegir quarts a l'hora en curs i restar cap a l'hora següent provoca la multiplicitat de recursos per expressar els tres quarts, com hem pogut observar en el mapa en qüestió. Així, per exemple, hem vist com a algunes localitats de Mallorca i de la Franja, la força de l'analogia havia generat la fórmula *8 i tres quarts*, mentre que a bona part del País Valencià s'obta per les variants de *tres quarts per les 9*. De moment, i amb les dades que tenim, seria massa arriscat proposar l'existència d'un tercer sistema tradicional a partir de les peculiaritats que acabem d'observar.

12.2 Motivació diacrònica dels sistemes: de la imprecisió dels quarts acústics fins a la puntualitat dels minuts visuals

Hem anat comentant al llarg d'aquest treball que el neguit d'expressar l'hora amb exactitud és relativament modern. Fins a l'aparició dels rellotges mecànics, la resta de sistemes per a l'obtenció de l'hora –rellotges de sol, de sorra, etc.– no eren gaire precisos, de manera que els enunciats horaris es fixaren en la nostra llengua en el període previ a la generalització dels rellotges més o menys exactes en els campanars de les nostres esglésies.

Aquest argument respon l'interrogant de l'apartat anterior: per què només en part del Principat gaudim d'un sistema suposadament fonamentat en els tocs acústics? Ara la resposta és clara: no negarem el pes de la transmissió acústica, però llavors hem d'acceptar que el seu origen és posterior al de la generalització dels rellotges mecànics, que se situa a finals de l'Edat mitjana. De tot plegat, se'n desprèn una altra hipòtesi: hi deuria haver una altra manera de donar l'hora al Principat abans de l'adquisició del tipus *un quart de 9*, de base acústica. Per a confirmar-ho, caldria disposar d'un corpus de dades històriques, objectiu que supera els límits d'aquest treball però que pot ser el punt de partida per un altre estudi. De moment, ens hem de conformar a corroborar aquesta tesi amb les dades de Corbera (1996), a partir de les quals deduïm que el sistema malanomenat *tradicional* només comença a generalitzar-se a partir del segle XVIII. Així, ho demostren alguns fragments del *Calaix de Sastre* del Baró de Maldà: "A quarts de set quedava lo cel ja més serè que nuvolós", "Lo pare de Jaume de l'Hospital a tres quarts de sis del matí...".

Més encara, els dos sistemes principals que hem analitzat comporten una limitació greu –compartida pel rellotge de campanar– i és que no podem anar més enllà d'assenyalar els quarts. Com a molt, hem vist que al Principat hi ha el recurs de les aproximacions de l'estil de *8 tocades* o *dos quarts i mig*. Però, en definitiva, quan hom s'ha de referir a una hora diferent dels quarts, barreja, en el millor del casos, els sistemes tradicionals amb el que els manuals de consulta anomenen *internacional* (*un quart i cinc de 9* o *8 i vint*), si no és que, fins i tot, es claudica i usa únicament l'hora seguida dels minuts (*8 i quaranta-cinc*). En aquest casos, els més perjudicats, és a dir, els sintagmes que més es compliquen són els del sistema prospectiu i, a partir d'aquí, s'originen totes les crítiques sobre la hipotètica dificultat d'una manera d'expressar l'hora pròpia del català.

En conclusió, els dos sistemes estudiats en aquest treball poden tenir un fonament acústic, ja que ambdós es basen en els quarts de l'antic campanar. La qüestió no és quin dels dos és més genuí o cal imposar damunt l'altre, sinó que pervisquin per sobre d'altres expressions tan "d'horari de tren" com les *8 i dinou* del sistema internacional.

MARTA TORRES I VILATARSANA
Universitat de Barcelona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ABRIL, J. (1997) *Diccionari pràctic de qüestions gramaticals*, Barcelona, Edicions 62.

Atles Lingüístic = Atles Lingüístic del Domini Català. (en curs d'elaboració)

DCVB = ALCOVER, A. M. i MOLL, F. DE B. (1980) *Diccionari català-valencià-balear*, Palma de Mallorca, Moll.

BADIA I MARGARIT, A. M. (1962) *Gramática catalana*, Madrid, Gredos, (2 vol.).

— (1981) *Gramàtica històrica catalana*, València, Tres i Quatre.

— (1994) *Gramàtica catalana*, Barcelona, Proa.

BADIA, A. M., PONS, L. i VENY, J. (1993) *Atles Lingüístic del Domini Català. Qüestionari*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, Biblioteca de Dialectologia i Sociolingüístics, II.

BADIA, L., BRUGAROLAS, N., TORNÉ, R. i FARGAS, X. (1997) *Llibre de la llengua catalana*, Barcelona, Edicions Castellnou.

CORBERA, J. (1996) *Parlar bé*, Vilassar de Mar, Oikos-tau.

DECAT = COROMINES, J. (1980) *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, Barcelona, La Caixa / Edicions 62.

DUARTE, C., ALSINA, A. i SIBINA, S. (1993) *Manual de llenguatge administratiu.* Barcelona, Generalitat de Catalunya.
FABRA, P. (1912) *Gramática de lengua catalana*, Barcelona, L'Avenç.
DGLC = FABRA, P. (1932) *Diccionari general de la llengua catalana*, Barcelona, Edhasa.
FABRA, P. (1933) *Gramàtica catalana*, Barcelona, IEC.
— (1954) *Converses filològiques*, Barcelona, Barcino, (2 vol.).
— (1956) *Gramàtica catalana*, Barcelona, Teide.
— (1984) *Converses filològiques*, Barcelona, Edhasa, (2 vol.).
GENERALITAT VALENCIANA. CONSELLERIA D'EDUCACIÓ I CIÈNCIA (1995) *Criteris lingüístics*, València, Generalitat Valenciana / Conselleria d'Educació i Ciència / Comercial Denes.
INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1995) *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, Palma de Mallorca, València, Eds. 3 i 4 / Eds. 62 / Moll / Enciclopèdia Catalana / PAM.
INSTITUT INTERUNIVERSITARI DE FILOLOGIA VALENCIANA (1995) *Gramàtica valenciana*, València, Edicions Bromera.
JANÉ, A. (1981a) «Els quarts» (3 de febrer), dins *Avui*.
— (1981b i c) «Les hores del dia de J.V.Foix (I i II)» (1 i 3 de juliol), dins *Avui*.
— (1973) *Aclariments lingüístics*, Barcelona, Barcino, (3 vol.).
— (1986) *Gramàtica essencial de la llengua catalana*, Barcelona, Barcanova.
LACREU, J. (1992) *Manual d'ús de l'estàndard oral*. València, Universitat de València.
MARVÀ, J. (1968) *Curs superior de gramàtica catalana*, Barcelona, Barcino.
MESTRES, J. M. (1987) «El món de les expressions temporals (I i II), una aproximació a la història de l'expressió de la data», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 9 i 10.
MESTRES, J. M., COSTA, J., OLIVA, M., FITÉ, R. (1995) *Manual d'estil*, Barcelona, Eumo / Universitat de Barcelona / Universitat Pompeu Fabra / Associació de Mestres Rosa Sensat.
MOLL, F. de B. (1968) *Gramàtica catalana*, Palma de Mallorca, Moll.
— (1991) *Gramàtica històrica catalana*, València, Universitat de València.
ROYO, J. (1992) «La influència del campanar en les expressions horàries», dins *Segon congrés internacional de llengua catalana, IV, Àrea 3 Lingüística social*, Palma de Mallorca, UIB, pp. 115-122.
RUAIX, J. (1989) *Punts conflictius de català*, Barcelona, Barcanova.
— (1989) *El català / 2*, Moià, J. Ruaix, 1993.
— (1994-1995) *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui*, Moià, J. Ruaix, (2 vol.).
— (1996) *Diccionari auxiliar*, Moià, J. Ruaix.
— (1997) *Català progressiu / 1*, Moià, J. Ruaix.
SALVADOR, C. (1951) *Gramàtica valenciana*, València, 3 i 4.

SANCHIS, M. (1950) *Gramàtica valenciana*, València, Torre.
SOLÀ, J. (1977) *A l'entorn de la llengua*, Barcelona, Laia.
— (1983) «Qüestions sintàctiques pendents en la normativa actual», dins *Actes del Sisè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona, PAM.
— (1987) *Qüestions controvertides de sintaxi catalana*, Barcelona, Edicions 62.
— (1990) *Lingüística i normativa*, Barcelona, Empúries.
— (1994) *Sintaxi normativa: estat de la qüestió*, Barcelona, Empúries.
— (1995) *Llibre d'estil de l'Ajuntament de Barcelona*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona.
TELEVISIÓ DE CATALUNYA (1995) *El català a TV3: Llibre d'estil*, Barcelona, Edicions 62.
UNIVERSITAT DE BARCELONA: SERVEI DE LLENGUA CATALANA (1989) *Criteris lingüístics*. Barcelona, Servei de Llengua Catalana.
VALLVERDÚ, F. (1973) *El fet lingüístic com a fet social. Assaig de lingüística institucional*, Barcelona, Edicions 62.
VALOR, E. (1977) *Curs mitjà de gramàtica catalana*, València, 3 i 4.
VENY, J. (1984) *Estudis de geolingüística catalana*, Barcelona, Edicions 62, (2a ed.).
— (1993) *Els parlars catalans*, Palma de Mallorca, Moll, (10a ed.).

Relació dels punts d'enquesta

1. Índex numèric

1. Salses
2. Estagell
3. Perpinyà
4. Mosset
5. Sant Cebrià de Rosselló
6. Jóc
7. Formiguera
8. Montoriol
9. Cornellà de Conflent
10. Portè
11. Prats de Balaguer
12. Llívia
13. Ceret
14. Prats de Molló
15. Meranges
16. Maçanet de Cabrenys
17. Llançà
18. Vilallonga de Ter
19. Alp
20. Queralbs
21. Planoles
22. Bassegoda
23. Oix
24. Castellar de n'Hug
25. Roses
26. Lledó d'Empordà
27. Gósol
28. Campdevànol
29. Sant Privat d'en Bas
30. Les Llosses
31. Banyoles
32. Camallera
33. Avià
34. Santa Maria de Corcó
35. Girona
36. Begur
37. Cruïlles
38. Prats de Lluçanès
39. Santa Eulàlia de Riuprimer
40. Llobera de Solsonès
41. Cardona
42. Palamós
43. Llagostera
44. Balsareny
45. Moià
46. Campins
47. Tossa de Mar
48. Castellfollit de Riubregós
49. Calaf
50. Cànoves
51. Sant Salvador de Guardiola
52. Tordera
53. Freixenet de Segarra
54. Vacarisses
55. Sentmenat
56. Sant Andreu de Llavaneres
57. Aguiló
58. Santa Coloma de Queralt
59. Sant Jaume Sesoliveres
60. Barberà del Vallès
61. Cervelló
62. Barcelona
63. Sant Boi de Llobregat
64. Sant Jaume dels Domenys
65. la Febró
66. Alió
67. Sant Pere de Ribes
68. Tarragona
69. Cambrils de Mar
70. Ciutadella
71. Es Migjorn Gran
72. Maó

73. Pollença
74. Sóller
75. Alaró
76. Sineu
77. Son Servera
78. Montuïri
79. Palma
80. Llucmajor
81. Felanitx
82. Santanyí
83. Sant Josep de sa Talaia
84. Eivissa
85. l'Alguer
86. Esterri d'Àneu
87. Cerler
88. Ordino
89. Senet de Barravés
90. Taüll
91. Alins de Vallferrera
92. Santa Coloma d'Andorra
93. les Paüls
94. Eressué
95. Sort
96. Bescaran
97. Arfa
98. Sarroca de Bellera
99. Sopeira
100. la Pobla de Roda
101. Palau de Noguera
102. Tolba
103. Sant Llorenç de Morunys
104. Isona
105. Peramola
106. Estanya
107. Àger
108. Peralta de la Sal
109. Sanaüja
110. Cubells
111. Almenar
112. Agramunt
113. Linyola
114. Cervera
115. Saidí
116. Lleida
117. Arbeca
118. Fraga
119. Granyena de les Garrigues
120. Vinaixa
121. Vimbodí
122. Mequinensa
123. Margalef de Montsant
124. Riba-roja
125. Favara de Matarranya
126. la Torre de Fontaubella
127. Marçà
128. Vilalba dels Arcs
129. Móra la Nova
130. Massalió
131. Valljunquera
132. la Codonyera
133. l'Ametlla de Mar
134. Torrevelilla
135. Horta de Sant Joan
136. Vall-de-roures
137. Bellmunt de Mesquí
138. la Ginebrosa
139. Aiguaviva de Bergantes
140. Roquetes
141. Mas de Barberans
142. Sorita
143. Amposta
144. Xiva de Morella
145. Ulldecona
146. Rossell
147. Vinaròs
148. Sant Mateu del Maestrat
149. Vilafranca del Maestrat
150. Albocàsser
151. Alcalà de Xivert
152. Atzeneta del Maestrat

153. Cabanes de l'Arc
154. Castelló de la Plana
155. Borriana
156. Fondeguilla
157. la Llosa de la Plana
158. Algímia de la Baronia
159. Benifairó de les Valls
160. Casinos
161. el Puig de Santa Maria
162. Vilamarxant
163. València
164. Alfafar
165. Picassent
166. Torís
167. Sollana
168. l'Alcúdia de Carlet
169. Albalat de la Ribera
170. Alzira
171. Alberic
172. Sallent de Xàtiva
173. Simat de Valldigna
174. l'Alqueria de la Comtessa
175. Benigànim
176. Montesa
177. la Font de la Figuera
178. Ontinyent
179. Pego
180. Xàbia
181. Muro del Comtat
182. Tàrbena
183. Beneixama
184. Altea
185. Torremançanes
186. Novelda
187. el Pinós de Monòver
188. Alacant
189. Crevillent
190. Guardamar

M. TERESA CABRÉ, JUDIT FREIXA,
ELISABET SOLÉ

ANÀLISI CONTRASTIVA DE LA INNOVACIÓ LÈXICA EN CATALÀ I EN CASTELLÀ

1. INTRODUCCIÓ I OBJECTIUS

La vitalitat interna d'una llengua es manifesta, entre d'altres aspectes, per la capacitat d'innovació lèxica a partir de la creació per part dels parlants de noves unitats (neologismes) mitjançant els processos i recursos propis de formació de paraules, al costat del recurs del manlleu i del calc. Així, les dades neològiques documentades anualment a l'Observatori de Neologia de l'IULA de la Universitat Pompeu Fabra són una mostra d'aquests mecanismes d'innovació lèxica tant en català com en castellà.

Sovint s'ha afirmat que els mecanismes de creació lèxica en català són en gran part deutors de les innovacions lèxiques de la llengua castellana, malgrat que es puguin explicar a partir dels recursos de formació propis del català. Creiem, però, que cal matisar aquest tipus d'afirmacions ja que si bé és cert que el català és encara una llengua minoritzada i molt influïda pel castellà, també ho és que situats en una societat tan globalitzada com l'actual, probablement és adequat pensar que la llengua catalana i la castellana es mouen igualment per la pressió d'una llengua més forta, que és l'anglès. Partim del supòsit que la innovació lèxica en català no ha de respondre necessàriament a una única d'aquestes diverses opcions i que el que caldria determinar és l'opció més defensable per a cadascun dels mecanismes d'innovació.

Caplletra 30 (Primavera 2001), pp. 199-212

En aquesta línia, l'anàlisi contrastiva de corpus neològics podria ser una via adequada per observar els mecanismes d'innovació lèxica de cada llengua i aquestes dades ens haurien de permetre avançar hipòtesis sobre la influència d'unes llengües sobre unes altres i els indicis que detecten aquestes influències.

El seguiment diacrònic d'unitats neològiques és una via d'anàlisi contrastiva que permetria establir amb objectivitat el moment d'aparició de les unitats en cada llengua i determinar quina llengua és deutora de l'altra. Aquesta via, que ens plantegem per al futur, ha d'anar necessàriament precedida per una anàlisi contrastiva sincrònica que permeti fer una descripció global de la innovació lèxica i aïllar els focus en què l'anàlisi diacrònica és imprescindible per continuar la interpretació del fenomen de la influència d'unes llengües sobre unes altres.

En aquest article ens proposem de fer aquesta anàlisi contrastiva prèvia, de caràcter sincrònic, partint de la base que la semblança presidirà els resultats per raons d'índole diversa que tenen a veure tant amb les característiques de la mostra de neologismes (provinents de textos semblants quant a tipus[1] , fonts i continguts; i que responen a les mateixes necessitats denominatives i expressives), com amb la proximitat tipològica del català i del castellà, com amb la situació sociolingüística d'ambdues llengües i el context de globalització actual, a què ja ens hem referit.

Les dades analitzades per a aquest estudi provenen de l'Observatori de Neologia, que recull els neologismes de la premsa d'àmplia difusió en català i en castellà des de 1988. En aquest projecte es parteix d'un criteri lexicogràfic per determinar què és neologisme i es consideren neològiques les unitats lèxiques que no es documenten en un corpus d'exclusió format per diccionaris descriptius i normatius[2] . Del total de neologismes diferents per a cada llengua que constitueixen actualment les bases de dades de l'Observatori, hem seleccionat per a aquest treball els neologismes documentats durant l'any 1998 perquè són subcorpus semblants des d'un punt de vista quantitatiu i, per tant, més fàcilment contrastables (exactament són 3.932 neologismes per al català i 3.946 per al castellà).

Els objectius específics d'aquest article són, d'una banda, descriure i analitzar els diferents mecanismes d'innovació lèxica i el grau de coincidència entre el català i el castellà i, de l'altra, hipotetitzar una interpretació a propòsit de la influència que el català rep tant del castellà com d'altres llengües. Per abordar aquests objectius, i atès que la interpretació d'aquesta influència no es pot generalitzar a tots els neologismes, separem les unitats en tres blocs diferents segons si es tracta de neologismes construïts formalment, construïts semànticament o manllevats d'altres llengües. Abans, però, d'entrar en aquests blocs farem una anàlisi breu del conjunt de mecanismes (processos i recursos) per tal d'obtenir una primera visualització del grau de coincidència que presenten ambdues llengües.

(1) Textos periodístics: *Avui*, *El Periódico* i *El Temps*, per al català; *La Vanguardia* i *El País*, per al castellà.

(2) Per a més informació sobre l'Observatori de Neologia vegeu http://www.iula.upf.es/obneo.

2. ANÀLISI CONTRASTIVA: PROCESSOS I RECURSOS

Parlem de *processos* de formació de paraules en un sentit ampli, per referir-nos a processos d'innovació lèxica, i utilitzem el terme *recursos* per referir-nos als diferents mecanismes dins de cada procés. Com podem veure a les taules 1 i 2, català i castellà no només comparteixen els mateixos processos i recursos de formació pel fet de ser llengües de la mateixa família lingüística, sinó que també presenten una productivitat gairebé idèntica en la formació de noves unitats (la màxima diferència percentual és un 1.2%).

	Català	Castellà
Formals	2.694 (68.51%)	2.650 (67.15%)
Manlleus	1.017 (25.86%)	1.068 (27.06%)
Semàntics	168 (4.27%)	164 (4.15%)
Sintàctics	8 (0.20%)	16 (0.40%)
Altres	45 (1.14%)	48 (1.21%)
Total	3.932	3.946

Taula 1. Contrast quantitatiu de processos.

	Català	Castellà
Prefixació	751 (19.09%)	729 (18.47%)
Sufixació	706 (17.95%)	726 (18.39%)
Composició	721 (18.33%)	746 (18.90%)
Sintagmació	282 (7.17%)	243 (6.15%)
Conversió sintàctica	87 (2.21%)	80 (2.02%)
Truncació	61 (1.54%)	84 (2.11%)
Altres	86 (2.17%)	42 (1.05%)
Total	2.694 (68.51%)	2.650 (67.15%)

Taula 2. Contrast quantitatiu dels recursos formals.

Pel que fa als manlleus, a la taula 3 observem també uns resultats molt coincidents en ambdues llengües, a excepció de l'anglès, en què el percentatge més elevat per al castellà que per al català s'explica perquè el tractament dels manlleus en les obres lexicogràfiques que constitueixen els corpus d'exclusió és diferent i perquè en la revisió lingüística dels textos periodístics d'una llengua i de l'altra no s'apliquen necessàriament els mateixos criteris d'admissió per a aquestes unitats.

	Català	Castellà
Anglès	517 (13.14%)	656 (16.62%)
Castellà	161 (4.09%)	0
Francès	88 (2.23%)	91 (2.30%)
Llatí	39 (0.99%)	31 (0.78%)
Italià	27 (0.68%)	29 (0.73%)
Basc	13 (0.33%)	17 (0.43%)
Alemany	12 (0.30%)	16 (0.40%)
Català	0	83 (2.10%)
Altres	57 (1.44%)	74 (1.86%)
Adaptats	103 (2.61%)	71 (1.79%)
Total	1.017 (25.86%)	1.068 (27.06%)

Taula 3. Contrast quantitatiu dels manlleus.

Un cas a part el constitueix el contrast que presenten el castellà en les dades per al català i el català en les del castellà (161 = 4.09% / 83 = 2.10%), ja que les unitats castellanes que són neològiques per al català també apareixen en els diaris castellans, però en aquest cas no es poden considerar neologismes perquè es documenten en els diccionaris presos com a corpus d'exclusió i inversament. El fet que en els diaris catalans es recorri amb més freqüència al castellà i que en els diaris castellans es recorri menys al català respon a causes clarament sociolingüístiques.[3]

Tal com era previsible, aquestes primeres dades ens confirmen que el català i el castellà responen als mateixos mecanismes de formació de paraules (quant a tipus i productivitat), però no ens permeten identificar elements per establir quan el català innova autònomament o quan es veu influït pel castellà i per altres llengües. Creiem que aquests elements no s'han de buscar en els mecanismes de formació més previsibles i productius, sinó en les regles més innovadores, en la neologia semàntica i en els manlleus.

3. ANÀLISI CONTRASTIVA: INNOVACIÓ EN LES REGLES

L'anàlisi de les diverses regles de formació de paraules documentades en el corpus de neologismes de 1998 permet la distinció entre regles pròpies del sistema lingüístic que generen neologismes, però que més enllà de la nova unitat no plantegen aspectes interessants en relació a la manera d'innovar d'ambdues llengües, i regles que ens permeten parlar d'innovació lèxica per raons ben diverses. A continuació ens centrem en aquestes segones i analitzem l'aparició de nous formants, la resemantització d'antics formants, la transgressió de regles ja existents i les modificacions de les restriccions de les regles.

(3) Per a més informació vegeu Freixa, Solé i Cabré (1998).

En la línia de discernir si el català innova autònomament o si és deutor d'altres llengües, per a cadascun d'aquests elements més innovadors haurem de constatar el grau de coincidència del mecanisme i de les unitats resultants: si el mecanisme coincideix, com és esperable per les raons que hem exposat anteriorment, però no les unitats, podrem considerar que el català innova més autònomament que si la coincidència apareix en els dos nivells.

3.1 Aparició de nous formants

L'aparició de nous formants en una llengua és un dels mecanismes més explícitament innovadors ja que suposa la incorporació de noves regles a la gramàtica. En el contrast dels neologismes de premsa en català i en castellà no hem detectat l'aparició de nous formants exclusivament en una de les dues llengües, ja que fins i tot els més nous es troben en totes dues. A continuació analitzem alguns d'aquests formants per determinar el grau d'identitat en el comportament que presenten.

El formant *ciber-*,[4] per exemple, ja es pot considerar un nou formant productiu en totes dues llengües, com veiem a la taula següent:

Català	Castellà
ciberamant, cibercomprador, cibercondó, cibercultura, ciberespai, ciberidil·li, ciberlligamenta, ciberlligar, cibernauta, ciberorgasme, ciberpatxoca, ciberregistre ciberrelació, cibersegur, cibersexe	*ciberamor, ciberbazoca, cibercanguro, cibercomando, ciberespacial, ciberespacio, cibergalaxia, ciberguarrindongo, ciberguerra, ciberminoría, ciberratón, cibertienda, ciberveterinario, cibervieja*

Taula 4. Contrast de neologismes amb el formant *ciber-*.

Podem observar que les unitats que resulten d'aquesta nova regla són majoritàriament hàpaxs –totes les unitats es documenten una sola vegada excepte *ciberespai* (7), *ciberespacio* (3) i *cibernauta* (2)– i que la majoria són neologismes d'autor[5] que, a més, apareixen lligats a una o a poques fonts de procedència. Aquesta semblança en el funcionament de la regla contrasta amb la divergència gairebé total en les unitats resultants, ja que només coincideix un exemple, el més freqüent.

L'anàlisi dels neologismes catalans i castellans en què apareixen els nous formants *-ing*[6] i *homo-* (el primer creat per analogia amb la gran quantitat de manlleus de l'anglès amb aquest afix, i el segon creat a partir de la truncació d'*homosexual*) il·lustren la coincidència en el mecanisme d'innovació, tot i la baixa productivitat que encara presenten (quant al sufix *-ing*, per al català només documentem *pònting* i *clienting*, i per al castellà *puenting*, *suiciding* i *volcaning*; quant al formant *homo-* documentem *homòfob* i *homofolklòric* per al català, i *homofobia* i *homófobo* per al castellà).

(4) Per a més informació vegeu Feliu, Ramírez i Talamino (2000).

(5) És a dir, provenen dels articles signats per col·laboradors i articulistes.

(6) Per a més informació vegeu López, Mayoral i Pibernat (2000).

3.2 RESEMANTITZACIÓ D'ANTICS FORMANTS

La resemantització de formants disponibles en el sistema lingüístic (Adelstein: 1996), procés que acondueix a un nou significat d'un formant ja existent i, en conseqüència, a la modificació de les restriccions d'una regla ja establerta o a la creació d'una nova regla, és un altre dels mecanismes més innovadors.

N'és una mostra el formant *eco*$_1$-, que significa 'casa, medi ambient' en unitats com *ecologia*, i que esdevé un nou formant *eco*$_2$-, que significa 'ecològic, sostenible per al medi ambient' (Vallès: 2000). Tots els neologismes documentats a l'Observatori durant l'any 1998, per a ambdues llengües, responen a una mateixa regla de composició culta en què la base és patronímica i el formant culte amb què es combina vehicula aquest nou significat: [eco$_2$ [base]] (per al català, *ecoalfabetització, ecoauditoria, ecobalanç, ecogestió, ecolingüístic, ecomedicina, ecotaxa*; i per al castellà, *ecodesarrollo, ecopacifista, ecoparque, ecosocialismo, ecotasa*).

Igualment, el formant culte *euro-* passa per un procés de resemantització que permet destriar dos significats nous, a banda de l'original *euro*$_1$- que significa 'Europa' (*eurocèntric -a, eurofestival, eurolliga, euroregió, eurovictòria*, per al català; *euroatlántico -a, eurocomisario, euroconector, europudín*, per al castellà):

- *euro*$_2$- que significa 'unió europea' (*eurodiputat, euroescèptic, eurogalàctic / eurocámara, eurodiputado, euroescepticismo*)
- *euro*$_3$- que significa 'la moneda euro' (*eurobitllet / euronormalización*).

Com s'ha pogut observar, ambdues llengües coincideixen en el fet que presenten les mateixes regles i el mateix procés de resemantització dels formants, i donen com a resultat neologismes connotats pragmàticament i amb un valor expressiu rellevant malgrat tenir aparença de cultismes; i difereixen en la productivitat (una mica més elevada per al català que per al castellà) i en les unitats resultants, ja que només són coincidents les que presenten més d'una ocurrència (*ecotaxa / ecotasa; eurodiputat / eurodiputado*).

3.3 TRANSGRESSIÓ DE REGLES JA EXISTENTS

La creativitat lèxica dels parlants d'una llengua permet la formació de neologismes que aparentment semblen transgressions de la regla que els ha generat; quan això no es dóna en una única unitat, sinó que es manifesta amb una certa regularitat ens hem de plantejar si es tracta d'una ampliació de la regla en qüestió o, per contra, si es tracta d'una nova regla en què hi intervé un afix o formant homògraf. En tots dos casos, el factor innovació és rellevant.

Els neologismes formats amb la forma sufixada -*itis* permeten il·lustrar l'aparició d'una nova regla, com a resultat de la transgressió d'una regla ja existent (Cabré, Freixa i Solé:1997). Normalment aquest formant intervé en la formació de compostos cultes,

adjuntat a una forma prefixada culta que denomina una part del cos, per designar "inflamació d'aquesta part del cos" en l'àmbit de la medicina. En canvi, les dades de l'Observatori ens forneixen com a exemples amb *-itis*: *euritis*, per al català; i *conspiracionitis, cubanitis, festivalitis*, per al castellà, casos que presenten com a base, no un formant culte, sinó un substantiu o un adjectiu (*euro, conspiración, cubano, festival*).

Observem que en aquests casos el significat resultant no té a veure amb cap 'inflamació de' sinó amb una certa 'obsessió malaltissa' pel significat de la base, i observem també que no es tracta de neologismes propis de l'àmbit de la medicina, tot i que sembli que denominen un fenomen patològic, aspecte afavorit per alguns dels elements contextuals, sinó propis de la llengua general.

> Seran *bons antídots contra l'euritis* el sentit comú, la bona informació i la confiança en el nostre sistema financer. (AV 22/02/98)

> Como jugosa consecuencia de todo ello la *cubanitis aguda* que se vivirá a lo largo de este año en el ámbito musical. (LV 03/04/98)

Aquesta regularitat en les transgressions de la regla que mou el sufix *-itis* mèdic ens permet postular en català i en castellà[7] una nova regla de formació de paraules, coincident morfològicament i pragmàticament i divergent quant a les unitats que en resulten.

3.4 Modificacions de les restriccions d'una regla

Una altra manifestació de la innovació lèxica són les dades neològiques que resulten de la transgressió de la literalitat d'una regla (Cabré, Freixa i Solé: 1997); és a dir, quan les restriccions categorials de la base (ja siguin gramaticals o morfològiques) o bé les restriccions categorials i semàntiques alhora es modifiquen, sense donar pas, però, a una nova regla.

La taula 5 ens mostra el comportament de les regles que mouen els formants cultes *-fòbia -fob (-a), -fília -fil (-a), -cràcia*, com a casos de modificació de restriccions categorials. Aquestes unitats afixals formen compostos cultes adjuntant-se normalment a una forma prefixada també d'origen culte. En canvi, les dades neològiques obtingudes ens mostren com, en alguns casos, es transgredeix aquesta restricció categorial (en aquest cas morfològica) imposada a la base, i el que hauria de ser un formant culte es converteix en una truncació d'un mot de la llengua (*homo* per *homosexual, globa* per *globalització*) o en una paraula de la llengua a la qual s'adjunta el suport vocàlic *-o*, per tal de donar-li aparença culte (*occitanòfil, suïcidòfil, meritocràcia, partitocràcia*), fins i tot en casos en què el sistema lingüístic té disponible la forma prefixada culta corresponent (*vinòfil* per *enòfil*). Els exemples ens demostren que totes dues llengües alteren les restriccions categorials d'aquests formants quan creen neologismes, tot i que la coincidència d'unitats és baixa.

(7) Les dades de 1998 són una mostra molt petita, però si es tenen en compte el conjunt de dades de l'Observatori aquestes quantitats s'incrementen considerablement, de manera que queda demostrada la regularitat d'aquesta nova regla.

	Català	Castellà
-fòbia, -fob -a	*homòfob, homofòbia*	*calófobo, globafobia, homofobia, homófobo, lipofobia*
-fília, -fil -a	*halteròfil, linguòfil linguòfila, occitanòfil, suïcidòfil, vinòfil*	*paidofilia, paidófilo*
-cràcia	*meritocràcia, partitocràcia*	*meritocracia, partitocracia, teopornocracia*

Taula 5. Exemples de neologismes amb *-fòbia,-fob -a; -fília, -fil -a; -cràcia*

L'anàlisi de les dades que contenen el sufix *-isme* / *-ismo* ens serveix per il·lustrar la modificació tant de restriccions categorials com, sobretot, semàntiques, ja que segons les gramàtiques tradicionals, els sufixos *-isme* i *-ismo* s'adjunten a bases nominals i adjectivals susceptibles de ser l'origen d'una ideologia o moviment (deixant de banda altres accepcions) per produir noms que denominen aquesta ideologia.

Al marge de les unitats formades a partir d'aquesta regla literal, les dades de l'Observatori ens mostren l'aparició d'unitats que són el resultat d'haver transgredit la literalitat de la regla, ja sigui perquè les restriccions semàntiques imposades a la base no es compleixen malgrat respectar la categoria gramatical nominal, ja sigui perquè s'admeten com a bases categories no previstes (verbs, formes flexives), bases manllevades, bases compostes i, fins i tot, bases lèxiques no preexistents.[8] Vegem-ne els diversos exemples a la taula 6.

La lectura atenta d'aquestes dades ens porta a afirmar que tant el català com el castellà presenten un comportament similar en relació a aquesta regla; però malgrat que és el castellà qui presenta un major nombre de casos de neologismes amb *-ismo* que transgredeixen alguna restricció (el 50 %, respecte al 42.02 % del català), dins de la varietat de manifestacions d'aquestes transgressions sembla més innovador el català (6 tipus diferents de restriccions respecte a 5), que no pas el castellà, que concentra més del 66 % dels casos en un únic aspecte. En relació a les unitats, s'observa un grau de coincidència molt baix entre les dues llengües (només són coincidents 7 neologismes, *barranquisme, clientelisme, transfuguisme, hippisme, hooliganisme, escapisme, seguidisme).*

3.5 SÍNTESI DE LA INNOVACIÓ EN LES REGLES

L'anàlisi contrastiva d'alguns dels mecanismes més innovadors que afecten la neologia morfològica ens ha demostrat que han aparegut idènticament en totes dues llengües, però que, en canvi, els neologismes que construeixen són altament no coincidents, ja que només coincideixen aquelles unitats amb una freqüència d'aparició més alta (*ciberespai / ciberespacio, ecotaxa / ecotasa, homofòbia / homofobia*). Davant d'aquests resultats, necessitaríem fer estudis diacrònics que ens permetessin descobrir

(8) Per al català es tracta d'estructures sintàctiques no lexicalitzades prèviament: *meninfotisme, totiresisme;* per al castellà es tracta, més que de processos derivatius a partir de bases no preexistents, de processos propers a l'acronímia en què una de les unitats ja és un derivat amb *-ismo*: *estalircismo* (Stalin + narcisismo), *hacktivismo* (activismo + hacker).

[[R] N *–isme* / *–ismo*]	**català: 12 (41.3 %)** *amiguisme* (4), *barranquisme, cabdillisme, clientelisme* (4), *divisme, dretanisme, estilisme, fronterisme, obstruccionisme, simfonisme* (2), *sorollisme, transfuguisme* (2)	**castellà: 28 (66.6 %)** *aperturismo, articulismo, barranquismo, cartelismo, caserismo, clasismo, clientelismo* (4), *clonismo, desarrollismo* (2), *energumenismo, exclusionismo, frentismo* (2), *geometrismo* (2), *izquierdismo, noventayochismo, paquidermismo, pasotismo, petardismo, reduccionismo, resultadismo, secretismo* (2), *senderismo, serialismo, sesentayochismo, tacticismo* (2), *transfuguismo* (2), *utopismo, victimismo.*
[[R] N manlleu *– isme* / *–ismo*]	**català: 9 (31. 03 %)** *batasunisme, folklorisme, hippisme* (3), *hooliganisme, txamanisme, vedetisme* (2), *voyeurisme* (4), *yuppisme, travestisme*	**castellà: 4 (9.52 %)** *abertzalismo* (2), *fauvismo, hippismo* (3), *hooliganismo.*
[[R] V *–isme* / *–ismo*]	**català: 3 (10.34 %)** *entrisme*, *escapisme* (2), *seguidisme*	**castellà: 2 (4.76 %)** *escapismo, seguidismo*
[[R] V participi –isme]	**català: 1 (3.44 %)** *maleïtisme*	
[[Rcompost] N / A *–isme* / *–ismo*]	**català 2 (6.89 %)** *panxacontentisme*, *nacionalcentrisme*	**castellà: 1 (2.38 %)** *cineclubismo*
[[Rno preexistent] *–isme* / *-ismo*]	**català: 2 (6.89 %)** *meninfotisme*, *totiresisme*	**castellà: 2 (4.76 %)** *estalircismo, hacktivismo*

Taula 6. Modificacions a les restriccions de la regla que mou *-isme* / *-ismo*

si aquestes regles més innovadores han aparegut en totes dues llengües simultàniament o no; però fins i tot en el cas en què es demostrés que la transgressió o modificació de les restriccions de la regla en català és posterior al castellà, i que això podria ser un indici que el català ha copiat de l'altra llengua, és del tot evident que el funcionament d'aquesta regla en català és autònom quant a la productivitat i a les unitats resultants.

Un cas a part el constitueix l'aparició de nous formants procedents de l'anglès (*ciber-* i *-ing*): el fet que les unitats no siguin majoritàriament coincidents, pensem que és un indici que afavoreix la hipòtesi de la influència de l'anglès directament en cadascuna de les llengües (hipòtesi que caldria confirmar també amb estudis diacrònics); malgrat tot, hi ha exemples clars en què sabem que la formació del neologisme

català no ha estat format per la influència de l'anglès, sinó per la del castellà (com *pònting* a partir de *puenting*).

4. ANÀLISI CONTRASTIVA: NEOLOGIA SEMÀNTICA

A l'inici d'aquest article hem afirmat que cal buscar els elements per establir quan el català innova autònomament o quan es veu influït per altres llengües en els mecanismes més innovadors: siguin morfològics, semàntics o manlleus.

En el corpus analitzat trobem 168 neologismes semàntics per al català i 164 per al castellà. Com ja hem dit en presentar els resultats quantitatius dels diferents processos de formació de paraules, la semblança quantitativa és màxima, però només aproximadament un 15% d'aquestes unitats coincideixen en les dues llengües (vegeu la taula 7).

Català	Castellà
anson	*ansón*
chupa-chup, xupa-xup	*chupa chup, chupa-chups*
coca-cola	*coca-cola*
cortina de fum	*cortina de humo*
drac	*dragón*
escalèxtric	*scalextric, scalextrix*
internet	*internet*
jacuzzi	*jacuzzi*
martini	*martini*
navegar	*navegar*
popular	*popular*
pota	*pata*
punxada	*pinchazo*
punxar	*pinchar*
rambo	*rambo*
repunt	*repunte*
segell	*sello*
tamagotxi	*tamagochi*
tigre	*tigre*
triple	*triple*
tupper, tupperware	*tupperware*
verd	*verde*
xarxa	*red*

Taula 7. Neologismes semàntics coincidents en català i castellà.

És important destacar que aquesta coincidència es correlaciona amb dos factors: d'una banda la freqüència d'ús (només coincideixen les unitats més freqüents) i, de l'altra, les característiques semàntiques, ja que es tracta d'unitats creades per antonomàsia: noms propis (sobretot marques registrades) que han passat a noms comuns. Els neologismes semàntics que presenten realment un canvi de significat, del tipus que sigui (com *navegar*, *punxar* o *pota*), són una minoria de les unitats coincidents i, en canvi, són majoria dins del conjunt total de neologismes semàntics. Es tracta justament de casos que ens remeten al context de globalització a què ens hem referit en la introducció.

Per determinar l'autonomia del català pel que fa a la innovació semàntica creiem que es pot defensar l'equació següent: si les unitats neològiques fossin coincidents, caldria fer estudis més detallats (sobretot de caràcter diacrònic) que ens permetessin resseguir l'aparició d'aquestes unitats no només en el català i el castellà sinó també en altres llengües (especialment l'anglès). I, en canvi, si els neologismes no fossin coincidents majoritàriament això hauria de permetre'ns afirmar que, pel que fa a la neologia semàntica, la llengua catalana no copia d'altres llengües. Creiem que el 15% de coincidència és un percentatge prou baix per afirmar que el català té un funcionament bàsicament autònom en la innovació semàntica.

5. ANÀLISI CONTRASTIVA: NEOLOGIA PER MANLLEU

El manlleu és un dels mecanismes d'innovació lèxica de què disposen les llengües per a l'actualització del lèxic on es manifesta justament la influència d'unes llengües sobre les altres; en el cas del català, ens podem preguntar si aquest mecanisme té un funcionament regular o si, en realitat, manlleva d'altres llengües a través del castellà.

Ja hem vist a la taula 3 que la coincidència quantitativa dels manlleus segons la llengua d'origen que presenten el català i el castellà és molt elevada. Per tal de poder comprovar si les unitats són coincidents o si, malgrat aquella coincidència, les unitats són diferents, n'hem seleccionat una mostra a l'atzar (el conjunt de neologismes que comencen amb la lletra *t*).

Del total de manlleus analitzats, la llengua d'origen predominant com era esperable és l'anglès: es tracta de neologismes denominatius que remeten a realitats (més o menys noves) vinculades al món de la música, de la moda, de l'esport, etc. clarament lligades al món anglosaxó. Aproximadament la meitat d'aquests manlleus es troben en les dues llengües i, com sempre, es tracta dels neologismes més freqüents (*techno, thriller, ticket, tie break, top, top model, top ten, tory, trash, treking, trip-hop, tweed*). Majoritàriament sembla que aquestes unitats coincidents presenten més variació (o inestabilitat) formal en català (*top ten, top-ten, trip hop, trip-hop*) que no pas en castellà (*top-ten, trip-hop*); tot i que també es presenten exemples a la inversa (*top model* en català, i *top model, top-model* en castellà) o casos de variació idèntica (*talk show, talk-show*). També en els neologismes que provenen del francès només tendeixen a ser coincidents en totes dues llengües els manlleus denominatius que presenten un índex

d'aparició major (*tour* i *troupe*), i alguns neologismes més aviat expressius o estilístics que, tot i ser hàpaxs en les dades de 1998, són recurrents al llarg dels anys i ja no es perceben com a neològics per part dels parlants (*tête-à-tête*). En la resta de llengües, trobem només hàpaxs no coincidents.

Aquests resultats no ens permeten de concloure que el català manllevi autònomament d'altres llengües però tampoc que manllevi sistemàticament a través del castellà. Creiem que és rellevant destacar que no es pot afirmar que el català sigui deutor del castellà pel que fa a les unitats manllevades, tot i que els resultats ens portin a aquesta indefinició, i que per tant es facin necessaris estudis més detallats de cadascuna de les unitats.

6. CONCLUSIONS

El contrast de corpus neològics es manifesta com una via vàlida per observar els mecanismes d'innovació de les llengües, avaluar-ne el grau de coincidència i avançar hipòtesis sobre la influència d'unes llengües sobre unes altres.

D'acord amb els objectius d'aquest treball, hem descrit els diferents mecanismes d'innovació lèxica, hem analitzat el grau de coincidència entre el català i el castellà, i hem observat una àmplia coincidència quant al comportament de les regles i una àmplia divergència quant als neologismes resultants.

Més enllà de la descripció, però, l'objectiu essencial ha estat la interpretació a propòsit de la influència que el català pot rebre tant del castellà com d'altres llengües en la innovació lèxica. Creiem que aquest objectiu no es pot abordar sense separar la neologia formal, la neologia semàntica i els manlleus, ja que els elements d'interpretació que s'hi poden identificar són diferents. En el primer cas, trobem elements en el nivell de les regles i en el de les unitats resultants; i en el segon i el tercer en trobem només en el nivell de les unitats.

En els aspectes de neologia morfològica analitzats, el fet que les regles coincideixin i les unitats no, ens ha portat a preguntar-nos fins a quin punt podem considerar que el català ha incorporat aquestes regles (o modificat regles existents) a partir del castellà; i tot i que no podem donar una resposta sense treballs complementaris, especialment de caràcter diacrònic, creiem que el català extreu les seves pròpies regles, amb una autonomia relativa, a partir de la incorporació d'unitats ja formades en altres llengües, i que a continuació les activa per a la formació autònoma de nous neologismes.

Quant a la neologia semàntica i als manlleus, volem concloure que calen treballs diacrònics que permetin resseguir la introducció de les unitats coincidents en les llengües, per tal d'avaluar possibles dependències; però la divergència majoritària que presenten els neologismes semàntics ens permet afirmar que el català presenta una vitalitat evident quant als mecanismes de neologia semàntica, i la divergència parcial que presenten els neologismes per manlleu no ens porta a considerar que el català incorpori unitats d'altres llengües necessàriament a partir del castellà.

Tot i que en aquest treball hem partit de l'anàlisi contrastiva entre el català i el castellà, obrir anàlisis d'aquest tipus a altres llengües romàniques segurament ens permetria generalitzar aquests fenòmens i observar que els aspectes més innovadors també presenten coincidència sense que això ens porti a considerar que la majoria d'aquestes llengües no tenen vitalitat neològica pròpia. Creiem, per tant, que cal explicar els neologismes del català a partir del propi sistema lingüístic, no només perquè és possible, sinó perquè ho considerem plausible.

M. Teresa Cabré, Judit Freixa i Elisabet Solé
Observatori de Neologia
Institut Universitari de Lingüística Aplicada (UPF)

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ADELSTEIN, A. (1996) «Banalización de términos con formantes de origen grecolatinao» dins *Actas del V Simposio Iberoamericano de Terminología. Terminología, ciencia y tecnología*. Ciudad de México, 3-8 de novembre de 1996. pp. 12-17.

CABRÉ, M.T.; FREIXA, J.; SOLÉ, E. (1997) «À la limite des mots construits possibles» dins Corbin, D. *et al*. ed., *Mots possibles et mots existants. Forum de Morphologie (1ères rencontres). Actes du colloque de Villeneuve d'Ascq* (28-29 d'abril de 1997). Lille: Université de Lille III. pp. 65-78. (Silexicales, 1).

CABRÉ, M.T.; FREIXA, J.; SOLÉ, E. *et al.* (2000) «Evaluación de la vitalidad de una lengua a través de la neología» dins Chevalier, J.-C.; Delport, M.-F. ed., *La fabrique des mots. La néologie iberique*. París. Presses de l'Université Paris-Sorbonne, pp. 91-130.

CABRÉ, M. T. (2000) «La neologia com a mesura de la vitalitat interna de les llengües», dins Cabré, M. T.; Freixa, J.; Solé, E. ed., *La neologia en el tombant de segle. Actes del I Simposi sobre Neologia (1998) i el I Seminari de Neologia (2000)*. Barcelona: Observatori de Neologia, Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra, pp. 85-108. (Sèrie Activitats, 5).

CABRÉ, M. T.; FREIXA, J.; SOLÉ, E. ed. (2000) *La neologia en el tombant de segle. Actes del I Simposi sobre Neologia (1998) i el I Seminari de Neologia (2000)*. Barcelona: Observatori de Neologia, Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra. (Sèrie Activitats, 5).

FELIU, J.; RAMÍREZ, S.; TALAMINO, Ò. (2000) «El formant *ciber-*: funcionament i distribució» dins Cabré, M. T.; Freixa, J.; Solé, E. ed., *La neologia en el tombant de segle. Actes del I Simposi sobre Neologia (1998) i el I Seminari de Neologia*

(2000). Barcelona: Observatori de Neologia, Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra, pp. 183-192. (Sèrie Activitats, 5).

FREIXA, J.; SOLÉ, E.; CABRÉ, M. T. (1998) «Observació de la variació i el contacte de llengües en els neologismes» dins Boix, E. *et al.* ed., *El contacte i la variació lingüístics: descripció i metodologia (CLUB-4)*. Barcelona: PPU: Secció de Lingüística Catalana, Universitat de Barcelona.

FREIXA, J.; SOLÉ, E. (en premsa) «Neologismos para la actualización de gramáticas y diccionarios». *II Xornadas sobre Neoloxía*. Facultade de Filoloxía e Traducción. Universidade de Vigo. 11 de maig de 2000.

LÓPEZ, S.; MAYORAL, C.; PIBERNAT, M. (2000) «Un nou sufix català: l'*-ing*» dins Cabré, M. T.; Freixa, J.; Solé, E. ed. *La neologia en el tombant de segle. Actes del I Simposi sobre Neologia (1998) i el I Seminari de Neologia (2000).* Barcelona: Observatori de Neologia, Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra, pp. 193-200. (Sèrie Activitats, 5).

OBSERVATORI DE NEOLOGIA (2000) *Neologismes documentats a la premsa en català (1998)*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada. (Papers de l'IULA. Sèrie Informes, 26).

OBSERVATORI DE NEOLOGIA (2000) *Neologismes documentats a la premsa en castellà (1998)*. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada. (Papers de l'IULA. Sèrie Informes, 27).

VALLÈS, T. (2000) «La innovació lèxica en la premsa: un repte per a la lingüística» dins Cabré, M. T.; Freixa, J.; Solé, E. ed., *La neologia en el tombant de segle. Actes del I Simposi sobre Neologia (1998) i el I Seminari de Neologia (2000).* Barcelona: Observatori de Neologia, Institut Universitari de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra, pp. 43-53. (Sèrie Activitats, 5).

ÀNGELS CAMPOS

EL NOM DELS VENTS: ESTUDI CONTRASTIU CATALÀ-CASTELLÀ-FRANCÉS*

1. INTRODUCCIÓ

El vent és un dels fenòmens meteorològics més temuts i respectats des de l'antiguitat, època en què, molt sovint, es relacionava amb les divinitats. El domini d'aquest meteor sobre altres ha donat lloc a una gran riquesa lèxica pel que fa als noms dels vents en diverses llengües i cultures. La diversitat de denominacions no solament s'ha de relacionar amb els factors culturals, sinó també, i d'una manera molt especial, amb els factors geogràfics. Com sabem, els vents solen classificar-se atenent a la direcció des d'on bufen; evidentment, els punt cardinals són universals, però no ho són els referents físics que cada parlant té d'aquests punts cardinals. Això explica, des de la perspectiva intralingüística, l'existència de geosinònims, i des del punt de vista interlingüístic, les dificultats a l'hora d'establir les equivalències entre diverses llengües. En aquest article volem estudiar quin sistema per anomenar els vents utilitzen el català, el castellà i el francés i ens plantegem els objectius següents:

1. Realitzar un estudi descriptiu que ens permeta comparar els recursos semàntics i morfològics que fan servir el català, el castellà i el francés.

* Aquest article forma part del projecte d'investigació LINK GR-2002-202, finançat per la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana i de la xarxa temàtica 1999XT 00036 de la CIRIT (Generalitat de Catalunya). Vull agrair la col·laboració a M. Josep Cuenca, pels seus suggeriments, i a Mercè Lorente, per l'ajuda en la recerca bibliogràfica.

2. Mostrar, a partir de l'anàlisi descriptiva, quins són els problemes amb què es poden trobar els traductors en la seua tasca i demostrar els paranys que es poden amagar sota formes lingüístiques semblants o procedents d'un mateix ètim (falsos amics).

3. Proposar algunes solucions quant a les equivalències en aquestes llengües, tenint en compte les varietats funcionals i el contingut semàntic que es dóna en cadascun d'aquests sistemes lingüístics.

Per tal d'aconseguir aquests objectius, seguirem els principis metodològics de la lingüística cognitiva i de l'anàlisi contrastiva. La lingüística cognitiva és un model que ens permet acostar-nos a la forma i al significat relacionant-los. S'hi parteix de la idea que el significat d'una paraula té repercussions quant a la forma que aquesta adopta. Dins la lingüística cognitiva, la gramàtica cognitiva és la que posa de manifest aquesta relació entre les parts de la teoria lingüística:

> Langacker (1987, 1990ª, 1991, etc.) considera que la gramática es un conjunto organizado de unidades simbólicas –el resultado de la asociación de un polo semántico y un polo fonológico-. Lo importante de su propuesta es que no identifica el concepto de unidad simbólica únicamente con la palabra o el signo lingüístico, sino que lo extiende a todos los niveles lingüísticos incluso a la sintaxis. (Cuenca & Hilferty 1999: 24)

Així mateix, dins la lingüística cognitiva, la teoria del prototipus ens permetrà establir una progressió entre aquelles estructures més prototípiques, que es repeteixen en totes les llengües que estudiem, i aquelles que són més particulars d'algun sistema lingüístic concret i que, per tant, són més perifèriques; i, la teoria del nivell bàsic, que es basa en una classificació des del punt de vista jeràrquic, ens servirà per a veure els diversos nivells d'especialització, la qual cosa ens ajudarà a fer l'anàlisi conceptual, és a dir, a analitzar l'arbre de camp dels vents. A banda de la lingüística cognitiva, la metodologia de la lingüística contrastiva té un pes molt destacat en aquest treball en la mesura que ens permet comparar les estructures formals i semàntiques que presenta cada llengua i, en la versió més actual, té en compte diversos tipus de texts i aspectes culturals.

Per desenvolupar aquest estudi, hem confeccionat un corpus considerant els diversos graus de formalitat en les tres llengües que analitzem:

Àmbit formal. Aquest àmbit està constituït per paraules, en molts casos en desús o utilitzades en àmbits literaris, que provenen dels noms del vents del llatí o del grec.

Àmbit estàndard. Dins aquest grup, incloem mots que s'usen en la comunicació entre especialistes de la meteorologia i en les previsions meteorològiques.

Àmbit popular. En aquest àmbit, relacionat sobretot amb el món rural, trobarem paraules usades només en situacions poc formals.[1]

(1) En aquest nivell fem referència als noms que s'utilitzen per als vents en un ambient rural o mariner, on els vents tenen una influència cabdal en la vida quotidiana i, per tant, cal utilitzar etiquetes que resulten ben precises i unívoques. Des d'aquest punt de vista, el llenguatge més popular s'acosta al llenguatge científic.

En concret, el corpus inclou diccionaris normatius de les tres llengües, alguns diccionaris ideològics, manuals de meteorologia amb diversos nivells d'especialització, periòdics i obres de caràcter popular.[2]

Abans d'iniciar l'anàlisi d'aquestes obres, hem barallat les següents hipòtesis:

a) Cada llengua té unes coordenades geogràfiques diferents, la qual cosa deu influir en la construcció de les denominacions o, si més no, en el contingut semàntic dels noms amb un mateix origen etimològic.

b) La variació funcional i diafàsica que presenten els sistemes lingüístics afecta les nomenclatures dels vents, de manera que dins una mateixa llengua trobarem diverses roses dels vents condicionades pels diferents perfils dels parlants.

c) El llenguatge popular dels vents presenta característiques semblants al llenguatge científic, des del punt de vista morfològic i conceptual, és a dir, que, d'alguna manera, el llenguatge popular és també, com el científic, un llenguatge d'especialitat.

Per tal de desenvolupar els objectius plantejats, presentarem, en primer lloc, les dades que hem recollit en el corpus i les exposarem en les tres roses dels vents, que constitueixen un veritable arbre de camp (apartat 2). Tot seguit, analitzarem el nivell semàntic des de la perspectiva onomasiològica, és a dir, l'anàlisi conceptual o la distribució de les diversos noms en l'arbre de camp i l'anàlisi de la sinonímia i l'antonímia; a continuació, farem l'anàlisi semàntica dels noms dels vents des del punt de vista semasiològic on analitzarem recursos com la metàfora i la metonímia (apartat 3). En últim lloc, presentarem l'anàlisi morfològica, que se centrarà en les diverses construccions formals (apartat 4), i les conclusions (apartat 5). Els tres apartats dedicats a l'anàlisi tenen la mateixa estructura: presenten un subapartat dedicat a l'anàlisi de l'àmbit formal, un altre dedicat a l'àmbit estàndard i un de dedicat a l'àmbit popular.

2. ANÀLISI SEMÀNTICA ONOMASIOLÒGICA: ESTUDI CONCEPTUAL

Seguint Dirven i Verspoor (1998: cap. 3), l'anàlisi semàntica s'ha de fer des d'una perspectiva doble: onomasiològica (del concepte al terme o mot) i semasiològica (del terme o mot al concepte). Des del punt de vista onomasiològic, estudiarem la distribució conceptual dels noms dels vents i les relacions de sinonímia i antonímia que s'estableixen entre els termes. Des del punt de vista semasiològic, analitzarem les xarxes radials de significat i també les denominacions que es creen a partir dels processos de metàfora i de metonímia.

En primer lloc, cal presentar l'arbre de camp que, que representa la manera com s'organitzen mentalment els termes referits als vents i que, en aquest cas, són les roses dels vents:

(2) Podeu consultar les referències en la llista de corpus que incloem després de la bibliografia.

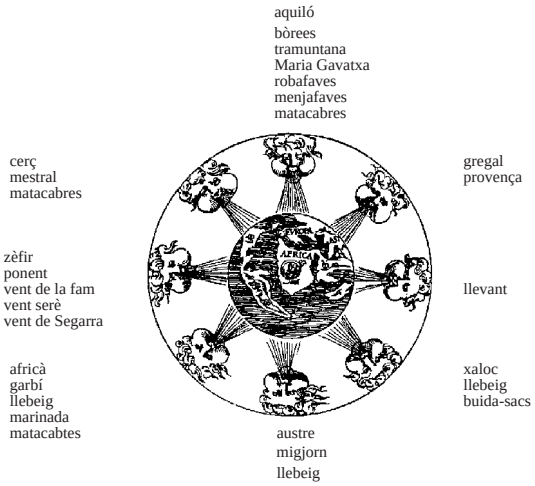

Figura 1. Rosa dels vents en català

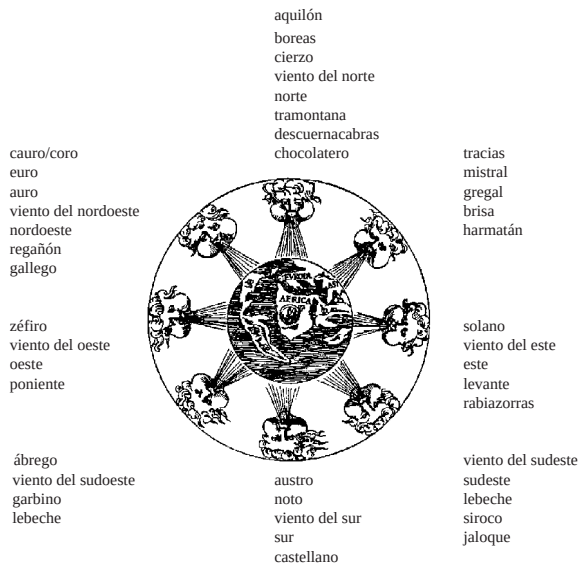

Figura 2. Rosa dels vents en castellà

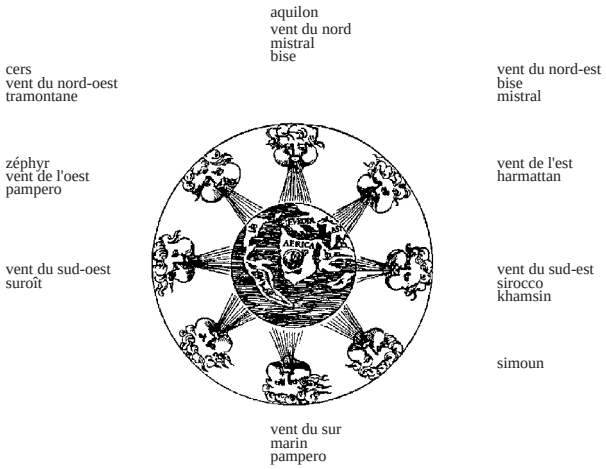

Figura 3. Rosa dels vents en francés

2.1. L'ÀMBIT FORMAL: ELS NOMS DE LA TRADICIÓ CLÀSSICA

En observar les roses dels vents i, en particular, les denominacions pertanyents a l'àmbit formal, un dels fets més cridaners és el diferent arrelament que aquests termes, procedents del món grecollatí, han tingut en les llengües que estudiem. Perquè es veja més clarament aquesta divergència, presentem la taula 1:

Taula 1. Els noms dels vents en l'àmbit formal

direcció	català	castellà	francés
N	aquiló, bòrees	aquilón, bóreas, cierzo	aquilon
NE		tracias	
E		solano	
S	austre	austro, noto	
SO	africà	ábrego/ábrigo	
O	zèfir	zéfiro	zéphyr
NO		cauro/coro, euro	cers
N/NO	cerç		

Com veiem, en castellà s'han mantingut totes les formes; en canvi, en català i, sobretot, en francés hi ha molts buits.

A més de la diferència quantitativa, cal observar alguna divergència quant a la situació en l'arbre de camp de termes que parteixen de la mateixa etimologia. És el cas

dels derivats del llatí CĔRCIUS: *cerç, cierzo, cers*. Aquest vent presenta diversos canvis: en català, és un vent vacil·lant entre el nord i el nord-oest, mentre que en castellà és el vent del nord i en francés és el vent del nord-oest. Es tracta d'un cas estrany perquè el terme procedeix del vent clàssic CĔRCIUS i, generalment, els vents clàssics solen mantenir el significat originari. Possiblement, l'ús ha estat un factor determinant en aquest canvi semàntic, encara que els noms dels vents clàssics no s'utilitzen de manera habitual. El cas del *cerç*, però, és una mica excepcional perquè, tot i ser un nom clàssic, ha transcendit a àmbits més populars, com tindrem ocasió de comprovar en aquest treball.[3] El nom *zèfir* també presenta diversitat interlingüística: en català i en castellà conserva el sentit originari ('vent de l'oest'); en canvi, en francés, encara que en un principi mantenia el sentit originari, ha pres el sentit de 'vent suau', que és el que actualment recullen els diccionaris monolingües d'aquesta llengua. El canvi, però, més significatiu és el d'*euro*, que en llatí era el vent del sud-oest i en castellà ha pres el sentit de vent del nord-oest.

Un altre aspecte que cal comentar és que molt sovint els vents, encara que presenten la mateixa direcció, no tenen les mateixes característiques en totes les llengües. Un dels casos més significatius és el de *solano*, que és el vent de l'est, però no pot ser equivalent al *llevant* català, ja que el llevant sol ser fresc, mentre que el *solano* és un vent sec i calent.

Pel que fa a les relacions de sinonímia, destaquen sobretot en castellà, ja que és la llengua en què més han arrelat els noms clàssics, tot i que en català també hi ha el cas d'*aquiló* i *bòrees*, ambdós per a referir-se al vent del nord:

Vent del nord (cast.): cierzo, bóreas, aquilón
Vent del nord-oest (cast.): cauro/coro, euro

El vent del nord és el que més nombre de sinònims presenta, fet que es pot relacionar amb les condicions climàtiques de l'estat espanyol. Cal assenyalar, però, que els tres sinònims no són sinònims absoluts. Així, encara que tots pertanyen a l'àmbit formal, *cierzo* ha transcendit a l'àmbit estàndard (1) i fins i tot a l'àmbit popular (2):

(1) Viento moderado del norte en el nordeste peninsular y Baleares con intérvalos de fuerte en el nordeste de Gerona, sur de Tarragona, Menorca y nordeste de Mallorca, cierzo en el valle del Ebro, del nordeste moderado en canarias. (*Levante*, 12-2-2000)

(2) Cierzo y mal señor, destruyen Aragón. (Correas, 113)

En canvi, *bóreas* i *aquilón* pertanyen a un registre més elevat, probablement, sols reservat per a la poesia.

2.2. L'ÀMBIT ESTÀNDARD

En l'àmbit estàndard, hi ha més equilibri pel que fa a la quantitat de denominacions en cada direcció. En la taula 2, veurem més clarament la distribució dels termes:[4]

(3) En català, també la denominació *cerç* es troba en el llenguatge popular. Algunes dites en són un exemple: "Llamp a la marina, cerç a la matina" (DCVB) o "Si fa cerç al dematí i a la tarda garbinada, les espigues granaran com a boles de porrassa" (Gomis, 134).

(4) En català, també es poden fer servir les denominacions paral·leles que s'usen en castellà i en francés (vent del nord, vent del sud...), depén del grau de formalitat del text dins el nivell estàndard.

Taula 2. Els noms dels vents en l'àmbit estàndard

direcció	**català**	**castellà**	**francés**
N	tramuntana	viento del norte/viento norte,cierzo	vent dur nord, mistral
NE	gregal	viento del nordeste/viento nordeste	vent du nord-est
E	llevant	viento del este	vent de l'est
SE	xaloc	viento del sureste	vent du sud-est
S	migjorn	viento del sur/ viento sur	vent du sud
SO	garbí, llebeig, marinada	viento del suroeste	vent du sud-oest
O	ponent	viento del oeste/viento oeste	vent de l'oest
NO	mestral	viento del nordoeste	vent du nord-oest, tramontane

En aquest apartat, volem destacar alguns termes, aparentment equivalents i que, tanmateix, ocupen llocs diferents en la rosa dels vents. Un dels casos més cridaners és el de *tramuntana*. En català, tramuntana és el vent del nord, un dels vents més representatius de la nostra zona, especialment, de l'Empordà; per contra, en francés, *tramontane* és el vent del nord-oest i s'utilitza, sols ocasionalment, en el llenguatge de les previsions meteorològiques. Un altre cas de diversitat onomasiològica és el dels derivats de MAGISTRĀLE. En català, *mestral* és el terme que s'usa per a designar el vent del nord-oest; tanmateix, en francés, el nom *mistral* designa el vent del nord. En ambdós casos (*tramuntana-tramontane; mestral-mistral*), hauríem de parlar d'amics falsos, és a dir, paraules amb una forma molt semblant en les tres llengües però amb significats diferents.

La sinonímia en aquest àmbit se sol evitar. No obstant això, encara hem pogut trobar alguns sinònims, sobretot en el cas dels vents de sud-oest: *garbí*, *llebeig* o *marinada*. El fet que aquest vent tinga tants sinònims es pot explicar pel fet que és un vent característic del clima del Principat:

> Respecto a la dirección del viento, suelen predominar los suroestes desde Tarragona a la Costa Brava. (Bosque & Vilà 1989: IX: 63)

En el cas del del castellà es tracta de sinònims i, a més, presenten una forma molt semblant. L'únic element que presenta vacil·lació és l'aparició del genèric *vent* (3):

(3) Soplará noroeste moderado en Girona. (*El País*, 19-2-2000)
(4) Soplarán vientos moderados del Noroeste. (*El País*, 19-2-2000)

En aquest àmbit, podem parlar d'antonímia pròpiament dita, que es veu gràficament representada en la rosa dels vents,[5] on els vents de direcció oposada es troben enfrontats. En el cas del francés i del castellà, l'antonímia es fa més explícita perquè les denominacions inclouen els punts cardinals on es pot veure més clarament l'oposició dels vents:

(5) viento del norte – viento del sur
viento del este – viento del oeste

En el cas de les denominacions catalanes (6), l'antonímia queda més oculta i solament es pot establir si es coneix el significat dels noms dels vents:

(6) tramuntana – migjorn
ponent - llevant

2.3. L'ÀMBIT POPULAR

En l'àmbit popular, trobem una gran quantitat de noms per a cada punt cardinal. Observem la taula 3:

Taula 3. Els noms dels vents en l'àmbit popular

direcció	català	castellà	francés
N	tramuntana, Maria Gavatxa, robafaves, menjafaves, matacabres	tramontana, zarzagán, descuernacabras, chocolatero	bise, mistral
N-E	gregal, provença	mistral, gregal, brisa, harmatán	bise, mistral
E	llevant	levante, solano, rabiazorras	harmattan
SE	xaloc, llebeig, buida-sacs	lebeche, siroco, jaloque	sirocco, khamsin, simoun
S	migjorn, llebeig	castellano	marin, pampero
SO	llebeig, garbí, matacabres	garbino, lebeche, ábrego	suroît
O	ponent, vent de la fam, vent serè, vent de Segarra	poniente	pampero
NO	mestral, matacabres	gallego, auro, regañón	tramontane

(5) «remet a una oposició escalar, és a dir, graduable (molt fred, poc calent, tebi, congelat, etc.). Els antònims presenten diferents graus d'una mateixa característica (la temperatura)» (Conca *et alii* 1998: 152).

La cultura popular ha creat una gran quantitat de noms, molt sovint fent servir processos metafòrics i metonímics, dels quals ens ocuparem en el proper apartat. Ara ens fixarem en la distribució dels termes en cada punt cardinal. En català, el vent de l'oest i sobretot, el vent del nord són els que més han estimulat la cultura popular. Aquesta riquesa onomàstica en aquestes caselles deu estar motivada per causes meteorològiques; de fet, la tramuntana i el ponent són dos dels vents amb característiques ben marcades en la meteorologia del nostre domini lingüístic. La tramuntana és un vent propi de la zona de l'Empordà, mentre que el ponent és un vent ben típic dels estius al País Valencià. Mirem de quina manera es descriuen els vents d'aquestes zones:

> [...] durante la mitad fría del año, la gran corriente atmosférica que, casi diariamente, se dirige desde el Golfo de Vizcaya hacia el Mediterráneo, queda dividida en 2 ramas por el macizo de los Pirineos. Una de ellas, después de recorrer el mediodía de Francia hasta el Rosellón, penetra en Cataluña, saltando por encima de las Alberas, bajo la forma de viento N o NNO: es la tramuntana. (Candel 1992: 56)

> La influencia templada, traducida en la presencia de las llamadas masas de aire polares, principalmente la marítima, y en el predominio, a escala sinóptica, de los vientos del oeste [...] (Bosque & Vilà 1989: IX:46)

En castellà, el vent del nord és també el més ric pel que fa a la quantitat de denominacions; en general, els vents de component nord i est gaudeixen d'una gran riquesa onomàstica. En canvi, el vent del sud i el de l'oest solament presenten un terme. Pel que sembla, tot i que són vents molt freqüents en el clima d'aquesta zona, passen desapercebuts, ja que no tenen trets que els fan característics.

En francés, el vent de sud-est és el més nombrós pel que fa a quantitat de denominacions, tanmateix no és el més típic d'aquest país, sinó que a França són molt més típics els vents de l'oest, sovint carregats d'humitat.

En aquest àmbit és on més quantitat de noms podem trobar en totes les llengües; no obstant això, no podríem parlar exactament de sinònims, ja que aquests mots no són equivalents. Sovint són geosinònims o noms corresponents a diverses varietats diafàsiques o diatòpiques d'una mateixa llengua. Per exemple, en català, *Maria Gavatxa* o *robafaves* són denominacions que corresponen a un àmbit molt més popular i a sectors professionals determinats, mentre que *tramuntana*, tot i ser popular, és més general i, de fet, s'utilitza també en l'àmbit estàndard. En el cas del castellà, ocorre un fet semblant: així, *levante* és menys popular que no *rabiazorras*, que correspon a un grup més reduït. Pel que fa al francés, el terme *khamsin* és una variant diatòpica, que s'empra a Egipte, del vent del sud-est.

També hem detectat en català i en francés diversos casos de polisèmia. Per exemple, en català, *llebeig* apareix en aquest quadre amb tres significats diferents: vent del sud-est, vent del sud i vent del sud-oest, segons el poble on s'utilitze el terme i la situació geogràfica d'aquest. Així mateix, el *matacabres*, segons qui l'use, es refereix al vent

del nord o vent del nord-oest. El garbí també presenta diversos significats: tot i que majoritàriament és vent del sud-oest, en algunes poblacions com ara Cullera o Alcalà de Xivert es fa servir en el sentit de vent del sud-est. En francés, hi ha el cas *mistral* i *bise*, que s'utilitzen tant per a designar el vent del nord com el vent de nord-est. També *pampero* té dos significats: vent del sud i vent de l'oest.

Convé comentar que alguns dels noms d'aquest àmbit coincideixen amb els noms de l'àmbit estàndard: *tramuntana, gregal, llevant, xaloc, migjorn, llebeig, garbí, mestral*. En l'àmbit estàndard, però, no hi ha polisèmia, mentre que en l'àmbit popular sí que n'hem detectat algun cas (*llebeig*: vent del sud-oest i vent del sud). Igualment, en castellà, el *levante* apareix en alguns textos estàndard, com ara previsions meteorològiques. En francés, solament la denominació *mistral* apareix també, de manera ocasional, en les previsions meteorològiques (àmbit estàndard).

3. ANÀLISI SEMÀNTICA SEMASIOLÒGICA

Pel que fa a aspectes semàntics semasiològics, serà molt útil la revisió que la lingüística cognitiva ha fet dels conceptes de metàfora i metonímia. Aquests conceptes han deixat de ser considerats figures retòriques reservades per a l'ús de grans poetes i han començat a analitzar-se considerant la gran incidència que tenen en la llengua quotidiana. Lakoff defineix la metàfora com la relació de semblança entre dos dominis cognitius que, en paraules de Cuenca i Hilferty (1999: 70), "son representaciones mentales de cómo se organiza el mundo y pueden incluir un amplio abanico de informaciones, desde los hechos más indiscutibles y comprobados empíricamente hasta los errores más flagrantes, las imaginaciones más peregrinas o las supersticiones". Així doncs, quan parlem de metàfora conceptual, haurem de referir-nos a un *domini d'origen*, que és el que presta els conceptes i a un *domini d'arribada*, que és el camp sobre el qual se superposen aquests conceptes.

La metonímia, per contra, actua sempre dins un mateix camp cognitiu i es tracta d'una relació de continuïtat dins els elements d'un mateix domini. En aquest cas, el que haurem de tenir en compte són els conceptes de *punt de referència* i *zona activa*. El punt de referència és el referent en global, mentre que la zona activa és la subpart rellevant d'aquest referent (Cuenca & Hilferty 1999: 110-111). Així per exemple, en la meteorologia popular, s'utilitzen noms d'animals (*borreguet o cabreta*) o d'objectes (*enclusa*) per a designar els núvols que tenen formes semblants a aquests animals o objectes, de manera que la forma del referent funciona com a zona activa.

3.1. ELS NOMS DELS VENTS CLÀSSICS

En aquest àmbit, no podem parlar de creació conceptual, ja que els noms es creen en llatí i grec i alguns s'adapten fonèticament a les llengües romàniques. Alleyne comenta així les diverses denominacions clàssiques:

> Au cours de la période républicaine de Rome, le nombre n'était jamais fixe; deux à l'origine (Auster et Septentrion), les désignations ont atteint, à l'époque d'Auguste, le nombre de vingt-trois, à savoir: Septentrio, Gallicus, Supernates, Aquilo, Boreas, Carbas, Solanus, Ornithias, Caecias, Eurus, Vulturnus, Euronotus, Auster, Altanus, Lobonotus, Africus, Subvespernus, Argestes, Favonius, Etesias, Circius, Caurus, Thrascias. (Alleyne s.d.: 101)

Per tant, els fenòmens de metàfora i metonímia corresponen a la llengua d'origen, ja que en les llengües romàniques ha perdut el sentit figurat que existia en la llengua original.[6] Únicament en el cas del català *africà* es manté la metàfora "els vents són persones", que veurem desenvolupada en el següent apartat.

3.2. L'àmbit estàndard

Els noms dels vents solen fer referència a l'origen de procedència, és a dir, al lloc d'on bufen. En el cas del castellà i del francés, al·ludeixen al punt cardinal concret i comú per a tots, de manera que es redueix la possibilitat d'equívocs. En català s'opta per fer referència al que hi ha en aquest punt cardinal o, si més no, a les referències físiques que tenia la llengua on es va formar el terme (*tramuntana* –més enllà de les muntanyes-, llebeig –de Líbia–, gregal –de Grècia–). Una altra possibilitat és al·ludir el punt del recorregut solar (*migjorn, llevant* i *ponent*). L'única denominació que s'allunya d'aquests paràmetres és el terme *mestral*. Aquest nom no indica el lloc de procedència, sinó el caràcter dominant ('mestre') d'aquest vent. En tots els casos, doncs, la zona activa per a l'elecció del terme o mot –és a dir, la part del concepte que es destaca de la resta de característiques– és el punt des del qual bufa el vent. Així, en els noms populars dels vents en català, podem parlar d'un procés metonímic en què es pren la direcció del vent o el lloc d'on ve pel vent mateix. En castellà, en alguns casos, també s'usa aquest procés metonímic i, de vegades, les denominacions del tipus *viento del nordeste* queden reduïdes a *nordeste*:

> (7) Predominio del nordeste y temperaturas máximas en descenso. (*Levante*, 12-5-2000)

En francés, en canvi, aquest procediment no és comú, sinó que, en el nostre corpus, el punt cardinal s'acompanya sempre del genèric *vent*.

3.3. L'àmbit popular

En l'àmbit popular de la llengua, prenen importància els processos metafòrics en la creació de noms, sobretot en català i en castellà. Tant en una llengua com en l'altra, els noms dels vents s'inscriuen dins la següent metàfora conceptual:

Domini origen: persones Domini arribada: vents[7]

(6) La majoria de noms fan servir el recurs de la personificació, en alguns casos, caldrà parlar de deïficació..

(7) Aquesta metàfora conceptual de caràcter popular, s'ha traslladat a la llengua estàndard, la qual sol aplicar noms de persones als vents violents (*Mitch, Georges, El Niño*).

Dins aquesta metàfora, tenim en català el cas de *Maria Gavatxa* i del francés *simoun*, que és potser el més evident. En aquest exemple, el nom del vent ha estat designat amb un antropònim. En el domini epistemològic, la relació es podria establir així:

"LES PERSONES TENEN NOM" correspon a "ELS VENTS TENEN NOM"

En una línia molt semblant, trobem els gentilicis que s'utilitzen en castellà (*gallego, castellano*). En aquest cas, la relació en el domini epistemològic podria ser:

"LES PERSONES HABITEN EN UN LLOC O VÉNEN D'UN LLOC" correspon a "ELS VENTS HABITEN EN UN LLOC O VÉNEN D'ALGUN LLOC"

Així mateix, l'adjectiu *regañón*, habilitat com a nom, també forma part de la metàfora conceptual "els vents són persones", ja que, habitualment, *regañón* és un adjectiu que s'aplica a persones.

Per últim, dins la metàfora conceptual "els vents són persones", tenim els mots composts, formats amb verb i nom, on, a més de metàfora, podem trobar una metonímia, ja que l'acció o l'efecte que produeix un determinat vent passa a designar-lo:

(8) menjafaves, robafaves, matacabres

(9) Al camp de Tarragona anomenen *buida-sacs* el vent xaloc perquè bufa a l'abril o al maig i impedeix que els blats granin bé. (Gomis, 140)

En català, trobem algun cas de polisèmia, com ara *llebeig*. Aquesta denominació presenta diversos significats dins la mateixa llengua ('vent del sud-est, vent del sud o vent del sud-oest'), com a conseqüència de la diversitat dialectal. Es tracta, doncs, d'un cas de "geopolisèmia".

4. ANÀLISI MORFOLÒGICA

Dins de cadascun dels tres àmbits que hem establert (formal, estàndard i popular), distingirem entre mots simples, derivats, habilitats, composts o composts sintagmàtics. L'ordre de classificació reflecteix una progressió des d'estructures més simples fins a estructures més complexes, que s'aproximen més a la forma d'un sintagma.

4.1. L'ÀMBIT FORMAL

Des del punt de vista morfològic, els noms procedents de les divinitats clàssiques són, majoritàriament, noms simples, presos de noms derivats del llatí o del grec. Solament, hi ha dos noms que s'escapen d'aquesta norma o, si més no, que poden

resultar casos problemàtics. Ens referim a les denominacions *solano* (cast.) i *africà* (cat.).

Solano és un nom pres de l'adjectiu llatí SOLANUS i, per tant, en la llengua receptora el mot sols ha rebut una evolució fonètica, però no hi han afegit cap sufix ni prefix. Ara bé, en aquesta denominació, el parlant castellà podria reconéixer la paraula *sol* i podria relacionar-la-hi. Des d'aquest punt de vista, s'hauria de considerar com un mot derivat.

Un cas molt semblant és el del nom català *africà*, que deriva del llatí AFRICUS. En castellà, el mot *ábrego* ha sofert l'evolució fonètica habitual i, d'aquesta manera, s'ha esborrat per al parlant actual el sentit del llatí. En canvi, el català ha optat per mantenir el sentit i crear una paraula en la llengua actual, que és derivada: *africà*. El terme *africà* és derivat i, per això, no manté l'accentuació del llatí, sinó que trasllada la síl·laba tònica a l'última síl·laba. El sufix *–à* és molt freqüent en català per als gentilicis i, de fet, en aquest cas està utilitzat com a gentilici, amb el significat 'vent procedent d'Àfrica'. Ruaix, en parlar dels noms derivats de noms i concretament dels gentilicis, afirma:

> Bàsicament equivalen a "natural de", "relatiu o pertanyent a", "habitant de". N'hi ha que són pròpiament derivats, amb sufixos i altres no. Les diferents variants s'apliquen a uns o altres noms geogràfics per raons de fonètica morfològica o de tradició idiomàtica. (Ruaix 1986: 48)

4.2. L'àmbit estàndard

Teòricament, segons les característiques que ens solen presentar del llenguatge d'especialitat, les diferències entre les llengües en aquest àmbit s'han de reduir, atés que les llengües especialitzades tendeixen a la universalitat. Concretament, Cabré (1992: 121) parla de la "validesa supranacional" dels llenguatges d'especialitat.

Tanmateix, si observem la taula 2, ens adonarem que el català, encara que pot fer servir denominacions paral·leles a les del castellà i les del francés, sol utilitzar aquests noms procedents de la llengua popular i que també trobem en la llengua popular. En canvi, des del punt de vista morfològic, el castellà i el francés opten en aquest àmbit per sintagmes amb l'estructura: genèric vent + preposició de + (article definit) + direcció d'on bufa. Observem l'ús d'aquests sintagmes en alguns exemples:

> (10) Vientos moderados del Suroeste en el Cantábrico y Galicia siendo fuertes entre Finisterre y Estaca de Bares. (*El País*, 7-2-2000)

> (11) De dichos cinturones de altas presiones proceden vientos del SO y NO, respectivamente, en los hemisferios N y S, que rellenan las zonas subpolares de bajas presiones, en concurrencia con vientos tempestuosos de origen polar. (Candel 1996: 54)

> (12) En fin de jounée le ciel redeviendra très nuageux, annonçant de nouvelles pluies pour la nuit accompagnées d'un fort vent de sud-oest. (*Le Figaro*, 15-2-2000)

No es pot parlar de composts sintagmàtics en aquests exemples perquè sí que admeten la introducció de qualificatius entre el nucli i el sintagma preposicional (v. exemple 9). A més, en els composts sintagmàtics no és habitual que, després d'una preposició, s'incloga un determinant (*termòmetre de màxima i mínima, núvol de tempesta*...).

Ara bé, a banda d'aquests sintagmes, de vegades trobem altres denominacions en les previsions meteorològiques d'aquestes llengües. Així, per exemple, en castellà s'utilitzen, de manera esporàdica, alguns noms dels vents clàssics i, per tant, noms simples, entre els quals el més freqüent és *cierzo*.[8]

(13) Viento moderado del norte en el nordeste peninsular [...] cierzo en el valle del Ebro, del nordeste moderado en Canarias. (*Levante*, 12-2-2000)

En ocasions, utilitzen mots simples o composts producte d'una reducció del sintagma "*vent* + punt cardinal", del qual sols prenen el punt cardinal a causa d'una metonímia:

(14) Soplará Noroeste moderado en Girona. (*El País*, 19-2-2000)

D'altra banda, cal observar que en castellà la presència de l'article definit davant el punt cardinal és vacil·lant, sobretot davant els punts cardinals composts (*viento del noreste* o *viento de noroeste*). També la preposició s'omet en molts casos (*viento norte*, *viento sur*). Aquestes vacil·lacions, en canvi, no són habituals en francés, llengua en què els components es mantenen més fixos (*vent* + *de* + punt cardinal):

(15a) Le vent d'ouest sera modéré. (*Le Monde*, 26-8-2000)
(15b) Le vent de sud-est sera modéré à assez fort. (*Le Figaro*, 25-8-2000)

Així mateix, en francés també trobem en les previsions meteorològiques alguns mots simples procedents de la llengua popular:

(16) Près de la Mediterranée, le mistral et la tramontane, qui souffleront violemment, dégageront le ciel. (*Le Figaro*, 15-2-2000)

El cas del català és una mica més complex, ja que els termes presenten una gran varietat morfològica. Per tal d'analitzar aquest àmbit, caldria que distingírem dos subàmbits: un de més divulgatiu i un de més especialitzat. Dins el primer grup, podríem incloure les previsions meteorològiques o els manuals de caràcter més divulgatiu, en les qual s'utilitzen les denominacions de la tradicional rosa dels vents catalans:

(17) Illes Balears. Boirines i núvols baixos costaners. Ambient assolellat i molt càlid a la resta. Vents de component sud, principalment de xaloc. (*Avui*, 26-5-1999)
(18) [...] tramuntana de moderada a simple a fluixa a l'Alt Empordà i mestral moderat i també moderat i també fluix a les terres de l'Ebre. (*Avui*, 20-2-2000)
(19) Vent: fluix i variable a l'interior i marinades a la costa. (*Avui*, 23-6-1999)

(8) Cal tenir en compte que *El Periódico* fa servir un sistema semblant al del castellà i, per tant, utilitza els punts cardinals, possiblement perquè fa l'edició catalana amb un programa de traducció automàtica a partir del castellà.

(20) Quan bufa vent de terra cap a la mar (ponent, mestral, tramuntana), generalment, ho fa en forma de cops, de ratxes. (Picó, 33)

I dins el segon grup, tindríem els manuals de meteorologia més especialitzats, que fan servir un sistema semblant al del castellà i el francés:

(21) [...] va essent desviat per l'efecte de Coriolis cap a la dreta de la seva trajectòria inicial, progressivament amb més curvatura, fins a convertir-se en vent del sud-oest. (ALAR, 77)

De vegades, utilitzen una fórmula intermèdia amb l'estructura "*vent* + *de* + punt cardinal popular".

(22) [...] els vents alisis per una banda i els de ponent per l'altra. (ALAR, 77)
(23) N'és un exemple el vent de garbí (del sud-oest) a les costes catalanes, que bufa quasi diàriament a les hores centrals del dia. (ALAR, 73)

El subàmbit divulgatiu presenta una gran diversitat de formes. En primer lloc, tenim uns quants mots simples, com ara *tramuntana* (nord), *xaloc* (sud-est), *garbí* (sud-oest) i *llebeig* (sud-oest). La majoria són vents de transició del sud i provenen de l'àrab. L'únic que s'aparta quant a l'origen àrab és *tramuntana*, un nom que presenta problemes de classificació dins els noms simples. Es tracta d'un mot llatí que en la llengua d'origen era derivat (TRANS-MUNTANA).

En segon lloc, hi ha mots derivats com *gregal* i *mestral*, que deriven dels mots antics *grec* i *mestre*. En els dos casos, el sufix que s'hi afegeix és *–al*. Tanmateix, també podríem considerar que es troben en el límit amb els simples perquè els mots originaris *grec* i *mestre* referits a vents ja no s'usen en l'actualitat i, per tant, s'ha perdut la consciència d'aquesta derivació. Pel que fa al sentit d'aquest sufix, aquesta és la informació que trobem en els manuals de lexicologia (Cabré 1994: 103):

+al	N	col·lectiu	dineral, personal
		objecte	davantal, didal

Tot i això, les paraules *gregal* i *mestral* no s'adiuen amb el significat de 'col·lectivitat', sinó que són més pròximes al significat 'qualitat'. En aquest cas, però, no hi ha cap diferència entre el significat de mot base, *mestre* i *grec*, i el significat del mot derivat. Possiblement, la funció del sufix té un caràcter distintiu, ja que *mestre* i *grec* són mots d'ús corrent amb un significat no vinculat al vent i, d'aquesta manera, quan es parla de *mestral* i *gregal*, ja se sap que únicament ens referim als vents.

Dins el grup dels mots derivats, hi ha també el terme *marinada*, un nom derivat d'un nom (*mar*) amb el sufix *–ada*. El sufix *–ada* és molt corrent en la llengua popular i, a més, solem atribuir-li molts valors. Cabré (1994: 103) n'apunta aquests:

+ada	N	col·lectiu	balustrada, nuvolada
		relació d'especificitat	rucada, pallassada
		cop	bastonada, colzada
		contingut	cullerada, cistellada

Això de banda, si analitzem el significat del mot *marinada*, observarem que no s'adiu completament amb cap d'aquests significats. Aquest fet ens indica que, en certa manera, *marinada* ha perdut el caràcter de derivat i hauríem de considerar-lo en el límit entre els mots simples i els derivats. En tot cas, si haguérem de relacionar-lo amb algun d'aquests sentits, hauríem de parlar de 'relació d'especificitat', en el sentit que la marinada és un 'vent propi de la mar'.

El següent graó en l'escala morfològica és ocupat pels mots habilitats *llevant* i *ponent*:

categoria de partida: V	categoria d'arribada: N
llevant	llevant
ponent	ponent

Es tracta de dos mots molt fixats en la categoria d'arribada, noms, fins i tot, més fixats que en la categoria de partida, on són formes de gerundi o participi present.

Per últim, tenim els mots composts, com ara *migjorn*. Es tracta d'un nom compost amb l'estructura "adjectiu + nom" i que, com els habilitats, fa referència al recorregut del sol.

Pel que fa a l'àmbit més especialitzat, predomina l'estructura de sintagma del tipus de castellà o del francés o, fins i tot de vegades és freqüent utilitzar el punt cardinal segons la nostra rosa dels vents (*vent de ponent, vent de garbí*...).

Per tant, d'acord amb el que hem vist el català distingeix dins l'estàndard entre un registre més divulgatiu, com són les previsions meteorològiques i un registre més especialitzat. En canvi, el castellà i el francés no fan aquesta diferenciació i mantenen més uniforme la terminologia eòlica.

4.3. L'ÀMBIT POPULAR

En aquest àmbit, la riquesa de denominacions dóna lloc també a una gran diversitat morfològica. Així, per exemple, en català trobem sintagmes lexicalitzats com *Maria Gavatxa*, noms composts (*menjafaves, robafaves*), derivats (*gregal, mestral*), habilitats (*ponent, llevant*) i simples (*llebeig*). En castellà, també trobem un ventall molt ampli de possibilitats, però no hem detectat cap sintagma lexicalitzat. No obstant això, es pot observar un augment dels mots simples (*lebeche, siroco, jaloque, auro*) i també dels derivats (*chocolatero, gallego, regañón*) respecte del català. Curiosament, els mots composts del català i del castellà tenen la mateixa estructura: verb d'acció violenta

+ nom (*rabiazorras, descuernacabras, robafaves, buida-sacs, matacabres*...). En moltes ocasions el substantiu correspon al nom d'un animal, la qual cosa revela l'origen rural d'aquestes etiquetes en les dues comunitats lingüístiques. Convé comentar també que les diferències més importants entre castellà i català es concentren en els mots derivats. Els noms derivats en català (*gregal, mestral*) són menys clars com a tals que no els castellans (*chocolatero, regañón*).

En aquest àmbit, el francés és la llengua que presenta característiques més diferents. Així, per exemple, la diversitat morfològica es redueix molt més, de manera que sols podem parlar de mots simples (*bise, sirocco*...) i alguns de derivats (*marin, mistral*).

5. CONCLUSIONS

L'anàlisi contrastiva que hem dut a terme ens ha permés observar que, a l'hora de buscar equivalències dels vents en les tres llengües considerades, cal tenir en compte l'àmbit en què ens movem: formal (literari), estàndard (més o menys divulgatiu) i popular.

A partir del repàs dels diversos àmbits en les tres llengües hem pogut comprovar que el castellà és la llengua en què més han perviscut els noms clàssics, mentre que en les altres llengües hem trobat molts buits en aquest àmbit. Des del punt de vista morfològic, els noms de l'àmbit formal en totes les llengües són noms simples procedents de noms derivats del llatí i del grec. En l'àmbit estàndard, totes les caselles estan plenes i les distàncies entre les llengües es redueixen. No obstant això, el català és la llengua que presenta més diferències respecte de les altres en l'àmbit estàndard, ja que utilitza noms que s'usen també en l'àmbit popular (*tramuntana, gregal, mestral*), que són metonímics, en el sentit que prenen la procedència del vent pel vent mateix. Tanmateix, les altres dues llengües fan servir sintagmes, com "genèric *vent* + *de* + (article definit) + punt cardinal". De vegades, però, en castellà, fruit d'un procés metonímic, el nom del vent es redueix al punt cardinal. Per últim, l'àmbit popular és el que més creativitat presenta en les tres llengües, ja que la majoria de noms es creen a partir de processos metafòrics, la majoria dels quals responen a la metàfora 'els vents són persones'. Des del punt de vista morfològic, aquesta creativitat es manifesta mitjançant una gran varietat de formes: des dels noms simples fins als composts sintagmàtics, sobretot en el cas del català.

En comparar els tres àmbits lingüístics, s'ha pogut comprovar que l'àmbit popular i l'estàndard no estan tan distanciats com es pensa: ambdós se serveixen de figures conceptuals com la metàfora i la metonímia, i en tots dos àmbits predomina la varietat de formes des del punt de vista morfològic. Possiblement, en el cas del català aquest apropament entre l'àmbit popular i l'estàndard es fa molt més evident que no en les altres llengües, ja que, de fet, comparteixen les mateixes formes en alguns casos (*tramuntana, garbí, llebeig*).

Si focalitzem en la riquesa lèxica de l'àmbit popular, hem observat que està relacionada amb les característiques meteorològiques d'una zona, això és, els vents més destacats en la climatologia d'un lloc presenten una major diversitat de denominacions. Per exemple, en català, els vents del nord, del sud-oest i de l'oest, amb trets ben destacats, tenen moltes denominacions; en castellà, el nord i el nord-oest són els més quantitatius i, en francés, el sud-est és el més ric quant a denominacions.

Això de banda, els resultats d'aquest estudi plantegen alguns problemes pel que fa a la traducció.. Si entrem en la distinció per nivells, veurem que els noms formals, procedents dels vents clàssics, no tenen equivalències exactes en totes les llengües i, fins i tot, en català i en francés hi ha molts buits lèxics. Una possible solució a aquest problema és traduir el nom clàssic pel terme corresponent de l'àmbit estàndard i posar una nota del traductor indicant que no hi ha una equivalència exacta d'àmbits o, en tot cas, indicar el nom llatí original i explicar en una nota el significat.

L'àmbit estàndard és el que menys problemes presenta des del punt de vista de la traducció, ja que, en el cas del castellà i del francés, s'utilitzen noms amb l'estructura del sintagma (*vent* + *de* + punt cardinal) i, en el cas del català, es fa servir la rosa dels vents populars i un sintagma semblant a l'anterior (*vent* + *de* + punt cardinal popular), segons el grau de formalitat del text: en els manuals de divulgació i en les previsions meteorològiques se sol optar per la primera opció i en el manuals més especialitzats se sol utilitzar el sintagma. Possiblement, la situació costanera i la tradició marinera de la nostra comunitat lingüística és un factor que ha influït en la creació de les denominacions i també ha provocat que les denominacions populars hagen tingut més èxit en tots els àmbits lingüístics.

L'àmbit popular, en canvi, és el que pot plantejar més maldecaps per als traductors per dos motius: en primer lloc, perquè la diversitat de denominacions en les tres llengües és considerable; i en segon lloc, perquè aquests noms no tenen una significació estable, sinó que dins una mateixa llengua presenten variació diatòpica i també variació d'un grup professional a un altre. En aquest sentit, el traductor haurà de tenir en compte en quin camp s'usa una denominació en la llengua de partida i investigar quin nom utilitza aquest grup professional, de manera més general, en la llengua d'arribada.

Pel que fa a les diferències de conceptualització, cal anar en compte sobretot amb les equivalències dels vents de component nord (*tramuntana-tramontane*), que és on més variacions es produeixen i podem parlar de falsos amics, denominacions amb una forma semblant i un significat diferent. Per exemple, *tramuntana* (català) no és equivalent a *tramontane* (francés), ja que el primer designa el vent del nord i el segon el vent del nord-oest. També ens podem trobar amb el cas contrari, dos vents són equivalents des del punt de vista de la direcció però presenten trets diferents. Així, *solano* (castellà), *llevant* (català) i *harmattan* (francés) són vents de l'est, però el solano és un vent sec i calent, el llevant és un vent fresc i l'harmattan és un vent sec, que s'aproximaria més al solano. Una situació semblant pot produir-se amb els vents de l'oest, aquests vents en català s'associen amb vents secs, mentre que en francés són

humits. En aquests termes, el traductor haurà d'estar vigilant per alertar el lector, si convé, d'aquests matisos o, en tot cas, si la direcció del vent és menys important que les característiques, caldrà buscar un vent que presente en la llengua d'arribada els trets de la llengua de partida, encara que la procedència seiga diferent. Per tot això, caldrà que els traductors es fixen sempre en les definicions dels diccionaris monolingües de cada llengua i també en els manuals especialitzats en meteorologia.

ÀNGELS CAMPOS I GONZÁLEZ
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ALARCÓN, Marta i M. Carmen CASAS (1999) *Meteorologia i clima*, Barcelona, Universitat Politècnica de Catalunya. (ALAR)

ALBEROLA, Patrícia *et alii* (1996) *Comunicar la ciència*, Picanya, Bullent.

ALLEYN, Mervin (s. d.) *Les noms des vents en gallo-roman*, Lyon, Institut de Linguistique Romance.

BLOCH, Oscar, dir. (1986) *Dictionnaire étymologique de la langue française*, París, Presses Universitaires de France [7ª ed.].

BOSQUE, Joaquín i Joan VILÀ (1989) *Geografía de España*, vol. IX, Barcelona, Espasa Calpe.

BRUGUERA, Jordi (1996) *Diccionari etimològic*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana. (Diccionaris complementaris).

CABRÉ, M. Teresa (1992) *La terminologia. La teoria, els mètodes, les aplicacions*. Barcelona, Empúries.

— (1994) *A l'entorn de la paraula: lexicologia catalana*, València, Universitat de València, 2 vol.

CAMPS, Josep i Jaume MASSONS (1998) *Meteorologia a Catalunya*, Barcelona, Associació catalana d'observadors meteorològics (CD-ROM).

COROMINAS, Joan i José A. PASCUAL (1980) *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, Madrid, Gredos.

COROMINES, Joan (1980) *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona, Curial, 9 vol.

CASARES, Julio (1977) *Diccionario ideológico de la lengua española: desde la idea a la palabra, desde la palabra a la idea*, Barcelona, Gustavo Gili. [2a ed.].

CONCA, Maria *et alii* (1998) *Text i gramàtica: Teoria i pràctica de la competència discursiva*, Barcelona, Teide.

CUENCA, M. Josep i Joseph HILFERTY (1999) *Introducción a la lingüística cognitiva*, Barcelona, Ariel.
DIRVEN, René i Marjolijn VERSPOOR (1998) *Cognitive Exploration of Language and Linguistics*, Amsterdam/ Philadelphia, John Benjamins.
GOMIS I CERDANYONS, Cels, a cura de (1998), GOMIS I MESTRE, Cels. *Meteorologia i agricultura populars: recull d'aforismes, modismes, creences i supersticions referents a la meteorologia i a l'agricultura a l'entorn dels anys 1864 a 1915*, Barcelona, Altafulla. (Gomis)
GRIMAL, Pierre (1979) *Diccionario de mitología griega y romana*, Barcelona, Paidós.
JORGE, Joan i Joan Josep RIVERA (1992) *Diccionari de meteorologia*, Barcelona, Universitat Politècnica de Catalunya.
PANIZO, Juliano (1999) *Refranero temático español*, Valladolid, Universidad de Valladolid.
RUAIX, Josep (1986) *El català/3: lèxic i estilística*, Barcelona, Moià.
SANCHIS GUARNER, Manuel (1952) *Els vents segons la cultura popular*, Barcelona, Barcino.
SEVA LLINARES, Antoni (dir.) (1993) *Diccionari llatí-català*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
TORRAS, Josep (dir.) (1996) *Diccionari castellà-català*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana. [2a ed.].

CORPUS

ALARCÓN, Marta i M. Carmen CASAS (1999) *Meteorologia i clima*, Barcelona, Universitat Politècnica de Catalunya. (ALAR)
AMADES, Joan (1982-1984) *Costumari català*, Barcelona, Salvat. 5 vol. [2a ed.].
ALCOVER, Antoni M. i Francesc de B. MOLL (1977-1979) *Diccionari català-valencià-balear*, Palma de Mallorca, Moll, 10 vol. [2a ed.]. (DCVB)
Avui, 26-5-1999.
Avui, 23-6-1999.
Avui, 20-2-2000.
CANDEL, Manuel (1997) *Atlas de meteorología*, Barcelona, Idea Books.
CORREAS, Gonzalo (1992) *Vocabulario de refranes y frases proverbiales*, Madrid, Visor. (Correas)
El País, 7-2-2000.
El País, 19-2-2000.
INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1995) *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. (DIEC)
Levante, 12-2-2000.
Levante, 12-5-2000.

Le Figaro, 15-2-2000.
Le Figaro, 25-8-2000.
Le Monde, 26-8-2000.
Real Academia Española de la Lengua (1992) *Diccionario de la lengua española*, Madrid, Espasa-Calpe. [21a ed.]. (RAE)
Rey-Devobe, Josette i Alain Rey (1993) *Le Nouveau Petit Robert*, Paris, Dictionnaires Les Robert. (PR)
Rodríguez Picó, Alfred (1995) *Quin temps farà?*, Barcelona, Proa. (Picó)

Una ofrena per a Josep Carner

Sala, Jordi *L'estètica de Josep Carner. La poesia de tema amorós*, Barcelona, 2000, Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 285 pp.

Aquest llibre de Jordi Sala, professor de teoria de la literatura a la Universitat de Girona és la versió corregida i abreujada de la seva tesi doctoral, llegida l'any 1997 a Girona i titulada *Anàlisi crítica d'"Ofrena" (Poesia) de Josep Carner*. El títol d'aquella primera versió del treball ens deixa entreveure millor quins són els propòsits i l'abast de la recerca. Tal i com ens diu el mateix autor en la introducció, «aquest estudi proposa una indagació fonda en els usos i les maneres de la poesia de Carner» (p. 9), amb especial atenció als poemes de tema amorós i prenent com a base les cent setanta-vuit composicions que el poeta recull a la secció «Ofrena» del volum *Poesia* (1957). Tant la tria del tema com el títol definitiu del llibre apunten ben bé la línia a seguir: Jordi Sala llegeix Carner bàsicament a partir de la relectura que el mateix poeta va fer de la seva obra en l'edició del 1957 i, per tant, prescindint o deixant molt en segon terme les versions inicials dels textos i la cronologia corresponent. No cal dir que aquesta és una opció d'anàlisi absolutament vàlida per a entendre el Carner d'aquells anys, la qual compta amb valedors de la talla de Salvador Oliva (director de la tesi) o Joan Ferraté, crític que esdevé el principal punt de referència per a l'autor.

El llibre es divideix en dues parts. La primera és un estudi més tècnic i descriptiu dels poemes de la secció, l'ordenació interna del corpus i la interpretació que cal donar al conjunt per tal de fer veure que la intenció de Carner va més enllà d'una simple recopilació. S'apunta així una possible estructura interna de la secció, muntada a partir d'una sèrie de cicles poemàtics que ens duen des de l'amor matiner fins a la desesperança, a partir d'un poema inicial («Immunitat») que ens situa d'entrada en una perspectiva de ficció que condiciona tota la resta. La segona part és més extensa i ambiciosa. Del que es tracta és de «plantejar coherentment la descripció global de l'estètica implícita» (p. 8) en la poesia de Carner i, per tant, de definir els trets fonamentals de la poètica carneriana a partir dels exemples que ofereix el corpus seleccionat. El primer apartat d'aquesta segona part està dedicat a les formes externes (estrofisme, mètrica, etc.), la qual cosa ens manté en un nivell d'anàlisi encara molt tècnic i potser exageradament descriptiu. Després entrem en les «formes internes» amb la intenció de descobrir «allò essencial del caràcter d'aquesta poesia» (p. 153). Primer es revisen críticament algunes de les etiquetes més habituals atribuïdes a la poesia de Carner (la popular, la irònica i la clàssica) i després s'intenta «una descripció precisa i extensa del funcionament intern dels poemes» (p. 205) a partir bàsicament del concepte d'«objectivació figurativa», que és el que l'autor utilitza per a mostrar els mecanismes poètics de Carner a l'hora d'oferir una determinada figuració del món a partir dels diferents modes de la veu poètica. Per a Jordi Sala, doncs, la clau de la poesia de Carner la tenim en els recursos emprats per a la construcció d'un sentit figurat.

El llibre ofereix lectures molt interessants d'alguns poemes (el contingut eròtic de determinats textos, per exemple, o la interpretació d'»Ofrena» a partir de la perspectiva del poema inicial) i deixa clara l'enorme riquesa de recursos de Carner pel que fa al tractament del tema amorós. El treball insinua també un greuge respecte al desencert o la poca atenció de la crítica pel que fa a una «correcta i justa valoració de la poesia de Carner» (p. 284), la qual cosa permet deduir –ni que sigui implícitament– que, en el fons, s'està intentant justificar una determinada línia d'interpretació de la poesia carneriana, la qual parteix de Joan Ferraté com a font directíssima (fins i tot a l'hora de la militància autolegitimadora). Potser per això es tendeix més aviat a prescindir o minimitzar les contribucions d'altres estudiosos. Fent un esforç de contenció, hom pot admetre que, per raons metodològiques, no s'entri a fons en les aportacions d'especialistes com Albert Manent o Marina Gustà (per posar dos exemples). És més difícil

d'entendre, però, que a l'hora de buscar referents tinguin més pes noms com els d'Osvald Cardona o Miquel Arimany. Potser és que la poca atenció a la perspectiva històrica afecta fins i tot a l'ús que es fa de la bibliografia. En aquest sentit, és significatiu que la biografia que Pere Calders dedicà a Carner o l'homenot de Josep Pla s'esmentin només per les respectives dates de reedició, i no per les de la primera edició, o que no es faci referència en cap moment a la informació que proporcionen els epistolaris (quan és prou sabut que les cartes ofereixen nombroses dades sobre el procés de composició del volum *Poesia*).

Hi ha moments en els quals, certament, l'autor se serveix de versions anteriors dels poemes d'«Ofrena» a l'hora de la interpretació. És el cas de «A una donzella» (ps. 70-71), per exemple. Altres cops, però, la voluntat –potser excessiva– d'entendre «Ofrena» com a llibre autònom fa perdre importants matisos a l'hora de la lectura de determinats textos. Poemes com «Cançó de la instància amorosa» o «Relapse», per exemple, agafen tot el seu sentit si sabem que provenen de *La paraula en el vent* i que, en origen, complien una determinada funció dins de l'estructura del volum. Per això aquell primer relapse de l'any 1914 precedia precisament la recaiguda en el pecat que s'apuntava en el poema següent. Ja hem esmentat la importància que Jordi Sala concedeix a «Immunitat», el poema inicial de la secció, a l'hora de fixar la perspectiva d'anàlisi del conjunt. Se'l llegeix com a insinuació d'una proposta, doncs, però no es té present que la versió de 1912 a *Les monjoies* –que no és la primera– es titula precisament «La proposta», la qual cosa és prou significativa. A vegades les conseqüències d'aquesta poca perspectiva històrica no són simples matisos de lectura. ¿Com es pot insinuar, per exemple, que un poema com «Somni» pugui ser llegit com a paròdia del surrealisme (p. 190) si tenim present que la primera versió del text és de 1914, deu anys abans que el primer manifest de Breton? Potser seria més útil tenir al cap que aquella primera versió apareix a *La paraula en el vent* dins d'una sèrie que es titula precisament «Els somnis», un títol quasi idèntic al del llibre que el seu amic Guerau de Liost acabava de publicar just l'any anterior.

Cal fer també algunes consideracions respecte a la poesia de tema amorós, que és –almenys *a priori*– un dels aspectes centrals del llibre. És cert que a partir del tema podem parlar dels mecanismes interns de composició de la poètica carneriana, però segurament oferirem una imatge absolutament insuficient del tractament amorós en Carner si no tenim present que, abans que res, allò que el poeta es proposa és literaturitzar el tema. I aquesta literaturització passa per damunt de tot per l'ús que es fa de la tradició (medieval, renaixentista, simbolista, etc.). Sala apunta algunes d'aquestes comparacions (com el tòpic de la «belle dame sans merci»), però no entra mai a fons en una qüestió que esdevé essencial en la «proposta» estètica de Carner, perfectament formulada en «la melodia del fulleig d'un llibre» (v. 32) del poema inicial. Per això el relapse de *La paraula en el vent* no és pas una recaiguda en l'amor sinó en la poetització de l'amor, que no és ben bé el mateix. I per això mateix la gràcia del fet que a vegades la besada sigui «pia» no és pas que les altres hagin de ser especialment impies (p. 66). Potser és més aviat que en algunes ocasions Carner es vol servir de la tradició renaixentista (la mateixa que, en aquest aspecte lèxic concret i amb idèntica intenció, serà utilitzada també per Riba en les seves *Estances*). ¿Segur que «Història i pregària d'amor» és un poema sobre la relació entre l'amor i la mort (p. 78)? El tema real de la composició no és precisament l'amor sinó la manera com es pot utilitzar en poesia una determinada tradició. Per això, si ens hi fixem bé, ens adonarem que el poema no parla pas de mort i, en el fons, ni tan sols d'amor. Vist així, és discutible l'afirmació de Jordi Sala quan diu –servint-se d'una idea de Dolors Oller– que Carner «va escriure tan pocs poemes sobre la poesia, i sobre la seva poesia» (p. 166). Si determinem la intenció de molts dels textos –i per tant el tema–, descobrirem que en va escriure, i molts.

El seguiment d'aquest aspecte ens duria a una altra qüestió de fons, també polèmica. ¿Per què tant d'esforç per desvincular Carner d'una poètica que té el seu fonament en les aportacions que provenen del simbolisme? És un

tema complex en el qual caldria entrar a fons i que Jordi Sala planteja de manera discutible (o si més no matisable) al llarg de diversos moments del seu estudi. No sembla gaire lògic, per exemple, obsessionar-se en un hipotètic error recurrent de la crítica a l'hora de valorar en excés el contrast entre idealitat i realitat, quan el que es defensa en el fons és una «consciència de ficció» (p. 60) que no és pas tan diferent de la que altres autors plantegen darrere del famós contrast menystingut. I estem d'acord que des d'aquesta consciència de ficció és des d'on es construeix el món poètic. Precisament això és el que ens hauria de dur a admetre –amb símbols convencionals o sense– que el món prové d'una ficció creada o recreada, la qual cosa queda en la base de la poètica simbolista (o postsimbolista). Pensem, si més no, en els textos teatrals del Carner d'aquests anys. El que hem d'estudiar bé, i amb això sí que estem d'acord amb l'autor, és com els procediments de composició van evolucionant en la poesia de Carner i van tendint cap a usos cada vegada més treballats tot i que siguin aparentment més simples. El que no sé pas és si aquest estudi podem fer-lo des de la teulada i no pas des del fonament. En altres paraules: hem d'admetre que *Poesia* (1957) és un punt d'arribada (un extraordinari punt d'arribada, certament), però potser no és l'eix fonamental per a entendre el complex procés de configuració d'una estètica.

JAUME AULET
Universitat Autònoma de Barcelona

Els orígens d'un país

Guinot, Enric *Els fundadors del regne de València. Repoblament, antroponímia i llengua a la València medieval*, València, 1999, 2 vols., Tres i Quatre, 555+696 pp.

Amb el lloable afany «d'establir alguns punts ferms sobre la història dels valencians» i desterrar per sempre «les històries imaginàries» (p. 15), aquests dos grossos volums són presentats per l'autor com un intent nou de tancar definitivament el debat sobre l'origen dels valencians i de la seua llengua, no resolt fins ara de manera satisfactòria, al seu judici, ni per historiadors ni per filòlegs: «uns s'han dedicat només a parlar de les persones citades al *Repartiment*, i altres, massa freqüentment, a analitzar els trets morfològics de la llengua d'una manera ahistòrica, sense tenir en compte els seus parlants al llarg del temps». En exposar el seu objectiu essencial, ens desvela un projecte original, que vol dur a terme amb un criteri racional que conduesca a conclusions irrefutables i definitives: «plantejarem ací una altra via d'apropament que aclaresca d'una volta per totes quins foren els repobladors de la València del segle XIII, quina era la població musulmana que hi vivia i s'hi va quedar, i, tots ells, quines llengües eren les que parlaven. Així, estudiant el component humà podrem valorar com va produir-se la difusió de la nostra llengua pel nou regne creat per Jaume I» (p. 20).

També en les pàgines introductòries confessa l'autor que en la tria del tema l'ha mogut la seua responsabilitat d'historiador davant la societat valenciana actual, que s'interroga «sobre quins són els seus orígens, per què parlàvem i parlem valencià...» I ens anticipa quina és la conclusió fonamental quan, després de recordar que ja abans s'ha ocupat en altres obres d'estudiar i publicar les cartes de poblament dels segles XIII, XIV I XV, i d'analitzar la configuració del territori històric del regne de València –«els límits del Regne»–, afirma que ara se centra en les persones que el van fundar, «els primers valencians que parlaren valencià, la llengua catalana dels repobladors majoritàriament vinguts de Catalunya durant els segles XIII i XIV, tal com es demostra en aquesta obra» (p. 26). El mètode utilitzat per recórrer aquest camí és l'antropològic, definit com «la identificació dels orígens de les persones pel tipus de noms i cognoms que porten» (p. 22). Per a això, l'autor ha hagut de buscar primer «les nòmines dels

repobladors valencians, dels veïns dels nostres pobles cinquanta, cent anys després de la conquesta» (p. 22), i analitzar-los després comparativament, a la llum de models antroponímics catalans, aragonesos, occitans, etc., per tal de determinar-ne el possible origen de forma rigorosa. També ens anticipa ací l'essencial de les seues conclusions: ha constatat «l'existència sempre de majories absolutes de pobladors catalans als pobles medievals de parla catalana, i de majories encara més absolutes als pocs de parla castellana abans de l'expulsió dels moriscos al segle XVII» (p. 24).

En aquesta extensa obra, els materials arxivístics, publicats en apèndixs, ocupen gairebé un miler de pàgines. Només l'índex general de cognoms n'ocupa més de dues-centes cinquanta del primer volum, i el segon conté exclusivament les llistes d'antropònims en què l'autor fonamenta la seua anàlisi, que són «una part molt reduïda» –afirma– de les dades manejades durant una àrdua tasca investigadora (p. 25). L'estudi pròpiament dit comprén 245 pàgines del primer volum. Està dividit en set capítols d'extensió i naturalesa desiguals, el primer dels quals es consagra al món dels musulmans valencians i de la seua llengua. En el treball, basant-se, sobretot, en documents aportats per A. Ferrando, C. Barceló i R. I. Burns, i resumint l'essencial de les conclusions d'aquests autors, es demostra que els musulmans valencians en el segle XIII eren monolingües, és a dir, que només parlaven l'àrab, i es rebutja per no fonamentada l'existència del valencià abans de la conquesta: «El que queda més enllà de tot dubte és que, davant de la gran quantitat de documents que hem aportat, no n'hi ha un de sol que demostre que el valencià era ja parlat abans de Jaume I» (p. 55). En el segon capítol, centrat en la qüestió de si existia o no comunitat mossàrab a València en el moment de la conquesta, se'ns ofereix la relació d'arguments exposats per arqueòlegs, historiadors i filòlegs —J. Riera, C. Barceló, F. Corriente, A. Galmés de Fuentes, M. Epalza, A. Ubieto, etc.—, que obliguen a donar-hi una resposta negativa. En rigor, doncs, no és possible trobar en aquest grup humà l'origen del poble valencià i de la seua llengua, enfront del que ha defensat en època recent, des de posicions secessionistes, L. Peñarroja, amb una inconsistent argumentació que Guinot rebat. Exclosos, per tant, musulmans i mossàrabs, només hi ha un camí possible: «és en el procés de colonització cristiana iniciat arran de la conquista del segle XIII on cal buscar les arrels de l'actual País Valencià i de la seua llengua pròpia» (p. 75).

El breu tercer capítol –primer dels dedicats específicament a la repoblació cristiana– se centra en els dos «mites de major volada sobre els orígens medievals dels valencians» (p. 79): el dualisme poblacional i geogràfic entre aragonesos i catalans, i el *Llibre del Repartiment* com a font principal de les interpretacions sobre l'origen dels repobladors cristians i de la llengua. Pel que fa a la primera qüestió, considera erroni parlar d'un regne de València en el qual, ja en el segle XIII, i a causa del diferent origen dels repobladors, es perfilarien dues zones ben diferenciades, una de litoral, més urbanitzada, burgesa i liberal, assentament dels immigrants catalans, i un interior feudal repoblat per aragonesos. La realitat –afirma– és que no hi hagué «confrontació entre pobladors cristians d'un o d'altre origen, sinó confluència, amb un predomini territorial i demogràfic dels colons catalans» (p. 82). Pel que fa al *Llibre del Repartiment*, insisteix en el fet que, a causa de les seues insuficiències cronològiques, geogràfiques i de contingut, no pot ser usat com a font única per a analitzar la repoblació valenciana en el seu conjunt i extraure'n conseqüències lingüístiques. Considera que els estudis realitzats fins ara sobre aquesta font, en molts casos condicionats per prejudicis ideològics, no l'han sabuda interpretar correctament, que només complementant-ne les dades amb les d'una àmplia documentació privada i local del segle XIII es podrà proporcionar «una imatge realista del repoblament valencià». Guinot anuncia que aquest treball ja és en curs, i fins i tot n'ofereix un avanç : la majoria dels immigrants a terres valencianes s'hi establiren «mitjançant mecanismes particulars no recollits al *Llibre del Repartiment* (p. 90).

Abans d'acometre l'anàlisi antroponímica propiament dita, s'exposen les seues bases metodològiques en el quart capítol, titulat «Les característiques generals de l'antroponímia catalana i aragonesa (segles XIII-XIV)».

L'autor indica que, per aconseguir amb el màxim rigor el seu objectiu –«establir els orígens predominants, majoritaris, dels repobladors que vingueren a la València dels segles XIII i XIV» (p. 96)—, no s'ha limitat a estudiar els cognoms toponímics a partir de la llista de municipis actuals, ja que hi hagué nombrosos pobles medievals que desaparegueren, «sobretot arran de la pesta del segle XIV», que han de ser tinguts en compte. I això –assegura– «ha multiplicat per deu *(sic)* el nombre de poblacions a l'abast» (p. 97). Però, a l'anàlisi dels cognoms toponímics, que qualifica reiteradament de tradicional i considera insuficient, ell afegeix una nova línia d'investigació: la recerca i l'estudi de llistes de veïns de pobles catalans i aragonesos de l'època –també occitans i navarresos–, a fi de trobar «les pautes de l'antroponímia –de noms de fonts i de cognoms– de les terres d'origen dels immigrants al nostre país» (p. 100), i determinar, en una molt elevada quantitat de casos, la procedència dels valencians.

Partint d'aquestes bases, l'autor considera possible «establir de manera definitiva quines són les proporcions de catalans i aragonesos que colonitzaren el nostre país arran de la conquesta, així com la importància real que tingueren en tot aquest procés altres col·lectius com ara els occitans o els navarresos» (p. 123). Els resultats d'aquest estudi estan exposats a les pàgines —més d'un centenar– dels capítols cinqué i sisé, on se'ns presenta el balanç de conjunt. Ací és on, a partir dels noms de fonts i els cognoms dels qui van viure als pobles valencians «entre 1233 i 1400 aproximadament» (p. 124), s'intenta d'establir-ne l'origen. L'anàlisi, que es realitza detalladament, cas per cas, per comarques i poblacions, permet a l'autor afirmar, ja en el capítol final, «Els orígens del valencià», a manera de conclusió: «va ser la majoria de repobladors d'origen català la que va portar la seua llengua cap al nou regne i, si bé arreu dels pobles valencians hi hagué normalment tant immigrants catalans com aragonesos, el caràcter clarament majoritari dels procedents de Catalunya determinà la definició lingüística de nord a sud del territori. Només als pocs pobles situats a prop de Terol, on hi hagué majoria de repobladors aragonesos, el decantament lingüístic fou cap al castellà». El dualisme lingüístic actual té l'origen, doncs, en la repoblació: «allà on hi hagué majoria de repobladors catalans als segles XIII i XIV, allà trobem que s'hi parla valencià des dels segles medievals, i, en els pocs casos en què hem comprovat que hi hagué majoria de repobladors aragonesos, s'hi parlà castellà des dels temps medievals» (p. 245).

Estem davant una obra d'importància inqüestionable, per moltes raons. La primera, per la seua voluntat d'obtenir conclusions sòlidament raonades i documentades. Els últims anys han estat massa els estudis d'història medieval amb tesis i afirmacions sense fonament, contradictòries de vegades amb els mateixos documents aportats. Per això cal valorar l'interés de Guinot per demostrar-ho tot sistemàticament amb rigor, fins i tot allò que a qualsevol persona amb un mínim de cultura podria semblar obvi. I és que en la societat valenciana actual, lamentablement, no sempre és inútil demostrar l'evidència. També és digna d'elogi la notable aportació de dades que presenta en els apèndixs, base d'un treball amb les conclusions bàsiques del qual difícilment es pot estar en desacord. El que filòlegs i historiadors solvents –M. Sanchis Guarner, G. Colón, A. Ferrando, C. Barceló, J. Fuster, R. I. Burns...– han anat demostrant en nombrosos estudis, i per diferents vies, durant dècades, ara se'ns presenta en una obra, que, com l'autor indica, és alhora de síntesi i d'investigació. De les dues parts que s'hi detecten, la primera és, en efecte, «fonamentalment, de balanç bibliogràfic»: un esforç per «presentar al lector no especialitzat» allò que uns altres han dit. La segona, en canvi, «és absolutament investigació d'arxiu». És per això que Guinot demana al lector que tinga en compte aquestes diferències, i que, «si els dos primers capítols li són més coneguts, valore la utilitat d'haver-ne fet un discurs complet» (p. 25). Naturalment, la de major interés és, clarament, aquesta part segona, l'anàlisi antroponímica a través de la qual es pretén conèixer els percentatges de catalans i aragonesos arribats a cada punt del país, el veritable origen dels fundadors del regne de València.

No és fàcil la tasca de resumir en mig centenar de pàgines l'abundant i desigual producció historiogràfica sobre els temes abordats en els tres capítols inicials. Exigeix una labor de síntesi per a poder proporcionar, al lector no

especialitzat al qual Guinot diu adreçar-se, una visió objectiva, completa i actualitzada de la complexa problemàtica social i lingüística de la societat valenciana en el moment de la conquesta i els temps immediatament posteriors. És ací on la preocupació per l'exhaustivitat, valor al qual s'apel·la bastants vegades en tota l'obra, s'eclipsa fins a límits poc acceptables. No sembla raonable ometre o silenciar aportacions bibliogràfiques fonamentals. Tot i que la llista podria ser llarga, ací ens limitarem a assenyalar algunes absències clamoroses. Una és l'article de Burns titulat «La muralla de la llengua: El problema del bilingüisme i de la interacció entre musulmans i cristians», que el mateix Guinot reconeix implícitament com a clàssic quan es refereix a «l'existència de *la muralla de la llengua* entre ambdues comunitats» (p. 118; el subratllat és seu). El lector no especialista no sabrà, de segur, qui s'oculta darrere d'aquesta bella expressió, i és convenient –a més de just– que se li indique. Igualment notem la falta de prou notes a peu de pàgina amb el nom i els treballs del medievalista nord-americà, tractat amb una actitud que gosaríem qualificar de mesquina, i que contrasta amb la generositat usada amb altres historiadors que, objectivament, han aportat fins ara molt menys a la temàtica abordada en el llibre. Cal observar, com a mostra, el text de la pàgina 34, on hi ha dues al·lusions, una a Burns i una altra a Torró, de les quals només una –la d'aquest darrer– s'ha considerat mereixedora d'anar acompanyada de la referència corresponent en nota. O la bibliografia final de l'estudi, on la ingent obra del jesuïta sobre el segle XIII valencià mereix un espai substancialment menor que la del segon, valuosa, sens dubte, però molt inferior en termes quantitatius. Un criteri que ens sembla una mica arbitrari plana sobre l'aparell crític d'*Els fundadors del regne*. No se cita Guichard quan s'al·ludeix en la p. 218 al «petit estat musulmà encapçalat pel *ra'is* de Crevillent» que va perviure un segle després de la conquesta cristiana, si bé no tenim el menor dubte que Guinot coneix i utilitza l'interessant treball del medievalista francés sobre aquell illot. Per què no oferir la informació al lector? No encertem a comprendre aquestes omissions, ni moltes altres, que resulten encara més cridaneres si es tenen en compte les prolixes –i una mica extemporànies– referències a treballs de temàtica tangencial, com ara les que figuren en la nota núm. 21 de la p. 69, relatives a les excavacions arqueològiques del solar de l'Almoina, a València. La densa informació d'aquesta extensa nota contrasta amb l'absència absoluta d'orientació bibliogràfica i documental en referir-se, per exemple, a un episodi històric tan concret –i, sens dubte, poc o gens conegut pel lector no especialitzat– com l'expulsió dels musulmans de Xulilla i el Villar en 1341 pel bisbe de València Ramon Gastó, que sí que va incidir directament en la repoblació del territori (p. 234). De qui o d'on procedeix la notícia? El mateix silenci bibliogràfic advertim, en fi, quan es manegen xifres demogràfiques referents a la València del segle XIV que foren exhumades, analitzades i publicades per Russell en un article pioner que mereixeria si més no ser consignat (nota núm. 80, p. 156). Si els països són fundats per persones amb noms i cognoms que els historiadors analitzen avui, la ciència històrica també es construeix gràcies a l'estudi i l'esforç d'investigadors els noms i cognoms dels quals és obligat fer constar –no és aquest el cas de l'obra de divulgació sense aparell crític–, per a establir amb claredat la frontera entre el que ja se sabia i l'aportació original, entre els judicis aliens i els propis.

En una obra tan rellevant, elaborada amb la intenció explícita d'arribar a conclusions definitives, considerem obligat oferir al lector un panorama complet i equilibrat de la historiografia essencial sobre el tema, que Guinot, sens dubte, coneix molt bé. Tanmateix, lamentablement, no sembla haver estat un dels seus objectius. Com explicar, si no, l'omissió dels estudis de G. Colón sobre la consciència lingüística dels valencians en l'Edat Mitjana, recollits en el primer volum de *La llengua catalana en els seus textos*? En una obra que s'interessa per l'origen dels valencians i de la seua llengua, ha de resultar cridanera la no inclusió en la bibliografia de treballs clàssics sobre la repoblació valenciana, como el que féu Sobrequés per a la *Historia de España* dirigida per J. Vicens Vives, qualificat de «singular esfuerzo de síntesis descriptiva» per Martínez Ferrando en una altra aportació notable –encara útil, malgrat el temps transcorregut des de la seua publicació, el 1962–, mereixedora igualment de figurar allí:

«Estado actual de los estudios sobre la repoblación en los territorios de la Corona de Aragón (siglos XII al XIV)». Cridanera resulta també una altra absència: la que observem en la crítica de la interpretació que Ubieto féu del text de la capitulació de la Vall d'Uixó de 1250, considerada per aquest com a prova evident que els musulmans parlaven romanç. Guinot denuncia l'error en què va incórrer l'historiador aragonés en no haver tingut en compte el preàmbul d'aquell document, en el qual es fa constar que el text és una traducció feta «de aràbich o morisch en lengua christianesca». I certament és així. Però oblida indicar que tal error no és un descobriment seu, sinó que va ser advertit i denunciat fa vora un quart de segle per C. Barceló i altres sis professors del Departament d'Història Medieval de la Universitat de València –en circumstancies, per cert, ben difícils– en el primer article d'una cèlebre sèrie publicada al diari *Levante* entre els dies 28 de setembre i 4 d'octubre de 1977.

Trobem també certa descurança en exposar o resumir teories i idees d'autors, cosa que en alguns casos podria induir a equívoc el lector comú. Així, en la p. 62 del primer volum, referint-se a les *kharges* o *harges*, llegim: «Com que n'hi ha d'escrites per poetes musulmans valencians, *per a certs autors aquests mots romànics serien el testimoni de l'existència del valencià anterior a la conquista de Jaume I*». I en arribar ací s'indica en nota: «Fins i tot era aquesta l'opinió del mateix M. Sanchis Guarner en el seu llibre *La llengua dels valencians* de l'any 1967, tot i que després va rectificar...» És evident que el nostre gran filòleg mai no va defensar –ni en aquesta edició ni en cap altra del llibre citat–, «l'existència del valencià anterior a la conquista de Jaume I», com sembla desprendre's del text de Guinot, sinó d'un romanç parlat pels mossàrabs valencians abans d'aquest esdeveniment, essencialment distint del valencià. I convé aclarir-ho, perquè aquesta antiga teoria de Sanchis ha estat manipulada i presentada per sectores secessionistes per a acusar-lo d'un canvi –inexistent, no cal dir-ho– en la seua concepció del valencià. Guinot, de manera involuntària, sembla donar peu a l'equívoc en aquesta frase poc matisada.

La selecció i l'edició de les fonts per a la realització de l'estudi d'antroponímia constitueix una de les aportacions fonamentals de l'obra. Quan l'autor, a la presentació, en precisar els seus objectius, expressa la intenció de centrar-se directament en les persones que parlaren la llengua en els primers segles, indica que no es limitarà als que apareixen en el *Llibre del Repartiment*, sinó que reconstruirà «fins a l'exhaustivitat» els noms i cognoms dels colons que arribaren durant les dècades següents, i fins i tot els dels seus fills i néts: «Posarem cara i ulls a tots aquells immigrants cristians que, durant els primers cent cinquanta anys després de la conquesta de la ciutat de València el 1238, foren l'origen humà del nostre poble» (p. 19). Per bé que resulta evident que la documentació preferent és la que comprén des de la conquesta «fins a les acaballes del segle XIV», l'escassedat de fonts obliga Guinot en prou ocasions a utilitzar nòmines d'habitants del Quatre-cents, que en certs casos –Borriana (1481) i Pego (1488)– superen de molt els límits cronològics fixats. El desig palés de l'autor és investigar les generacions inicials de valencians, «de tal manera que poguéssem no sols tenir la primera imatge típica i consultada per tots del *Llibre del Repartiment*, sinó que també arribàssem a identificar els moviments de colons, d'immigrants de final del segle XIII i de començament del XIV» (p. 26). Tanmateix, una simple ullada als apèndixs revela que la major part de les llistes no són d'aquesta època, sinó posteriors, i fins i tot molt posteriors, a 1375.

Precisament l'escassedat de fonts per als temps primers, que s'intenta pal·liar amb d'altres de més tardanes, fa del text del *Repartiment* un document d'extraordinari valor. I, sobretot, en un llibre titulat *Els fundadors del Regne*, que vol aproximar-se en el major grau possible als seus orígens. Però Guinot no ens proporciona l'estudi sistemàtic de la font que molts esperàvem. Ni tan sols fa una valoració crítica de les edicions del text, si bé és obvi que prefereix la de Cabanes-Ferrer –de la qual pren les dades– a la dirigida per A. Ferrando, l'estudi introductori del qual ignora per complet. Aplica genèricament i indiscriminada severs judicis als estudis realitzats fins ara del famós document, però evita de realitzar una exposició crítica de cada aportació concreta, privant el lector d'«un estat de la qüestió»

que molt pocs podrien fer millor que ell. Hi ha, també ací, absències bibliogràfiques sorprenents, com la del treball de P. López Elum *La conquista y repoblación valenciana durante el reinado de Jaime I* (Valencia, 1995), on es presenta una interpretació del *Repartiment* que pot ser discutida o rebatuda, però en cap cas silenciada. I encara, per damunt de tot, destaca un inexplicable buit: no s'ha fet una anàlisi pròpia, a partir dels plantejaments crítics, del contingut del *Llibre del Repartiment* referent a la ciutat de València, que constitueix la major part de la seua informació. Quins dels milers de beneficiaris de donacions són realment colons, habitants –els primers– de la ciutat? Quin és el seu origen? Guinot, que en altres poblacions utilitza les llistes onomàstiques del *Repartiment*, en el cas de la capital del regne es limita a remetre'ns al que considera «l'estudi més complet dut a terme fins ara». El cita de manera incompleta a peu de pàgina (p. 156), i com que no hem sabut trobar-ne cap altra referència, ni tan sols en la bibliografia, ens hem d'acontentar amb aquesta única dada: *R. Ferrer*, «*El Repartiment de Valencia...*» El fet, en fi, que Guinot ens anuncie un estudi propi en curs, molt avançat, sobre la repoblació del segle XIII, resulta esperançador, però no evita, *hic et nunc*, una certa decepció.

El mètode d'anàlisi antroponímica proposat per l'autor constitueix certament una de les aportacions més interessants de l'obra, on se subratlla la seua novetat en qualificar insistentement d'«habituals» o «tradicionals» els mètodes aplicats en estudis anteriors (p. 93, 95, 96, 111). Un dels quals és el de M. Rodrigo i A. Rubio, *Antroponímia valenciana del segle XIV*, del qual procedeix la informació arxivística relativa a la ciutat de València que reprodueix entre les pp. 331 i 371 del volum II, corresponent a una mica més de 4.600 veïns de la urbs durant el període 1354 i 1373. L'autor, tanmateix, contrariament al que es podia esperar, no aplica el seu mètode d'anàlisi a aquesta extensa llista, la més àmplia de les que publica en els apèndixs relativa a un lloc. Es limita a oferir-la, i a comparar les conclusions del llibre citat amb les obtingudes per ell mateix en l'estudi de set-cents noms de persones que ocuparen càrrecs municipals en la capital del regne entre 1306 i 1316. En procedir així, ens impedeix de conèixer en termes concrets, quantitatius, fins a quin punt poden ser diferents les conclusions de l'anàlisi d'un mateix material a partir de dos mètodes. I això suposa, alhora, perdre l'oportunitat d'avaluar el propi, de demostrar-ne l'eficàcia analítica.

En qualsevol cas, considerem molt interessant i valuosa aquesta proposta d'innovació metodològica. El que ens sembla discutible és l'aplicació que en fa Guinot, el qual, guiat pel desig –sempre elogiable– de buscar les arrels del major nombre possible de fundadors del regne, no sempre té en compte les seues pròpies premisses, ni actua amb la cautela necessària en un terreny tan relliscós com el de l'onomàstica. Ens servirem per tal de justificar el que diem, d'un exemple: el cognom *Sant Martí*, documentat en diverses desenes d'habitants de localitats valencianes entre els segles XIII i XV. És un cas d'«antroponímia hagioonomàstica», de la qual afirma Guinot: «Cal dir que els orígens d'aquesta antroponímia *religiosa* solen correspondre a hagiotopònims, a llocs que tenen el nom d'un sant, i que als segles XII i XIII eren molt més freqüents a la Catalunya Vella que no al regne d'Aragó» (I, p. 108). A continuació cita precisamente el cas de Sant Martí com una de les «poques coincidències entre els santorals antroponímics dels dos regnes [Aragó i Catalunya] durant els segles XIII i XIV», si bé matisant que «no es dóna a tot Aragó sinó sols a la zona de repoblament occità del Pirineu» (I, p. 109).

Es plantegen, doncs, dos problemes fonamentals. El primer, dilucidar si el cognom *Sant Martí* es considera o no un topònim. És evident que hi ha la possibilitat que no ho siga, ja que, com el nostre autor reconeix –ho acabem de veure–, *solen* ser hagiotopònims, però no necessàriament. I la segona qüestió: en cas de considerar-lo com a tal, a quina de les diverses poblacions així denominades que hi havia a Catalunya i a Aragó –es descarta qualsevol altra possibilitat– podria referir-se?

Pel que fa al primer assumpte, Guinot sembla tenir clar que es tracta d'un lloc geogràfic. I pel que fa al segon, sistemàticament considera que els valencians anomenats Sant Martí en els segles XIII, XIV i XV són originaris, o bé

descendents de persones oriündes de poblacions catalanes de les comarques del Penedès o el Gironès. Ho és, per exemple, el *Petrus de Sent Martin* que es localitza a Almussafes en 1251 (II, p. 428), el *Pere de Sant Martin* que vivia a Oriola en 1300-1314 (II, p. 658), i també el *Pere Sent Martí* que figura en les llistes de pobladors de Morella en 1396 (II, p. 145). Amb independència de la preposición *de*, que uns porten i un altres no abans del suposat topònim, els *Sant Martí* valencians són identificats com a descendents de catalans del Penedès o el Gironès. Poden veure's, a més dels ja citats, els casos de Borriana 1233-34 (II, p. 264), Puçol 1242 (II, p. 391), Gandia 1244-49 (II, p. 482), Albaida-Alfarrasí 1248-49 (II, p. 571), Cocentaina 1269 (II, p. 614), Almassora 1379 (II, p. 260), Onda 1379 (II, p. 283), el Puig 1379 (II, p. 399), Sant Mateu 1379 (II, p. 207), Torrent 1379 (II, p. 413), Dénia 1381 (II, p. 501), Morella 1396 (II, p. 145) i Xàtiva 1421 (II, p. 553). Solament hi ha una excepció: a *Andrés de San Martín*, localitzat a Sogorb en 1258-1312, li assigna Guinot un origen distint: el considera procedent d'algun dels San Martín aragonesos que ja existien en l'Edat Mitjana al regne veí (II, p. 668). Convé advertir que en la *Toponimia aragonesa medieval* de Agustín Ubieto es constata l'existència de l'hagiotopònim en cadascuna de les tres actuals províncies aragoneses, inclosa la de Terol.

Ara bé, quin ha estat el criteri aplicat? Es podria pensar que Guinot s'ha basat en el nom de fonts de l'individu, ja que n'hi ha de genuïnament catalans i aragonesos. Però, si ha estat així, no sabem comprendre per què quan el nom de fonts pot ser indistintament català o aragonés –el cas de *Petrus*– no dubta a identificar-ne els portadors també com a gent oriünda del Penedès o del Gironès. Per què el nom d'una dona que figura en la documentació d'Almassora de l'any 1379 com *Na Sent Martina* –sens dubte per haver estat casada amb un home de cognom *Sent Martí*– s'identifica com un cas d'hagiotopònim català, malgrat que es desconeix el nom de fonts del marit? Sembla evident que l'autor es deixa dur en aquests casos, més que per una aplicació rigorosa d'un mètode, pel perfil lingüístic del lloc on es localitza l'individu, de manera que el que s'intenta demostrar es dóna com a demostrat. Hi ha un altre exemple significatiu d'inconseqüència metodològica: l'*Eximino de Sancto Martino* que figura entre els pobladors de Sollana en 1277. Malgrat que *Exameno* és un dels noms que Guinot considera «d'arrel bàsicament aragonesa» (I, p. 191, nota núm. 14), no veu en l'individu en qüestió un possible emigrant d'aquestes terres. Tampoc no el fa originari de famílies del Principat. Ens trobaríem, per tant, davant l'únic cas en què el cognom Sant Martí no és considerat com a hagiotopònim.

Per què aquest no i els altres sí? Per què sols és aragonés un dels vora trenta cognoms San Martín classificats com a hagiotopònims? La prudència aconsella fer major ús del dubte, i el rigor científic ho exigeix, atés que es tracta d'aportar conclusions sòlides. I, perquè ho siguen, aquestes han de basar-se en atribucions fonamentades, no absolutament segures –cosa impossible en aquesta mena d'estudis–, però sí raonablement segures. Si no es fa així, apareix en l'horitzó l'ombra, sempre indesitjable, de l'arbitrarietat.

Un altre punt feble de la proposta metodològica de Guinot, des del nostre punt de vista, és que no té en compte que opera sobre una documentació poc homogènia. Són massa els anys –de vegades dos-cents cinquanta– que separen uns documents i altres. I, evidentement, entre els temps immediats a la conquesta jaumina i el segle XV –no resulta forçat parlar en aquestes dates tardanes de *fundadors*?– tingueren lloc molts esdeveniments que afectaren la demografia, la societat i, no cal dir-ho, l'onomàstica. Un d'ells és el baptisme forçós i massiu de gran part de la població jueva del regne, sobretot arran dels violents fets de 1391. I és sabut que va ser relativament freqüent entre els neòfits adoptar com a cognom el nom d'un sant. Recordem sobre això el cas dels Santa María castellans o el dels Santàngel aragonesos i valencians. Fou un fenomen peninsular, ben conegut popularment, i que va persistir durant segles en la memòria i la consciència de la gent, com ho demostren testimonis literaris tan significatius com aqueste feridor text d'*El Buscón* de Quevedo (llibre I, cap. I): «Estuvo casado con Aldonza de San Pedro, hija de Diego de San Juan y nieta de Andrés de San Cristóbal. Sospechábase en el pueblo que no era cristiana vieja, aunque

ella, por los nombres y sobrenombres de sus padres, quiso esforzar que era descendiente de la letanía». Que al regne de València hi hagué casos de conversos amb cognoms de sants no hi ha dubte. És fàcilment comprovable, i només remetrem a la nòmina de processats pel tribunal valencià de la Inquisició entre 1484 i 1530, que figura com a apèndix en l'obra de García Cárcel *Orígenes de la Inquisición española. El tribunal de Valencia*, on trobem, per cert, un *Jaume Sanmartí, tender*. No volem dir amb això, naturalment, que els quatre *Sant Martí* localitzats per Guinot a Xàtiva en 1421 responguen a tal fenomen, com tampoc els veïns de Vila-real que duien cognoms com ara *Sant Esteve, Sant Joan* o *Sant Vicent* en 1415, per citar un altre exemple entre els molts possibles. Però sí que creiem que caldria haver tingut en compte aquesta possibilitat. Potser hi hauria més casos dubtosos, però també –i creiem que això és preferible– més solidesa i seguretat en les conclusions.

Advertim una altra mostra indicativa d'aquesta manca d'adequació entre la metodologia proposada i la seua aplicació pràctica en l'anàlisi d'un cognom que figura amb grafies diferents –*Rubio, Ruvio, Robio o Rovio*– i que es pot interpretar, bé com a *Rubio* –evident en *Sanxo el Rovio* que es localitza al Villar del Arzobispo en 1379 (II, p. 688)–, bé com a *Rubió*. En aquest últim cas es tractaria, és clar, d'un topònim català. Aquest exemple, igual que l'anterior, ens confirma que el criteri de Guinot no sempre és segur, ni fruit de la rigorosa aplicació d'un mètode, ja que en casos iguals –si més no en aparença– les interpretacions difereixen. Pel que fa a això ens preguntem per què l'*En Rovio* que vivia en 1398 a Castelló de la Plana és considerat, sense reserves, portador d'un cognom toponímic –*En Rovió*–, que el fa originari de les comarques d'Anoia, Noguera, Segarra o Pallars (II, p. 115), mentre que el *Johan Rovio* que figura en la lista d'habitants de Begís de 1379 és interpretat com a *Rubio*. De nou sembla que és l'àrea lingüística en què s'ubica l'individu el que orienta Guinot a l'hora de procedir a les identificacions, i no l'aplicació d'un criteri estrictament antroponímic, ja que en todos dos casos ens trobem amb un cognom de grafia idèntica, i l'únic nom de fonts citat –en l'altre cas es desconeix– era comú en els dos regnes (I, p. 191, n. 14). Tampoc no sembla justificat, per exemple, que *Pere Ruvio* i *Johan Ruvio*, veïns respectivament de Burjassot en 1379 i de la Llosa (Xàtiva) en 1421, es consideren portadors del cognom Rubio, sense cap altra possibilitat (II, pp. 382 i 563), mentre que en el cas de *Bertran, Domingo* i *Francesch Ruvio*, habitants d'Almassora en 1379, s'assenyale com a probable un origen català–d'Anoia, Segarra o Noguera, amb un interrogant–, per la qual cosa figuren tant en la forma *Rubio* com de la forma *Rubió* (II, p. 26). Una cosa semblant advertim en el *Guillem Robió* localitzat a Alzira en 1399, que figura com a cognom originari d'Anoia, Noguera, Segarra o Pallars, amb un cautelós interrogant que no trobem, tanmateix, en l'*A. Robió* veí d'Altea en 1381 (II, pp. 449 i 519). Quina diferència troba l'autor entre un cas i l'altre? On és la raó del dubte?

Considerem que és aquesta mena de fallides en el mètode, i no els possibles errors de transcripció en noms o cognoms concrets –normals, d'altra banda, en qualsevol obra d'aquesta mena–, el que ens obliga a qüestionar globalment alguns aspectes del llibre que comentem. L'autor es precipita de vegades, sobretot en la identificació dels topònims en els quals, segons ell, s'han basat els estudis tradicionals, i que suposadament correspondrien a un nivell senzill d'interpretació antroponímica. No és tan senzil, com ho hem vist. I com ho podríem continuar veient. Però acabarem amb un últim exemple, mostra de la complexitat que obliga a la cautela. El cognom *Conca*, dut per persones d'Alzira en 1242-49 i 1399 (II, p. 435 i 443), de Xàtiva en 1248-49 i 1421 (II, p. 525 i 537), d'Oriola entre 1300 i 1314 (II, p. 644), de València entre 1354 i 1373), de Gandia en 1373 (II, p. 485), de Begís i de Castellfabib en 1379 (II, p. 685 i 690), de Benigànim i Ontinyent en 1421 (II, p. 598 i 578), és interpretat com el topònim castellà Cuenca. En canvi, el cognom *Conques*, localitzat a Castelló de la Plana en 1291-1342 (II, 101), València en 1306-1316 i 1354-73 (II, 321 i 341), Meliana en 1379 (II, p. 396), Vila-real en 1415 (II, p. 287) i Alboraia en 1430-1440 (II, p. 395), és un cas diferent: «tant podria ser del Pallars com occità» (I, p. 127). Fins i tot en el cas de Meliana, l'autor afirma: «l'hegemonia occidental és deguda en part als nous representants d'un sol

llinatge: els Conques, del Pallars o occitans» (I, p. 163). Ara bé, és evident que en bastants ocasions, des de l'últim quart del segle XIV, un mateix cognom figura tant en singular com en plural, i, tanmateix, correspon a la mateixa persona. Podríem citar, com a exemple conegut, el del *batle general* del regne de València Nicolau Pujada, que se cita indistintament com a Pujades. Doncs bé, en el cas de *Conca* i *Conques* s'esdevenia el mateix: el ciutadà Pere de Conca, benefactor dels hospitals valencians en el Tres-cents, apareix també en documents de la mateixa època com Pere de Conques (Rubio Vela, *Pobreza, enfermedad i asistencia hospitalaria en la Valencia del siglo XIV*, pp. 58-61 i 177-180). Essent això així, caldria preguntar-se quants Conca o Conques no són cognoms toponímics, i quants dels considerats per Guinot castellans són en realitat catalans, i viceversa. Només una investigació profunda i meticulosa de casos como aquest, que tingués en compte les múltiples dimensions del problema, i no es limités a aplicar de manera mecànica uns pressupòsits teòrics que han de ser per necessitat simplificadors, farà progressar efectivament els nostres coneixements.

Ens trobem, en resum, davant una obra d'inqüestionable interés i valor, tant per la informació documental que aporta, com pel seu caràcter innovador des de la perspectiva metodològica. Una obra ambiciosa i útil, que sens dubte hauria guanyat molt si hagués estat elaborada amb un criteri más equànime i objectiu en la seua dimensió de síntesi historiográfica. Una obra que ha suposat –i és just reconèixer-ho– un gran esforç investigador, però que, per tal de respondre al títol i al propòsit de l'autor, exigia una selecció més adequada del material arxivístic, amb més documents del segle XIII i bastants menys del XV. Al nostre judici, a més, un excessiu zel en la recerca de l'origen dels valencians porta en ocasions a conclusions discutibles, que no són producte de la rigorosa aplicació del mètode proposat. Però, amb les seues llums i les seues ombres, ací queda l'aportació de Guinot, convincent i contundent pel que fa a l'afer fonamental: l'origen dels valencians i de la seua llengua. I això és, en definitiva, el més important.

AGUSTÍN RUBIO VELA

Entre el folklore i la filologia

Antoni M. ALCOVER: *Aplec de Rondaies Mallorquines d'En Jordi d'es Racó*, edició a cura de Josep A. Grimalt amb la col·laboració de Jaume Guiscafrè, Mallorca, Moll, 1996 (vol. I), 1998 (vol. II).

Des que l'any 1896 sortí el primer volum de l'*Aplec de Rondaies Mallorquines* de mossén Antoni M. Alcover els volums de l'obra s'han anat publicant i reeditant contínuament, fins a completar 24 toms. Abans, l'any 1885, Alcover havia reunit en forma de llibre les *Contarelles d'En Jordi d'es Racó*, on es trobava una selecció de les seues primeres narracions. Tant les unes com les altres permeteren al jove Alcover adonar-se de la gran riquesa i la força expressiva del llenguatge popular mallorquí, i foren, doncs, la primera passa en la idea de la futura elaboració del diccionari, i en la seua passió per la llengua catalana.

Però les *Rondaies* són molt més que una obra primerenca o de formació del futur lingüista, car per si mateixes tenen una vàlua indubtable, tant des d'un punt de vista folklòric com literari. N'és bona prova la gran acceptació obtinguda dins i fora del domini lingüístic català, tant entre el públic lector en general com entre els literats i filòlegs romanistes.

Segons la distinció de Francesc de Borja Moll entre folklorista-col·lector i folklorista-erudit, Alcover pertanyeria al primer tipus. Ell era bàsicament un col·lector de material folklòric, labor, per cert, ben meritòria, ja que és el fonament de la tasca de l'erudit. Mossén Alcover manifesta que s'assegurà de recollir el material

rondallístic de persones que sabien la rondalla per tradició oral, és a dir, de fonts populars autèntiques, i no de fonts literàries. Era, com diu Grimalt, una idea típicament romàntica, la dèria d'arreplegar rondalles de boca del poble. Amb aquest projecte Alcover pretenia salvar de l'oblit les rondalles, perpetuar-les en la lletra impresa, en un moment en què, segons es desprén de les paraules del mateix autor, la cultura rondallística popular mostrava ja indicis de reculada: «per l'amor de les mateixes rondalles, per salvar-les del naufragi, de la desaparició, de l'oblit que les amenaçava».

En l'etapa de replega Alcover observava, doncs, un criteri de rigorosa fidelitat als narradors. Prenia nota d'allò que els informants li contaven en unes llibretes, que, afortunadament, s'han conservat. Però, en passar a la fase de redacció definitiva dels textos, va descartar la idea d'una transcripció literal de les versions orals, la qual no es corresponia amb la finalitat que ell perseguia, diferent a la del folklorista-erudit. Alcover no dirigia la seua obra als especialistes, sinó al poble mallorquí, i una transcripció literal del material oral recollit no hauria constituït una lectura popular, no hauria servit per al seu propòsit de salvar la tradició rondallística mallorquina: «que poguessen tornar córrer entre la gent mallorquina (...), que se puguen llegir en família». Per això sotmetia a un procés d'elaboració el material brut recollit per boca del poble. En alguns casos hagué de fer una labor minuciosa de reconstrucció intuïtiva, quan el material rondallístic no estava ben conservat, era fragmentari o vivia en diverses versions.

Per tant, en la tasca rondallística d'Alcover cal destriar dos moments, separables però interrelacionats, i tots dos meritoris. D'una banda, la redacció dels textos elaborats lliurats a la impremta, que representen les versions ideals d'Alcover, les quals, com diu Grimalt, «són vertaderes obres mestres de narrativa», i, d'una altra banda, les versions en brut de les llibretes de notes manuscrites, que són avui un document folklòric de valor excepcional, en les quals Alcover feia, sense adonar-se'n ben bé, la labor de rondallista científic.

Per a una valoració plena de les rondalles alcoverianes calia tenir en compte tant les versions definitives de l'autor com les notes de les llibretes, i a més relacionar tot el conjunt amb les versions paral·leles registrades per altres recol·lectors en la rondallística universal, i procedir, és clar, a una classificació i catalogació de l'*Aplec*, cosa que Alcover no va dur a efecte, ja que, com hem vist, el seu objectiu era ben diferent. Per això ens hem de congratular per la iniciativa de l'editorial Moll, que, amb motiu del centenari, l'any 1996, de la publicació del primer tom de l'*Aplec*, va decidir de fer una edició crítica de l'obra completa. El curador de l'edició, Josep A. Grimalt, el qual ha comptat amb la col·laboració de Jaume Guiscafrè, és un autèntic especialista en el tema, a més d'un fervent lector de les *Rondaies*. Grimalt, editor també de les *Contarelles* de mossén Alcover, va dedicar la seua tesi doctoral a ordenar els textos de les rondalles, sabent que qualsevol estudi global de l'*Aplec* havia de començar per la catalogació.

En el procés d'ordenació dels textos, Grimalt adopta un sistema internacional ben conegut i acceptat pels especialistes, el qual facilita l'estudi comparatiu. Es tracta de l'índex de tipus d'Aarne-Thompson i l'índex de motius de Thompson, complementaris l'un de l'altre. A pesar d'alguns problemes teòrics i pràctics que presenten, i que Grimalt nota amb encert, tots dos són d'una gran ajuda en la localització ràpida de les versions que cada investigador cerca. A més, l'índex d'Aarne-Thompson està obert a ser millorat i completat amb cada nova catalogació particular, cosa a la qual l'edició crítica de l'*Aplec* segurament contribuirà.

L'edició crítica de Josep A. Grimalt no té vocació elitista, sinó que pretén ser útil tant als especialistes com als futurs estudiosos de l'obra d'Alcover i als lectors cultes no especialistes que demanaven una edició una mica més exigent que la popular, única fins ara en circulació. Pensant sobretot en els especialistes, Grimalt edita, juntament amb els textos de l'*Aplec*, les anotacions manuscrites de les llibretes, que permeten valorar amb més propietat la mesura de l'encert d'Alcover en la redacció de les rondalles.

La presentació del treball és ben acurada. En cada rondalla trobem, a més del text de la rondalla i la transcripció de les anotacions extretes de les sis llibretes manuscrites d'Alcover, el nombre corresponent al tipus segons l'índex d'Aarne-Thompson, la llista de les edicions i traduccions de cada text, una sèrie de notes crítiques, comparatives i comentaris, i la seqüència de motius presents a cada rondalla. A tota aquesta informació cal afegir, eventualment, la introducció que hi ha entre el títol i el text de la rondalla. Tot plegat contribueix a orientar una lectura més crítica, contextualitzada i fonamentada sobre les rondalles d'Alcover, ens permet apreciar molt millor les seues qualitats i el seu simbolisme, que enllaça amb les cultures indoeuropees, mediterrànies i, en el fons, universals, i en definitiva fa més atractiva la lectura d'uns textos ja per si mateixos captivadors.

A més de l'interés literari i folklòric que tan bé analitza l'editor, no podem oblidar el valor lingüístic de les rondalles de mossén Alcover, escrites amb l'exuberància verbal que el caracteritza, basada en el dialecte mallorquí, i amb una riquesa lèxica que ben bé mereixeria una major atenció. Si bé aquest no és l'objectiu d'una edició crítica com aquesta, almenys notem a faltar la realització d'un glossari, el qual, al mateix temps que seria d'interés dialectològic i històric, facilitaria la lectura del recull als lectors poc familiaritzats amb l'idiolecte alcoverià.

En l'edició s'ha regularitzat l'ortografia dels textos segons la normativa actual, procurant que això no provoque canvis en una lectura en veu alta. Per la seua part, les notes de les llibretes s'han transcrit, pensem que amb bon criteri, sense regularitzar-ne l'ortografia i cercant la màxima fidelitat a l'original. El primer volum dels dos publicats fins ara consta també d'una introducció, d'una bibliografia general comentada i de sengles índexs de les edicions en volum de les rondalles i de les traduccions parcials que se n'han fet. En el primer volum hom inclou les rondalles d'animals i la primera part de les rondalles meravelloses, que continuen en el segon volum. Esperem i desitgem que l'obra tinga la continuïtat que es mereix i que ben aviat puguem gaudir de l'edició completa de l'*Aplec de Rondaies Mallorquines d'en Jordi d'es Racó*.

JOAQUIM MARTÍ MESTRE
Universitat de València

Un viatge pels llibres

IGNASI M. PUIG I FERRETÉ; M. ASSUMPTA GINER MOLINA: *Índex codicològic del "Viage literario" de Jaume Villanueva.* Premi Ramon d'Alòs-Moner 1979, Barcelona 1998, 208 pp. (Institut d'Estudis Catalans. Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, XLIX).

El *Viage Literario*, un dels més importants treballs d'erudició que mai s'han dut a terme als Països Catalans, fins ara no ha vist publicat un índex dels manuscrits i incunables que menciona.

Traspassat el seu autor en plena joventut, encallada l'edició durant anys, finalment ha aparegut un indicador d'aquella mina de notícies bibliogràfiques. Companys i amics de l'Ignasi M. Puig l'han dut a terme: M. Assumpta Giner, que figura com a coautora, Jesús Alturo, d'altres mencionats als mots darrers de la Introducció i Anscari M. Mundó, que dirigí la confecció del treball, formà part de la ponència que li atorgà el premi i ha tingut cura de l'edició per encàrrec de l'IEC. El resultat, tanmateix, sembla que no ha quedat a l'alçada que confiadament se'n podia esperar, tant pel premi concedit, com per la qualitat dels cooperants.

No hi ha cap estudi. La Introducció (una pàgina) es limita a descriure la confecció de l'Índex. No se'ns remet a cap biografia del P. Jaume Villanueva, ni se'ns recorda que els volums del *Viage* són vint-i-dos. No se'ns fa

present l'època en què va veure els còdexs que trobarem relacionats, ni se'ns adverteix que els gustos o interessos particulars del P. Villanueva condicionaren poderosament la tria del material. El lector ha de descobrir tot sol, per exemple, que no volgué gastar temps ni paper descrivint còdexs de Dret Romà; i que si al llarg del *Viage* figuren més autors dominicans que no pas franciscans, deu ser perquè el P. Villanueva pertanyia a aquell orde religiós i treballava una Biblioteca dominicana (vol. XIV, pp. 168-171; vol. XVIII, p. 176).

A poc d'analitzar-ho, hom descobreix que els criteris de confecció de l'Índex (si n'hi havia), no eren gaire clars, o no s'han sabut aplicar. El P. Villanueva va descriure còdexs amb voluntat de descripció, però al·ludí a molts d'altres, de vegades en forma vaga. Davant d'algunes notícies genèriques, els autors no han sabut què fer. De Girona, van creure que havien de retenir que «El archivo de la catedral conserva más de treinta volúmenes rituales de varios tamaños, edad y objeto» (núm. 223); i de Sant Joan de les Abadesses recolliren la notícia vaga de «Algunas consuetas, necrologios, rituales y misales» (núm. 564). De Sant Cugat del Vallès, en canvi, han suprimit la notícia de «Varios códices rituales y litúrgicos desde el S. XI hasta el XV» (vol. XIX, p. 28); i de la cartoixa de Portaceli, s'han saltat «Otras muchas obras MSS. compuestas por varios religiosos doctos de aquella casa, desde el siglo XVI» (vol. IV, p. 56). Van jutjar sense interès la descripció de Sant Benet de Bages: «La biblioteca es pequeña; mas una cuarta parte de ella son ediciones del siglo XV, obras de padres, teólogos y filósofos, todas extrangeras, sino son los libros rituales que se imprimieron en Monserrate en 1500» (vol. VII, p. 229); han inclòs, en canvi, una informació òbvia i negligible com aquesta de Mallorca: «Todas las historias MSS. e impresas de esta iglesia» (núm. 363). Se'ns escamotegen les notícies negatives: no s'ha recollit el que diu de Barcelona: «En la biblioteca del Carmen calzado no hallé cosa de que hablar» (vol. XVIII, p. 162), i s'ha mutilat un judici referent al monestir d'Alaó, retenint únicament la part central: «De códices manuscritos no vi ninguno, sino es *un Breviario de la orden de San Benito de mitad del siglo XIV*; y es fama que los había muy apreciables por su antigüedad» (vol. XVII, p. 126).

Hom ha recollit la notícia de llibres llegats per bisbes de Girona i de Vic (núm. 236, 812), però no els que figuren en el testament d'un jurista de Lleida (vol. XVII, p. 287-289). Se'ns transcriu un inventari de llibres de la Seu de Vic, del segle X (núm. 813), però no se'ns parla de l'inventari de llibres dels Templers (vol. V, pp. 200-202), ni dels que foren atribuïts a Arnau de Vilanova en la condemna del Concili de Tarragona (vol. XIX, pp. 321-328).

Algunes de les referències incloses també mostren un cert atabalament. No sabent gaire bé què és un *Registrum* i un *Liber comunis*, i quan un *Manuale* es refereix a un llibre administratiu i quan a un llibre litúrgic, alguns registres i manuals administratius augmenten indegudament el llistat de còdexs (p. e., núm. 195, 232, 237, 292, 304, 316-318, 651, 740). La *Brevis Historia* de Ripoll (núm. 472), tan famosa com es vulgui, no és un llibre. La constitució de Ferran I sobre els jueus de Mallorca (núm. 371), i la de Benet XIII contra els jueus, que els autors, no havent entès el context, creuen promulgada per un bisbe de Tortosa (núm. 714 i 794), tampoc no són llibres.

La lectura de moltes pàgines del *Viage* sembla que fou feta en diagonal: hom no ha 'pescat' la menció de les Bíblies catalanes de París (vol. IV, p. 55), el cartoral de Serrabona vist a Solsona (vol. XI, p. 50), i un manuscrit de l'arxiu d'Uclés (vol. XIX, p. 141 i 271-274). Sobre Barcelona, s'ha passat per alt la menció del llibre de la confraria de sant Marc (vol. XVII, 153 i 307-315); el Dietari de Jaume Safont (vol. XVIII, p. 38 i 114); un dietari del segle XVI (vol. XVIII, 115-116); la còpia del *Libre dels Feyts* encarregada per Jaume Ramon Vila (vol. XVIII, 258-259); i la crònica de Bernat Boades (vol. XVIII, p. 280; vol. XX, p. 14-15).

Les notícies dels còdexs estan agrupades seguint l'ordre alfabètic de les localitats, començant per Àger i acabant a Xàtiva, distingint, dintre de cada localitat, els diversos dipòsits. Els autors han estat escrupolosos a distingir 'la Seu' i 'la sagristia de la Seu' de Manresa (p. 82-83); però a Poblet no han reflectit la distinció que el P. Villanueva fa entre la 'famosa librería' donada per Pere Antoni d'Aragó (personatge que l'Índex ignora), i la pròpia del

monestir (núm. 420-457 i 458); ni la distinció que fa entre els llibres comuns dels agustins de Barcelona (núm. 87-91), i els de la cel·la de treball del P. Izquierdo (núm. 92-100). Algunes fitxes descriptives han anat a parar on no convenia: la menció d'un llibre escrit per un bisbe de Girona, ha estat col·locada entre els llibres de la Seu (núm. 228); el Dietari del capellà del Magnànim, que estava en poder del bibliotecari del convent de dominicans de València (*cf.* núm. 782), ha estat col·locat a la Seu (núm. 763); i els apunts del P. Diago, també del convent de predicadors de València, figuren com a patrimoni de la cartoixa de Valldecrist (núm. 802).

En la identificació d'arxius, convents i poblacions, falla la informació històrica: els autors donen a entendre que l'arxiu dels Templers de Mallorca encara existia al segle XIX (núm. 319); no saben que l'arxiu de Lleida que el P. Villanueva anomena «secular» és el mateix de la ciutat (núm. 292-293 i 294); i quan parla de «mi convento de San Felipe», interpreten que es refereix a un convent de València posat sota l'advocació de sant Felip (núm. 795), ignorant que aleshores San Felipe era el nom oficial de Xàtiva. El domicili del germà gran del P. Villanueva, que era a Madrid, també és col·locat a València (núm. 798-799).

Autors i intervinents en la confecció d'aquest Índex no han esmenat, com convenia, els lapsus comesos pel P. Villanueva i les errates d'impressió. És clarament una errata el "Juan de Mena" a qui el text del P. Villanueva atribueix unes balades franceses «muy parecidas en el lenguaje al Romance de la Rosa» (núm. 70); sense ni tan sols avisar, d'ofici, el 'Mena' s'havia de corregir en 'Meung'. Si el P. Villanueva afirma que «en la biblioteca del Carmen calzado no hallé cosa de que hablar» (vol. XVIII, p. 162), deu haver-hi un lapsus quan diu haver vist unes constitucions sinodals «en la biblioteca del Carmen calzado de Barcelona» (núm. 12). També és lapsus que les obres d'Albertà de Brescia del convent de Sant Josep de Barcelona estiguin en català (núm. 42). El P. Villanueva podia ignorar que la *Suma de Collacions* és de fra Joan de Gal·les (núm. 26 i 79), i que el *Llibre de Vicis e Virtuts* té per autor fra Llorenç d'Orleans (núm. 553), però els autors de l'Índex bé haurien de saber-ho, i no tractar-les com obres anònimes. També haurien de saber que Eiximenis no va escriure cap *Art de ben morir* (núm. 104).

Un complement obligat d'aquest Índex, per convertir-lo en instrument útil, era la identificació dels llibres descrits i mencionats pel P. Villanueva amb els conservats en els dipòsits actuals. Segons diuen, aquest complement no estava fet l'any 1979, quan el treball va rebre el premi; ara sí (pp. 153-170), i la seva presentació va firmada per Jesús Alturo (p. 153).

Lamentablement, la taula de concordances no discorda del que estem assenyalant com a tònica general del llibre: quant a les Sigles, per exemple, si BC vol dir 'Biblioteca de Catalunya' (p. 153), no s'hauria de fer servir BC quan es volen indicar les biblioteques capitulars o catedralícies de la Seu d'Urgell i València (pp. 167 i 169). També, per un lapsus desgraciat, tots els 'Tarragona' compresos entre els núm. 701 i 734 de la taula (pp. 168-169), s'han de llegir 'Tortosa'.

Els números de l'Índex que han quedat per identificar són molts. Naturalment, aquelles descripcions globals que fa el P. Villanueva, –«más de cien códices MSS. de vario mérito» (núm. 201), per exemple–, són d'impossible identificació, i es comprèn que la taula deixi en blanc la localització actual de bastants números. A algun usuari d'aquest Índex, tanmateix, quan descobrirà que no se l'ha sabut informar d'on es troba el Cartulari de Sant Cugat del Vallès (núm. 560), ni on paren actualment *Les obres o trobes en llaor de la Verge Maria* (núm. 780), és possible que la sang se li glaci a les venes.

A part, doncs, dels números deixats en blanc que amb més competència es podien haver identificat, n'he trobat set que, al meu parer, estan mal identificats:

22. No és el ms. 150 de la BU de Barcelona, sinó el 239 de la Biblioteca de Catalunya.

93. No té cap relació amb el ms. 102 de la BU de Barcelona. És el ms. III.1.7 de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

95. La segona obra mencionada no és un volum de la BU de Barcelona, sinó dos volums de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, 3.I.12 i 13.

97. No és el ms. 584 de la BU de Barcelona, sinó el ms. III.1.8 de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

256. No és el ms. 170-3-1 de la BU de Barcelona, sinó l'Incunable 191.

557. No és el ms. 19 de Sant Cugat, sinó el 90.

566. No és a la carpeta 539 de Sant Joan de les Abadesses, sinó a l'Arxiu Capitular de Vic, ms. 149.

No s'han confeccionat índexs de còdexs musicals ni datats, ni de copistes i impressors, ni d'idiomes (per on veuríem les dotzenes d'obres en català enregistrades pel P. Villanueva, i l'absència de còdexs en hebreu). El llibre es clou amb un "Índex General" (p. 171-208), el qual, òbviament, no és un índex general: no s'hi han recollit els topònims del tipus Daroca, Lió, Tabèrnoles, Venècia, etc., i molts dels personatges mencionats indirectament, com Pere de Marca (núm. 417, 639 i 487), Esteve Baluze (núm. 72) i Vicent Salvà (núm. 418), no hi són. Galceran de Vilanova i Galceran Sacosta, simples donadors de llibres (núm. 631 i 842), hi són, però a Antoni Cortès (núm. 107) se li ha negat el privilegi, i a Pere Joan Finestres també (com a donador d'un llibre, núm. 165). Santa Angelina i santa Tecla hi són, com a objecte de biografies, però les vides de sant Eudald (núm. 509), sant Ramon de Roda (núm. 530) i sant Ot (núm. 648) s'han quedat sense indicador. El copista Ermemir, que hauria de tenir tres referències (núm. 810, 816 i 830), passa amb una. *Manuale (sacramentorum)*, *Ordinarium* i *Rituale*, que són sinònims, igual que *Ceremoniale (episcoporum)* i *Pontificale*, tots són vistos com a coses diferents. I, certament, els responsables de l'índex ignoren què és un *Diürnal*: dels dos que menciona el P. Villanueva (núm. 682 i 750), l'un està entre els *Missals* (p. 196) i l'altre com un *Devocionari* (p. 182).

Jaume Riera i Sans
Arxiu de la Corona d'Aragó

Anàlisi contrastiva: antecedents i perspectives
Contrastive Analysis: history and perspectives

Maria Josep Cuenca / Joan-Rafael Ramos

This presentation article reviews the main landmarks in the history of Contrastive Analysis as a perspective in the study of language that can be included in both Theoretical and Applied Linguistics. After this general introduction to the subject of the volume, the papers are presented.

La retòrica contrastiva: una panoràmica de l'àrea
Contrastive Rhetoric: an overview

Francisco J. Fernández Polo

The paper offers a comprehensive view of the field of Contrastive Rhetoric, its origins, its main hypotheses, its methodology as well as the application of its findings, principally, in the two areas of foreign language teaching and the resolution of problems in various contexts of *professional* communication. In the paper, a special effort is made to summarise and explain the results of those studies which specifically focus on the Spanish language. Finally, we will point at the existence of a series of methodological and even ideological problems which have haunted the discipline from the very beginning, and which have lately generated some concern among specialists both in and outside the field.

Anàlisi contrastiva dels marcants de reformulació i exemplificació
A contrastive analysis of reformulation and exemplification markers

Maria Josep Cuenca

The aim of this paper is to present a contrastive analysis of reformulation and exemplification markers in Catalan and Spanish, on the one hand, and in English, on the other. The study is based on a corpus of expository prose (mainly academic writing). The analysis shows coincidences regarding the sources of the connectives, but also differences relating to the variety of forms and the preference of fixed or variable connectives. The differences identified in the grammar of Catalan and Spanish vs. that of English will be associated with two distinct styles for building expository texts.

Els marcadors pragmàtics compostos en el relat oral d'experiències personals en anglès i català
Compound pragmatic markers in English and Catalan oral narratives

Montserrat González

Pragmatic markers are linguistic units that the speaker uses to organize, recover, reformulate and segment the information that s/he supplies to the hearer. They are a feature of oral rather than written discourse. They have little or no propositional meaning. By means of pragmatic markers, the speaker transmits intentions, actions, and thoughts. They help to make a text coherent in as much as they are cues that facilitate the cognitive processing of information and constrain inferences and presuppositions. They are multifunctional, operating at several discourse levels simultaneously: sequential, rhetorical and ideational (Redeker 1990). Their omission involves a violation of *gricean* cooperative principle, and the maxims of quantity and relevance in particular. The pairing of two or more pragmatic markers results into a *compound pragmatic marker* (CPM). These units facilitate, to a great extent, the shifts onto distinct contextual realms or discourse structures (ideational, sequential and rhetorical). Their combinatory functions result into a) a change of attentional state of the speaker or shift of cognitive frame, and b) a remarkable emphasis on the illocutionary point of the segment. When a CPM is used, the processing cost of information is lowered.

Les partícules modals alemanyes i els seus equivalents en català des d'una perspectiva contrastiva
German modal particles and their equivalents in Catalan from a contrastive perspective

Hang Ferrer

In this paper we present a first approach to the German modal particles and their equivalents in Catalan. The German modal particles are a word group described in the German linguistics with functional criteria which does not exist in any romance language: this is also the case with Catalan. The meaning of modal particles belongs to the pragmatic level and is related to the speaker's attitudes, but modal particles show some other discursive properties as well.

Firstly, German modal particles as a linguistic phenomenon will be described. Secondly, some of their equivalents in Catalan will be established by means of comparing original literary texts in German and their translation into Catalan. Finally, all linguistic means of translation for the German modal particles in Catalan will be classified.

Els derivats de ESSE *i* STARE *en les llengües romàniques*
Verbs derived from ESSE and STARE in Romance languages

Joan-Rafael Ramos

This paper presenta a contrastive analysis of the Romance verbs derived from ESSE and STARE. The lexical and syntactic characteristics of these verbs in Latin and their locative and atributive uses clearly contrast with actual Romance uses. This contrast highlights the variable extension of the verbs derived from STARE assuming the space of those derived from ESSE.One extreme of the clyne is represented by the Hispanic languages (i.e., Spanish, Portuguese and Catalan), which have developed more uses and thus extended further the STARE forms. On the opposite extreme, there is French, which has no STARE uses. In between, there are Occitan, Sardinian, Italian and Romanian, which include some forms derived from STARE, but their extension is inferior to the extension reached in the Hispanic languages. The analysis focusses on the factors that have interacted and influenced on this extension of use and points to the present tendencies.

Les activitats no són accions (Situacions i tipus de text en anglès i en català
Activities are not actions (Situations and text types in English and Catalan)

Núria Alturo

This paper seeks to show that Activities do not form a natural class with neither Actions nor States. We suggest that these categories are not objective situation classes, but different (subjective) ways of conceptualizing the dynamics and the discreteness of a given situation. Having been a situation conceptualized as an Action, an Activity or a State (non-discrete o discrete), the discourse chunk which represents it is organized according to a particular mode or textual type which reflects the speaker perspective: a *narrative*, an *exposition of activities*, an *exposition of states*, or a *description*. Provided that Activities determine one particular way of organizing the discourse structure, it does not make sense to include them into neither of the other two classes. A comparison of English texts with Catalan texts contributes, in this paper, to make more obvious the need for an independent treatment of Activities.

Anàlisi contrastiva de la innovació lèxica en català i en castellà
Contrastive analysis of lexical innovation in Catalan and Spanish

M. T. Cabré, J. Freixa, E. Solé

The contrastive analysis of a corpus of neologisms is an appropriate way to describe and analyse the mechanisms of lexical innovation used to update the lexicon. It also shows the degree of linguistic coincidence and helps make hypotheses on the influence of some languages on others. The synchronic study of several neologisms from the Neology Observatory highlights the degree of coincidence and divergence between Catalan and Spanish with respect to two aspects: (i) the mechanisms of innovation (morphological, semantics and borrowings) and (ii) the resulting neologisms. This analysis also allows to make some hypotheses about the influence of Spanish and other languages on Catalan.

L'expressió de les hores en català: anàlisi contrastiva
Expressing time in Catalan: a contrastive analysis

Marta Torres i Vilatarsana

What time is it? Prefaced by this question, this paper investigates a number of ways to express the time in Catalan from a dialectal and pragmatic perspectiva. In this article, all dialectal varieties of the two main ways to tell the time (one based on the next hour, i.e. "one quarter of nine", and the other based on the current hour, i.e. "eight and a quarter") from the data from 190 locations surveyed for the *Atles Lingüístic del Domini Català* are described. The results of this analysis are compared to descriptive and normative proposals: grammars, style manuals, dictionaries, and other information sources. Finally, we give an account of the decline or the success of the two ways to tell the time in Catalan dialects by comparing them with the common ways to tell the time in neighbor languages, and by identifying aspects of linguistic economy and the degree of similarity between the ways, and by studying their sociolinguistic development.

Els noms dels vents: estudi contrastiu català-castellà-francés
The names of the wind: A contrastive study of Catalan, Spanish and French

Àngels Campos

Languages are heterogeneous systems including several registers, such as formal, standard and popular. In this paper we consider the denominations of the winds belonging to these three registers in Catalan, Spanish and French. Assuming the principles of Cognitive Linguistics, the denominations will be analysed from two complementary perspectives, namely semantic (onomasiologic and semasiologic) and morphologic. The conclusions of the analysis can be applied to translation and to lexicography, specifically to the study of some misleading equivalences proposed in bilingual dictionaries.